مەشخەڵی خەباتی

خەباتی حیزبی دێموکڕاتی کوردستان ناکوژێتەوە

دامەزرانی کۆماری کوردستان

٢

کۆمەڵێک وتار، وتووێژ، لێدوان و هەڵسەنگاندن

بەشی: نۆهەم

کۆکردنەوە و ئامادەکردنی : ڕەحمان نەقشی

سەرچاوە
Serchawe

پێڕست:

١- وتووێژ لەگەڵ کاک مەلا حەسەن شێوەسەڵی.. حەمید تەیموری ٤
٢- جمهوری کوردستان یان حکومەتی خودموختار؟... حەسەن ئەیوب زادە ١٣
٣- کۆماری کوردستان و ئازەربایجان، دوو هەڵوێست و ڕوانگەی جیاواز............................ حامید گەوهەری ٢٤
٤- حکوومەتی جەمهووری کوردستان.................................... یادداشتەکانی موحەممەد سەعیدخانی همایوون ٣٠
٥- کۆماری کوردستان، ئاوڕدانەوەیێک لە هێندی تەوەری گرینگ و پشتگوێ خراوی مێژووی......... سەدیق بابایی ٥٣
٦- کۆماری کوردستان.. حسن ئەیوبزادە ٨١
٧- مێژووی کۆمەڵەی ژ - ک و کۆماری کوردستان و رۆڵی کەڵوڕەکان................................. ئێقباڵ سەفەری ٨٥
٨- کورتە یادێک لە دووی ڕێبەندا... سیامەند شێخ ئاغایی ٨٨
٩- کۆماری کوردستان، لێگەڕێک لە هەمبەر دیکتاتۆری و تۆتالیتریزم دا! .... مەجید حەقی ٩٣
١٠- سەرکردەکانی رۆژهەڵات: کۆمارێک بە ناوی کۆماری مەهاباد وجودی نییە........................ هاوار بازیان ٩٥
١١- کۆماری کوردستان؛ ناسنامەی کوردەکان.. قەرەنی قادری ١٠٠
١٢- کۆماری کوردستان ـ شۆڕشی ١٩٧٩ی گەلانی ئێران... کەیهانی یووسفی ١٠٣
١٣- کۆماری کوردستان و چەند ڕاستییەکی تاڵ... جەلال چوارتایی ١٠٦
١٤- سەبارەت بە وتووێژەکانی کۆماری کوردستان و حکوومەتی نەتەوەیی ئازەربایجان............ حەسەنی قازی ١١٢
١٥- کۆماری کوردستان، وشیاری نەتەوەیی یان پیلانێکی دەرەکی؟..................................... هاشم زوورئاوەر ١١٦
١٦- کۆماری دیموکراتیکی کوردستان.. رەزا ئەمینی ١٣٦
١٧- یادێک لە دووی ڕێبەندان.. تاهیر حیکمەت (د. ئازاد) ١٣٩

سەرچاوە
Serchawe

بەشی نۆهەم

١٨- یادکردنەوەی کۆماری کوردستان، دەستپێشخەریەک بوو بۆ کۆنگرەی نەتەوەیی.................. ئاگری باڵەکی ١٤٤

١٩- بە بۆنەی ڕێورەسمەکەی هەولێر.. سەلاح ئەدیین مەجیدپوور ١٤٨

٢٠- دەوڵەتێکی کوردی... مارتین ڤان براونێسن ... و: حەسەنی قازی ١٥١

٢١- هێزی پێشمەرگە لە کۆماری کوردستان... ئاگری ئیسماعیل نژاد ١٥٤

وتوویژ لەگەڵ کاک مەلا حەسەن شێوەسەڵی

دیمانەی حەمید تەیموری

پرسیار: بەڕێز کاک مەلا حەسەن شێوەسەڵی، بەڕێزتان وەکوو کەسایەتی یەکی دیاری بزووتنەوەی گەلەکەمان، پێتانوایە پێکهاتنی کۆماری کوردستان چ رۆڵێکی لەسەر بەرەوپێشچوونی بزووتنەوەی نەتەوایەتیی . دێموکراتیکی گەلەکەمان داناوە؟

وەڵام: کاتێک باسی رووداوی تاریخی دەکەین و بەتایبەت کە باسی کۆماری کوردستان دەکەین، یان دەبێ ئەو کەسە بۆ خۆی شاهیدی عەینی بێت یان دەبێ پسپۆڕی ئەو بوارە بێت، کە من نە شاهیدی عەینی کۆماری کوردستانم و نە پسپۆڕی ئەو بوارەم و بە هۆی هەلومەرجی تایبەتیی جەستەییمەوە ناتوانم بەو جۆرە موراجیعە بە کتێب بکەم، بۆیە من زیاتر پشت بەو گێڕانەوانە دەبەستم کە بیستوومە و بەو کتێبانەو بەو بەڵگانەی خوێندوومنەتەوە.

پێموایە باشتر ئەوەیە پێکهاتن و لەناو چوونی کۆماری کوردستان پێکەوە باس بکەین، چوونکە لە نێوان دروستبوون و تێکچوونی کۆماردا تەنیا ١١ مانگ ماوە هەیە. بەڵام کۆماری کوردستان لەو ماوەیەدا چەند حەرەکەتی گەورەی کردووە کە جێگای شانازین و هەتا دنیایش هەیە شوێنەوارەکانیان دەمێننەوە. ئەگەر ئێمە بمانهەوێ باسی کۆمار کوردستان بکەین، لە پێشدا دەبێ باسی بنەمای یەکەمی ئەم کۆمارە واتە باسی کۆمەڵەی ژێ - کاف بکەین، پێکهاتنی کۆمەڵەی ژێ - کاف لە ساڵی ١٣٢١ی هەتاویدا دەستکەوتێکی گەورەی مێژوویی بوو، کەوابوو دەبێ حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و گەلی کورد خۆیان بە قەرزداری کۆمەڵەی ژێ - کاف بزانن. ناسۆنالیزمی پڕرەنگی کۆماری کوردستان شتێک نیە کە ئینکار بکرێ،

بەڵام من پێموایە کە ئەو رەخنەیەی بەو خەستوخۆڵیەی لە ژێر کاریگەری عەناسوری مارکسیستی برێک توندڕەودا ئاراستەی کۆمەڵەی ژ - ک کراوە. کۆمەڵە ژ - ک، کۆمەڵەی لەدایکبووی رۆژگاری خۆی بووو بۆ بیروباوەڕی ناسیۆنالیستی لەو رۆژگارەیدا دیاردەیەکی ئاسایی بووە.

پێکهاتنی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران کە شیعاری گونجاوی دێموکراسی هەڵگرتبوو، بازتابێکی بەجێی مێژوویی بوو. کەس ناتوانێ ئینکاری ئەوە بکات کە کۆماری کوردستان بەدەستی حیزبی دێموکرات خولقا، ئەگەر مەبەست لە دێموکراسی ئەوە بێت کە زۆرایەتی دەسەڵاتی بەسەر کەمایەتیدا هەبێ، هەروەها پلۆرالیزم بە باشترین شێوە رەعایەت بکرێ‌و ئازادییە فەردی و کۆمەڵایەتییەکان لەبەرچاو بگیردرێ و جیاوازییەکانی رەنگ و جینسی و ئایینی و غەیرە لەنێو بچن، کۆماری کوردستان توانی ئەو ئەسڵانە بە باشترین شێوە جێبەجێ بکات و نەقش‌ونیگاری چالاکانەو ماهیرانەی خۆی بە خەڵکی کوردستان و ئێران و دنیا نیشان بدات. کۆماری کوردستان لەو ماوە کورتە دا زۆر هەل و دەرفەتی رەخساند. لە کۆماری کورستاندا، ئیرادەی ئازادانە و گەل حکومەتی دەکرد، خەڵک بە راشکاوی پرسیاریان دەکرد، بیری ئەوە لە خەڵکدا پێکهات کە بێ‌هۆ هیچ شتێک قبووڵ نەکەن و گوێ بۆ نەزەری موخالیفانی خۆیان شل بکەن، لەو دەمەدا ژیانی کوردی بووژایەوە و رۆژنامەگەری گەشەی کرد، خوێندکاران بۆ دەرەوەی وڵات بەرێ کران، پەیمانی کوردستان و ئازەربایجان بەسترا، حیزبی دێموکراتی کوردستان لەگەڵ پێنج حیزبی دیکەی ئێرانی بوو بە هاوپەیمان، هەوڵدرا کە دۆستایەتی لە نێوان گەلی کوردی و باقی نەتەوەکانی ئێران بەهێز بکرێ، ژنانی کوردستان شانیان وەبەر ئەرکە نەتەوایەتی و ئینسانییەکانی خۆیان دا، هەیئەتی سیاسی و نوێنەرایەتیی گەلی کورد بە شێوەیەکی زۆر رێکوپێک سەردانی دەرەوەی وڵاتیان کرد، کوردستان تەرحی ئابووریی خۆی داڕشت و بوو بە خاوەنی ئابوورییەکی بەهێز، کوردستان باوەشی گەرمی خۆی بۆ کوردەکانی هەر چوار پارچەی کوردستان و بەتایبەت بارزانییەکان ئاوەڵە کردەوە، ئەفسەرانی کورد ریزی سوپای عێراقیان بەجێهێشت و بەوپەڕی خاکەڕایی یەوە پێشمەرگایەتیی کۆماریان قبووڵ کرد، مەنتیق و رێبەرایەتی حەکیمانەی کوردستان وا جێی گرت کە کوردەکانی ئامریکاو ئورووپا بەپەلە خۆیان گەیاندە کوردستان، رۆژنامەنووسان و وێنەگرانی مەشهووری دنیا لە کوردستان دامەزران، تیاتری "دایکی نیشتمان" لەسەر شانۆ ئیجرا کرا کە دەنگدانەوەیەکی زۆری هەبوو، نەقش و رۆڵی کۆماری کوردستان ئەوەندە زۆر بوو کە من ئیستا تەنیا توانیم باسی بەشێکی زۆرکەمی بکەم. هەر ئەم دەستکەوتانە و نەقش و نیگارو رۆڵەکانی بوو کە کۆماری کوردستانیان کردە چقڵی چاوی دوژمنان و نەیارانی ژوورەوەو دەرەوە کە بە هەموو توانایەوە پیلانیان گێڕا بۆ ئەوەی کۆماری کوردستان برووخێنن کە بەداخەوە بە ئاواتی چەپەڵی خۆیان گەیشتن.

ئەگەر بمانهەوێ وەڵامی ئەو پرسیارە بدەینەوە کە کۆماری کوردستان چ تەئسیرێکی لەسەر جووڵانەوەی میللی ـ دێموکراتیکی گەلی خۆی داناوە، دەبێ بگەڕینەوە بۆ ئەو بەشەی کە کۆماری کوردستان چ ئەزموونێکی لێوەرگیراوە و چ

بەشی نۆهەم

تەئسیرێکی لەسەر کادرەکانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران داناوە کە توانیویانە تا ئێستا لەگەڵ ئەو هەمووە گیروگرفتەی کە هاتووەتە سەر ڕێگایان، بە شێوەیەکی ئوسوولی ڕێگای خەبات و تێکۆشانی خۆیان درێژە بدەن ئێستا شەست و چەند ساڵە کە خەباتی حیزبی دێموکرات درێژەی هەیە، حیزبی دێموکرات لەسەر رابردووی خۆی لێکۆڵینەوەی کردووەو بە ئەزموونێکی زۆر بەنرخ و بایەخدار گەیشتووە کە ئەو ئەزموونانە دەتوانن لەسەر بزووتنەوەیەکی میللی ـ دێموکراتیکدا شوێنەوارێکی گەورەیان هەبێ. شتێکی ئاشکرایە کە ئەو ئەزموونانە بە قیمەتی زۆرگران بەدەست هاتوون و نرخی زۆرگەورەیان بۆ دراوە. مێژووی دوورودرێژو خوێناویمان ئێمەی هێناوەتە سەر ئەو باوەڕە کە بە وچانێکی زۆرەوە چاوێک لە رابردوومان بکەین و تەنیا دوژمنان بە تاوانبار نەزانین و لە شکستەکانی رابردوودا خۆمان بە بەشدار بزانین. مێژوو فێری کردووین کە ئێمە نابێ چیدی کەمتەرخەمی بکەین و ئەوەندەی لە توانامان‌دا هەیە لە باری سیاسی و فیکرییەوە خۆمان بارێنین و فێربین و فێربکەین و نەقشی رۆشنگەریی خۆمان لە هەموو بوارەکاندا بە شێوەیەکی ئوسوولی جێبەجێ بکەین. زیانەکانی رابردوومان فێری کردووین کە ئێمە لەو کاتەدا کارکوشتەو بەئەزموون و لێهاتووین کە لە بەرابەر دوژمنی غەدار دا بە ئیحتیاتترو بەئەزموونتر بین، هەروەها ئێمە بەو ئاکامە گەیشتووین کە بە لەبەرچاوگرتنی دیسیپلینی ئاگاهانەو پەروەردەکردنی کادری پێگەیشتووو ئاگا لە مەیدانی تیۆریو کردەوەدا مەسەلەیەکی زۆرگرنگە، بەهێزکردنی بەدەنەو رێبەری، پشتبەستن بە چەوساوەکان و زەحمەتکێشانی گەلەکەمان و هەروەها لێدانی پردی یەکیەتیی بەکردەوە لە نێوان ئەوانەدا ئێمە بە ئاکامی باش دەگەیەنن و لە سەرکەوتن نزیکمان دەکەنەوە. هەڵسووکەوتەکانی رابردوو ئێمەیان گەیاندووەتە ئەو جێگایە کە هەم لە ژوورەوە و هەم لە دەرەوە دۆستان و دوژمنانی تاکتیکی و ئیستراتیژیکی خۆمان بە شێوەیەکی زۆر لەبارو ئوسوولی بناسین، فەلسەفەی باوەڕ بەخۆبوون لە خۆماندا بەهێز بکەین، لەسەر رۆژهەڵاتی کوردستان وەک پایگایەکی قایم و قوڵی ئینسانی و سیاسی حیسابی خۆمان هەبێو لە موعادیلاتی سیاسی و ئیمڕۆیی ئەوڕۆدا رۆڵی عەقڵانی خۆمان بگێڕین. ئێستا ئەزموونە تاڵەکان، شکستەکان و دەرسەکان هەموومان وەک مەشخەڵێکی بەرز رێگای خەبات و تێکۆشانی میللی ـ دێموکراتیکی گەلەکەمان روون دەکەنەوە. حەرەکەتی میللی - دێموکراتیکی ئێمە لە سایەی ئەو ئەزموونانەوە قۆناخەکانی دینامیزم و پویایی خۆی دەپێوێ.

پرسیار: رۆڵی پێشەوا قازی محەممەد وەکوو سەرکۆمار تاچەند بەرجەستەیە و ئایا کەسایەتیی بەڕێزیان لە یەکدەنگبوونی خەڵک لەو سەردەمە دا شوێندانەر بووە؟

لە وەڵامی ئەم پرسیارەو ناساندنی شەخسییەتی بەرزی پێشەوا قازی موحەممەد، دەبێ بگەڕێنەوە بۆ رۆژگاری پێش دامەزرانی کۆماری کوردستانو زۆر بەکورتی چاوێک بە وەزعی ئێرانو کوردستان و دنیادا بخشێنین. ئەوەی کە من لە کتێبی "چل ساڵ خەبات"ی دوکتور قاسملوو تۆزێکم لەبیر مابێ، لە ساڵی ١٣٢٠ی هەتاویدا رێژیمی رەزاشا رووخا، لەشکری سوور

بەشی نۆهەم

لە شومالی ئێراندا جێگیر بوو، ئەوە بوو کە سۆڤییەتییەکان راستەوخۆ لەگەڵ مەسەلەی کورد و وەزعی کوردستان رووبەڕوو بوون، لەدوای راپەڕینە عەشیرەتییەکەی ورمێ تێگەیشتن لە کوردستاندا هەستێکی توندو خەستوخۆڵی نەتەوایەتی هەیەو دەبێ کەڵکی لێوەربگرن، بۆیە سۆڤییەتییەکان و ئەفسەرانی ئەو وڵاتە دەستبەکار بوون تا کەسێکی بەتوانا و ژیر وەک ئەسڵی قەزییە لە کوردستاندا بدۆزنەوە و لە راستیدا ئەوان بەدوای بەنفووزترین ئینساندا دەگەڕان.

پێشەوا قازی موحەممەد هەم لە باری تێگەیشتن و ئاگایی سیاسییەوەو هەم لە باری نفووزی لە نێو کۆمەڵانی خەڵکدا ئەو تایبەتمەندییانەی تێدابوو و ئەو کاراکتێرە بوو کە سۆڤییەتییەکان دەیانویست. ئەو هەیئەتە سی کەسییەش کە لە چین‌و توێژە جۆراوجۆرەکانی کورد لە لایەن سۆڤییەتییەکانەوە بۆ باکۆ بانگهێشت کرابوو، وەک ئەمن بیستوومە گۆیا بەمەبەستی ئەوە بووە کە سۆڤییەتییەکان لەسەر کەسایەتییە کوردەکان موتالیعە بکەن و بتوانن موخاتەبی ئەسڵیی خۆیان بۆ دوارۆژ ببیننەوە. پێمخۆشە لێرەدا ئاماژە بەوە بکەین کە چەند مانگ پێش پێکهاتنی کۆماری کوردستان، نازیسمی ئاڵمانی بە سەرۆکایەتی هیتلێرو فاشیزمی ئیتالیا بە سەرۆکایەتی موسولینی‌و هەروەها ئیمپراتۆری ژاپۆن تێک رووخابوون، لە رۆژهەڵاتی ئورووپادا هێندێ کۆماری سوسیالیستی خەریکی پێکهاتن و شکڵگرتن بوون. سۆڤییەتییەکان ئەوجار پێشەوا قازی محەممەدیان چاک ناسیبوو و لە راستیدا ئەوان کەسایەتیی ئیدەئال و هەروەها خاوەن نفووزی خۆیان لە کوردستاندا دۆزیبووە و بەو نفووزە کۆمەڵایەتی و سیاسییە کە لە شەخسی پێشەوایان دەرک دەکرد، زۆر پیانخۆش بوو کە لەگەڵ پێشەوا کار بکەن. سۆڤییەتەکان کە لە تێکشکاندنی فاشیسمدا رۆڵی گەورەیان هەبووو بەتەنیا ٢٠ میلیۆن کوشتەیان دابووو تووشی وێرانبوون و زیان وزەرەری زۆرقورس هاتبوون، نفووزێکی زۆریان لە دنیای دەرەوەدا پەیدا کردبوو، هەروەها شورەوی کە لە دنیای دەرەوە دا تەنیا پشتیوان و دۆستی کوردەکان بووو تەنیا دەروازەی کوردستان بۆ دنیای دەرەوە بووو لە لایەکی دیکەشەوە بوونی پێشەوا قازی محەممەد وەکوو کەسایەتی و ئینسانێکی بەتوانای سیاسی و شەخسییەتی هەڵکەوتووی کۆمەڵایەتی، وەکوو ئینسانێکی خاوەن فەرهەنگی بەهێز، وەکوو ئینسانێکی خاوەن پرستیژو ئیعتبارو نفووز، وەزن و قورسایی و حورمەت و ئۆتۆریتەی زیاتری بۆ خەباتی رەوای گەلەکەمان بەدیاری دەهێنا. پێشەوا بوو کە خاوەن گەنجینەی گەورەی زانست و فەرهەنگ بوو و بە ئاشنایی بە حەوت زمانی زیندووی دنیا زیاتر لە هەموو کەس دەیتوانی بەتایبەتی لە پۆستی سەرکۆماری دا رێبەری راستەوخۆو راست و دروست و زمانی ئاگای گەلی بەشخوراوی کورد بێت.

پرسیار: پێتانوایە هەبوونی حیزبێکی مۆدێرن وەکوو حیزبی دێموکراتی کوردستان لە پشت کۆمارەوە تا چەند یارمەتی بە مۆدێرن بوونی کۆمار داوە؟

وەڵام: مۆدێرنبوون و سەردەمی بوونی کۆماری کوردستان لە سەردەمی بوونی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانەوە سەرچاوە

بەشی نۆهەم

دەگرێ، چوونکە کۆماری کوردستان بەدەستی بەهێزی پێشەوا قازی محەممەد و حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران پێک هات، لە راستیدا موهەندیسی ئەسڵی کۆماری کوردستان، حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانەو کۆماری کوردستان ئاوێنەی باڵانوێنی تەلارو ناوەرۆک و بەرنامەی حیزبی دێموکراتە. کەوابوو بۆ دەرکی ئەو واقعییەتە و تیشک خستنە سەر سەردەمی بوونی کۆماری کوردستان دەبێ بگەڕێنەوە بۆ ناوەرۆکی سەرچاوەی ئەسڵی کۆمار، واتە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران. حیزبی دێمورات زۆر زوو توانی تەکانێکی مێژوویی وەها لە خۆی نیشان بداتو پێ بنێتە نێو جەغزی مۆدێرنیزە بوون و چاکسازی و خۆی لەگەڵ رۆژگار و هەلومەرجی ئەوکاتەدا رابێنێ، پێش هەموو شتێک پێمخۆشە ئیشارە بەوە بکەم کە هەڵگرتنی دروشمی گونجاوی "دێموکراسی" وەک دروشمی هەڵقوڵاوی خەون و ئاواتە لەمێژینەکانی میللەتی ژێرچەپۆک، بەرهەمی حیزبی دێموکراتی کوردستانە، بۆیە کێشان بەرەو مەیدانی تازەبوونەوەو نوێبوونەوەو وەدەرکەوتن بەمەبەستی حەللی بەکردەوەی گیروگرفتەکان لەو مەیدانەدا تازەیە. بەوپێیە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە کۆماری تازەی خۆیدا بەمەبەستی کەڵکوەرگرتن لە گوتاری دێموکراسی بۆ حەللی بەکردەوەی مەسەلەکان لەسەر سێ میحوەری ئەساسی دەستی بەکارکردن کرد،

یەکەم. راکێشان و هێنانەمەیدانی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان لە ژێر تیشکی ناوەرۆکی بەرنامەیەکی روونی سیاسی کە جەماوەری شارو دێ بتوانن لێی حاڵی بن و لە ژێر ئەو بەرنامەیە دا بتوانن رێگای خەباتی دوارۆژی خۆی دیاری بکەن،

دووهەم. نزیک کردنەوە و لە لێک گرێدانی خەباتی گەلی کورد و گەلانی دیکەی ئێران بەمەبەستی دەستەبەر کردنی دێموکراسی بۆ وڵات و هەروەها دژایەتی و بەربەرەکانێ لەگەڵ هەرچەشنە فیکرەیەکی نالەباری ئەو سەردەمە دا،

سێهەم. حیزبی دێموکرات دەیهەویست پشتیوانیی گەلانی ئازادیخواز و دژی فاشیزمی جیهانی بۆ لای خۆی رابکێشی و لە نفووزی بەهێزتر لە جیهانی ئەورۆژە دا بە قازانجی گەلەکەی خۆی کەڵک وەربگرێ. ئەو سێ خاڵە باسمان کردنن هەموویان شتی تازە بوون کە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران هەوڵی بۆ دەدا. بەتایبەت خاڵی سێهەمیان مەسەلەیەکی تازە بوو، چوونکە بۆ یەکەم جار بوو، خەباتی گەلی کورد لەگەڵ خەباتێکی بەرینی جیهانی دا دەچوونە ناو یەک بەرەوە. لەو کاتەدا حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بەرنامەی خۆی لە هەشت ماددەدا بڵاو کردەوە کە بەشی زۆریان شتی تازە بوون. ئەگەر لە کۆماری کوردستاندا کۆمەڵگایەکی مەدەنی نازەنین و رەنگین پێک هات و لەوێدا جیاوازیدانانی جینسی، فەرهەنگی و نژادی و مەزهەبی زیندە بەچاڵ کراو رێز بۆ هەموو تایبەتمەندییەکانی جوولەکەکان و ئازەربایجانییەکان و ئاسووری و ئەرمەنییەکان دانراو پەیمانی هاوکاری و بەرگریکردن لە یەکتر، لە کوردستان و ئازەربایحان مۆر کراو ئەگەر بەرەیەکی بەرین لە نێوان حیزبی دێموکرات و پێنج حیزبی بەرینی سەرتاسەری ئێران پێک هات و چەند شتی دیکەش،

بەشی نۆهەم

هەموویان بەرهەمی ئیبتکارو فیکری نوێخوازانەی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بوون و لە نێو جەغزی هەڵسووران و تێکۆشانی کۆمار دا رەنگیان دایەوەو بەکردەوە تا ئەو جیگایەی توانرا هەنگاویان بۆ هەڵ هێنرا.

پرسیار: کۆماری کوردستان لە زۆر بوار دا توانیویەتی بناغەو بنەمای بوارە جیاجیاکانی داهاتووی خەباتی گەلەکەمان دابرێژێ کە یەکێک لەوانە پێکهاتنی سوپای میللی لەو سەردەمەدا بوو، دەکرێ بەرێزتان زیاتر لەسەر دامەزراندنی سوپای میللی کوردستان بۆمان باس بکەن؟

وەڵام: کۆماری کوردستان شکل و قەوارەو ناوەرۆکی دەوڵەتی هەبوو، لەسەر سێ پایەی هێزەکانی قەزاییە و موقەننەنەو موجرییە دامەزرابوو، بەشی بەرچاوی هێزی پێشمەرگە یان سوپای میللی بوو کە تێکرا یونیفۆرمی نیزامییان دەپۆشی‌و لە سەربازانو دەرەجەدارانو ئەفسەرانی خوارو ئەرشەد پێکهاتبوو. گومان لەوەدا نیە کە پێکهاتنی ئەو سوپایە سەرکەوتنێکی یەکجارگەورە بۆ گەلی کورد بوو، چوونکە گەلی کورد هەرگیز سوپایەکی ئاوای بەخۆیەوە نەدیبوو. لە سەرتاسەری مێژوودا هەرگیز لاوانی کورد ئەوەندە هەستیان بە سەربەرزی نەکردبوو، پێشمەرگەکان کە لە جووتیاران و زەحمەتکێشان پێک هاتبوون بەتێکڕا ئامادەی فیداکاری بۆ کۆمار بوون. بەڵام هێزی میللی سەروسامانێکی رێکوپێکی پەیدا نەکرد، ئەوەش بە دوو مەسەلەدا دەردەکەوت، یەکەم، هێزی پێشمەرگە چ لە باری سیاسی‌و چ لە باری نیزامییەوە وەکوو پێویست نەبووە، تەنیا مەرجی بوون بە پێشمەرگە کوردبوون و لێزانینی چەک بوو، ئاییننامەی رەسمیی سوپای مللی نەنووسرابوو و بەشکۆو دیسیپلینی نیزامی بەتەواویی جێگیر نەبوو. رەوابیتی عەشیرەتی وەک نەپسێن لە بەژن و باڵای سوپای میللی یەوە ئاڵابوو و دەست و باڵای شەکەت دابوون و زیانی زۆری بە سوپای میللی گەیاند. دووهەم، ئەگەرچی سوپای میللی زۆر سەرکردەی بەجەربەزە و نەبەز و لێوەشاوەی لە نێوخۆیدا پەروەردە کردبوون و پێگەیاندبوون و ئەوانە جێگای هیوای دوارۆژی گەلەکەمان بوون و هەورەها وەکوو پێشمەرگە ئاگایی سیاسی و نیزامییان لە پلەیەکی بەرزدا بوو، بەڵام مەخابن زۆربەی ئەفسەرانی هێز لەو سیفەتە ئەساسییە بێبەش بوون کە بۆ هەموو ئینسانێکی نیزامی و شۆڕشگێر پێویستن، سەرکردایەتی هێزی میللی لاواز بووو لە توانایدا نەبوو ئەرکی سینفی و دژواری پاراستنی کۆماری کوردستان بەئەستۆ بگرێ‌و لە ئاکامدا سوپای میللی نەتەنیا دیفاعی لە کۆماری نەکرد، بەڵکوو دیفاعی لەخۆیشی نەکرد. لێرەدا دەمەوێ بڵێم کە ئاشبەتاڵ تەنیا تایبەت بە سوپای میللی نەبووەو ئەو سوپایە تەنیا هێزێک نیە کە لە ئاشبەتاڵدا مەسئوول بوو، سوپای میللی هێزێکی شلک و ناسک بوو، تازە پێی هەڵ دەگرت، تازە خەریک بوو وەگەڕ دەکەوت، من بە چاوی خۆم چەند هێزی پۆشتە و تەیارو مۆدێڕنم دیوە کە کاتێکی دیتویەتی کە رێبەرایەتییەکەی تێکچووە، وەک بەفری هاوینی تواونەتەوە.

پرسیار: رۆڵی بارزانی یەکان لە کۆمار دا هەمیشە جێگای باس و شانازی بووە، ئایا بە بڕوای ئێوە دەکرێ باسی کۆماری

سەرچاوە Serchawe

بکرێ بەبێ ئەوەی باسی ڕۆڵی بارزانی یەکان بە سەرۆکایەتیی بەڕێز مەلا مستەفا بارزانی بکرێ؟

وەڵام: لێرەدا ڕاستییەکی حاشاهەڵنەگر، هێندێ واقعییاتی تاریخی هەیە کە ناتوانی بەسەریدا تێپەڕی یان فەرامۆشی بکەی یان لەبیرخۆتیان بەریتەوەو باسیان نەکەیت. بۆ من کە نە شارەزاییم کە مێژوو هەیەو نە لەگەڵ کۆمار بووەو نە لە نزیکەوەش بارزانییەکان دەناسم، دەکرێ باس لە کۆمار بکەمو نێویکیش لە بارزانییەکان نەهێنم. بەڵام تا کوێ لەگەڵ ویژدان دێتەوەو تا کوێ مونسیفانەیە، ئەوە مەسەلەیە. هەڵوێستێکی زۆر بێئینسافانەو داوەرییەکی زۆرناعادلانەیە کە باسی کۆماری کوردستان بکەی، بەڵام نەخشی گرنگو بەرچاوی بارزانییەکان فەرامۆش بکەی. بارزانییەکان بەشێکن لە مێژووی شۆڕشگێڕانەی گەلی کوردو کۆماری کوردستان، بەشداری و فیداکاری بارزانییەکان بەتایبەتی و هەروەها بەشداری و لەخۆبردوویی کوردەکانی پارچەکانی دیکەی کوردستان جێگای شانازیی هەموو لایەکی ئێمەیە. کەسێکی بێهێزی وەک من باسی قەزییەی بارزانییەکان بکا یان نەکا، مێژوونووسانی ناوخۆو دەرەوە لەسەر پاڵەوانەتی و قارەمانی ئەوان بە پاراوی نووسیویانە. بەڵام لێرەدا ئیمکانی ئەوە نیە باسی هەموو کون و قوژبنی ئەو مەسەلەیە بەوردی بکەین، بەڵام هێندێ شت هەن کە دەرسن، ئامۆژگارین، حەماسەتن، نوختەی بەرزو ڕووناکن و مەشخەڵن کە ئەگەر لەبیر بچنەوە هەم وەکوو فەرد، هەم وەکوو میللەت زەرەری زۆرمان پێدەگا. نەخشی بارزانییەکان بە شێوەیەکی گشتی ڕوون و بەرچاوە، بەڵام لە مەیدانی بەرەنگاربوون و دەستە و یەخەبوون لەگەڵ دوژمنانی فێڵبازی میللەتەکەماندا هێندێ نوختەی زۆر ڕووناک و ئاوڕدانەوەو وەرچەرخانەوە و کشانەوەی زۆرحەکیمانەو ژیرانە و وردبینانە هەیە کە لە شەخسی بارزانی نەمردا خۆدەنوێنن. سەرداری نەمر مەلا مستەفا بارزانی ئەرکی قورسی بەرپرسایەتیی هێزی پێشمەرگەی کوردستانی لەسەرشان بوو، لە هەموو مێژووی مانەوەیاندا لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بۆ ساتێک ڕانەوەستان و هەناسە بەدوای هەناسە لە مێژووی گەلەکەماندا تۆماریان کرد. چەندین شاکاری گەورەی لە مەیدانی سیاسی و نیزامیدا لە خۆی نیشان دا کە دوژمنانی گەلەکەمان سەریان سووڕما، دەکرێ پاشەکشەی بارزانییەکان لە ژێر ڕێنوێنی حەکیمانەو وردبینانەی بارزانی نەمردا، شەڕی سەقزو زۆر حەماسەی تر وەبیر بێنینەوە. ئەوان توانییان گەلێک پسپۆڕانەو وردبینانەو بەبێ ئەوەی زیانیان پێ بگا بەرەو ناوچەی مەهاباد پاشەکشە بکەن، کە پاشەکشە بە تاکتیکێکی زۆر شارەزایانە و نیزامییانە دادەنرێ. شانۆی پێکهەڵپڕژانی لەشکری شاو بارزانییەکان لە چەند جێگای جۆراوجۆر دا و هەوەرها تێکشکاندنی سەرشوڕانەی لەشکری پۆشتە و پەرداخی ئێرانێ کە دەستووری ڕاستەوخۆی لە دەرباری شاوە وەردەگرت و هەروەها ئێعترافی ئەرتەشی ئێران بەوەی کە هەرگیز لەگەڵ دوژمنی ئاوا سەرسەخت بەرەوڕوو نەبووە، تا ڕادەیەک تێکشکانی کۆماری کوردستانی قەرەبوو کردەوەو برینی گەورەی سەرتاسەری کوردستانی تا ڕادەیەک سارێژ کردەوەو فێنکایی بە دڵی دانیشتووانی هەر چوار پارچەی کوردستان بەخشی. ئامۆژگاریی بارزانی نەمر بە ئەفسەرە شۆڕشگێڕەکانی کورد کە باوەڕ بە حکوومەتی عێراق نەکەن و نەگەڕێنەوە بۆ وڵاتی عێراق، بەداخەوە کاریگەر نەبوو و دوای گەڕانەوەیان و شەهیدبوونیان، ڕاستی و دروستی ئامۆژگارییەکانی بارزانی نەمر دەرکەوت.

سەرچاوە Serchawe

بەشی نۆهەم

پاشەکشەی لێزانانەو وردبینانەی بارزانییەکان لە ژێر فەرماندەیی بارزانی نەمرو هەروەها هێرشی پەیتاپەیتای تورکیە و عێراق و ئێران بە لەشکری دەهەزار کەسییەوە لە کۆڕو کۆمەڵەکانی دنیادا وەک تۆپ تەقیەوەو دەنگی دایەوە. بڕینی ڕێگا بە شەڕی نیوەشەو و تێکشکاندنی دوژمن لەسەر پردی ماکۆو کێوی ئاراس و گەیشتن بە خاکی یەکیەتیی سۆڤیەتی، داستانێکی دیکەی هەرەقارەمانەتی و شانازی بۆ گەلی کورد و بە تایبەتی بۆ بارزانییەکان تۆمار کرد. لە ژیانی پڕلە تەنگ و چەڵەمەو شۆڕشگێڕانەی بارزانییەکان و بەتایبەتی ژیانی سەخت و دژواری نەمر مەلامستەفای بارزانی و هەروەها ماندوویی و هەوڵ و تەقەلای بێوچانی ئەو هێزە شۆڕشگێڕە بۆ بەئاکام گەیاندنی کۆماری کوردستان هەرگیز فەرامۆش ناکرێن و لە مێژوو دا بە ئاوی زێڕ دەنووسرێنەوە. خۆگێل کردن لەو واقعییەتە تاریخییانە، تەنیا کاری دوژمنانی گەلی کوردەو بەس.

پرسیار: کاک مەلا حەسەن هەروەک دەزانین ئەو بوارە گرێدراوانە بە کۆماری کوردستانەوە کە پێویستیان بە تاوتوێی تایبەتیو دوانی زیاتر هەیەو لە دەرفەتی ئەم وتووێژە دا ناکرێ لەسەر هەموویان پرسیارتان ئاراستە بکەین. وەکوو دواپرسیار داوامان لە بەڕێزتان ئەوەیە کە سەبارەت بە ئاڵای کوردستان و سروودی نەتەوایەتیی کۆمار بۆمان باس بکەن؟

وەڵام: کە باسی ئاڵای کوردستان دەکەین هەمیشە وەبیر شێعرەکەی مام هەژار دەکەوەمەوە، کە پێموایە لە کاتی هەڵدانی ئاڵا لە بۆکاندا گوتوویەتی "بێ ببینێ ئەو کەسەی پێی وابوو کورد سەرناکەوێ - کێ بوو پێی وابوو کە نەکبەت لەسەرمان ناڕەوێ". ئەو کاتەی ئاڵا لە مەهاباد هەڵکرا، سروودی "ئەی رەقیب"یش بوو بە سروودی نەتەوایەتی. شێعری سروودی "ئەی رەقیب" هی مامۆستا دڵدارە، گۆیا کە بیستوویەتی شێعرەکەی بووە بە سروودی کۆمار، لە خۆشیدا دەستی کردوە بە گریان. لە مێژوودا زۆر حەرەکەت و ڕووداوی چووک هەیە کە بووە بە سەرەتای ڕاپەڕین و سەرکەوتنی زۆرگەورە و ئاڵوگۆڕ و ئاکامی زۆرباشیان بەدوودا هاتووە. لەو کاتەدا کە قاڕەی ئورووپا بەدەست کاتۆلیکەکانەوە ناڵەی دەگەیشتە ئاسمان، مارتین لوتێر کە بۆخۆیشی پیاوێکی ئایینی بوو،

چەند تێزێکی خۆی بە درگای قەڵای کلیسای کاتۆلیکەوە چەسپاند کە ئەگەر ئیشتباه نەکردبێ وابزانم ئەو کاتەی ۱۵۱۹ی میلادی بوو، هەر ئەوە بوو بە هۆی ئەوەی کە وردە وردە تلیسمی کاتۆلیکەکان بشکێت و چەند ڕاپەڕین و ریفۆرمی گرینگی بەدوادا هات. لە زەمینەی رەگەزپەرستی سپی‌پێستەکانی ئامریکادا، ژنێکی رەشپێست کورسییەکەی خۆی بۆ پیاوێکی سپی‌پێست چۆڵ نەکردو ئەوە زۆر ڕاپەڕین و خۆپیشاندانی زۆرگەورەی بەدوادا هات و مافی رەشپێستەکانی تا رادەیەکی بەرچاو مسۆگەر کرد. بەڵام هەڵکردنی ئاڵا کارێکەی سادە نەبوو، یەکەم جار هەڵکردنی ئاڵا لە دووی ڕێبەندانەدا لە نێو بەفرو سروشتی نیوەخنکاوی ئەوکاتەدا، مەشخەڵی بەگڕو بەتین و ڕووناکیدەری سەرتاسەری مێژووی کورد بوو.

بەشی نۆهەم

بەرزبوونەوەی ئاڵای سێ رەنگی سوورو سپی و سەوز، زنجیری کۆیلەتی و دیلیی گەلی ئێمەی پساند. گەلی کورد لە هەموو مێژوودا ئەوەی ئاواتی بوو، پێی گەیشت و پێناسەو کەسایەتیی راستەقینەی خۆی دیتەوە. هەر ئەو ئاڵا لە هەموو شارەکان و دێهاتەکانی ژێر دەسەڵاتی کۆمار هەڵکرا. گەلی کورد هەرگیز خۆی وا بە سەربەرزی نەدیبووو بە دیتنی ئەو ئاڵایە لەسەر سەری خۆیان سەربەرزو سەربەرزتر دەبوون. ئەمن ئاڵای ئەم دواییانەم نەدیتووە، گۆیا تەغییرات و ئاڵوگۆڕێکی تێدا پێک هاتووە، بەڵام ئاڵای سێ رەنگی ئەوکاتەی بەمجۆرە لە شێعرەکانی مام هەژاردا رەنگ دەداتەوە: "پارچەکەی سێ رەنگی کورد دەنوێنێ . رەنگی سوور دەڵێ تا تنۆکێک خوێنێ کورد مابێ قەتی نانوێ ـ سپی یەکەی مژدەی بەیانی رۆژی کوردی کرد بەیان . یەعنی رۆژی کورد هەڵات و لێی نەما پەردەی شەوان . رەنگی سەوزی یانی دایکی نیشتمان لەو رۆژەوە . شینو سەرسەوزە و وەدەستی کەوتەوە رەنگی نوێ . دوو گوڵی گەنمی دەڵێ ئاگات لە رسقی خۆت هەبێ ـ خۆت کە برسیت، بۆچی دوژمن پێت بژی لێرو لەوێ ـ پێم دەڵێ نووکی قەڵەم گەر ژینی خۆشت پێدەوێ ـ غەیری من دەست ناکەوێ بۆ رێی تەرەقی و پێشڕەوێ." ئەوەی کە لە مامەقالەی دەباغیم بیستووە، سەد کەس تەنیا لە سەردەشتێ سەرەڕای ئەوەی زستانێکی زۆرسەخت بووو بەفر لە رێگاکاندا بوو بە پیادە تا مەهاباد رۆیشتن و بەشدارییان لە رێورەسمی هەڵکرانی ئاڵای کوردستاندا کردووە. بەرزبوونەوەی ئاڵای کوردستان ئەمجار بە شێوەی رەسمی بەرزبوونەوەی کەرامەت و کەسایەتیی تێکرای گەلی کورد بوو. ئێستا ئێمە شتێکی ناڕاستمان نەگوتووە ئەگەر بڵێین زیاتر لە سی میلیۆن کورد ئەو ئاڵا پیرۆزە بە کەرامەت و سەربەرزیی خۆیان دەزانن.

شەکانەوەی ئەو ئاڵایە نەتەنیا بۆ گەلی کورد، بەڵکوو مزگێنی ئاسۆی روون و سەرکەوتنی یەکجاری بە هەموو میللەتانی ژێرچەپۆکی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و دنیا راگەیاند. شەکانەوەی ئەو ئاڵایە رەمزی سەرکەوتنی کوردان بووو هەروەها ئایەتی وەگەڕکەوتنی بە رەسمیی کۆماری کوردستان بوو. شاباڵی پیرۆزی ئەم ئاڵایە باوەشێنی دڵی هەر کوردێکی ماندوو و ئازارچێشتووی سەر ئەم جیهانە دەکات. بۆیە ئەمنیش لە کۆتاییدا وێڕای مام هەژار ئەم دۆعایەی دەکەمەوەو دەڵێم: "رەبی هەرکەس دوژمنی ئەم میللەتە دڵپاکەیە - ژێرکەوێ، کۆستی کەوێ، رەبی سەعاتێ نەسرەوێ - داری ئاڵاکەم عەجەب چقڵێکە بۆ چاوی عەدوو". هەر کەسێک خۆشی نەوێ رەبی وەبەر خەنجەر کەوێ". شەکانەوەی ئاڵای کۆماری کوردستان تا ئێستایش لە مێژوودا شیرینترین زەردەخەنە بووە کە لە دڵی کوردەکانی هەر چوار پارچەی کوردستاندا جێی گرتووە.

سەرچاوە: پاشکۆی رۆژنامەی کوردستان ٥٠٢ - رێکەوتی: ٩ی فێبریوری ٢٠٠٩

بەشی نۆهەم

جمهوری کوردستان یان حکومەتی خودموختار؟

حەسەن ئەیوب زادە

رۆژی بیست و دووی ژانوییەی ۲۰۰۹ شەست و سێهەمین ساڵرۆژی دامەزرانی کۆماری کوردستان بوو. جمهوری کوردستان لە دووی ریبەندانی سالی ۱۳۲٤ی هەتاویی لە میتینگێکی ۲۰.۰۰۰ نەفەری نوێنەرانی کورد لە مەیدانی چوارچرای شاری مهاباد لە لایەن حیزبی دێموکراتی کوردستان (پێشتر کۆمەلەی ژ. ک) بە سەرۆکایەتی قازی محمد، راگەیاندرا. بروانە رووژنامەی کوردستان ئۆرگانی رەسمیی حدک ژمارەی ۸ ساڵی ۱۳۲٤ی هەتاویی! کۆماری کوردستان نومادی دەربڕینی ئیرادەی ئازادی گەلی کورد بۆ دیاری کردنی چارە نووسی خۆی بوو.

دوکتور قاسملوو لە "کتێبی چل ساڵ خەبات لە پێناوی ئازادیی" باس لە مێژووی سیاسی کورد لە سەردەمی سەفەوییەکان دەکاو لە لاپەڕەی ۱۹ دا دەنووسێ:

بە پێی ئەو نووسراوەیەی دوکتور قاسملوو، کوردستان، هەرگیز بەشیک لە ئێران نەبووە. کوردستان وڵاتێکی داگیرکراوە و کورد بۆ ئازادیی خۆی و رزگاریی نیشتمانەکەی لە داگیرکەر خەبات دەکا.

دوکتور قاسملوو لە کتێبەکەی دا باس لە واقعییەتێکی تاڵی مێژویی - سیاسیی دەکا.

بەشی نۆهەم

دوکتور قاسملوو، لەو باسە دا، ئەو سیاسەتڤانە نییە کەتوانایی گەلەکەی، وەزعی ژئۆپۆلیتیکیی کوردستان، هەلومەرجی جیهانیی وە بەرچاو دەگرێ و مافی سروشتیی کورد بۆ پێکهێنانی دەوڵەتی نەتەوەیی و رزگاریی کوردستان لە قاپێلکی خودموختاریی دا فۆرمولە دەکا. ١٨سال دواترێ ئەو بیرمەندە، بێ ئیدیعایە، ئەو سیاسەتڤانەیە کە لە کوورەی خەباتدا قاڵ بووە و بەو ئەزموونە گەیشتووە کە خەبات بۆ خودموختاریی لە بەشێکی کوردستانی داگیرکراوی دابەشکراودا بە ئاکام ناگا.(وتووێژ لە گەڵ کریس کۆچرا).

د. قاسملوو لەو ماوەیە دا ئەزموونێکی کە وەدەستی هێناوە بە گران لە سەر کورد کەوتووە. دوای ئەو خەباتە دژوارە و ئەو ئەزموونە تاڵە، بەو ئاکامە گەیشت کە هۆی سەرنەکەوتنی کورد دابڕاویی و جیاکردنەوەی خەباتی هەموو بەشە داگیرکراوەکانی کوردستانە و ویست و ئامانجە کە بەو قیمەتە کە کورد دەیدا فرە گران و ناڕەوایە.

لە مەر دامەزرانی جمهوریی کوردستان، و چوارچێوەی سەلاحییەتەکانی, سەربەخۆیی یان گرێدراویی بە حکومەتی پاشایەتی ئێرانەوە، بیروڕای جیاواز هەیە:

حیزبە سەرانسەرییە تەواویتخوازەکان، جیا لە حیزبی تودەی ئێران، کۆماری کوردستان، بە دەسکرد و پیلانی دەرەکیی،

"جیاوازیخوازیی" و هەوڵ بۆ لەت کردنی ئێران ناودەبەن.

حیزبی تودەی ئێران، جمهوریی کوردستان بە "حکومەتی خودموختاری کوردستان" یان "حکومەتی ملی کردستان" پێناسە دەکا.(نموونەی حکومەتە خودموختارەکانی سۆڤێتی بەرێ).

لە بەرنامەی سیاسیی حیزبی دێموکراتی کوردستان پە سندکراوی کۆنگرەی دووهەم دا (سەرماوەزی ١٩٦٤) بە سەرۆکایەتی ئەحمەد توفیق، نە ناوێک لە کۆماری کوردستان و نە باسێک لە مێژووی - ١٣٤٣ خەباتی کورد کرابوو.

بەرنامە سیاسییەکەی کۆنگرەی دووهەمی حیزب، تێکەڵپێکەڵ و ئاڵۆز بوو.. بە گوێرە ی بەندەکانی سەرەتای بەرنامەکە بەشدارانی کۆنگرەکە، ئامانجێکی یەکگرتوویان نەبوو.

لە ماددەی سێهەم دا نووسرابوو" حدک، حیزبێکی شۆرشگێر و دێموکرات و زانستییە و خەبات ئەکات بە رێگای راپەرینی

چەکدارانە بۆ ئازادیی کورد و کوردستان.

"لە مادەی چوار دا گوترابوو:" تێکۆشانمان بۆ لانی کەمی مافەکانی سیاسیی و کۆمەڵایەتی و ئابوریی و فەرهەنگی بەردەوامە بۆ ئۆتۆنۆمی کوردستان لە ئێراندا."

ماددەی پێنجەم:" ئەگەر هاتو حکومەتی تاران دانی بە مافی نەتەوە ی کورد بە ناوی ئۆتۆنۆمی کوردستان دانەنا، حزبمان دەسەڵاتی شۆرش و نەتەوەکەمان هان دەدات بۆ گواستنەوەی تیکۆشان بەرە و ئامانجی بەرزتر کە سەربەخۆیی کوردستانە.

بە شێوە یەک لەو دوو شێوەیەی خوارەوە:

١- سەربەخۆیی دەسەڵاتی کوردستان لە ناو چوارچێوەی سەربەخۆیی نەتەوەکانی ئێران بە ناوی حکومەتی فێدرالی ئێران واتە حکومەتی یەکگرتووی ئێران.
٢- لە نەگونجانی حکومەتی یەکگرتوی ئێران حزبمان تێکۆشان دەگوێزێتەوە بۆ سەر شەقام و ڕێبازی خەبات بۆ دیاری کردنی چارە نووسی نەتەوەی کورد بە دەستی خۆی..

هەروەها لە ماددەی شەشەم دا نووسرابوو:" ئەگەر هاتو دەسەڵاتی حاکم بە سەر ئێرانەوە لە گەل حیزبمان بۆ سەلماندنی ئۆتۆنۆمی کوردستان پێک نەیە و لەو کاتەدا هاونەتەوەکانمان لە یەکێک لە پارچەکانی تری کوردستانی بەش کراو ناوەندێکی بەڕێوە بەرایەتی (ئوتونومی یان فێدراڵی) بە دەستە وەبێت، حیزبمان بە پەسەندی نەتەوەکەمان چارە نووسی نەتەوەی کورد لە کوردستانی ڕۆژهەلات داوێتە سێبەری دەسەڵاتی ئەو بەشە لە نەتەوەکهەمان کە خاوەنی دەسەڵات و حکومەتە.

جیا لەو پەرێشان فکرییە کە لەو بەرنامەیە دا هەیە، ڕەگە فکرییەکەی کۆماری کوردستانی پێوە دیارە و باسێکی لە ئێرانیگەریی تێدا نییە.

دوکتور قاسملوو، ڕێکخەرەوەی تەشکیلاتی حدک، دارێژەری سیاسەت و هێڵی فکریی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران،

سەربەخۆیی بڕیاری سیاسیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی لە حیزبی تودەی ئێران ڕاگەیاند. لەو سەردەمە دا خەتی فکریی

بەشی نۆهەم

دوکتور قاسملوو دوور لە فکری سیاسیی حیزبی تودەی ئێران نەبوو.

لە کۆنفەرانسی سێهەمی حیزب لە سالی ١٩٧١ وشەی "ئێران"لە نێو کەوانە دا بە ئیبتیکار و پێشنیاری دوکتور قاسملوو بە دەستە وشەی حیزبی دێموکراتی کوردستانەوە لکێندرا.

لە ژمارەی ٣٨ فێوریەی رۆژنامەی "کوردستان" ساڵی ١٩٧٧ تا ئەمڕۆ کەوانەی وشەی ئێران وەلانراوە و وشەی ئێران بە بێ کەوانە بە حیزبی دێموکراتی کوردستانەوە لکێنراوە.

دوکتور قاسملوو یەکەم ئاکادێمیسیەنی کورد بوو کە گەوهەری مەسەلەی کوردی دەستنیشان کرد. سەرەرای ئەوە کە نیشانی دا کوردستان وڵاتێکی داگیرکراوی دابەشکراوە، بەڵام ئەو واقعییەتە و سروشتی خەباتە کە لە بەرنامەی سیاسیی حیزبی دێمۆکراتی کوردستان دا فورمولە نەکرا. بە ناوی دوورکەوتنەوە لە ناسیۆنالیزمی بەرچاوتەنگ و دۆستایەتی کردنی وڵاتانی کۆمۆنیستیی، لە سەرووی هەموانەوە یەکێتی سۆڤێتیی و پێکهێنانی بەرە یەکی دژی ئیمپریالیستیی لە گەل حیزبی تودەی ئێران، خەبات بۆ خودموختاریی و دێموکراسیی لە بری خەبات بۆ رزگاریی نەتەوەیی تێئۆریزە کرا.

دوکتور قاسملوو لە کتێبی " کوردستان و کورد" کە پاش بڵاو بوونەوەی بوو بەسەرچاوە یەکی جێی متمانە،مافی دیاریکردنی چارەنووسی لە سێ فۆرمدا خستە روو.

یەکەم: خودموختاریی (مافێکی فەرهەنگیی و ئیداریی بۆ ناوچە یەک کە کوردی تێدا دەژی و لە ژێر حاکمییەتی داگیرکەردابێ).

دووهەم: سیستمی فێدرالیی. دەکرێ ، ئیداریی، ئیتنیکی یان تێکەڵاوێک لەو دووە بێ. بیست و پێنج وڵات لە جیهاندا خاوەنی ئەو سیستمە حکومەتییەن.

سێهەم: کۆنفێدراڵیی و سەربەخۆیی.

لەو سەردەمەی دوکتور قاسملووی تێیدا ژیا، جیهان لە ژێر حاکمییەتی دوو نیزامی کاپیتالیسم و سۆسیالیزم دا بوو. ئەو ناچار بوو لە خوارهوکە و پێچوکەی پەیوەندیی نێوان ئەو دوو نیزامە دا، رێچکەیەک بۆ سەرهەڵدان و پەرەپێدانی خەبات بۆ ئازادیی دەسنیشان بکا.

بەشی نۆهەم

خودموختاری (ئۆتۆنۆمی) ئەو خەتە فکرییە - سیاسییە بوو کە دوکتور قاسملوو بۆ حیزبی دێموکراتی فۆرمولە کرد. ئەو ڕێگە چارەیە بۆ مەسەلەی کورد بە رواڵەت بۆ ئەو سەردەمە گونجاو بوو. بەڵام ئاکامەکەی بێ ئاکامیی بوو. ئەو هێڵە فکرییە و ئەو ڕێگە چارەیە، خەباتی کوردی بۆ ئازادیی لە کۆیلەتی و رزگاریی کوردستان دوورخستەوە و دابەش دابەشی کرد. ئاکامی هەرە خراپیشی ئەوە بوو کە جێگرەکانی دوکتور قاسملوو لە ئاخردا ئەو بزووتنەوە مەزنە خوێناوییەیان بە بیانووی ئێرانیی بوون و ئێرانیگەریی و برایەتی و تەجروبەی باشورو... بەرە و ئاشبەتاڵ و توناکردن برد.

سروشتی خەباتی کورد رزگاریی لە کۆیلەتییە. قبووڵی گرێدراویی بە وڵات و دەوڵەتێکی داگیرکەرەوە بە مانای قبووڵی ئەنفال و تواندنەوە، ئاسیمیلاسیۆن و وەپاشکەوتوویی فکرییە.

دوکتور قاسملوو چەند مانگ بەر لە تێرۆرەکەی، دانی بە شکستی ستراتێژییەکەی(دێموکراسی بۆ ئێران و خودموختاری بۆکوردستان) دانا. بڕوانە وتووێژی دوکتور قاسملوو کریس کۆچرا.

خوێندنەوەی حیزبە ئۆردوگانشینەکانی ژێر دەسەلاتی ینک و کۆماری ئیسلامی (هەر دووبەش) لە سەر جمهوری کوردستان، تودەیی و ئیرانیگەریی کۆنە پەرستانە یە. روحی نەتەوەیی لە ئەندێشەی ڕێبەرایەتی ئەو حیزبە ئۆردوگانشینانە دا نەماوە. ئەوەی لە بڵاوۆکیان دا لە سەر جمهوری کوردستان دەینووسن و لە رادیۆو تلویزیۆنەکانیاندا بڵاوی دەکەنەوە، هەمان بۆچوونە، کە کیانوری و حیزبەکەی گوتوویە و لە بازاری سیاستی کۆماری ئیسلامیی و پا نئێرانیستەکان دا برەویە هەیە.

جمهوری کوردستان لە بەرنامە و بۆچوونی سیاسیی ئەو سەرتاقمانە پێکهاتە یەکی سیاسیی، خاوەنی مافێکی فەرهەنگیی و بەڕێوەبەریی ئیداریی رۆتینیی بووە.
جمهوریی کوردستان، بۆ دامەزرێنەرانی کۆمار سیستمێکی ناسراوبوو. ئەگەر دامەزرێنەرانی ئەو سیستمە، بە پێی بۆچوونی ڕێبەرایەتی حیزبی دێموکرات، مەبەستیان پێکهێنانی حکومەتێکی خودموختار بووبێ، زۆر دوور لە راستییە ئەو حکومەتە بە ناوی "جمهوریی کوردستان" رابگەیەنن و جێژنی سەربەخۆیی و ئیستیقلالی بۆ بگرن.

حکومەتێکی خودموختار لە بەشێکی وڵاتدا، بەرەزامەندیی دەوڵەتی ناوەندیی پێک دێ. نیزامی حکومەتی ناوەندیی ئێران لە سەردەمی کۆماردا، پاشایەتیی بوو. ئەم خاوەن بیرانە بیریان لەوە نەکردووەتەوە کە چۆن لە ژێر حاکمییەتی نیزامێکی پاشایەتیدا دامەزراندنی جمهوریی، یان جمهوریی خودموختار دەگونجێ؟

بەشی نۆهەم

لە حیزبی دێموکراتدا بۆ شاردنەوەی واقعییەتی کۆماری کوردستان، ئاماژە بەو تووێژێکی پێشەوا قازی محمد دەکرێ کە لە ژمارەی ١ ی ٢٠ی بەفرانباری سالی ١٣٢٤ لە رۆژنامەی کوردستاندا بلاو کراوەتەوە. هەروەها وشەیەکی خودموختاریی لە شێعرێکی مامۆستا حەقیقی لە رۆژنامە ی کوردستاندا کراوەتە بەڵگە و دەیانەوێ بەو تاقە وشەیە کە بۆ دروستبوونی قافیە بەکارهێنراوە و زۆرلە پێش ڕاگەیاندنی کۆماری کوردستاندا گوتراوە، بیسەلمێنن کە جمهوری کوردستان حکومەتی خودموختار بووە!!. ئەو تێبینییانە لە مەر ئەو وتووێژە جێی ڕامانن.

یەکەم: ئەو وتووێژە لە ٢٠ - ١٠ - ١٣٢٤ و لە ژمارەی ٨ رۆژنامەی کوردستان دا چاپ کراوە.
دووهەم: کۆبوونەوەی ٢٠.٠٠٠ کەسیی کە بە میتینگی مێژوویی چواچرا بۆ راگەیاندنی کۆماری کوردستان ناودێرە، لە شاری مەهاباد لە رۆژی ٢ی رێبەندانی ١٣٢٤ دا بووە. راگەیاندنی کۆماری کوردستان لانی کەم بێ وە بەرچاوگرتنی تەشریفاتی هاتن و ماوەی لە رێدابوونی رۆژنامە نووسان ١٣ رۆژ دوای دیداری قازی محمد لە گەڵ رۆژنامە ڤانان بووە. ئەو وتووێژەی پێشەوا و ئەو خودموختارییەی کە لە گەڵ رۆژنامە نووسانی تاران باسی کراوە، بەرنامەی راگەیاندراوی حدک بووە کە ١٦٠ رۆژ بەر لە راگەیاندنی جمهوریی کوردستان بڵاو کرابۆوە.
سیهەم: سەردێڕی وتووێژەکەی سکرتێری حیزب بەم جۆرە نووسراوە : "

گوفتوگۆی جنابی قاضی محمد پێشەوای بەرزی کوردستان دەگەڵ خاوەنانی رۆژنامەی تاران."

لێرە دا قازی محمد سەرۆک کۆماری کوردستان نەبووە ، بەلکو وەکو سەرۆکی حیزب یان رێبەری میللەتی کورد ناوی هاتووە.

دەقی خەبەرە کە بەم شێوە یە نووسراوە:

"هێندی لە مدیرانی جرائدی تاران: آغای تفضلی، خاوەنی روزنامەی (ایران ما) آغای عباس شاهندە، خاوەنی روزنامەی (فەرمان) ئاغای بزرگ علوی وە هەموو نووسەرانی دوو رۆژنامەی (رهبر و ایران ما)

بۆ ئاگاداری لە وضعی کوردستانی خودموختار هاتنەم مەهاباد و لە گەڵ جەنابی قاضی محمد رهبری میللەتی کورد یەکتریان دیت و گوفتوگۆیان کرد ...

بەشی نۆهەم

١- پاش میتینگی چوارچراو راگەیاندنی کۆمار لە دووی ڕێبەندان، عینوانی ڕەسمیی، سەرۆک کۆماری کوردستان،یان سەروکی جمهوریی کوردستان بووە، کە لە بری سەرۆکی حیزبیان پێشەوای میللەتی کورد" نووسراوە.

٢- لەو کاتە دا دەنگۆی راگەیاندنی کۆماری کوردستان لە ئارادابووە. خەبەرچییەکانی کورد ئەو دەنگۆیەیان بە حکومەتی تاران گەیاندبوو. لە بەر ئەوەیەکە رۆژنامە نووسان لە رێبەری حیزبی دێموکرات جەنابی قازی بەم جۆرە پرسیاریان کردبوو:

"لە تاران دەڵێن: کوردان بە رێبەریی جەنابت جوێ بونەوە و استقلالی کوردوستانیان راگەیاندووە آیا ئەوە راستە؟ دیارە هەر وەکو جەنابی قازی وەلامی داونەوە، ئەو هەواڵە لەو کاتەدا راست نەبووە و کۆماری کوردستان رانەگەیەندرابوو. جەنابی قازی لەو وتووێژە دا گوتوویە کە: "دەمانەوێ لە ژێر بەیداغی ئێراندا، بژین و خودموختاریشمان وەگیرکەوتووە. کە لێی دەپرسن چەند وەختە خودموختارن؟ وەلامەکەی ئەوەیە: چوارساڵە خودموختاریی داخلێمانە هەیە.

پرسیارێکی دیکە و ولامەکەی لە لایەن رێبەری کوردەوە، ئەو گرفتە دەرەوێنێ و روونی دەکاتەوە کە وتووێژە کەی جەنابی قازی محەمەد بەر لە راگەیاندنی کۆماری کوردستان بووە. رۆژنامە نوسان پرسیارێکی ئەوتۆ دەکەن:

حیزبی دێموکراتی کوردستان لە هەموو ولاتی کوردستان تەشکیلاتی هەیە؟

وەلامەکە بەم جۆرە نووسراوە:

و - فرقەی دێموکراتی کوردستان لە هەموو جێگایەک کە دەوڵەتی دیکتاتۆر و ارتجاع اجازەی دابێ بە ئاشکرا لکی هەیە و لە جێگای دیش بەدزیییەوە دەگەڵ هەموو کوردی ئێران پەیوەندمان هەیە.

هەرورک و لەسەرەوە ئاماژەی پێکرا و لەو وتووێژە دەردەکەوێ، ئەو ناوچەیە کە لە ژێردەسەڵاتی کورد دابووە، چوارساڵ بووە خودموختار بووە و ئەو حاکمییەتە سەربەخۆنە بووە. ئەو خودموختارییە سیستمێکی خۆگێڕی خەلک بووە بێ پێناسەی رەسمیی و هەلبژاردن و تەشکیلاتێکی بەرپرس کە لە نەبوونی دامودەزگای دەوڵەتیدا پێکهاتبوو. ئەو بەشە لەو کاتەدا بە ناو لە ژێر دەسەلاتی پاشایە تیدابووە. بەلام بڕیاری ٢٠.٠٠٠ کەسی نوێنەرانی کورد لە دووی رێبەندانی ١٣٢٤ کۆتایی بەو گرێدراویی و حاکمییەتە هێنا. ئەو بڕیارە، یەک لایەنە، جمهوریی کوردستانی راگەیاند. جمهوریی کوردستان بە واتای

بەشی نۆهەم

ڕەت کردنووەی نیزامی پاشایەتیی و حاکمییەتی ئێران لە و بەشەی کوردستان بوو. بە مانای دامەزراندنی کیان و سەروەریی و سەربەخۆیی بست بە بستی خاکی کوردستان بوو.

بە گوێرەی ئەو وتەیەی کە لە قەولی سەرۆک کۆماری کوردستانەوە، لە کاتی وتووێژە کەی لە گەڵ ڕۆژنامە ڤانان بڵاوکراوەتەوە: "چوار ساڵ بووە کوردستان خودموختار بووە". پرسیار ئەوەیە، ئاخۆ کۆبوونەوەی بیست هەزار کەسیی لە مهاباد بۆ ڕاگەیاندنی خودموختاریی ئەو چوارساڵە بووە یان ڕاگەیاندنی سەربەخۆیی کوردستان ؟ نە خودموختاریی چوارساڵە پێویستیی بە ڕاگەیاندنەوە یان ڕاگەیاندن بووە و نە میتینگی ۲۰.۰۰۰ کەسیی نوێنەرانی کوردی پێویست بووە و نەخودموختاریی سەربەخۆییە کە جێژنی "ئیستیقلال و سەربەخۆیی" بۆ بگرن.

بۆ ڕاگەیاندنی خودموختاریی، ڕەزامەندییەک لە نێوان حکومەتی پاشایەتی ئێران و خودموختارییخوازان پێویستە. خودموختاریی خوازان لە گەل کام حکومەت بۆ ڕاگەیاندنی "جمهوریی خودموختار"؟! ڕێک کەوتبوون؟

ئەگەر بینا لە سەر ئەوە داندرابێ کە ناوچەی خودموختار لە چوارچێوە ی نیزامی پاشایەتی دا بمێنێ، ژیربێژانە(مە نتیقی) نییە کە ئەو بەشە خۆی بە کۆماری کوردستان پێناسە بکا. ناودێرکردنی سیستمێکی حکومەتیی دیکە و دامەزراندنی حاکمییەتی جیا لە دەسەڵاتی ناوەندیی جیا لە جیابوونەوە و ڕاگەیاندنی سەبەرخۆیی ناوێکی دیکەی نییە.

جمهوری کوردستان شەرعی بوونی خۆی لە بریار و ڕای بیست هەزار نەفەر لە نوێنەرانی کورد کە لە مەیدانی چواچرای مەهاباد کۆبوونەوە وەرگرت. بڕوانە ڕۆژنامەی کوردستان ئۆرگانی حیزبی دێموکراتی کوردستان یازدەی ژانویەی ١٩٤٦ لە ١٩ ژمارەی "کوردستان" ی سەردەمی کۆماری کوردستاندا، باس لە ڕاگەیاندنی جەژنی" استقلال و سەربەخۆیی کوردستان" کراوە. پرسیار ئەویە، گەلۆ بۆ ڕاگەیاندنی دامەزرانی حکومەتی خودموختار(بە گوێرەی وتووێژەکەی ڕێبەری کورد و ڕۆژنامە نووسان کە ٤ ساڵ بووە لەو بە شەدا بەرێوە چووە.) جەژنی سەربەخۆیی و ئیستیقلال دەگیرێ؟!

ئەو فاکتانەی سەردەمی کۆمار بەتایبەتی ڕۆژنامەی کوردستان، جێیەکیان بۆ ئینکار و حاشاکردن لە سەربەخۆیی جمهوری کوردستان نەهێشتووەتەوە. هۆی ئەوە کە تا ئەمرۆ ژمارەکانی "کوردستان"ی سەردەمی کۆمار، ئۆرگانی ڕەسمیی حیزب لە لایەن حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران (هەر دوو بەش) چاپ و بڵاو نەدەکرانەوە، تەنیا لە بەر ئەوە بووە کە بنەمای تیئۆرییە هەڵەکە ئاشکرا نەبێ و داگیرکەر، ئازادیخوازان بە جیاوازیخواز لە ئێران پێناسە نەکاو حیزبە کانی ئۆپۆزیسیۆن لێیان نەپرینگێنەوە. سروشتی خەباتی ئازادیخوازانەی کورد ڕزگاربوون لە کۆیلەتیی فکریی، سیاسیی، کۆمەلایەتی

سەرچاوە
Serchawe

فەرهەنگیی وئابوورییە کە بە دامەزراندنی دەوڵەتی نەتەوەیی، کورد لەو کۆیلەتییە رزگاری دەبێ. قەرارێک کە لە دووی رێبەندانی ساڵی ١٣٢٤ لە لایە ن ٢٠.٠٠٠ کەس لە نوێنەرانی خەڵکی کورد لە شاری مهاباد بۆ راگەیاندنی سەربەخۆیی کوردستان درا، لە ژمارە ی ٨ ساڵی یەکەم "کوردستان" سەردەمی کۆماردا نووسراوە. هەروە ها بڕوانە ژمارەی ده "کوردستان"، سالی یەکەم ١٥ی رێبەندانی ١٣٢٤، جێژنی سەربەخۆیی و استقلالی کوردستان*: "درەوشینی ئەستێرەی خۆشبەختی کوردان. ژمارە کانی ١١ - ١٢ - ١٣ - بیستی رێبەندان، بیست و دووی ڕێبەندان (١١ی فێوریە). ژمارە ی ١٤ سالی یەکەم ٢٤ رێبەندان. ژمارە ی ١٥ بیست و حەوتی رێبەندان. ژمارە ی ١٦ بیست و نۆی رێبەندان ١٣٢٤. ژمارەی ١٧ کوردستان ژمارەی هەژدە. چواری رەشەممە، کوردستانی ژمارە ی ١٩ ساڵی ١٣٢٤ دوو شەممە ٦ رەشەمە ١٣٢٤ و ژمارەی ٢١ رۆژی دووی مارسی ژمارەی ١٩٤٦ ژمارەی ٢٢ شەشی مانگی مارس بروانە: لە هەموو ژمارەکانی کوردستاندا کە باسکران، جیا لە راگەیاندنی دامەزرانی جمهوری کوردستان و جێژنی ئیستیقلال و راگەیاندنی سەربەخۆیی کوردستان باسێک لە خودموختاریی یان حکومەتی خودموختاریان تێدا نییە.

بە کارهێنانی دەستەواژەی" جمهوریی خودموختار" حکومەتی خودموختار" یان دەولەتی خودموختار لە بری "جمهوریی کوردستان" و دابەزاندن و نزمکردنەوەی ئامانجەکان بۆ ویستێکی فەرهەنگیی - کولتوریی و گۆڕینی سروشتی خەباتی رزگاریخوازانەی کورد لە عالەمی واقیعدا وەڵامی نەدایەوە.

حیزب و گروهی سیاسیی بۆی هەیە ئامانجی سیاسیی خۆی هەبێ. بۆی هەیە بەرژەوەندیی خۆی بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانی دیاری بکا. دۆست و هاوپەیمانی خۆی هەڵبژێرێ. ستراتێژیی و تاکتیکی سیاسیی خۆی هەبێ. بەڵام بۆی نییە، واقعییەتی مێژوویی بۆ بەرژەوەندیی سیاسیی خۆی بگۆڕێ. حیزی دێموکراتی کوردستان خوازیاری خەباتی هەموولایە نەو هاوکاریی حیزبی تودە ی ئێران و باقی گروپە کان بوو. بۆ دروست کردنی بەرەیەکی دژی ئیمپریالیستیی هەوڵی دەدا. ئەو حیزبە، خەبات بۆ دامەزراندنی دەوڵەتی نەتەوەیی بۆ کوردی، بە خەون و خەیال لە قەلەم دەدا. بەڵام کۆماری کوردستان ئەو خەونە بوو کە و وەدیهاتبوو. کۆمار لە رەوتی ژیانی خۆی دا لە لایەین بڕیاردەرانی جیهانییەوە کۆسپی خرایە سەرڕێ و نەفەس گیر بوو.

شاردنەوەی واقعییەتی مێژوویی بە هیچ هۆیەک دیفاعی لێناکرێ.

جمهوری کوردستان حاکمییەتێکی سەربەخۆ بوو. لە ماوەی ١١ مانگ دا هیچ بنکە و پێگە و رێکخراوێکی سەر بە سیستمی حکومەتی ناوەندیی لە کوردستاندان نەبوو کە ببیتە بەڵگە بۆ ئەوە، ئەو کۆمارە بە حکومەتی خودموختار پێناسە بکرێ یان

بەشی نۆهەم

بەشێک بێ سەر بە حاکمییەتی رژیمی پاشایەتی ئێران. کوا دەکرێ وڵاتێک حکومەتە ناوەندییەکەی پاشایەتی بێ، بەلام بەشێک لەو وڵاتە حکومەتەکەی جمهوریی بێ؟!

ئەگەر شتێکی ئاوا بلوێ، ئەوانە یەک حکومەت و یەک وڵات نین بەڵکو دووحکومەت و دوو وڵاتن. نووسەرانی توودەیی و پان ئێرانستیی کورد، هەرگیز ئاماژە یان بەوە نەکرد کە سەرانی جمهوری کوردستان بە چ تاوانێک محاکمە و مەحکوم بە ئێعدام کران.

تاوانی جیاکردنەوەی بەشێک لە ئێرانی پاشایەتی بە مانای دامەزراندنی حکومەتی خودموختارە یان ڕاگەیاندنی سەربەخۆیی وڵاتێک؟

بڵاوبوونەوەی رۆژنامەی کوردستانی سەردەمی کۆمار، کۆماری ئیسلامیی ناچار کردووە پەنا بۆ هەموو لایەنگر و سەوداخۆشێکی کورد بەرێ، بۆئەوە بە هەر شێوەیەک بلوێ ببنە کۆسپی سەررێ بۆ چەواشە کردن و گۆڕینی واقعییەتی جمهوری کوردستان. لە سالرۆژی بیرەوەریی شەست ساڵەی کۆمار دا لە هەولێر، گرێدراوێکی کۆماری ئیسلامیی کە ئەندامێکی لە مێژینە و ناوداری حیزبێکی سەر بە کۆماری ئاخوندە تێرۆریستەکانە، شەرمێونانە دەپاڕایەوە و داوای دەکرد کە بڵێن: جمهوری کوردستان، حکومەتی خودموختار بووە نە جمهوریی کوردستان.

ناساندنی واقعییەتی کۆماری سەربەخۆی کوردستان لە حقوقی نێونەتەوەیی دا بۆ سەلماندنی مافی کورد و دامەزراندنی دەوڵەتی نەتەوەیی و یەکگرتنەوەی کوردستان خاوەنی گرنگییەکی تایبەتە. کۆماری کوردستان سێمبولی ئازادیی و رزگاریی نەتەوەییە و سراتێژی خەباتی دوارۆژی کورد لە سەربناخەی پتەوی، ئەو کۆمارە دادەندرێ.

پیرۆز بێ یاد و بیرەوەریی دامەزرێنەرانی جمهوری کوردستان!

بروانە سەرچاوەکان:

١- ناميلكەی مێژوو نووسین یان حیکایەت کردن. شادره وان کە ریمی حیسامیی!
٢- شێعری شادره وان مامۆستا حەقیقی ٢٠ - ١٠ - ١٣٢٤ کە پێش راگەیاندنی جمهوریی کوردستان لە ژمارە ١ رۆژنامەی کوردستان ئۆرگانی رەسمیی حیزب،لە ژێرسەردێڕی "هەلکردنی ئاڵای مقدسی کوردستان" بڵاوکراوە تەوە."

سەرچاوە
Serchawe

بەشی نۆهەم

٣- رۆژنامەکانی "کوردستان "ی سەردەمی کۆمار (ساله کانی ١٣٢٤ - ١٣٢٥) هەتاوی (١٩٤٦)زاییینیی لایەن بنکە ی ژین و ئاراس لە سولەیمانی بە زەحمەت و دڵسۆزیی بەرێزان رە فیق سالح و سەدیق سالح لە ٢٠٠٧ بلاوکراوە تەوە. ئەم گەنجینەیە دیاری بە "هەشتی، مافناس رەشید باجەلان" ئەندامی کومیتەی پارتی دێموکراتی کورد بووە.

سوپاس و پێزانین بۆ هەموو ئەو دڵسۆزانەی کە ئەو خزمەتە مەزنەیان بە مێژووی خەباتی گەلەکەیان کرد.

سەرچاوە: ماڵپەری هەڵوێست - رێکەوتی: ٣٠ی جانێویری ٢٠٠٩

کۆماری کوردستان و ئازەربایجان، دوو هەڵوێست و ڕوانگەی جیاواز

حامید گەوهەری

هەڵبژاردنی پەرلەمانی نەتەوەیی ئازەربایجان پێویستیی بە هاودەنگیی مۆسکو هەبوو. بە دوای هەڵبژاردنەکەشدا پێویست بوو مۆسکو ئیزنی پێکهێنانی یەکەم کۆبوونەوەی پەرلەمانی نەتەوەیی بدات. کۆمیتەی ناوەندیی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان و لیژنەی سێ کەسیی سۆڤیەت "میرزا ئیبراهیمۆڤ، حەسەنۆڤ و ئاتاکشیۆڤ" کە ڕێبەری عەمەلیاتی پاککردنەوەی ئازەربایجان بوون لە سوپای ئێران و بە هاودەنگیی لەگەڵ میرجەعفەر باقرۆڤ سەرۆک کۆماری ئازەربایجانی باشور "ئازەربایجانی ژێردەستی ڕووسیا"، ڕۆژی ١٩ - ٦ - ١٣٢٤ (١٠ - ٩ - ١٩٤٥) یان بۆ کردنەوەی پەرلەمان دەستنیشان کرد.

پەرلەمانی نەتەوەیی دەبووایە مافی گەلی ئازەربایجان لە چوارچێوەی ئێران و دەستوری شۆڕشی "مەشروتەیەت" واتە ئەنجومەنی ئەیالەت و ولایەت دا دیاریی بکات. مۆسکو بەم وەڵامەی خوارەوە هاودنگیی کرد لەگەڵ یەکەم کۆبوونەوەی ئەنجومەنی نەتەوەیی ئازەربایجان:

* (باکۆ . هاوڕێ باقرۆڤ، لە وەڵامی بروسکەی ژمارەی ٣٣٩ - ٢ - ٩ - ١٩٤٥ ئێوەدا، پێتان ڕادەگەیەنم کە لەگەڵ پێشنیازی کۆمیتەی ناوەندیی فیرقەی دیموکرات "سەبارەت بە کردنەوەی مەجلیسی نەتەوەیی" هاودەنگین. مۆلۆتۆڤ ٥ - ١٢ - ١٩٤٥ کاتژمێر ٢:٥٥ (١).

بەشی نۆهەم

چونکە وەڵامی مۆسکو لە کاتی خۆی واتە بەرلە ١٠ - ٩ - ١٩٤٥ نەدرایەوە و نزیکەی سێ مانگ بە دوای دەستنیشان کردنی ڕۆژی کردنەوەی پەرلەمان بە کۆمیتەی ناوەندیی فیرقەی دیموکرات و لیژنەی سێ کەسیی سۆڤیەت گەیشت، ئەوان نەیانتوانی لە کاتی دیاریکراودا پەرلەمان بکەنەوە و یەکەم کۆبوونەوەکەی پەرلەمانیان بۆ ڕۆژی ٢١ - ٩ - ١٣٢٤ (١٢ - ١٢ - ١٩٤٥) دواکەوت کە ڕۆژی ڕاگەیاندنی کۆماری ئازەربایجانە.

لەو ڕۆژەدا سەید جەعفەر پیشەوەریی سکرتێری گشتیی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان، لەژێر چاودێریی بەرپرسانی سۆڤیەت و بەشداریی کردنی کۆمەڵێک میوان پەرلەمانی کردەوە و حکومەتی نەتەوەیی ئازەربایجانی ڕاگەیاند. یەکێک لەو میوانانە، محەممەد قازی سکرتێری گشتیی حیزبی دیموکراتی کوردستان بوو کە لەگەڵ چەند ئەندامی ڕێبەرایەتی حیزبی دیموکرات بەشداریی کرد لە ڕاگەیاندنی کۆماری ئازەربایجاندا.

بە گوێرەی بەڵگەنامەکان هەر دوو بەشی ئازەربایجانی باشور و باکور و ڕووسیا "ئازەربایجانی ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوای ئێرانیان" بە خاکی ئازەربایجانی باکور دەناسی و هیچ پرۆژەیەکیان بۆ پێکهاتنی کۆماری کوردستان نەبووە. ئەوان کێشەی گەلی کوردیان لە چوارچێوەی پلانی دەرەکیدا دەبینی بۆ پارچە کردنی ئێران و بۆ کۆتاییهێنان بە دەستی دەرەکیی لە کوردستاندا، دەیانویست بە دوای چارەسەرکردنی کێشەی نەتەوایەتی گەلی ئازەربایجان، حکومەتی ئازەربایجان خودموختاریی ناوچەیی بە گەلی کورد بدات. "ئاندرەسمیرنۆڤ" سەفیری یەکیەتی سۆڤیەت لەم بارەیەوە دەڵێت:

* (لە ئێران مەسەلەی جیاوازییخوازیی کوردەکان بە بەردەوامیی یارییەک بووە لە دەست سیاسیکارانی بێگانەدا. ئێمە دەبێ لە خۆگلاندن لەو یارییە دووریی بکەین. ئەوە بەو واتایە نیە کە پەیوەندیی خۆمان بە کوردەکانەوە ببڕین و بە قازانجی خۆمان کەڵکیان لێوەرنەگرین. لە هەر حاڵەتێکدا تێکۆشانی سیاسیی ئێمە لە باکوری ئێران پەیوەندیی بە ئازەربایجانییەکانەوە هەیە(٢).

ڕێبەرانی فیرقەی دیموکرات و کاربەدەستانی ڕووسیا لەو سەفەرەدا بە گەرمیی پێشوازییان لە محەممەد قازی و ڕێبەرانی کورد کرد. یەکێک لە بەڵگەکانی ئەو پێشوازیی کردنە، کورتە فیلمێکە کە دوای هەرەسهێنانی یەکیەتی سۆڤیەت کەوتە دەست میدیاکان و هەندێک جار لە شاشە تەلەڤزیۆنە کوردییەکاندا پێشاندەدرێت.

دوای گەڕانەوەی قازی محەممەد و هەڤاڵانی بۆ مهاباد، سەرکردایەتی حیزبی دیموکرات کە بە پلانی ڕووس و ئازەرییەکانی زانی، دەستبەجێ بڕیاریدا وەک چۆن لە تەوریز و شارە ئازەریی نشینەکاندا ئاڵای ئێرانیان دابەزاند و ئاڵای

ئازەربایجانیان بەرز کردەوە، ئەوانیش ئاڵای کوردستان لە جێگەی ئاڵای ئێران بەرز بکەنەوە و لە هەرێمی ئازادیی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا، جمهوریی کوردستان ڕابگەیەنن.

بەم مەبەستە سێ ڕۆژ دوای ڕاگەیاندنی کۆماری ئازەربایجان لە تەورێز، خەڵکی مهاباد بەگوێرەی بەرنامەی دیاریی کراوی حیزبی دیموکرات، ڕۆژی ٢٤ - ١٢ - ١٩٤٥ لە کۆبوونەوەیەکی مەزندا ئاڵای ئێرانیان لەسەر دەزگا حکومییەکان دابەزاند و محەممەد قازی بەشێوەی خوارەوە سوێندی یاسایی سەرۆکایەتی کۆماری کوردستانیی خوارد:

* (ئەمن بە خودا بە کەلامی عەزیمی خودا بە نیشتمان بە شەرافەتی کورد بە ئاڵای موقەدەسی کوردستان سوێند دەخۆم کە تا ئاخر هەناسەی ژیانم و ڕژاندنی ئاخر تنۆکی خوێنم بەگیان و ماڵ لە ڕێی ڕاگرتنی سەربەخۆیی جمهوری کوردستان و یەکێتی کورد و ئازەربایجان موتیع و وەفادار بم (٣).

دوو ڕۆژ دوای دابەزاندنی ئاڵای ئێران لەسەر بانی ئیدارە و دەزگا حکومییەکان، سەرلەنوێ حیزبی دیموکراتی کوردستان ڕۆژی ٢٦ - ٩ - ١٣٢٤ (١٧ - ١٢ - ١٩٤٥) کۆبوونەوەیەکی مەزن و شکۆداری بەمەبەستی هەڵکردنی ئاڵای کوردستان لە مهاباد پێکهێنا. گۆڤاری کوردستان لە ژمارەی سێی خۆیدا پەنجە بۆ ڕێوڕەسمی هەڵکردنی ئاڵای کوردستان ڕادەکێشێ و دەنووسێت:

*(هەروەکو پێشتر بەعەرزتان گەیشت ڕۆژی ٢٦ی آذر هەموو نوێنەرانی کوردستان لە شاری مهاباد کۆبوونەوە. کاتژمێر ١٠ی بەیانی ئاڵای کوردستان لە کانگای حیزبەوە گوازرایەوە. نزیکەی دە هەزار کەس لەو ڕێوڕەسمەدا بەشداربوون. دەستەی موزیک مارشی نەتەوەیی دەژەنی. لە سەرتاپای شەقامی وەفایی پێشمەرگەکان بە جلوبەرگی ڕەسمی لەگەڵ کچ و کوڕە خوێندکارەکان لە باسکی ڕاستی ئاڵا دەڕۆیشتن. گەورە و بچووکی مهاباد، هەیئەتە ڕەسمییەکان و نوێنەرانی حیزبی دیموکرات بەدوای ئاڵادا دەهاتن. خەڵک بە شانازیی ئاڵا چەپڵەیان لێدەدا. پێشەوای مەزنی کوردستان وتارێکی پێشکەش کرد. بە دوای وتارەکەیدا و بەرز کردنەوەی ئاڵا لەسەر بانی بینای هەیئەتی ڕەئیسەی میللی کوردستان، ڕێوڕەسمەکە کۆتایی پێهات (٤).

شایانی باسە لەو کۆبوونەوەیەدا محەممەد حوسێن خانی سەیفی قازی کە بە بەرگی سەربازییەوە بەشداریی ڕێوڕەسمەکەی کردبوو، بە نوێنەرایەتی هەیئەتی ڕەئیسەی حیزبی دیموکراتی کوردستان، محەممەد قازیی بە سەرۆک کۆماری کوردستان ناساند و پیرۆزبایی ئەو هەڵبژاردنەشی لە هەموو گەلی کوردستان کرد و خەڵکەکەش نازناوی پێشەوایان بە محەممەد

سەرچاوە
Serchawe

بەشی نۆهەم

قازی بەخشی.

هەنگاوی دووەمی ڕێبەرانی کورد و حیزبی دیموکراتی کوردستان، ڕاگەیاندنی کۆماری کردستان بوو کە ئامادە کارییەکانی پرۆسەیەکی زیاتری بەخۆیەوە بینی و دوای ٣٥ ڕۆژی لە ٢ - ١١ - ١٣٢٤ (٢٢ - ١ - ١٩٤٦) بە بەشداریی ئەندامان و لایەنگرانی حیزبی دیموکرات و خەڵکی مهاباد و بە پاڵپشتیی سەرۆک مستەفا بارزانیی ئەنجامی گرت.

جگە لەو هەڵوێستەی کە پێشەوا قازی محەممەد و ڕێبەرانی حیزبی دیموکرات بە دوور لە هاودەنگیی کردنی ڕووسیا هەڵیانگرت، کۆماری کوردستان لە ناوەڕۆکیشدا جیاوازیی لەگەڵ کۆماری ئازەربایجان هەبوو. بە پێچەوانەی کۆماری ئازەربایجان کە گوێی خۆی لە بەرامبەر کۆماری ئازەربایجانی باشوردا کپ کرد، لە کۆماردا سەرنج بە نەتەوە و خاکی کوردستانی مەزن درا. بەم مەبەستە ڕۆژی ٢٨ - ٢ - ١٩٤٦، سەرۆک مستەفا بارزانیی لەسەر بانگهێشتی قازی محەممەد، لەگەڵ لیژنەیەک گەیشتە مهاباد.

هاتنی بارزانیی بۆ مهاباد لە چوارچێوەی ڕێککەوتنێکدا ئەنجامی گرت کە پێشتر لە نێوان پێشەوا قازی و سەرۆک مستەفا بارزانیی و شێخ ئەحمەد بارزانیی دا پێکهاتبوو. چوارچێوەی خاڵەکانی ئەم ڕێککەوتنە لە یەکەم وتاری مستەفا بارزانییدا دەردەکەوێت کە ڕۆژی ٢٨ - ٢ - ١٩٤٦ لە کانگای حیزبی دیموکراتی کوردستان ئاڕاستەی پێشەوا قازی و سەرکردەکانی حزبی دیموکراتی کوردستانی کرد. لەو کۆبوونەوەیەدا محەممەد مەحمود قودسیی وتاری بارزانیی خوێندەوە و ڕۆژنامەی کوردستان دەقی وتارەکەی لە ژمارەی ٢٣، ڕۆژی چوارشەممە ١٥ - ١٢ - ١٣٢٤ = ٦ - ٣ - ١٩٤٦، لاپەڕەی ٣ دا بڵاوکردەوە. بارزانیی لە بەشێکی وتارەکەیدا کە یەکەم وتاریەتی لە کۆماری کوردستاندا، دەڵێت:

* (بە مەبەستی گەشەپێدانی دیموکراسی، گەشەپێدانی باری ئابوری گەل، دابینکردنی ئازادییە دیموکراتییەکان، هەوڵدان بۆ ئازادکردنی بەشەکانیتری کوردستان و سەربەخۆیی گەلی کورد لە چوارچێوەی کوردستانی مەزندا هاوکاریی کۆماری کوردستان و پێشەوا قازی دەکات(٥).

ڕێککەوتنی سەرۆک بارزانیی و پێشەوا قازی و ڕێبەرانی کۆماری کوردستان، ئەو ڕاستییە دەردەخات کە قازی محەممەد و مستەفا بارزانیی خاوەن بیری نەتەوەیی، دیموکراتیی، کوردستانیی و مرۆڤدۆستانە بوون. ویستویانە بۆ دیموکراسی، بۆ ئازادکردنی بەشەکانیتری کوردستان، بۆ سەربەخۆیی گەلی کورد و بەرزکردنەوەی ئاستی بژێوی گەل هەوڵبدەن کە تەمەنی کورتی ١٠ مانگ و ٢٠ ڕۆژی کۆماری کوردستان ڕێگەی پێنەدان کە ئاواتەکانیان بهێننەدی!

بەشی نۆهەم

کۆماری کوردستان لەو ماوەیەدا گەلێک دەستکەوتی سیاسیی، ئابووریی، کۆمەڵایەتیی، فەرهەنگیی و نەتەوەیی بەدەستهێنا. سیستمی ئیداریی، دەزگای حکومەتی، سوپای نەتەوەیی، دەزگای پەروەردە و ڕاگەیاندنی گشتی و چەندە ڕێکخراوی مەدەنی ژنان، لاوان و ڕۆشنبیریی دامەزراند، زمانی کوردی بە ڕەسمی ناسی و لە خوێندنگەکاندا کەڵکیان لێوەرگرت. چەندەها ڕۆژنامە و گۆڤاری وەک: کوردستان، هەڵاڵە، هاواری نیشتمان، گڕوگاڵی منداڵانی کورد، ئاوات و هاواری کوردی بڵاوکردەوە. سینەمای سەیار و ڕادیۆی بە زمانی کوردی دانا و بە دامەزراندنی شیرکەتی تەرەقی و هێنانی ماشێنی کشتوکاڵ ویستی پەرە بە ئابووری کوردستان بدات، بەڵام ماوەی نەبوو، کە سیستمی پەیوەندییەکانی عەشیرەتی بگۆڕێت و جگە لە چوار بەتالیۆنی بارزانییەکان کە خاوەن دسیپلینی سەربازیی و ڕێکخراوەیی بوون و لە بەرەی شەڕی سەقز و سەردەشت کەڵکیان لێوەردەگیرا، چەکدارانی عەشیرەتیی سەر بە دەرەبەگەکان، سوپای کۆماریان پێکدەهێنا و بە فەرمانی دەرەبەگەکان هەڵدەسوڕا، کە ئەوە ئەڵقەیەکی هەرە لاواز بوو و لەکاتی خۆیدا کۆماری کوردستانی بەچۆک هێنا.

کۆماری ئازەربایجان ساڵێک دەوامی کرد. سوپای ئێران بە فەرماندەیی سەرتیپ هاشمی ڕۆژی ٢٠ - ٩ - ١٣٢٥ = ١٣ - ١٢ - ١٩٤٦) تەورێزی داگیرکردەوە و پیشەوەریی و ژمارەیەک لە کاربەدەستانی فیرقەی دیموکرات و کۆماری ئازەربایجان پەنایان بۆ سۆڤیەت برد. کۆماری کوردستانیش دوابەدوای ئەو، بەدروستی ڕۆژی ٢٦ - ٩ - ١٣٢٥ = ١٧ - ١٢ - ١٩٤٦) واتە ساڵێک دوای هەڵکردنی ئاڵای کوردستان لە مهاباد، دڵە چکۆلەکەی لە لێدان کەوت و دوژمن مهابادی داگیر کردەوە.

ڕووخانی کۆماری ئازەربایجانو کوردستان بۆ چەند هۆی سەرەکی دەگەڕایەوە، وەک: پشتیوانی نەکردنی هاوپەیمانان لەو کۆمارانە، پاشەکشەی سۆڤیەت لە ئێران و کوردستان، خیانەتی سەرۆک عەشیرەتە بەزیوەکان کە بە وتەی پێشەوا قازی محەممەد بۆ خزمەتکردن بە دوژمن و خیانەت بە گەلەکەیان پێشبڕکێیان بوو، بەڵام بەڕای من سەرەڕای ئەو خاڵە گرنگانە و چەند خاڵێکیتر، هۆی سەرەکی ڕووخانی کۆماری کوردستان دەگەڕایەوە بۆ درەنگ ڕاگەیاندنی کۆمار و بێ توانایی ڕێبەرایەتی حیزبی دیموکرات لە پەروەردە کردنی ئەندامانی حیزب و ڕۆشنبیران و بەگشتی خەڵکی کوردستان بۆ یەک هەڵوێستی و بەرگریی کردنیان لە کۆماری کوردستان.

ئەو بەشەی کە کۆماری کوردستان و ئازەربایجانی لێ ڕاگەیندرا، لە مانگی ئاگۆستی ساڵی ١٩٤١وە ئازاد بوو، کەچی سەرکردایەتی سیاسی کوردستان لە ساڵی ١٩٤٦دا بە فیکری بیرۆکەی دامەزراندنی کۆمار و سەربەخۆیی وڵاتەکەیان کەوت. واتە ئەوکاتەی کە جەنگی دووەمی جیهانی کۆتایی پێهاتبوو و بەریتانیای مەزن، ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و یەکیەتی سۆڤیەت (هاوپەیمانانی جەنگ) دەبووایە بەگوێرەی پەیمانێک کە ڕۆژی ٢٩ - ١١ - ١٩٤١ لەسەری ڕێککەوتبوون، بۆ ڕێزگرتن لە سەربەخۆیی ئێران، شەش مانگ دوای کۆتاییهاتنی جەنگ ئێران بەجێهێڵن(٦).

بەشی نۆهەم

هەرچەندە سۆڤیەت بۆ بەدەستهێنانی هەندێک دەستکەوت و نوسینی پەیمانێکی نەوتیی لەگەڵ ئێران لە ٤ - ٤ - ١٩٤٦ بە ئیمزای ساوچیکۆڤ سەفیری سۆڤیەت و قەوام سەلتەنە(٧) لە ئێران مایەوە و بەدوای هەڕەشەی "ترومن" سەرۆک کۆماری ئەوکاتی ئەمریکادا،

لە سەرەتای مانگی سێپتەمبەری ١٩٤٦ ئێرانی بەجێهێشت(٨)، بەڵام دە یازدە مانگ ماوەیەک نییە بۆ حیزبێکی سیاسی کە بتوانێ کادیر و گارگێڕ بۆ بەڕێوەبردن و بەرگری کردن لە وڵات پەروەردە بکات و لە بەرامبەر دەوڵەتێکی پڕچەکدا خۆی ڕاگرێت.

سەرچاوەکان:

١- Ibid, V. ١٣٧

لە کتێبی فراز و فرود فرقە دمکرات آذربایجان وەرگیراوە

٢- AR MDYTA, f. 28, s. 4, i. 2, v.55

لە کتێبی فراز و فرود فرقە دمکرات آذربایجان وەرگیراوە

٣- قازی محمەد و جمهوری در آینە اسناد، بهزاد خوشحالی، لاپەڕەی ٤٠، چاپ اول ١٣٨٠ همدان.

٤- گۆڤاری کوردستان ژمارەی ٣.

٥- ڕۆژنامەی کوردستان ، ڕۆژی چوارشەممە ١٥ - ١٢ - ١٣٢٤ = ٦ - ٣ - ١٩٤٦، ژمارەی ٢٣، لاپەڕەی ٣.

٦- قازی محمەد و جمهوری در آینە اسناد، بهزاد خوشحالی، لاپەڕەی ٧، چاپ اول ١٣٨٠ همدان.

٧- ساڵێک بوو کورد ئازاد ئەژیا، نووسینی عولە، ١٩٨٨، سوید.

٨- ئێران و زلهێزە گەورەکان لە جەنگی دووەمی جیهانیدا. دوکتۆر ئیرەجی زەوقی. لاپەڕەی ٢٩٧. وەڵام بە مێژوو، نووسینی محەممەد ڕەزاشا. قازی محمەد و جمهوری در آینە اسناد، بهزاد خوشحالی، لاپەڕەی ٢٨٦، چاپ اول ١٣٨٠ همدان.

سەرچاوە: ماڵپەری خاکەلێوە - ڕێکەوتی: ٢٧ی جانێویری ٢٠٠٩

سەرچاوە
Serchawe

حکوومەتی جەمهووری کوردستان

یادداشتەکانی خوالێخۆشبوو «موحەمەد سەعیدخانی هومایوون»(بەرپرسی دەفتەری پێشەوا قازی)

تێبینی گزینگ:

خوێنەرەوانی بەڕێز، ئەو یادداشتانەی لێرەدا دەیخوێننەوە، بەرهەمی چاوپێکەوتنێک بووە کە نووسەری ڕێزدار کاک «کاکشار ئۆرەمار»(وێنەی خوارەوە)، نیزیکەی دەساڵێک لەمەوبەر بە شێوەی هەڤپەیڤین(وتووێژ) دەگەل خوالێخۆشبوو «موحەمەد سەعیدخانی هومایوون»(بەرپرسی دەفتەری پێشەوا قازی) ئەنجامی داوە، بەڵام بە هۆی باری ئەمنییەت و هەلومەرجی سیاسی ئەوکاتە، سەعیدخان وای بەباش زانیوە کە وەڵامی پرسیارەکانی کاک کاکشار، بەم شێوەیە بداتەوە کە سەرجەمی ئەو یادداشتانە لە چەند بەشدا پێشکێش دەکرێن. دیارە، جێگەی خۆشحاڵی یە کە سەعید خانی هومایوون جگە لەو یادداشتانە، بیرەوەرییەکانی خۆی نووسیوەتەوە و بڕیارە لە داهاتوودا بە شێوەی کتێب لە چاپ بدرێ.

موحەمەد سەعید خانی هومایوون و کاکشار ئۆرەمار

شایانی بیرهێنانەوەشە کە »موحەمەد سەعیدخانی هومایوون»، ڕۆژی جومعە(٢١ی مانگی مای ٢٠٠٤) سەعات پێنجی بەیانی ماڵئاوایی لە ژیان دەکا و، لە سەر وەسێتی خۆی لە گوندی خانەقای شێخی بورهان(هەڵکەوتوو لە نێوان جادەڕێی مەهاباد - بۆکان)، بە بەشداریی خەڵکێکی زۆر لە شارەکانی مەهاباد و سەقز و بۆکان و.. بە خاک دەسپێردرێ. ڕەوانی شاد و گڵکۆکەی پڕ لە گوڵ بێ. (گزینگ)

بەشی نۆهەم

بە نێوی خودای گەورە و مێهرەبان

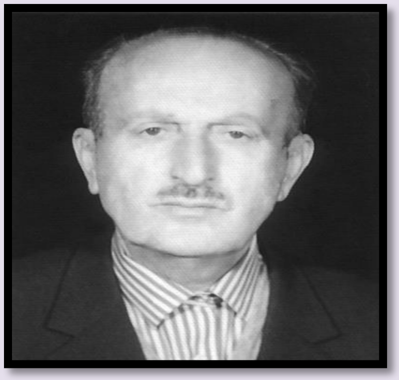

١- خۆ ناساندن:

ئەمن نووسەری ئەم یادداشتانە، نێوم موحەممەد سەعید کوڕی عەبدولڕەحمانی کوڕی موئمین بەگ کوڕی ئاغاشێرموحەممەدبەگ کوڕی ئاغا فەیزوڵڵا بەگ(بەگزادەی بابامیری موکری)یە.

لە ساڵی ١٣٠٢ی هەتاوی (١٩٢٣ز)، وا حەفتا ساڵ لەوەپێش لە دێی یەکشەوە لە ناوچەی فەیزوڵڵابەگی بۆکان هاتوومەتە دونیاوە. وەکوو گوتم باوکم لە عێلی فەیزوڵڵابەگی و دایکم (خەدیجە) کچی خوالێخۆشبوو «قازی عەلی» و خوشکی پێشەوای شەهید قازی موحەممەد بوو.

لە تەمەنی حەوت ساڵیدا بۆ خوێندن هاتوومە شاری مەهاباد کە ئەو وەختە (سابلاغ)یان پێ دەگوت،

لە ماڵی خاڵم «قازی موحەممەد»، لە مەدرەسەی پەهلەوی و دوای ئەوە لە مەدرەسەی سەعادەت خوێندنی سەرەتاییم تەواو کرد و، پاشان لە مەدرەسەی ئێرانشار تا ساڵی ١٣٢٠ی هەتاوی دەرسم خوێند.

لە مانگی خەرمانانی ١٣٢٠ی هەتاوی، کاتی شەڕی دووەمی جیهانی، کە هێزەکانی ڕووس و ئینگلیس هاتنە ئێران و حکوومەتی ڕەزاشا ڕووخا، تا ئەو کاتە لە ژێر چاوەدێری و سەرپەرستی خۆشەویستانەی پێشەوای شەهیددا درێژەم بە خوێندن دا. دوای هاتنی سوپای ڕووس و ئینگلیس بۆ ئێران، وڵاتی موکوریان و شاری مەهابادیش لەلایەن ڕووسەکانەوە

سەرچاوە Serchawe

داگیرکرا.

لە کاتی شێواویی بارودۆخی ئێران و ئازادبوونی نەتەوەی کورد لە دەست زوڵم و زۆریی ڕێژیمی پاشایەتی، بۆ ماوەی ساڵ و نیوێک لە دێی یەکشەوە مامەوە. لە هەوەڵی ساڵی ١٣٢٢ی هەتاوی بە ئەمری قازی موحەمەد هاتمەوە شاری مەهاباد و دەستم بە کاری کۆمەڵایەتی کرد. ئەو سەردەمە لە شاری مەهاباد (کۆمەڵەی ژ.ک) بە نهێنی کاری دەکرد. ئەمن و ڕەحیمی سەیفی قازی دوای ماوەیەک تێکۆشان لە کاروباری کۆمەڵایەتیدا لە (کۆمەڵەی ژ - ک)دا بە ڕەسمی وەرگیراین، بۆمن نێوی نهێنی «ئاگر» و بۆ ئەویش «ئۆگر» دیاری کرا.

لە دامەزرانی حکوومەتی جەمهووری کوردستان لە ساڵی ١٣٢٤ی هەتاویدا لە دەفتەری تایبەتیی پێشەوای کوردستاندا و لە بەشی ڕەمز و مەحرەمانە دەستم بە کارکرد. لە زۆربەی سەفەرەکانی پێشەوای کوردستاندا لە خزمەتیدا بووم و تا شەهیدکرانی پێشەوا درێژەم بە خزمەت دا. دوای ماوەیەک حەبس و زیندان لە ئاخری ساڵی ١٣٢٥دا لە زیندان ئازاد کرام.

٢- دوای ڕووخانی حکوومەتی ڕەزاشا:

پێش ڕاگەیاندنی کۆماری کوردستان و دوای ڕووخانی حکوومەتی ڕەزاشای پەهلەوی، بە هاتنی سوپای سووری سۆڤیەت، سەربازەکانی سەربازخانەی مەهاباد بڵاوبوونەوە و هەرکەس ڕۆیشتەوە ماڵی خۆی. ئیدارەکانی مەهاباد لەق و لۆق بوون. مەئموورەکانی لاوەکی کە لە مەهاباد خزمەتیان دەکرد پەنایان هێنا بۆ ماڵی قازی موحەمەد. دوای چەند ڕۆژ مانەوە بە دەستووری قازی و لە ژێر چاوەدێری پیاوەکانی قازی موحەمەددا بە سڵامەت بەرەو میاندواو و تەورێز ڕەوانە کران. شاری مەهاباد و خەڵکی شار کەوتنە ژێر سەرپەرستی قازی موحەمەد؛ چونکوو جگە لە قازی کەسێکی دیکە ئەو پایە و مایەی نەبوو و لە زەمانی پاشایەتیشدا هەرکەس گرفتاری و نارەحەتی بۆ پێش بهاتایە هەر ماڵی قازی عەلی و دوای ئەویش قازی موحەمەد و سەدری قازی بوون کە بە هانا و هاواری خەڵکەوە دەهاتن.

بوونی (کۆمەڵەی ژ - ک) و ئەندامەتی زۆربەی خەڵک لەو کۆمەڵەیەدا و سەرپەرستی و ڕێبەریی قازی موحەمەد بوە هۆی یەکگرتنی خەڵکی شاری مەهاباد. لەو ماوەیەدا بە ئەمری قازی موحەمەد بۆ پارێزگاری لە شاری مەهاباد ژمارەیەک چەکداری مەهابادی بە نێوی (قۆڵ سپی) ئەرکی خزمەت لە شاریان بە عۆدە گرت.

قازی موحەمەد کە هێشتا لەقەبی پێشەوای لەلایەن میللەتەوە پێنەدرابوو، ئەو شەوانەی کە مەترسی دەکرا عێلی مەنگوڕ بۆ

سەرچاوە
Serchawe

شڕەخۆریی هێرش بۆ شاری مەهاباد بهێنن، بۆخۆی لەگەڵ چەند نەفەر لەو قۆڵ سپییانە و خەڵکی شار تفەنگی هەڵدەگرت و تا گومبەزی بوداق سوڵتان کە ئەو وەختە لە شار دوور بوو، دەچوو؛ بۆ ئەوە وڕە بدا بە خەڵکی شار و فێری بەرگریکردن لە کاری خراپ و دزییان بکا، تا نیزیک ڕۆژبوونەوە لە دەوری شار دەماوە. ئیدارەکانی دەوڵەتیش لە ژێر ئەمر و چاوەدێری ئەودا بە کاری خۆیان درێژە دەدا. مەدرەسەکان کە بۆ ماوەیەک داخرابوون کرانەوە، هێمنیی و ئەمنییەتێکی کە لە ژێر سایە و ڕێبەریی قازی موحەمەد و تەشکیلاتی نهێنی (کۆمەڵەی ژ - ک)دا پێکهاتبوو، کەم وێنە بوو.

دزیی و زوڵم و داوێنپیسی، لە بەر هەستی برایەتی و سوێندخۆریی لە (کۆمەڵەی ژ - ک)دا نەمابوو. لەبەر یەکگرتوویی خەڵکی شار لە ژێر سەرپەرستیی قازی موحەمەددا، عەشایر و عێلاتی دەوروبەری مەهاباد، توانایی دەسدرێژییان بۆ سەر شاری مەهاباد نەبوو. بەبێ وجودی دەوڵەت، نەزم و قانوون لە شاری مەهاباد بەرقەرار بوو. بە بوونی ئەو وەزعەوە لە شارەکان و دێهاتی دەوروبەری مەهابادیش کە کۆمەڵە ڕیشەی تێدا داکوتابوو، زوڵم و زۆریی و دەسدرێژیی کەم بوو و، مەهاباد ببوە چرای ڕووناکیدەر بۆ هەموو ناوچەی موکوریان.

ڕووسەکان بە نێوی کرینی ئەسپ ئەفسەرێکیان لە شاری مەهاباد هەبوو، جاروباریش مەئموورینی دیکەیان هاتوچۆی دەکرد و لەگەڵ قازی موحەمەد و چەند کەسێکی دیکە دیداریان دەکرد. لەو ماوەیەشدا ڕووسەکان دووجار لە قازی موحەمەد و سەرۆک عەشیرەتەکانیان دەعوەت کرد کە بۆ دیتنی ئازەربایجان و میرجەعفەر باقرئۆف بچنە باکۆ.

٣- گۆڕینی نێوی (کۆمەڵەی ژ.ک) بە حیزبی دێموکراتی کوردستان:

بۆ ئەوەی (کۆمەڵەی ژ.ک) کە داوای ئازادی بۆ هەموو میللەتی کورد دەکرد، لە باری نهێنی بێتەدەر و بە ئاشکرا دەست بە کاری ڕێکخستن و ئامادەکردنی خەڵک بکا؛ وە لەبەر ئەوەی لە هەلومەرجی زەمانی شەڕدا بتوانێ بە بارێکی ڕەسمی و ئاشکرا خەباتی خۆی درێژە پێبدا و، هەروەها کوردخۆرەکان و ڕۆژئاواییە لایەنگرەکانی ئەوانیش لە موخالەفەت و دژکاریی خۆیان کەم بکەنەوە، کۆمیتەی ناوەندی (کۆمەڵەی ژ.ک) دوای لێکۆڵینەوە لەباری سیاسی و کۆمەڵایەتی و هەلومەرجی زەمانە هاتنە سەر ئەو مەبەستە کە نێوی (کۆمەڵەی ژ.ک) بگۆڕن و، تەنیا لە چوارچێوەی ئێراندا، داواکاری خودموختاری و ڕاپەڕاندنی کاروباری وڵات بە دەست گەلی کوردەوە بن. بەم جۆرە لە مانگی گەلاوێژی ساڵی ١٣٢٤ی هەتاویدا(جێژنی دامەزراندنی کۆمەڵەی ژ - ک)، نێوی کۆمەڵەی ژ - ک بە حیزبی دێموکراتی کوردستان گۆڕدرا.

حیزبی دێموکراتی کوردستان لە بەیاننامەیەکی ٨ ماددەییدا خەبات و تێکۆشانی خۆی بۆ وەرگرتنی خودموختاری لە

سەرچاوە
Serchawe

چوارچێوەی ئێراندا ڕاگەیاند.

بۆ کارو باری پاراستنی وڵات لە هێرشی سوپای ئێران و نەتەویستەکان، ڕۆژی ٢٦ی سەرماوەزی ساڵی ١٣٢٤ بە ڕەسمی بە ڕۆژی هێزی پێشمەرگە دیاری کرا و، هێزی پێشمەرگەی کوردستان، بە باری ڕەسمی و نیزامی دەستی بە خەبات بۆ پاراستنی وڵات و شۆڕش کرد.

٤- کۆماری کوردستان چۆن پێکهات؟:

بۆ ئەوەی کار و باری وڵات لەو حاڵەتی بیلاتەکلیفی بێتەدەرێ و خەڵکی کورد سەرنویشت (چارەنووس)ی خۆی بە تەواوی بە دەستەوە بگرێ و دنیای دەرەوەش بە چاوێکی باشتر تەماشای وەزعی کوردستان بکا، کۆمیتەی ناوەندی حیزبی دێمۆکراتی کوردستان تەسمیمی گرت کە حکوومەتی خودموختاریی کورد ئیعلام بکا. لە هەموو ئەندامان و هاوالانی حیزب لە شار و دێهاتەکانی کوردستانی ئازاد و سەرۆک عەشیرەتەکان و پیاوماقووڵەکانی وڵات داوا کرا لە شاری مەهاباد کۆببنەوە. دوای کۆبوونەوەی هەموو نوێنەرانی حیزب و خەڵکی عادی و سەرۆک عەشیرەتەکان و تێگەیاندنی مەبەست لەو کۆبوونەوەیە لەلایەن کاربەدەستانی حیزبەوە، ڕۆژی ٢ی ڕێبەندانی ساڵی ١٣٢٤ی هەتاوی (١٩٤٦ز) لەمەیدانی چوارچرای شاری مەهاباد، حکوومەتی جەمهووری کوردستان بە سەرۆکایەتی پێشەوا قازی موحەمەد لە نێو شادمانی و چەپڵەڕێزانی هەموو بەشداران لە ڕێوڕەسمێکی زۆر بەشکۆدا ئیعلام کرا.

بەداخەوە لەو ڕۆژە پیرۆزەدا، ئەمن بەشداریم نەبوو، چونکوو لە پێش ئەو جێژن و شادییەدا بە ئەمری پێشەوا بۆ کارێکی پێویست سەفەری تارانم کردبوو، لە ماڵی سەدری قازی نوێنەری شاری مەهاباد لە مەجلیس بووم.

٥- شێوەی بەڕێوەبردنی کاروبارەکان:

دوای ئیعلامی جەمهووری، کاروبار بە شێوەی ڕەسمی دەستی پێکرا و هەیئەتی دەوڵەتی کوردستان دامەزرا. هێزی پێشمەرگە، تەشکیلاتی ڕەسمی بۆ دیاری کرا و چوار کەس بە پێشنیاری کۆمیتەی ناوەندی حیزب و بە فەرمانی پێشەوا قازی دەرەجەی ژەنەڕاڵییان پێدرا و بەرگ و لیباسی ڕەسمی بۆ پێشمەرگە و ئەفسەرەکان دیاری کرا.

ئەو چوارکەسەی کە دەرەجەی ژەنەڕاڵییان پێدرا، بریتی بوون لە:

١- موحەمەد حوسێنخانی سەیفی قازی (وەزیری بەرگری)،

٢- مەلا موستەفای بارزانی،

٣- عومەرخانی شکاک (شەریفی) (سەرۆکی عێلی شکاک) و،

٤- حەمە ڕەشیدخانی قادرخانزادە لە بەگزەدەکانی بانە. موحەمەد حوسێنخانی سەیفی قازی لە دامەزرانی حیزبی دێمۆکرات و تەشکیلاتی هێزی پێشمەرگەی کوردستان و هەروەها ئیعلامی جەمهووری کوردستان نەخشی بەرچاوی هەبوو. لەبەر ئەو تێکۆشان و نەخشە گرینگانە لەلایەن پێشەواوە بە وەزیری بەرگری هەڵبژێردرا.

٦- تەشکیلی دەوڵەتی جەمهووری کوردستان:

تەشکیلی دەوڵەتی جەمهووری کوردستان کە بۆ هەوەڵین جار لە تاریخی نەتەوەی کورددا پێکهاتبوو، بوو بە باعیسی دەنگ و باسێکی زۆر لە ئێران و دونیادا. بەڵام ئەوکارە گرینگە چونکوو لەگەڵ موخالەفەت و بەرهەڵستی دەوڵەتە ڕۆژئاواییەکان ڕووبەڕوو بوو، دەوڵەتە کوردخۆرەکان و پشتیوانەکانیان بۆ پاراستنی مەنافعی خۆیان و بۆ بەربەرەکانی لەگەڵ دەوڵەتی شۆڕەوی ئەوکارەیان زۆر پێ ناخۆش بوو. باوجودی موخالەفەت و بەربەرەکانی دەرەوە و ئێران و، نەبوونی دەرامەد و داهاتێکی بەرچاو و کزیی باری ئابووری لە ماوەی یەکساڵ - تەمەنی کورتی کۆماری مەهابادا، ئاڵوگۆڕێکی زۆر گرینگ و بنەڕەتی لە هەرێمی ژێر دەسەڵاتی کۆماردا بەدیهات کە بە کورتی بریتی بوون لەم خاڵانەی ژێرەوە:

- تەشکیلی هێزی پێشمەرگەی کوردستان.
- دامەزرانی مەدرەسەی کوردی و خوێندن بە زمانی کوردی کە بۆ هەوەڵین جار لە ئێراندا، منداڵانی کورد بە زمانی زگماکی خۆیان

لە فێرگە و مەدرەسەکاندا دەرسیان دەخوێند.

- پێکهاتنی ڕوحی هاوکاریی و برِوابەخۆبوون لە نێو خەڵکی کوردستاندا و هەستی سەربەخۆیی و کەسایەتی (شەخسییەت)ی میللی.
- تەشکیل و ئیعلامی هەوەڵین کۆمار لە تاریخ و سەربهوردی نەتەوەی کورددا.
- بڵاوبوونەوەی ڕۆژنامە و گۆوار بە زمانی کوردی بۆ پەرەپێدان بە زمان و کولتووری کوردی.
- ناردنی قوتابی کورد بۆ دەرەوەی کوردستان بۆ فێربوونی زانست و تێکنیکی تازە.

- دامەزرانی ئیستگای ڕادیۆ و دانانی چاپخانە بۆ چاپ و بڵاوکردنەوەی گۆوار و ڕۆژنامە و چاپەمەنی بۆ ئیدارەکانی کوردستان.
- پاراستنی مافی کەمایەتییەکانی دانیشتووی کوردستان (بۆ وێنە بۆ منداڵانی ٣٠ ماڵ جوولەکە لە مەهاباد مەدرەسەی تایبەتی دانڕا کە منداڵە جوولەکەکان جیا لە زمانی کوردی و فارسی، زمانی عیبریشیان دەخوێند).
- ئاڵوگۆڕ لە وەزعی کشتوکاڵدا و باشتربوونی ژیان و گوزەرانی گوندنشینەکان و، لابردنی زوڵم و زۆریی لە سەریان تاڕادەیەکی بەرچاو.
- پێوەندی لەگەڵ ئازەربایجان بۆ بەڕێوەبردنی کارەکانی هەردوو وڵات.

٧- کۆماری کوردستان و سنووری ژێر دەسەڵاتی:

کۆماری کوردستان لە ئاراراتەوە تا نیزیک شاری سنەی لە ژێر حوکمدا بوو. دەسەڵاتی کۆماری کوردستان لە هەموو شارەکانی ماکۆ، خۆی، سەڵماس، ورمێ، بە پێی نفووس و لە هەموو دەوروبەری ئەو شارانە و هەرجێگایەک کە زۆرینەی دانیشتووانی کورد

بوون، هەروەها لە شارەکانی شنۆ، نەغەدە، مەهاباد، پیرانشار، سەرەشت، بۆکان و میاندواو و دەوروبەری شارەکانی سەقز و سایێنقەڵا و تیکاب و هەموو گوندنشینەکان بەرقەراربوو.

٨- هەیئەتی دەوڵەت

هەیئەتی دەوڵەتی جەمهووری کوردستان لە کەسانێکی ناسراو لە ناوچەدا و بەگوێرەی هەلومەرجی ئەو سەردەمە شارەزا و لێهاتوو، پێکهاتبوو. زۆربەی وەزیرەکان تەحسیلات (خوێندەواری)ی قەدیمییان هەبوو. حاجی بابەشێخ و مەلا حوسینی مەجدی عالمی زۆر گەورەی دینی بوون. مەحموودی وەلیزادە و مەنافی کەریمی لە خوێندنی کلاسیک و تازە بەهرەمەند بوون، بەڵام لەسەریەک هەموو وەزیرەکان لە ناوچەدا سەرشناس بوون.

کاروباری بەڕێوەبردنی حکوومەت لە ڕێگای شوڕ و مشوەرەتەوە بوو، بەڵام لە هەموو حاڵێکدا بەڕێوەچوونی کاروباری جەمهووری لە ژێر چاوەدێری و ڕێبەریی پێشەوا قازی دا بوو.

سەرچاوە
Serchawe

هەیئـەتی دەوڵـەتی کوردسـتان بـە دڵسـۆزی و عەلاقـەوە کاریـان دەکـرد بـەڵام بەداخـەوە نـەبوونی ئـەزموونی سیاسـی و بەرهەڵستی دەرەوە لە کاروباری کوردستان و تەمەنی کورتی کۆمار، ئیجازەی لەوە زیاتری نەدەدا.

هەیئەتی وەزیرانی کوردستان بریتی بوون لە:

١- حاجی بابە شێخ سیادەت: سەرۆک وەزیر
٢- مەلا حوسێنی مەجدی: وەزیری عەدڵییە
٣- موحەمەد حوسێنخانی سەیفی قازی: وەزیری بەرگری
٤- حاجی موستەفای داودی: وەزیری بازرگانی و تیجارەت
٥- مەنافی کەریمی: وەزیری پەروەردە و زانیاری(مەعاریف)
٦- سەدیقی حەیدەری: وەزیری تەبلیغات
٧- مەحموودی وەلیزادە: وەزیری کشتوکاڵ (کەشاوەرزی)
٨- سەید موحەممەدی تاهازادە(ئەیوبییان): وەزیری بێهداری (لەشساغی)
٩- خەلیلی خوسرەوی: وەزیری کار
١٠- ئەحمەدی ئیلاهی: وەزیری دارایی (ئیقتیساد)
١١- عەبدولڕەحمانی ئێلخانیزادە: وەزیری موشاویر
١٢- ئیسماعیلی ئێلخانیزادە: وەزیری ڕێگاوبان
١٣- کەریمی ئەحمەدەین: وەزیری پۆست و تێلگراف
١٤- موحەمەد ئەمینی موعینی: وەزیری ناوخۆ(داخیلە)

زۆربەی وەزیرەکان، ئەندامی (کۆمەڵەی ژ.ک) و دواییش ئەندامی حیزبی دێمۆکراتی کوردستان بوون. هەرکەس بە ئەندازەی پێسپێراویی خۆی تێدەکۆشا، بەڵام هەڵسووڕێنەری ئەسڵی و ڕێنیشاندەری هەمووان پێشەوا قازی بوو.

٩- شەخسییەتی مەلا موستەفای بارزانی:

لە بـارەی شەخسییەتی مەلا موستەفای بـارزانی یـەوە دەبـێ ئـەو مەبەسـتە بـۆ هـەموو کـەس ڕوون و ئاشکرا بـێ کـە: مەلا موستەفا لە ڕێگای نەتەوەی کورد و بۆ ئازادی کوردستان زۆری زەحمەت کێشاوە. ساڵەها زیندان و دەربەدەریی دیوە و لە

پێناوی ئازادیی نەتەوەی کورددا شەڕی کردووە. لە کۆماری مەهابادیشدا بە گەرمی هاوکاری دەکرد. بەڵام بە پێی داب و دەستووری عەشایری و شەخسییەتی ڕوحانی و ڕێبەریی بابوباپیرانی کە هەمیشە و هەموو وەختێک ڕێبەری عێل و عەشیرەتی خۆیان بوون، ئەمر و دەستوور و نەزەری خۆی لە نەزەری جەماعەتێکی بەدەوروبەرییەوە بوون باڵاتر دەزانی. لەبەر ئەوە ئەفسەرەکانی عێراقی وەکوو عیزەت عەبدولعەزیز و ئەوانی تر لە ئیعمالی نەزەری مەلا موستەفا دڵتەنگ بوون.

١٠- شکستی کۆماری کوردستان:

بۆ شکستی کۆماری مەهاباد چەند هۆ و دەلیلی گرینگ هەبوو. دەوڵەتە گەورەکان لە هەموو دونیادا بە دوای مەنافیعی خۆیاندا دەگەڕێن. دەوڵەتی شۆڕەویش دەیەویست ئیمتیازاتێک بەتایەبتی نەوتی باکووری ئێران وەدەستبهێنێ. ئینگلیسیش نەیدەویست لە کانگاکانی نەوتی ئێراندا شەریکی بۆ پەیدا ببێ و، ئەمریکاش دەیەویست لەو نمەدە کڵاوێکی پێ بگا.

بۆ وەدەستهێنانی ئیمتیازاتی نەوتی باکوور، دەوڵەتی شۆڕەوی یارمەتییەکی زۆری بە دەوڵەتی ئازەربایجانی ئێران و فیرقەی دێمۆکرات دەکرد و، بە حیزبی دێمۆکراتی کوردستانیشی تاڕادەیەک کۆمەک و یاریدە دەدا، بەڵام لە بەرانبەر یاریدە و کۆمەک بە ئازەربایجان زۆر کەم و تەنیا لە بەر لەنگەر ڕاگرتن بوو.

سەرۆک وەزیرانی ئێران «ئەحمەد قەوام»، بۆ فریودانی دەوڵەتی شۆڕەوی ڕۆیشتە مۆسکۆ و، دوای وتوویژێکی زۆر قەراردادی نەوتی باکووری ئێرانی لە سەر پێودانی ٤٩% و ٥١% لەگەڵ دەوڵەتی شۆڕەوی ئیمزاکرد.

وە لە پێش ئەوەشدا، سێ کەس لە ئەندامانی حیزبی توودەی بۆ وەزیر لە دەوڵەتی خۆیدا هەڵبژاردبوو. بەڵام تەسویبی ئەو قەرارادادەی بە ڕا و نەزەری نوێنەرانی مەجلسی ئێرانەوە بەستەوە. بۆ تەئمینیی هەڵبژاردنی مەجلیس، داوای لە شۆڕەوی کرد کە دوای کشانەوەی هێزەکانی لە ئێران، ئیجازەی ناردنی هێزی سوپای ئێران بۆ ئازەربایجان و کوردستان بدرێ.

حکوومەتی شۆڕەویش، بۆ کشانەوەی هێزەکانی لە ئێران کەوتبوە ژێر فشاری ئەمریکا و ئینگلیس و، دوای وەرگرتنی قەول و قەرار لە ئەحمەد قەوام، دەستی بە کشانەوەی سوپای خۆی لە خاکی ئێران کرد. دەوڵەتی ئێران هێزەکانی خۆی ناردەوە ئازەربایجان و کوردستان. حکوومەتی ئازەربایجان شەڕێکی چکۆڵەی لە قافلانکوھ کرد. سەرۆکەکان هەڵاتن بۆ شۆڕەوی و ژمارەیەکی زۆر لە فیدایییەکانی پێشەوەری کوژران. بەڵام لە کوردستاندا، لە نەتیجەی سیاسەتی پێشەوا قازی، ئەو

پێشهاتە ڕوویندا. شۆڕەوی ئێرانی چۆل کرد، ئازەربایجان ئاشبەتاڵی کرد و سەرۆکەکانی هەڵاتن بۆ شۆڕەوی. بەمجۆرە پشتی جەمهووری کوردستان خاڵی بوو.

سەرۆک عەشیرەتەکانیش بە بیستنی خەبەری تەسلیمبوونی ئازەربایجان، خۆیان کشاندەوە.

پێشەوا قازی سەرانی حیزب و دەوڵەت و خەڵکی شاری کۆکردەوە و داوای لێکردن نەزەری خۆیان نیسبەت بە شەڕکردن یا تەسلیمبوون بدەن. دوای وتووژێکی زۆر قەراردرا، بۆ پێشگرتن لە خوێنڕێژی و کوشتوکوشتار، پێشەوا قازی لە گەڵ سوپای ئێران واردی گفتوگۆ بێ. دوای مولاقاتی پێشەوا لەگەڵ سەرتیپ همایوونی فەرماندەی سوپای ئێران، هێزی سوپای ئێران بەبێ شەڕ و کوشتار واریدی مەهابا بوون. پێشەوا قازی باوجودی ئەوەی بۆی مومکین بوو بڕوا و، مەلا موستەفاش زۆری حەول دا، بەڵام ئامادەی ڕۆیشتن نەبوو، فەرمووی: من خەڵکی شار و وڵاتی خۆم بەجێ ناهێڵم و ئامادەم بۆ هەموو پێشئامەد و سەرنویشتێک. ئەمن ناتوانم ژن و منداڵی کورد لە ژێر دەستی دوژمندا بە جێبهێڵم. بەو جۆرە بۆ وتووێژ لەگەڵ فەرماندەی لەشکری ئێران ئامادە بوو.

خولاسە هۆیەکانی شکستی جەمهووری کوردستان:

١- پشتبەردانی شۆڕەوی،
٢- تەسلیمبوونەوەی ئازەربایجان و هەڵاتنی سەرۆکەکانیان و،
٣- پشتبەردانی عەشایر و زۆڵە کوردەکان بوون.

وەختێک ڕووسەکان پشتی ئازەربایجان و کوردستانیان بەردا، بۆ پێشەواقازی کە ئەرکی گەورەی پاراستنی خەڵکی کوردی بە ئەستۆوە بوو، زۆر سەخت و دژوار بوو. بەڵام پێشەوا قازی مەتانەت و گەورەیی خۆی زیاتر نیشان دا و ترس دای نەگرت، بە دەربڕینی پێناخۆشبوونی خۆی لەو پێشامەدە، ئامادەگی خۆی بۆ فیداکاری لە پێناو میللەتی کورددا بە ئیمانی پتەو و ڕووی خۆش نیشان دا. فەرمووی: دۆستەکانمان ناپیاوەتییان لە گەڵ کردین بەڵام ئێمە بە ڕێی خۆمان وەفادارین و ئەو شێعرە فارسییەی خوێندەوە:

سر کە نە در راه عزیزان بود
بار گرانی است کشیدن بە دوش

بەشی نۆهەم

(سەر ئەگەر لە ڕێگای عەزیزاندا نەبێ ـ بارێکی گرانە هەڵگرتنی بە شان)

١١- چۆنیەتی گرتن و موحاکەمەی پێشەوا و یارانی:

پێشەوا قازی سەرەڕای ئەو هەموو حەول و تەقەللایەی بۆ ڕۆیشتن لەگەڵی درا، ئامادە نەبوو خەڵک بەجێبێڵێ و بۆ پاراستنی خەڵکی کورد ئامادەی مولاقات لەگەڵ سەرتیپ هومایوونی بوو. جارێک لە دێی حەمامیانی نیزیک بۆکان لە ماڵی مەحموود ئاغای ئیلخانیزادە کە بە پشتبەردانی جەمهووری لە گەڵ دەوڵەت سازابوو و، جاری دووەمیش لە شاری میاندواو مولاقاتی فەرماندەی لەشکری ئێرانی کرد و قەول و قەراری لەگەڵ دانا کە مەهاباد بەبێ شەڕ تەسلیم بێ و ئەرتەشیش بە ئارامی بێتە نێو شار و هەتا لەشکری ئێران واریدی شار نەبێ، عەشایر هەقیان نییە بێنە نێو شارەوە.

ڕۆژی ٢٦ی سەرماوەزی ساڵی ١٣٢٥ی هەتاوی، هێزی سوپای ئێران زۆر بە ترس و ئیحتیات واریدی مەهاباد بوو. دوای چەند ڕۆژێک بە مەبەستی چاکداماڵین و کۆکردنەوەی چەک و تەقەمەنی، پێشەواقازی و ئەو کاربەدەستانەی لە شاردا مابوون بۆ دەفتەری فەرمانداریی نیزامی بانگ کران، شەوی ئەوەڵ پێشەوا و هەموو بەشداران لە کۆبونەوەکە دا گەڕانەوە ماڵی خۆیان. بەڵام ڕۆژی دووەم کۆبوونەوە درێژەی پێدرا و دوای نوێژی شێوان پێشەوا و ژمارەیەکی دیکە لە کاربەدەستانیان ڕاگرت. پێشەوا و سەیفی قازی لە فەرمانداریی نیزامی و باقی دەزگیرکراوەکان تەحویلی زیندانی شارەوانی دران.

دادگای زەمانی جەنگ تەشکیل درا و دەستیان کرد بە لێپرسین و موحاکەمەی دەزگیرکراوەکان. دادگای هەوەڵ بە سەرۆکایەتی سەرهەنگ «پارس تەبار» فەرمانداریی نیزامی مەهاباد و دادستان سەرەنگ ٢ «فیوزی» ڕەئیسی ستادی لەشکر پێکهات. لەو ماوەیەدا سەدری قازی برای قازی موحەمەد کە نوێنەری مەجلیس بوو لە تاران دەزگیر کرا و بۆ موحاکەمە هێندراوە مەهاباد. دوای موحاکەماتێکی دووردرێژ دادگای هەوەڵ حوکمی ئیعدامی قازییەکانی دەرکرد. لەو ماوەیەدا دەنگۆ هەبوو کە ئەمریکاییەکان لە زینداندا دەگەڵ پێشەوا قازی دیداریان کردووە بەڵام پێشەوا تەسلیمی نەزارەتی ئەوان نەبووە.

دوای نیزیک دوو مانگ و نیو مانەوە لە زیندان کە مانگ و نیوی دوایی لە سەربازخانەی مەهاباد و لە زینداندابوون، دادگای تەجدید نەزەر(بڕیار نوێکردنەوە) بە هاتنی ژمارەیەک ئەفسەر لە تەورێزەوە پێکهات.

سەرچاوە Serchawe

سەرۆکی مەحکەمەی دووەم سەرهەنگ« عەتا» و داستانی مەحکەمە سەرهەنگ «نیکوزاد» بوون. دادگای دووەم دوای ٤٨ سەعات موحاکەمە و تاوانبارکردن، حوکمی دادگای هەوەڵیان بە سەر پێشەوا و هاواڵەکانیدا سەپاند کە دوای تەئییدی ستادی ئەرتەش و شای ئێران، شەوی ١٠ی خاکەلێوەی ساڵی ١٣٢٦ی هەتاوی لە مەیدانی چوارچرای شاری مەهاباد شەهید کران.

١٢- چۆنیەتی شەهیدکرانی پێشەوا و هاواڵەکانی:

شەوی ١٠ی خاکەلێوە، لە زیندان بە پێشەوا و هاواڵەکانی ڕادەگەیێنن کە دەستوور هاتووە بیان بەن بۆ تاران، لە سەعات ١٢ی شەو، لە پێشدا پێشەوا قازی سواری ماشێنێکی پڕ لە سەرباز دەکەن و دەیهێنن بۆ فەرمانداریی نیزامی (عیمارەتی ئێستای شارەداری لە مەیدانی چوارچرا). پێشەوا بە دیتنی وەزعی مەیدان و کۆبوونەوەی سربازێکی زۆر دەزانێ کە درۆیان لەگەڵ کردووە، دەیبەنە عیمارەتی شارەداری. سەرهەنگ نیکوزاد دادستانی مەحکەمەی دووەم و فەرمانداری نیزامی سەرهەنگ پارس تەبار و ڕوحانییەکی مەحەللی لەو هۆدەیەدا دەبن، لەوێ حوکمی دادگا بۆ پێشەوا قازی دەخوێننەوە و دەڵێن هەر وەسێتێکت هەیە بیکە. پێشەوا بەو ڕوحی گەورە و نەترسی خۆیەوە دوای بیستنی حوکمی دادگا وەسێتنامەی خۆی دەنووسێ. لە وەسێتنامەی مێژوویی خۆیدا دوای بەرهەق زانینی داوای خۆی بۆ ئازادی میللەتەکەی، بەشێک لە دارایی خۆی بۆ دروستکردنی مەدرەسە و بیمارستان لە شاری مەهاباد تەرخان دەکا. دوای دوو ڕەکاعەت نوێژ ئامادەی چوونی مەیدانی ئیعدام دەبێ و دەفەرموێ: چونکوو لە ئیسلامدا لە داردان باش نییە داوادەکەم گوللەبارانم بکەن. بەڵام داواکەی لێ قەبوڵ ناکەن. وەختێک دێن چاوی ببەستن دەفەرموێ چاوم مەبەستن من لای میللەتی خۆم شەرمەزار نیم دەمەوێ لە دواکاتی ژیانیشمدا چاوم لە کوردستان بێ. دوای ئەوە لە سەر کورسی ئیعدام بە دەنگێکی بەرز دەفەرموێ: «ئێوە قازی موحەمەدێک دەکوژن، بەڵام لە هەر قەترە خوێنێکی من قازی موحەمەدێک بە وجود دێ، بژی کوردستان». بەو جۆرە پێشەوا بە قەولی خۆی وەفا دەکا و ڕوحی گەورە و پاکی خۆی فیدای کورد و کوردستان دەکا.

دوای ئیعدامی پێشەوا قازی، ژەنەڕاڵ سەیفی قازی کە سواری ماشێنی دووەم کراوە، دەبەنە ژووری فەرمانداری و حوکمی دادگای بۆ دەخوێننەوە و داوای لێدەکەن هەر وەسێتێکی هەیە بیکا. حەمەحوسێنخان بە شەهامەتەوە لە پشت میزێک دادەنیشێ و وەسێتنامەی خۆی دەنووسێ، وەختێک دەیهێننە مەیدانی چوارچرا و تەرمی پێشەوا بە دارەوە دەبینی حەملە بە سەربازەکانی دەوروبەری دەکا و نەعرەتە لێدەدا و بە دەنگێکی بەهێز، ترس و لەرزە دەخاتە دڵی دوژمنانەوە و دانیشتووانی دەوروبەری مەیدان لە خەو هەڵدەستێنێ و دەگوڕێنێ: بژی پێشەوای موعەزەمی کوردستان، بژی کوردستان. سەربازەکان دەوری دەگرن و بە زۆر تەنافی دار دەخەنە ئەستۆی، تەنافەکە هێزی هەڵکێشانی سەیفی قازی نابێ و

دەپچڕێ، ناعیلاج دەیهێننە بەر داری سێیەم کە بۆ سەدری قازی ئامادەکرابوو، لەوێ لە داری دەدەن و شەهیدی دەکەن. ماشینی سێیەم کە هەڵگری سەدری قازی یە واردی مەیدانی چوارچرا دەکەن. سەدری قازیش دەبەنە ژوورەکەوە و حوکمی دادگای بۆ دەخوێننەوە. ئەویش دوای وەسێتکردن و نووسینی نامەیەک بۆ کچی گەورەی، لە وەختی ڕوونبوونەوەی ڕۆژی دووشەمۆ ١٠ی خاکەلێوە ئیعدام و شەهید دەکرێ (ڕوحیان شاد بێ).

تەواوی شەقامەکانی دەوروبەری چوارچرا و سەربانی ماڵەکان لە نیوەشەوەوە بە سەرباز تەنرابوو. لە بەر یاسای قەدەغەکردنی هاتوچۆ کەس بە دەرەوەنەبوو، تەنیا ماڵەکانی ڕووبەڕووی مەیدانی چوارچرا لەهاتوچۆی سەربازەکان و تەقەی هەڵخستنی دارەکان هەستیان بەکارەساتێک دەکرد، بەڵام نەیاندەزانی چییە. بە ڕووناکبوونەوەی ڕۆژ و لابردنی قەدەغەی هاتوچۆ، خەڵکی شار لەو کارەساتە دڵتەزێنە ئاگادار بوون. شاری مەهاباد بوو بە مەحشەر، تەواوی ژن و منداڵ و زۆربەی پیاوانی شاری مەهاباد بە هاوار و ڕۆڕۆ ڕوویان کردە چوارچرا.

تەرمی پیرۆزی شەهیدەکان لە سەعاتی هەشتی بەیانی هێندرانە خوارێ و، بۆ غوسڵ و شوتن بردیاننە مزگەوتی حاجی ئەحمەد. لەوێ لە ژێر چاوەدێری گروهانێک سەربازدا دوای شوشتن و کفنکردن بەرەو گۆڕستانی شار لە داوێنی کێوی داشامەجید وەڕێخران. هەر ئەوەندەی تابووتەکان واردی گۆڕستان بوون تەواوی خەڵکی شار(نەوەد لە سەدی خەڵک) بە دیتنی تابووتی شەهیدان لە گابۆڕیان دا و، ژن و منداڵ خۆڵی سەرقەبرانیان وەسەر خۆیان دەکرد. سەربازەکان بە دیتنی ئەو وەزعە زۆر ترسان و سەرنێزەیان لە تفەنگەکانیان دا و فیشەکیان بردە بەر لوولەی تفەنگ و بە زۆریی سەرنێزە ڕێگای سەر گۆڕەکانیان کردەوە. دوای بە خاکسپاردنی شەهیدەکان خەڵکیان بە زۆری سەرنێزە لە قەبرستان دوورخستەوە و سەربازەکان لە گۆڕستان مانەوە. دیتنی ئەو ڕۆژە قەت لە بیر
ئەو کەسانەی شاهیدی ڕووداو بوون ناچێتەوە.

١٣- هەینەتی دەوڵەتی کوردستان چیان بەسەرهات؟:

لەگەڵ گیرانی پێشەوا و سەدر و سەیفی قازی، زۆربەی وەزیرەکانی کۆماریش دەزگیر و زیندانی کران و بۆ موحاکەمە نێردرانە تەورێز. حاجی بابەشێخ، حاجی موستەفای داودی، ئەحمەدی ئیلاهی، سەید موحەمەدی تاهازادە(ئەیوبییان)، کەریمی ئەحمەدەین، مەحموودی وەلیزادە و زۆر کەسی دیکە وەکوو عەزیز خانی کرمانج، حوسێنی فروهەر(زێڕینگەران)، موحەمەدی یاهوو و چەند نەفەر لە ئەفسەرەکان وەکوو حامیدی مازووچی، موحەمودی نازمی، ڕەسووڵی نەغەدەیی و موحەمەدی ڕەوشەنفکر و، هەروەها ژمارەیەکی دیکەش لە کاربەدەستانی کۆمار لە تەورێز موحاکەمە و مەحکووم بە ئیعدام و

سەرچاوە
Serchawe

بەشی نۆهەم

حەبس کران. حەفتەیەک دوای ئیعدامی پێشەوا و سەدر و سەیفی قازی، چوار ئەفسەری کورد: حەمید مازووچی، موحەمەد ڕەوشەنفکر، ڕەسووڵی نەغەدەیی و موحەمەدی نازمی لە تەورێزەوە هێرانەوە و لە مەیدانی چوارچرا ئیعدامیان کردن. ئەوانی دیکەش لە دوو ساڵەوە تا حەبسی ئەبەد حوکم دران و لە تەورێزەوە بردیاننە ورمێ بۆ موحاکەمەی دووەم. حاجی بابە شێخ بە موناسەبەتی ئاشنایەتی زووی لەگەڵ سپەهبود شابەختی فەرماندەی لەشکری ئازەربایجان، زووتر ئازاد کرا.

لە ٢٥ی ڕێبەندانی ساڵی ١٣٢٥ی هەتاویدا، ژمارەیەک لە پیاوەگەورەکانی عێلی بەگزادەی فەیزوڵلابەگی لە بۆکان و سەقز موحاکەمە و ئیعدام کران،

که بریتی بوون لەم شەهیدانە:

١- عەلی بەگی شێرزاد(یەکشەوە) فەرماندەی هێزی پێشمەرگە لە بۆکان،

٢- موحەمەدخانی فارووقی،

٣- عەبدوڵلاخانی مەتین،

٤- حەمەخانی دانیشوەر(ئەو سێیانە برابوون)،

٥- موحەمەدخانی فەیزوڵلابەگی،

٦- حەسەنخانی فەیزوڵلابەگی،

٧- عەلی خانی فاتیح،

٨- ئەحمەدخانی شەجیعی کە ئەم هەشت شەهیدە لەگەڵ عەلی بەگی شێرزاد لە عێلی فەیزوڵلابەگی، هەموو برا و ئامۆزا و لەگەڵ پێشەوا قازیش خزم بوون(دایکی پێشەوا قازی کچی ئاغاشێربەگی فەیزوڵلابەگی بوو)،

٩- عەلی ئاغا جەوانمەردی،

١٠- ڕەسووڵ ئاغا جەوانمەردی(لە عێلی گەورکی سەقز)،

١١- شێخ سەددیق ئەسعەدی و،

١٢- شێخ ئەمین ئەسعەدی(لە شێخانی دەوروبەری سەقز). وەک گوتمان عەلی بەگی یەکشەوە لە بۆکان و یازدە کەسەکەی دوایی لە سەقز ئیعدام کران.

نیزیکەی سێسەد کەس لە مەهاباد و سەقز و بۆکان دەزگیر و زیندانی کران کە ماوەی زندانیان لە شارەکانی مەهاباد و تەورێز و ورمێ گوزەراند.

سەرچاوە
Serchawe

خەڵکێکی زۆر بۆ ئەسلەحە دەزگیر کران و، دوای لێدان و ئەشکەنجە و لێ ئەستاندەوەی چەکەکان یان پێ کڕینیان ئازاد کران. گۆیا بیست هەزار تفەنگ و دەمانچە لە خەڵکی ئەستێندرانەوە، بەڵام بەو هەموو زەبرو زەنگەشەوە، دەوڵەتی ئێران کە لە پشتیوانی عەشاریش بەرخوردار بوو نەیوێرا دەست بە قەتڵی عامی خەڵکی کورد بکا، چونکوو ئامادەگی نیزامی و هەروەها ڕەگ و ڕیشەی واقیعیی جووڵانەوەی کوردستان لە دڵی نەتەوەی کورددا هەبوو. دوای شەهیدکردنی پێشەوا و هاواڵەکانی و شەهیدەکانی بۆکان و سەقز و مەهاباد و، گرتن و مەحکوومکردنی سێسەد کەسی دیکە، دوای ئەوە دەوڵەتی ئێران فەرمانی عەفوی دەرکرد.

١٤- خاترەیەک لە موحاکەمەی پێشەوا قازی

لە دادگای دووەمدا، سەرهەنگ نیکوزاد دادستانی دادگا لەگەڵ تاوانبارکردن و داوای ئیعدامکردنی پێشەوا و سەدر و سەیفی قازی، تەوهین بە میللەتی کورد دەکا و کوردان بە سەگ سفەت لەقەڵەم دەدا. پێشەوا قازی تووڕە دەبێ و هەڵدەستێ، بە سەندەڵییەکەی ژێرخۆی پەلاماری دادستان دەدا و لە حاڵێکدا کورسییەکەی پێدادەدا، دەڵێ: ئەتۆ ڕێتناکەوێ تەوهین بە میللەتی کورد بکەی.

دادگا دەشڵەژێ و بۆ ماوەیەک مەحکەمە تەعتیل دەکرێ. دوای کۆبوونەوەی دووبارە، دادگا درێژە بە کاری خۆی دەدا و دادستان لە قسەکانیدا، پێشەوا و هاوکارەکانی بە خاین بە ئێران ناودەبا، دیسان پێشەوا قازی تووڕەدەبێ و دووبارە هێرش بۆ دادستان دەکا و دەفەرموێ: خاین ئێوەن، داگیرکەر ئێوەن، ئێمە داوای مافی خۆمان دەکەین، ئەمن ئێسقانی هەشت پشتم لەم خاکەدایە، ئەمن بەو خاکە و بە ئێسکی باب و باپیرانی خۆم خەیانەت ناکەم، ئەمن دەمزانی بە هاتنەوەی ئێوە دەگیرێم و دەشمزانی دەمکوژن، هەرچەند هەموو وەسیلەی ڕۆیشتن بۆمن ئامادەبوو، ئەمن نەمتوانی ئەم خاکە و خەڵکی کوردستان بە جێبهێڵم و بڕۆم بۆ دەرەوەی وڵات، دەنا ڕۆیشتن بۆ من ئاسان بوو.

١٥- هەژار و هێمن

ئەو دوو شاعیرە کە دەزەمانی حکوومەتی میللی کوردستاندا لەلایەن پێشەوا قازییەوە لەقەبی (شاعیری میللی)یان پێدرابوو، زۆر خۆشەویست بوون. ئەو دوو شاعیرە گەورە، زۆر بەهەست و ئیحساس و، خاوەن بیروبڕوایەکی پاک و خاوێن بە نەتەوەی کورد بوون و تا دوا هەناسەی ژیانیان لە پێناو گەل و نەتەوەی خۆیاندا بۆ بووژاندنەوە و گەشەپێدانی زمان و ئەدەبیاتی کورد تەلاش و کۆششیان کرد.

سەرچاوە
Serchawe

بەشی نۆهەم

دوای تێکچوون و شکستی کۆمار، مامۆستا هەژار ڕۆیی بۆ عێراق و هەموو نارەحەتی و دەربەدەری و ڕووتی و برسێتی قەبوڵ کرد و لە دواییدا تێکەڵ بە شۆڕشی مەلا موستەفا بوو. دوای مامۆستا هەژار، مامۆستا هێمنیش کە لە ژێر چاوەدێری دابوو، لە ترسی گرتن و ئەشکەنجە ڕای کردە عێراق و تا تێکچوونی ڕێژیمی پاشایەتی لە وێ مایەوە و دوای شکستی ڕێژیمی شا گەڕایەوە مەهاباد.

مامۆستا هەژار، دوای شکستی شۆڕش لە ساڵی ١٩٧٥، لەگەڵ بارزانییەکان گەڕایەوە ئێران و تا ڕۆژی وەفاتی، لە شاری کەرەج دادەنیشت و خەریکی نووسین و تەرجومەی کتێبی کوردی و نووسینی قاموسی کوردی و تەرجومەی قورئانی پیرۆز بە زمانی کوردی بوو.

مامۆستا هێمن دوای هاتنەوەی لەگەڵ حیزبی دێموکراتی کوردستان هاوکاری دەکرد و، دواییش چوە ورمێ و بوو بە سەرنووسەری گۆواری (سروە) کە لە لایەن دەوڵەتەوە بە زمانی کوردی بڵاودەکرێتەوە. مامۆستا هێمن لە ڕۆژی ٢٨ - ١ - ١٣٦٥ی هەتاوی بە نەخۆشی دڵ لە شاری ورمێ کۆچی دوایی کرد و تەرمەکەی بە ڕێز و حورمەتەوە لەلایەن عەلاقەمەندان و خزمانییەوە هێندراوە مەهاباد و لە گۆڕستانی بوداق سوڵتان تەسلیم بە خاک کرا. مامۆستا هەژاریش ڕۆژی ٢ - ١٢ - ١٣٦٩ بە نەخۆشی دڵ لە بیمارستانی تاران کۆچی دوایی کرد و، تەرمەکەی بە ڕێز و حورمەتێکی زۆرەوە لەلایەن کوردەکانی تارانەوە بەرەو مەهاباد وەڕێخرا. خەڵکی شاری مەهابادیش بە سەدها ئۆتۆمبیل تا شاری بناوی ئازەربایجان چوونە پێشوازی و پاشان تەرمەکەی بردرا بۆ مزگەوتی جامیعە و، دوای خوێندنی نوێژی جومعە بە سەر شانی زۆربەی دانیشتووان و لاوەکانی مەهابادی، لە مزگەوتی جامیعە بەرەو گۆڕستانی بوداق سوڵتان لە نێو دروشم و شوعاری: بژی کوردستان، هێمن و شەهیدان میوانتان بۆ هات، ڕەوانەی کۆڕستان کرا. کاک مەسعود بارزانی و ژمارەیەکی زۆر چەکداری بارزانی لە سەر قەبران بوون و لە ڕێورەسمێکی گەورە و خوێندنەوەی وتار و شێعر و ئیحساساتی توند، لە لای مامۆستا هێمن و مەلا غەفووری دەباغی تەسلیم بە خاک کرا. ڕوحی هەموویان شاد بێ.

١٦- ڕۆڵی عەشایر لە شکستی کۆمار دا

هەر وەکوو لە هۆیەکانی شکستی کۆماردا باسمان کرد، دوای ئەوەی دەوڵەتی شورەوی دەستی بە کشاندنەوەی هێزەکانی خۆی لە ئێران کرد و پشتی هەر دوو دەوڵەتی ئازەربایجان و کوردستانی بەردا؛ زۆربەی سەرۆک عەشیرتەکان لە ژێرەوە دەستیان بە گفتوگۆ لەگەڵ کاربەدەستانی ئێران کرد. هێزی عەشیرەی شکاک بە سەرۆکایەتی ئەمەرخان دەوروبەری سەقزی بەجێهێشت و هاتنەوە دەوروبەری بۆکان.

عەشیرەی دێبۆکریی بۆکان، پردی بۆکانیان ڕووخاند بۆ ئەوەی لە پاشەکشەی هێزەکانی کوردستاندا خراپکاری بکەن. ئەوەبوو بە نیزیکبوونەوەی سوپای ئێران، هەلپەرستیی خۆیان نیشاندا و گەڕانەوە لای دەوڵەت و پشتی کۆماریان چۆڵ کرد و، لەگەڵ سوپای ئێران بۆ گرتنەوەی مەهاباد و لە دواییدا بۆ شەڕکردن لەگەڵ هێزەکانی مەلا موستەفا تا نەغەدە و شنۆ و سنووری ئێرانیش یاریدەی هێزی دەوڵەتییان دا.

١٧- خۆشترین و ناخۆشترین خاترەی خۆم لە تەمەنی کۆماری کوردستاندا

دەستنیشانکردنی خاترەیەک بۆ خۆشترین خاترە دژوارە، چونکوو ئەو یەکساڵەی تەمەنی کۆمار بۆ من و هەر کوردێک هەمووی هەر خاترەی خۆش و بەدیهاتنی ئاواتی لەمێژینەی گەلێکی بەشخوراو و زوڵملێکراو بوو.. خاتراتی خۆشی من لەو دەورانەدا، لە هەڵکردنی ئاڵای کوردستان و لە ڕۆژی ڕاگەیاندنی جەمهووریدا بوو(هەرچەند خۆم لەو کاتەدا لە مەهاباد نەبووم)، کە لە تاران، پێشوازییەکی گەرم و بەشکۆ لەلایەن ئازادیخوازانی ئێران و کوردەکانەوە لە پێشەوا قازی موحەمەد کرا و بۆخۆم شاهیدی بووم. بەڵام خاترەیەکی دیکەی خۆش کە زۆر لە سەر بیرو هەستی من ئەسەری دانا و ئێستاش هەر لە یادمە و لە پێش چاومە ئەوە بوو: لە سەفەرێکدا کە لە خزمەت پێشەوا قازی و جەنابی حاجی باباشێخ بۆ باکووری کوردستانی ئازاد (ورمێ، سەڵماس، خۆی و ماکۆ) کردمان، لە هەموو ئەو شار و دێهاتانەدا لە لایەن خەڵک و دانیشتووانی کوردستانەوە پێشوازییەکی گەرم و بە تین لە سەرۆک کۆماری کورد و هاوڕێکانی کرا، وەختێک لە شاری خۆی بەرەو سەڵماس و لەوێشەوە بەرەو ماکۆ دەڕۆیشتین لە دوورەوە کێوی سەربەرزی ئاگری (ئاراڕات) بە مێزەری سپی بەفرەوە دەرکەوت، پێشەوا قازی بە دڵێکی پڕ لە ئیحساسەوە دوو جار فەرمووی: سڵاو لە تۆ ئەی ئاگری، سڵاو لە تۆ ئەی ئاگری.. لەو لەحزەیەدا هەستی پێشەوای گەورەی کورد لە دیتنی ئاگری و سڵاو لێکردنی بە ئاشکرا، بیروباوەڕی وی بە تاریخی کورد و داوای ڕەوای بۆ وەرگرتنی ماف و ئازادی و ئەو شەهیدانەی لە قیامی ئاگریدا دەوریان گێڕاوە و خوێنی پاکی خۆیان فیدای ڕێگای ئازادیی نەتەوەی کورد کردوە نیشاندەدا و، هیوا و هومێدی پێشەوای بۆ ئازادی هەموو کوردستان و میللەتی کورد دەردەخست. ئەمن کە لاوێکی ٢٢ ساڵە بووم لە دیتنی ئەو دیمەنە، ئیحساسی غروور و شادی و ئیفتیخارم کرد و فرمێسک بە چاومدا هاتنەخوارێ و لە بەرانبەر ئاگری و میللەتی کورد و پێشەوای کوردستاندا کە وەرەی بە قەد کێوی ئاگری بەرز و پتەو بوو، سەری تەعزیم و کرنۆشم دانواند.

ناخۆشترین خاترەشم، خاترەی دڵتەزێنی دیتنی تەرمی پیرۆزی پێشەوا قازی موحەمەد و سەدری قازی و سەیفی قازی لە مەیدانی چوار چرا بە سەر دارەوە بوو، ئەو ساتە کە کاس و گێژ تەماشای تەرمی ئەو سەردارانەم دەکرد، ئەو کاتەی کە تەرمەکانمان ڕەوانەی گۆڕستانی شاری مەهاباد کرد و هاوار و ڕۆڕۆی ژن و منداڵ و گەورە و بچووکی هاوشاریانم دیت کە

دەتگوت قیامەت ڕابووە، تاڵیی و ناخۆشی و غەم و پەژارەی ئەو ڕۆژە ڕەشەم تا مردن لە بیر ناچێت.

١٨- بیر و ڕا سەبارەت بە ڕاپەڕینی باکووری کوردستان

هەر وەک چۆن شێخ سەعید و مەلا سەلیم، شێخ عوبەیدوڵڵا و شێخ مەحموود، سمکۆ و پێشەوا قازی و هەموو ئەو سەردارانە و تەواوی ئەو شەهیدانەی بۆ ئازادی کوردستان جەنگاون و خۆیان فیدای میللەتی کورد کردووە، ڕێگای خەبات درێژەی هەیە و دوای ئەوانیش ڕێگای دوکتور قاسملوو و دوکتور سادق و هەزارانی دیکە بۆ خەبات لە پێناو ئازادی و سەندنی مافی نەتەوایەتی کورد هەر درێژەی دەبێ. لە حاڵی حازردا لە کوردستانی باکوور ئاڵاهەڵگری ڕاستەقینەی ئەو ڕێگا پڕ لە شانازییە(پ.ک.ک)ەیە و ئاپۆ ئاڵاهەڵگری پێشەوەی میللەتە. بەش بە حاڵی خۆم هیوا و هومێدێکی زۆر و گەورەم بەو خەبات و تێکۆشانە هەیە و، هیواشم وایە کە ئەو خەباتکارە کۆڵنەدەرانە خۆیان لە چەپڕەویی توند بپارێزن، چونکوو تا ئەمڕۆ خەباتەکانی میللەتی کورد لە چەپڕەوی زیانیان

زۆر دیوە. فیداکاری و خۆبەختکردنی کوردەکانی باکووری کوردستان(تورکیە) ئاسۆی ڕووناکیی ئازادی تێدا بەدی دەکرێ. ڕاگرتنی ویجهەی کورد لە دنیای دەرەوە بەتایبەت لە ئوڕووپادا زۆر پێویستە.

هەلومەرجی ئەمڕۆکە لە جیهاندا زۆر موساعید بە حاڵی میللەتی کوردە و مەزڵومیەتی کورد بۆ بیروڕای گشتی ئاشکرا بووە. بە یەکگرتوویی خەڵک و ڕێبەرایەتی ئاگایانەی ڕێبەرەکان ڕۆژی ڕزگاری نیزیکە بە هومێدی خودای گەورە.

١٩- گۆوار و ڕۆژنامەکانی سەردەمی کۆمار

لە پێش دامەزرانی کۆماری مەهاباد و لە زەمانی خەباتی کۆمەڵەی ژ.ک دا گۆواری (نیشتمان) بە سەرنووسەریی عەبدولڕەحمانی زەبیحی بڵاودەکراوە، ئەو گۆوارە زۆر بە نهێنی لە شاری تەورێز چاپ دەکرا و لە کوردستان بڵاودەبووەوە. زۆر بە نرخ و، پڕ بوو لە نووسراوەی سیاسی و شێعر و گوتار بۆ ئاگاداریی نەتەوەی کورد و هاندانیان بۆ خەبات.

دوای دامەزرانی کۆمار، ڕۆژنامەی (کوردستان) لە شاری مەهاباد و لە چاپخانەی کۆماردا بە سەر نووسەریی سەید موحەمەدی حەمیدی بڵاودەکراوە. ڕۆژنامەی (کوردستان) ئۆرگانی حیزبی دێمۆکراتی کوردستان و بڵاوکەرەوەی بیروباوەڕی حیزب و دەوڵەتی کوردستان بوو. هەیئەتی نووسەرانی بریتی بوون لە سەید موحەممەدی حەمیدی، عەبدولڕەحمانی زەبیحی،

سەرچاوە
Serchawe

دڵشاد ڕەسووڵی، ئیبراهیمی نادری و کەسانی دیکە، کە هاوکاریان دەکرد و وتاریان لە بارەی مەسایلی ڕۆژ و داواکارییەکانی کوردستان و دەنگ وباسی وڵات دەنووسی.

گۆواری (گوڕوگاڵی منداڵانی کورد)، گۆوارێک بوو بۆ منداڵان و تازەلاوان کە سەرنووسەرەکەی ئاغای قادری مودەڕڕیسی بوو. گۆواری (هاوار) کە ماوەی دەرچوونی زۆر درێژ نەبوو. گۆواری (هەڵاڵە) لە شاری بۆکان بە هۆی مامۆستا قزڵجی و مامۆستا عەباسی حەقیقی یەوە دەنووسرا و بڵاودەکراوە. گۆوارێکی باش و پڕنێوەرک بوو.

گەڵاڵەی کتێبی دەرسیش بۆ پۆلەکانی سەرەتایی ئامادە کرابوو، بەڵام بەداخەوە لە بەر کورتی تەمەنی کۆمار چاپ نەکران.

٢٠- لە بارەی ئەخلاق و بیروباوەڕی پێشەوا قازی موحەممەدەوە

پێشەوا قازی لە ساڵی ١٢٧٩ی هەتاویدا لە شاری ساباڵغ (مەهاباد) هاتووەتە دنیا، باوکی - خوالێخۆشبوو قازی عەلی و دایکی - گەوهەرتاج (کچی ئاغاشێربەگ) لە بنەماڵەی گەورەی فەیزوڵڵابەگی بووە. پێشەوا هەر لە سەرەتای خوێندنیەوە زۆر ئەهلی موتاڵا و بۆ فێربوونی شتی تازە کۆششی کردووە. دوای تەواوکردنی دەرسی علوومی دینی و مەعاریفی ئیسلامی، لەبەر عەلاقەمەندیی بە خوێندی منداڵانی کورد هەوڵی دانانی مەدرەسەی بە شکڵی تازە لە مەهاباد داوە و، لەبەر ئەوەش سەرۆکایەتی مەعاریفی لە ساڵی ١٣٠٥ی هەتاویدا لە شاری مەهاباد بە عۆدە گرتووە. لە ساڵی ١٣١٠ی هەتاوی دوای وەفاتی قازی عەلی لە جێگای باوکی داندراوە و لە تارانیشەوە فەرمانی قەزاوەتی ناوچەی موکریانی بۆ هاتووە. پێشەوا، بۆ باڵابردنی زانست و ئاگاداری لە ئەوزاعی زەمان، مۆتاڵای کتێب و ڕۆژنامە و گۆواری زۆر بوو. لەبیرمە، پێشەوا گۆواری (گەلاوێژ)ی لە بەغداوە بۆدەهات.

پێشەوا، لەلایەن میستەر (میلر)ی ئەمریکایی کە لە مەهاباد دادەنیشت و قەشە بوو، دەرسی زمانی ئینگلیزی دەخوێند کە لە هەلومەرجی ئەو زەماندا شتێکی زۆر تازە و بێوێنە بوو. هەروەها لەلای میسیۆ (شاڵک) کە ئاڵمانی بوو و لە مەهاباد دادەنیشت دەرسی زمانی ئاڵمانی دەخوێند. (لەو سەردەمەدا ئەمریکایی و ئاڵمانی لە مەهاباد بە نێوی مەزهەبییەوە نوێنەریان هەبوو).

پێشەوا بە ئەندازەیەک شەوقی فێربوون و موتاڵای هەبوو، کە لە وەختی نانخواردنیشدا کتێبی دەخوێندەوە. زۆری کتێب دەکڕی، لە کتێبخانەکەیدا هەموو چەشنە کتێبی عەرەبی، فارسی، کوردی، ئینگلیزی و فەڕانسەیی هەبوو. لەو سەردەمەدا

بەشی نۆهەم

کتێبخانەی وی لە مەهاباد گەورەترین کتێبخانەی شەخسیی بوو. پێشەوا زۆر عەلاقەی بە وەرزیشیش هەبوو. لە ماڵی خۆی سبەینان میلبازی دەکرد. هەموو سبەینان دوای نوێژکردن لە هەر چوار فەسڵی ساڵدا بۆ پیادەڕەوی و هەڵاتن وەدەردەکەوت. ئەو وەختە لای ڕۆژئاوای شاری مەهاباد چۆل بوو، هەموو سبەینان تا پردی سوور(کە ئێستا بووەتە ئاوبەند - سەددی مەهاباد) بە هەڵاتن دەڕۆیی. هەروەها عەلاقەی بە سواری ئەسپ و مەلەکردن زۆر بوو. هەمیشە ئەسپی سواریی ڕادەگرت. لە وەختی هەواخۆشیدا هەموو ڕۆژێ نیوەڕۆیان دەچوە مەلە. تا ئەم ساڵانەی دواییش گۆمی قازی (جێگای مەلەی پێشەوا) هەر مەشهوور بوو. پێشەوا قازی مەلەوانێکی زۆر بەنێو بوو.

پێشەوا، لەماڵەوە لەگەڵ ماڵ و منداڵی خۆی زۆر ڕووخۆش بوو. لەگەڵ منداڵەکان کایە و یاری دەکرد. زۆر کەم تووڕە دەبوو. ڕۆژانە دوای بەرچایی خواردن بۆ پەزیرایی لە خەڵکی شار و ئەو کەسانەی کاروگرفتاریان هەبوو، دەهاتە وەتاغی پەزیرایی خۆی کە ئەو وەختە مەحکەمەیان پێدەگوت؛ یانی جێگای پێڕاگەیشتن بە سکاڵا و شکایەت و دەردی دڵی خەڵک و، هەتا وەختی نێوەڕۆ خەریکی ڕێکخستنی کاروباری خەڵک دەبوو. دوای نیوەڕۆیانیش تا وەختی نوستن هەر لە خزمەت بە خەڵک و ڕاپەڕاندنی کاروباری ئەواندا بوو. لە هەموو ناوچەی موکریانەوە هەرکەس کار و گرفتاری بووایە دەهاتە خزمەتی و لەگەڵ سەدری قازی برای کار و تێگیراوی خەڵکیان لە لای دەوڵەت و ئیداراتی مەهاباد چارەسەر دەکرد. دەرگای ماڵ و مەحکەمەی پێشەوا بە ڕووی میوان و هەر کەسانێکی کاریان هەبایە ئاواڵە بوو.

پێشەوا قازی ناتقێکی گەورە بوو. لە زەمانی ڕەزاشا و دوای ئەوەش لە هەموو کۆڕ و کۆبوونەوەیەک دا بە موناسەبەتی ئەو جێگایە بۆ خەڵک و ڕوونکردنەوەی جەماوەر قسەی دەکرد. ئەو، زۆر لەسەرەخۆ قسەی دەکرد و لە زۆربەی لێدوان و ئاخافتنەکانیدا خەڵکی بۆ خوێندن و کاروکۆشش هان دەدا.

لە دوای دامەزراندنی کۆمار، بۆخۆی زووزوو سەری لە مەکتەبەکان دەدا و لەگەڵ خوێندکارەکان قسەی دەکرد، پرسیاری جۆراوجۆری دەرسی و بابەتەکانی ڕۆژی لێدەکردن و بە گوێرەی تێگەیشتنی منداڵەکان بارودۆخی بۆ شیدەکردنەوە.

بۆ ئەوەی بەرگ و لیباسی خوێندکارەکان لە یەک ڕەنگ بێ و، دارا و نەدار هەست بە کەمی و زۆریی نەکا، دەستووری دابوو بۆ هەموو قوتابیان لیباسی یەکڕەنگ لەلایەن حکوومەتی کوردستانەوە بکڕدرێ.

پێشەوا قازی لە ماوەی سەرۆکایەتی کۆماردا، هیچ چەشنە مووچە و پووڵ و پارەیەکی لە حکوومەتی کوردستان وەرنەگرت و زۆرجار بۆخۆی کومەگی ماڵیی بە حکوومەت و خەڵکی داماو دەکرد.

بەشی نۆهەم

لە بیرمە ساڵێک پێش دامەزرانی کۆمار چەند نەفەر لە مامۆستای قوتابخانەکان هاتبوونە خزمەتی و ناڕەحەت بوون لەوەی لە لایەن حکوومەتی ئێرانەوە مووچە و مانگانەیان بۆ نانێردرێ. پێشەوا فەرمووی ئێوە خەریکی کاری خۆتان بن ئەگەر ئەو فەرشانەی مەحکەمەشم فرۆشتبێ ناهێڵم ئێوە بێ پووڵ بن. پێداویستییەکانیشی بۆ دابین کردن.

پێشەوا قازی زۆر ئازا و بەجەرگ بوو، پێش تەشکیلی کۆماریش، هەروەختێک ترس و ناڕەحەتییەک لە شاریدا ببووایە، شەوانە بۆخۆی کێشکی شاری دەکێشا و بە سەر کێشکچییەکان ڕادەگەیشت. ڕاحەت تەڵەب نەبوو، خۆی بۆ هەموو دژوارییەک ئامادەکردبوو. هەر وەختێک ناڕەحەتییەک دەهاتە پێش یان هەواڵێکی ناخۆش لە بارەی کوردستانەوە بڵاودەبووەوە، ئەغڵەب لەبەر خۆیەوە دەیفەرموو: "ئەی کوردەکەی بێ چارەکەی بێ پارەکەی بێ کارەکەی بێ یارەکە..".

پێشەوا زۆر قانیع و کەم خۆراک بوو. خۆی بۆ هەموو دژواریی و ناڕەحەتییەک ئامادەکردبوو. بە ڕاستی لە مەرمدۆستی و قەبوڵی مەسئوولیەت دا بێ وێنە بوو. لە کاتی موحاکەمە و لە دادگای نیزامیی زەمانی جەنگدا بە ئاشکرا بە سەرۆکی دادگا و دادستانی مەحکەمەی ڕاگەیاند و فەرمووی: "ئەمن بەرپەرس و مەسئوولی هەموو کار و ڕووداوەکانم. ئەو خەڵکەی ئێوە گرتووتانن هەموو بە دەستووری من کاریان کردووە و هیچیان تاوانبار نین".

بەڕاستی مرۆیەکی هەڵکەوتوو و تاقانە بوو خۆی کردە فیدای نەتەوە کورد، ڕوحی شاد بێ.

٢١- لە بارەی برایانی موعینی و مەلا ئاوارە و سمایلی شەریفزادە

لە زەمانی حکوومەتی کۆماری کوردستاندا، سولەیمانی موعینی لاوێکی ١٣ ساڵە بوو، عەبدوڵڵای موعینی و سمایلی شەریفزادە تازە دەچوونە مەکتەب. ئەو لاوانە لە کاتی خوێندنی ناوەندی لە مەهاباد واریدی خەباتی سیاسی و کۆمەڵایەتی بوون. لە ساڵەکانی ١٣٤٤ و ١٣٤٥دا لەبەر زەبروزەنگی حکوومەتی حەمە ڕەزا شا پەڕیوەی عێراق بوون.

لە عێراق کۆمیتەیەکیان بەنێوی کۆمیتەی ئینقلابی حیزب دێمۆکراتی کوردستانی ئێران دامەزراند کە ئەندامەکانی بریتی بوون لە:

١- سولەیمانی موعینی

٢- عەبدوڵڵای موعینی

سەرچاوە Serchawe

٣- عەبدولڕەحمانی قاسملوو

٤- محەمەد ئەمین ڕەوەند(سیراجی)

٥- سمایلی شەریفزادە

٦- مەلا ئەحمەدی شەڵماشی (مەلا ئاوارە)،

ئەوانە خەبات و تێکۆشانی خۆیان بە زیددی ڕێژیمی حەمەڕەزاشای ئێران دەست پێکرد. لە دوای ئەوەی کە مەلا موستەفا بە زیددی دەوڵەتی بەعسیی عێراق، لەگەڵ دەوڵەتی ئێران دەستی بە وتوویژ کرد بە کوردەکانی ئێرانیی گوت: "یان بچن لە بەغدا بمێننەوە یان بڕۆنەوە بۆ ئێران، لە کوردستانی عێراق حەقی تێکۆشانتان نییە".

لە ساڵی ١٩٦٧ی زایینی ئەو کوردانە گەڕانەوە بۆ ئێران و لە ناوچەکانی بانە و سەردەشت و مەهابادا دەستیان بە شەڕی پارتیزانی کرد. بەڵام لەبەر فشاری زۆری هێزەکانی ئێران و کەم ئەزموونی و پشتوانی نەکردنی پێویست، دوای چەند شەڕ و پێدادانێک و بە خەیانەتی چەند زۆڵە کوردێک، کاک عەبدوڵڵای موعینی لە ١ - ٤ - ١٣٤٧ی هەتاویدا لە ناوچەی پیرانشار و، کاک سمایلی شەریفزادەش هەر لە دوای ئەو لە ناوچەی بانە شەهیدکران. مەلا ئاوارە و مەلا مەحموودی زەنگەنە و چەند تێکۆشەرێکی دیکەش لەو شەڕانەدا شەهید دەکرێن و تەرمەکانیان لە چەند شار بۆ تەماشای خەڵک و ترساندنیان نیشان دەدرێن.

کاک سولەیمانی موعینی لە دوای گەشتێکی ئورووپا لە گەڕانەوەدا کە دەیەویست لە عێراقەوە بێتەوە ئێران بە دەست پیاوەکانی مەلا موستەفا شەهید کرا و ترمەکەیان تەحویلی ئێران داوە. دوای گێڕان لە چەند شاری کوردستان تەرمەکەی تەحویلی باوکی دراوە و لە مەهاباد لە ڕۆژی ٢٥ی مانگی گوڵان (بانەمەڕ)ی ساڵی ١٣٤٧ی هەتاوی لە قەبرستانی بوداغ سوڵتان تەسلیم بە خاک کرا.

سەعید (خانە)ی موعینی موتەوەللیدی ساڵی ١٣٣٠ی هەتاوی، برا چکۆڵەی سولەیمان و عەبدوڵڵا کە لە ئێران بوو ڕای کرد بۆ عێراق و، لە دێیەکی کوردستانی عێراق بە نێوی (درێ یان دێرێ) لە ڕۆژی ٣١ - ٤ - ١٣٥٧ بە دەست بەعسییەکانی سەددام شەهید کرا.

٢٢- کوردستانێکی سەربەخۆ و ئازاد

بە بیر و بڕوای من، کورد بۆ ئازادی زۆر قۆناغی گەورەی بڕیوە و زۆری سەرکەوتن بە دەست هێناوە. هستی کەسایەتی و کوردبوون لە نێو هەموو نەتەوەی گەورەی کورددا بە وجودهاتووە. پلەی زانیاری خەڵک زۆر چووەتەسەرێ. دنیا مەسەلەی کوردی ناسیوە. لێ قەوماوی و زوڵم و زۆریی لە کوردان بۆ هەموو دونیا ئاشکرا بووە. ئەگەر کوردان و ڕێبەرەکانی میللەتی کورد بە باشی لەوهەلومەرجە هەڵکەتووە کەڵک وەرگرن و زۆرتر و زیاتر پاڵ پێکەوە بدەن و لەگەڵ داگیرکەران هاوکاری نەکەن و، زۆرتریش هەوڵی خوێندەواری و بالابردنی زانست و تەکنیکی ڕۆژ بدەن بە هیوای خودا ئاسۆی ڕزگاری نیزیک و ڕووناکە.

سەرچاوە: ماڵپەری گزینگ - ڕێکەوتی: ٢٧ی جانێویری ٢٠٠٩

کۆماری کوردستان ، ئاوڕدانەوەیێک لە هێندی تەوەری گرینگ و پشتگوێ خراوی مێژووی شیرین و تاڵ

سدێق بابایی

لە کەشو هەوای گەلاوێژی (١٣٢٠)لێک ئالان و هاریکاری حێزبی سیاسی و بیری تاک و کۆی چەپ و ڕاست لە گەڵ دەولەتی ناسیونالیستی تاران و بەشدارییان لە حکومەتی بۆنیادنراو لە سەر بنچینەی دەسەلاتی ڕەگەزی ڕەزاشا،چەکەرەی بیری نیشتمانی ڕزگاری کوردستان لە ژێر نێوی کۆمەڵەی"ژ . ک" لە سەرووی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەرەو کرماشان، کەڵهور، پشتکێوی لوڕستان لە لاییێک و لەو دیوی سنوری دەسکرد لە لاییکیتر پەلو پۆی دەهاوێشت میرزا عەبدوڵای مدەبر(ئاغا بزرگ) ئاغەگەورە کە بە گوێرەی دەنگۆ "لە دۆستانی لنین و مائۆ تسە تۆنگ،کە گۆیا چەند جار چاو پێکەوتنی لە گەڵیان هەبوە ! و لە گەڵ "ئەبولقاسمی لاهوت"ی کەینو بەین و سەرو سڕی باس دەکرێ، بە نازناوی میرزا عەولا، سەرۆکایەتی لقی: سنە، کرماشان، کەڵهوڕ و لوڕستانی پێ سپێردرا."

لقی کرماشانی ژ - ک بە هۆی چەند کەسێکی خاوەن قەڵەم و سیاسی بەڕێوە دەچوو. نەمر میرزا برایم خان نادری کەسایەتی ناسراو و خاوەن زەوق لە عێلم و سیاسەت وەک دەبیری ژ - ک لقی لوڕستان و کرماشان خەباتی دەکرد.

مامۆستا سەید تاهیر هاشمی سەرۆکی لقی کرماشان و جێگری بەر پرسی کۆمەڵەی مەڵبەند بوو. یەکێک لە قازیەکانی دادگای ئەمشارە ڕاوێژکاری کۆمەڵەی کرماشانی خرایە ئەستۆ.

سەرچاوە
Serchawe

بەشی نۆهەم

ڕەشید باجەلان لە وەکیلەکانی پایە یەکی دادگوستەری کە نیشتە جێی خانەقین بوو، وێرای بەرپرسایەتی پێوەندی لقەکانی کۆمەڵە سەرۆکایەتی حێزبی کۆمەڵەی لە خانەقین دەکرد و لە بەغدا تا خانەقین و کرماشان پێوەندی لە گەڵ ناوەند ی پێ سپێردرا بوو.

برایم نادری بە وتەی خەڵکی کوردستان و ناسیارانی لە مەهاباد میرزا برایمی نادری کوڕی ڕەحمەتی ئاغە فەیزوڵای نادری ساڵی ١٢٩٠ی هیجری خۆری لە دایک بوە و خەڵکی کرماشانە. برایم خوێندنی لە کرماشان بەغدا و فەرانسەلە بەشی یاسا تەواو دەکا و دەبێتە ئەندامی لژیۆنی زانکۆی فەرانسە. ماوەییێک لە زانستگەی ئەفسەری تاران لە بەشی مێژوو دەرسی وتوەتەوە.

نێوبراو لە سەردەمی کۆماردا لە گەڵ میرزا عەبدوڵای مدەبر (٩ - ٦ - ٤٦) دەچێتە مەهاباد و لە لایەن قازی موحەمەد بە سەرۆکایەتی گشتی ئیدارەی فەرهەنگی کوردستان بە پلەی سەرهەنگی هەڵدەبژێردرێ. هەروەها وەک ڕاوێژکاری نزیکی پێشەوا. وتاری بۆ ڕۆژنامەی کوردستان،گەلاوێژ، دەنگی گیتی تازە و کووهستان کە لە تاران دەر دەچوو نووسیوە.

ڕیزە نووسراوێکی لە ژێر سەردێڕی سەلاحەدین بە فارسی لە کووهستان و نۆ وتاری لە کۆردستان بڵاو کردوەتەوە.

خۆێنەری هێژا: مەبەست لە نووسینی ئەم سەرەتایە ڕاکێشانی سرنجی ئێوەی بەڕێز بۆ لای چەند پرسیارێکە لە پێوەندی پەرە ئەستا ندنی دەمو دەستی کەم وێنەی ژ - ک لە مەڵبەندی لە دایک بوونی، هەروەها ناوچەگەلی هەرە دووری کوردستان پێش دامەزرانی کۆمار (٢ی ڕێبەندانی ١٣٢٤) کە تا ئەوکات نیشانەییێکی ئەوتۆ لە هاوبیری و یەکڕیزی نیشتمانی ئەوتۆی تێدا مەزەندە نەکرابوو.

کەمتر نووسەر و سیاسەتوانی خۆماڵی و لاوەکی هەیە ڕای جیاواز لەوەی هەبی کە کۆمەڵە و فەلسەفە فکریەکەی لە سەر پێکهاتەی نەتەوەیی کۆماری کوردستان وەک لە بەرنامەکەیدا هاتوە نەبووبێ .

ئایا پێشکەوتنی کۆمەڵگای کورد لەو دەمەدا گەیشتبوە ئاستێک لە ناسینی ڕێگا چارەی نەهامەتیەکانی؟

ئایا پلەی زانستی سیاسی و لێکدانەوەی ڕۆشنبیری کورد لە گەیشتن بە باوەڕی نیشتمانی و لێبڕاوی بۆ خۆ ڕاگری بەرانبەر لاینی نەیار بەئاستی پێویست گەیشتبوو؟ متمانە و پلەی متمانە بەخۆ کردن لە نێو جەماوەری کوردستان ببوو بە خاوەنی

بەشی نۆهەم

پەروەردەیێک کە ئامادە نەبێ جارێکی دی بچێتە ژێرباری سەروەری و باڵادەستی زمان و دەسەلاتی ملهوڕانەی خۆمڵاس داوی فارس بۆ سەرکوتی دووبارەی کورد؟

لە قەراغ ئەم چەند پرسە دا وێڕای پارێزراو بوونی حورمەت و گەورەیی پێشەوا و یەک یەکی خەباتکارانی کۆمەڵە و کۆمار مرۆڤ بۆی هەیە هەندی بۆچوون و پرسیتر لە دووتوێ شرۆڤەی بەسەرهاتەکان بە مەبەستی دەرس وەرگرتنی زیاتر لە ڕابردوو کە نرخی زۆر و فیداکاری گەورەی بۆ کراوە بورووژێنی.

ئەگەر لێکدانەوە ئەوەبێ دامەزرانی کۆمار لە سەر بنەمایێک کە ڕەچاوی ئەو بابەتانەی کردوە بێ، ئەی بۆ بە ماوەی شەوو ڕۆژێک تێک چوو؟ بۆ تەنێ زیاتر نێوی پێشەوا لە سەر زارانە؟ لە بەر چی تاقە پێنج پێشمەرگە تەنیا ماوەی مانگێک نەیان توانی لە شیوو دۆڵی چڕو پڕی ولاتدا هەرنەبێ چاوەڕێ بەسەرهاتی سەرکۆمارەکەیان بکەن. سەرکۆمارێک کە بە قسەی دۆستو دوژمن خاوەن ڕێز و خۆشەویستی زۆربە بوو؟

کاتیک وتاری نیشتمانی گەرموگور، کۆڵنەدەرانە و پڕلە وشەی ئیمان بە سەرفەرازی و بەختەوەری لە ڕێگای پاراستنی گەل بەبێ هێشتنەوەی تۆزقاڵێک شکو گومان بو خۆبەخشین لەڕی ولاتدا لەبۆنەکان و لەڕۆژنامە و گۆڤارەکانی (کوردستان، نیشتمان، هاوار، هاواری کورد و...) دەخوینینەوە بە تایبەت ئەوکاتانە کە وەسفی ژاندارمەی حکومەتی ناوەندی دەکری (کە دیارە لە ڕاستیدا هەروابوە) خوێنەر هەستێکی وای لا دروست دەبێ کە سەرفەرازی هەتاهەتایی کوردی لا مسۆگەرە!بەلام بە هەڵکردنی باهۆزێکی پێچەوانە بەسەرهاتەکان داستانی خەمناک تۆماردەکەن؟؟! پێشەوای کوردان بەبێ کەمترین ناڕەزایەتی دەربڕین لە لایەن ئۆگرانی گیان لە سەردەستی ڕزگاری ڕاپێچی زیندان و پاشتر پەتو قەنارە دەکرێ!! مرۆڤ دەبێ چۆن چۆنی ئەم تراژدیایە لێک بداتەوە؟

ئاماژە بە دوو وێنە لەم پێوەندیەدا ڕەنگە ڕاستیەکان زیاتر بەرۆژ بکات بە تایبەت کە یەکیان نووسراوی گۆڤاری نیشتمان ئۆرگانی ژ - ک لە درێژەی وتارێکی شێخ سەعید دا هاتوە. ئەویتر پارچە شێعری ئەندامی کۆمەلە و لە بەرپرسان و کادری کۆمار سەرژمێر دەکرێ.(هەڵبەت دەقاودەق بە هەمان ڕینووس کە پارێزراوە).

١- ... ڕاوەستن! با سینگتان بە گول لان لە شەری نیشتمانا هەل پشکویت بو پیاوان رووی زەردنا سینگی خوینین جوانە! راوەستن! بلا خوینی سوورو گەرمتان لە سینگ جاری بی ئەندامی خویناوی لاویک دناو میرگ و چیمەنی کوردستاندا لە تازە بووکان جوان تر و زیبا ترە.

بەشی نۆهەم

رابن! رابن ! شەرو کوشتن هیرش و هجوم زور زور لە راکردن و بی بەختی هاسان ترە.

و لە درێژە دا:

ژمارەی دوژمن و زور و بوری یان هیچ نیە هجوم بکەن لە ژیانی خو ترسوو نەبی با دل خوش بن.

لە کۆتایی وتارەکەدا هاتوە:

پیاوی ترسەنوک مالی خو، وولاتی خو - و نامووسی خویان بە بادەدەن أیوە دەبی وولاتی خو وەژینن کەسی لە شەر بترسیو دەس لە نامووسی خو بەربدا ئەو کارە شەریف و چاکەی پی ناکریت.

گۆڤاری نیشتمان لاپەڕەی ٤ ژمارەکانی ٧ و ٨ و ٩ کە وێکرا.(بەرێنووسی وەک دەقەکە).

٢- جەوانانی دیموکرات وان م . مجدی

ئەمن رولیکی پاکی نیشتمانم	لە بو خذمت وطن حاضر بەگیانم
حقیقت هەر دەلیم شیرین بی یان تال	موظف خوم بەگوتنی حق دەزانم
کتومە وهەردەلیم بی ترسو بی باک	بکا هەرکەس خراپەی نیشتمانم
اگەر بەرد بی بە آسن دەیشکینم !	بەرامبەر سینگی دوژمنە سنانم
ئەوەی ظالم بی هەرکەس بی خراپە	لە بەر خوی هەر بلی ابنی فلانم
ئەمن وەک خلکی دی نیم وەختی قازانج	بدەم هیند بەردی ملیت لە شانم
ڕەگی ملیتی استوم هەلستی	وشک بی زارم و لەت بی زمانم
لە وەختی لازم و هنگاوی پیویست	بەرامبەر سینگی دوژمنە سنانم
لە ری ـ ی راگرتنی ئالای مقدس	وەبەرچاو نانیم سود و زیانم

(لاپەرە ٣٢ هاواری نیشتمان ژمارە یەک).

بەشی نۆهەم

کورد گوتەنی ئەم هەویرە ئاوی زۆر هەڵدەگرێ. ڕەنگە کەم کەس بتوانێ وەڵامی تەواو بە پرسگەلێکی ئەوتۆ و دەیان پرسیاری تری پێوەندیدار بداتەوە، بەڵام لەلایێک نرخی مەزنی ئەم ئەزموونە مێژووییە، فیداکاری خەڵکو بەشێک لە ڕێبەران و پێشمەرگەکانی سەنگەری پێشەوەی ڕووبەڕوی دوژمن و لە لایێکیتر بە سەرهاتی تاڵ و ناچارکرانی سەرلە نویی خەڵک بۆ ملدان بە چارەڕەشیە دوورو درێژەکان کە ئەوە بۆ ٦٤ ساڵ دەچێ گەلی ئێمە ڕەنجی پێوە دەکێشێ ئەرکدارمان دەکا زیاتر ئاوڕ لەڕابردوو بدەینەوە تائەگەر دەرفەتێکی دیکەمان دەسکەوت یان توانیمان بخولقێنین بزانین لاوازیەکانمان کامانە بوون.

دیارە زانستی کۆمەڵناسی بۆ پێک هاتنی ئاڵوگۆڕ تەنی هۆکارێک بە تەواوکەر نازانێ. بەڵکوو زۆر مەرج و کێڵگە(زەمینە) و پێداویستی تر لە پەنا هۆکاری سەرەکیدا دەس نیشان دەکا تا وەک ڕێخۆشکەری سەرئەنجام خوڵقێن دەور بگێڕن. بە دڵنیاییەوە زۆر بەی خەڵکی ئێمە شارە زای ئەم ڕاستیەن کە یەکێک لەهۆکارە سەرکیەکانی خوڵقانی دەرفەتی زێڕین بۆ پێک هێنانی کۆماری کوردستان، هاتنی هاو پەیمانانی داگیرکاری ئێران و کێشرانی شەڕی جەهانی دووهەم بۆ مەبەست و قازانجی تایبەتیو تەماحکارانەیان لە ناوچەکەدابوو. دەتوانین بە بێ دوو دڵی دەس نیشانی ئەو ڕاستیە بکەین کە کورد بە ڕێژەییێک کەڵکی باشی لەم هۆکارە وەرگرت، ئایا لە گەڵ ئەوە دەتوانین پیداگرین کە کورد سرنجی پێویستی داوەتەبەر گرنگی لاینەکانی دڵنیایی بەخشی تربۆ بە ئامانج گەیشتن؟

لەم پێوەندیەدا دەبێ ئاوڕێکی کورت لە خەبات و تێکۆشانی ڕابردووی توێژی ڕۆشنبیری نیشتمان پەرست یا وردە بورژوازی لیبراڵی کورد بدەینەوە ئەوکات زیاتر ئاشکرا دەبێ کە ئەم توێژە لە چ دەوران و سەردەمێکدا نەی توانیوە بۆ خۆی دەوری سەربەخۆ لەئێدارە کردن و ڕێبەری بۆ بە ئامانج گەیاندنی نەتەوەکەی بگێڕێ، بگرە زیاتر دەسەمۆ، فەرمانبەر و پاشکۆی ڕێبەری کۆنەباو (سونەتی) شێخ، ئاغا، مەلا و،هتد بوە.

ئەم بەشە ئەگەر لە ساتەوەختێکدا لە بەرانبەر کەسایەتی دەسەڵاتداری شۆڕش خۆی نواندبێ، توانای لە سەرپێ وەستانی سەربەخۆ دەربڕینی زانستی ئیدارە و بە جەماوەریکردنی چارەنووس سازی نەبوە!

تەنانەت گەر لە کورتخایەنیشدا دەوری نواندبی نەی توانیوە بە سەرئەنجامیکی دڵخوازی بگەیێنی (هەرچەند کۆمەلانی خەلک بە جاران کەمو زۆر پاڵپشتی پێویستیان بۆ بە تەنگەوە چوون دەربڕیوە).
ئەم وەزعە لە شۆڕشەکانی کوردستان لەپارچە جیاکراوەکانیدا ئاسەوارو وێنەی زۆرن. دانەبەزینی جەربەزەییێکی بەڕێوە

بەری کە توانای سامان دانی جەماوەری بۆ بەربەرەکانێیەکی ئەوتۆ تا دوژمن ناچار بە شکست و پاشەکشەی یەکجاری بکا ئاکامی ئەم وەزعە بوە.

شوێنەواری ئەم ڕاستیە تاڵە لە حاڵەتی بە ڕواڵەت سەرکەوتوویدا ئاکامی لە هەمبەر وەستانی وزە فەوتێنی جەماوەر و قەڵش تێکەوتن و دەستە بەندی چەکداری و دوژمنکارانە لە بەرانبەر هەڤدوو (کورد بە کورد) و ڕکەبەرایەتی بە قازانجی داگیر کاران، لەسەرجەمی خۆیدا دڵساردی جەماوەر و لەتووپەت کردنی زیدەتری وڵات تا ڕادەی بنەماڵەکان و زیاد کردنی دوژمنایەتی نێو خۆیی لێ کەوتوەتەوە کە دیارە وێنەی فراوان لە بەر دەستدان؟!

وەک گوترا لە ئەگەری پێشکەوتنیدا ڕێبەری ڕۆشنبیر لە جێگای دابەزاندنی سیستەمی نوێی ڕێکخستن و مودرنیزەکردنی خەباتی هاوتەراز لە گەڵ دسیپلین، هەرکە زانیویەتی بەشێک لە کۆمەڵگا لە دەورەی کۆبوەتەوە، وەک لاسایی کەرەوەیێکی باشی ڕێبەری کلاسیک خۆی لێ بوە بە ئیمام، مەلا و خەڵیفەو شاو خەڵک بە ئومەت، دەروێش و سەربازی بێ ئیرادە کە تەنێ سەربزێوی و مل کەچ کردن پێیان ڕەوا بینراوە!؟

موهەندس نووری شاوەیس (١٩٢٢ - ١٥ . ١١ - ١٩٨٣) یەکێک لە گەنجە ناسیۆنالیستە ڕۆشنبیرەکانی ئەو سەردەمە بوە کە گەلێک دەوری سەرەکی لە ئەندامەتی "کۆمەڵەی دارکەر" حێزب و ڕێکخراوەکانی وەک: هیوا، پارتی دێمۆکرات وپارتی گەلی دێمۆکراتدا هەبوە، لە بیرە وەریەکانیدا سەبارەت بە ڕێبەری هیوا دەڵێ: "لە بەر ئەوە هیچ کامێکمان ئەو دەسەلات و لێوەشاوەیەی لەخۆیدا نەدە دی کە ببێتە سەرکردەی کۆمەڵە لێژنەیێکی سەرکردایەتیمان دانا و لە ساڵی ١٩٤٠ ڕەفێق حێلمی - یان بۆ سەرۆکایەتی هیوا دیوەتەوە. لە کاتێک دا مامۆستا خۆی دامەزرێنەر و ئەندامی هیوا نەبوە بەڵام لە بەر قورسایی کەسایەتیەکەی کە کەسایەتیەکی کلاسیکانە بوە کردوویانە بە سەرۆک"؟!

دەقی ئەم مەسەلە بە جیا لە زەختی لاوەکی لە بەسەرهاتی کۆمەڵەی ژ - ک یشدا دەبیندرێ! هەڵبەت لێرە دا مەبەست لە هێنانی وێنەی ئەم دوو کەسایەتیە تێکۆشەرە لە ڕوانگەی باس کردنی شێوازی مێژووی ڕێبەرایەتی جووڵانەوەی کوردو کزی کارئامەیی ڕۆشنبیری کوردە بەمەبەستی تیشک هاوێشتن بۆ ناخی کەموکوڕی ڕێگرو نا جێگرتوویی بیری پتەو و کۆڵندەرانەیە، بیرو باوەڕێک کە هیچ کۆسپێک لە کاتی تەنگانەدا نە توانی ڕێگای خۆبەدەستەوە دان تەخت بکات، بە چەشنێک لە هەلومەرجی دواکاتەکانی کۆماری کوردستان زۆربەی بەرپرسان پشت لە جەماوەری بەرین و هەژاری ئامادە لە مەیدان بکەن و بەڵێنی چەند ڕۆژ پێشووتر پشت گوێ بخرێ تا ژاندارم هەر ئەو هێزە بێوەرە خۆبەدەستەوە دەرە ی دوێنیی لە گەڵ تاقمێکی دووڕووی بەزیوی خۆماڵی لە خەڵک بین بە شێری مەیدان!!؟

بەشی دووهەم

وەرد دانەوەی ڕابردوو یارمەتیمان دەدا فام کردنێکی تێروتەسەلتری شایان لە مێژووی خۆمان بەدەستەوە بدەین. هێنا نە گۆڕی پرسگەلی هێشتار وەڵام پێ نەدراو، فامی تاکی کورد لە سەر ڕابردووی خۆی دەوڵەمەند دەکا.

ئەگەر ڕابردووی دوورتر و کارەساتەکانی بە مێژوو بسپێرین و تەنێ کورتتری بە سەرهاتی خۆمان لە نێوان ساڵەکانی ١٨١٩ تا کۆتایی ٢٠٠٨ی زایینی بکەین بە ئاوێنەی تێڕامانی سیاسەتی دەسەڵاتی ناوەندی ئێران بەرانبەر بە کورد و کوردستانی ڕۆژهەڵات، ڕەنگە داهاتووی کورد سەرلە نوێ نە کارەساتی هەڵوەشاندنەوەی هەوڵ و کوێرەوەری فێداکارانەی چەشنی کۆماری کوردستان بە خۆوە ببینێ و نە ناچار بێ ڕۆژانە بۆ دەست خستنی ژمە نانێک لە سنوورە دەسکردەکاندا قوربانی بێ سنوور ببەخشێ.

لە ڕوانگەی هەر تاک و تاقمێکەوە ڕێژەی گرینگی هۆکارەکانی ئەم بەسەرهاتە جیاوازە. وانە و ئەزموونی کارەساتە مێژووییەکان ئەوە دەسەلمێنی کە ئێمە نەمان توانیوە هێشتار نەیارەکانمان وەک خۆیان بناسین. بە واتەیێکیتر ڕەنگامە بوونی پلانە داڕێژراوەکانی نەیارانی کورد بەتایبەت لە بەشی ڕۆژهەڵات تێکەڵی جۆرە ئازایەتی و هونەرێکی ئەوتۆ کراوە کە ئێمەی کورد توانای ئەوەمان پێشان نەداوە لە ژێر کاریگەری جادووگەرانەی زمان و کردەوەکانیان خۆ دەرباز کەین!!

با چەند وێنەی مێژوویی پێکەوە بە سەر بکەینەوە. بە هیوای ئەوە پتانسیل و هێزو توانا بە فێرۆ چووەکانمان لە درزو کەلێنی ئەم بەسەرهاتە ئاڵۆزە دا وە دۆزین.

١- ساڵی ١١٩٨ بەرانبەر بە ١٨١٩ی زایینی: ئەحمەد ئاغا کوڕی موحەمەد ئاغا حاکمی مەراغە، باپیر ئاغا سەرۆکی دەسەڵاتداری فێدراسیۆنی عەشایری کورد بە خۆی و هەزار کەسەوە بە بیانوی یارمەتی بانگ هێشتی ئەو شارە دەکا و بە پێ پلانی پێشتر داڕێژراو سەرجەم مێوانانی دامەزراو لە ماڵەکانی شاری مەراغە بە شەو لە گەڵ سەرۆکەکەیان (باپیر ئاغا) لە خەودا تاقە کەسێکی لێ دەرچێ, ئەوانیتر بە باپیر ئاغای سەرۆکیانەوە دەکوژن! دیارە ئەحمەد ئاغای بکوژی کوردان زاوای فەتحعەلیخانی قاجاڕ مێردی زەینەب خانم حەفدەهەمین کچی شا بوە.
٢- بوداق خان مۆکری: ساڵی ١٢٠٣هەرچەند بۆ هاریکاری کردنی دەسەڵاتی ناوەندی و قڕ کردنی ئێلی بلباس لە لایەن کوردەوە تاوانبار دەناسرێ، بە فەرمانی ئاقا موحەمەد خان چاوی دەر دەهێنن و دەی کوژن.

٣- ئەفراسیاو سوڵتانی زەرزا: ساڵی ١٢٠٧پاش ئەوە موحەممەد قوڵیخان (ئازەری) حاکمی ورمێ دەکەوێتە بەر غەزەبی موحەممەد خانی قاجاڕ. سوڵتانی زەرزا یارمەتی و داڵدەی دەدات. کاتێک کێشەکە چارە سەر دەکرێ و قوڵیخان دەکرێتەوە بە حاکمی ورمێ. ئەفراسیاو سوڵتان زاوای حاکمی دووبارە بە دەسەڵات گەیشتوو بۆ پیرۆزبایی دەچێتە لای، بە فەرمانی شا دەرمان داوی دەکەن و دەمرێ!!

٤- هەمزە ئاغای مەنگوڕ: سوپاسالاری شێخ عوبەیدوڵلا ٣٠ - ٧ - ١٨٨١ لەلایەن حەسەن عەلیخان (سەرتیپ) وەزیری فەوائێد کوڕی موحەممەد سادق خانی گەرووس لە دەستو پێوەندەکانی ناسرلدین شا قاجاڕ بۆ نێو خێوەتی سپا لە مەهاباد بە بیانووی ڕاوێژ و دڵدانەوە بانگ هێشتن دەکرێ. هاوکات لە گەڵ سەت کەس لە تفەنگچییەکانی دەدرێتە بەر دەسڕێژ و دەکوژرێ!

٥- حەسەن سانی هەورامان: ساڵی ١٢٨٤ لە لایەن فەرهاد میرزای قاجاڕ حاکمی کوردستان (سنە)دیسان بە نێو بۆ وتووێژ و پێشکەشکردنی خەڵاتی شاهانە!! بانگ هێشتی ئاوایی بێلَک لە ناوچەی مەریوان دەکرێ و بە فێڵ دەیکوژن.

٦- جەعفەرئاغای شکاک: ساڵی ١٢٨٤ پاش سەفەری موزەفەرلدین شا قاجاڕ بۆ ئۆروپا موحەممەد عەلی میرزا والی تەورێز لە جێگای خۆی دادەنێ. والی بە نزام ئەلسەلتەنە تلگرافی فەرمان دەدا جەعفەر ئاغا بکوژن. نزام ئەلسەلتەنە قورئانی مۆرکراو بۆ ئاغای شکاک دەنێرێ و داوای لێدەکا بۆ پاراستنی تەوریز بە هانایەوە بچێ. حسێن خانی زەڕغام یەکێک لە سەرانی سپای تەورێز خانی کورد بۆ سەرای خۆی مێوانی دەکا. بە گەیشتنی دەسڕێژی لێ دەکەن لە جێدا شەهید دەکرێ.

٧- حەمە سەعید سوڵتان حاکمی هەورامان: ساڵی ١٢٨٧ی کۆچی دوا بەدوای سوێند و قورئان بۆ پارێزگاری و ڕێز لێ گیران دەچێتە شاری سنە ئەویش بە پیلانی شەرەفەلمولک و فەرمانی موعتەمد ئەلدەولە قاجاڕ و وەزیر ئاقاخانی نووری لە شاری جوانڕۆ دەکوژرێت.

٨- پلانی ترۆری سمایل ئاغا سمکۆ: بە دانانی تەقەمەنی لە نێو قوتووی شیرینی: ساڵی ١٢٨٧ بەرانبەر ١٩١٩ بە دەستی موکەڕەم ئەلمولک جێگری والی تەورێز کە سمکۆ تێیدا دەرباز دەبێ بەڵام برایێکی دەکوژرێ.

٩- کوژرانی سمایل ئاغا سمکۆ: پووشپەڕی ١٣٠٩ بەرانبەر بە ١٧ی ژوئەنی ١٩٣٠لە شاری شنۆ بە فەرمانی ڕەزا شا پەهلەوی، هەمدیس بە بیانووی وتوویژ و پاش سوێند، قورئان و بەڵێنی پێدان.

١٠- لە سێدارە دانی پێشەوا و هاوڕێیانی دەی خاکەلێوەی ساڵی ١٣٢٦پاش قەولو بەڵێنی سەۆک وەزیران قەوام!

١١- کوشتنی دوکتۆر قاسملو و هاوڕێیانی: ٢٢ی پووشپەڕی ١٣٦٨ بەرانبەر بە ١٣ی جوولای ١٩٨٩ لە وین پێتەختی ئۆتریش لە ژێر پەردەی وتووێژی چارەسەریدا!!

١٢- کوشتنی دوکتور سادق شەرەفکەندی و هارێیانی: ٢٦ی خەرمانانی ١٣٧١ بەرانبەر بە ١٧ی دێسامبری ١٩٩٢ لە برلین (ئالمان) کاتی کۆبوونەوە بۆ یەکخستنی سەرانی هێزە سەرانسەریەکانی دژبەری تاران!! کە تەنێ کوردەکانی تێدا قوربانی کران؟؟؟ مەحکەمەی ناسراو بە میکۆنۆس(قەزایی ئاڵمان) دەسەلاتدارانی ئێران ی بە پلاندانەر و بەڕێوە بەری ئەم کردەوە

بەشی نۆهەم

ترۆریستیە ناساند.

ئەوە مشتێک لە خەروار کردەوەی دەسەڵاتدارانی ناوەندی ئێران - قاجار، پەهلەوی، و کۆماری ئیسلامی دژ بە میللەتی کورد لە کوردستانی ڕۆژهەڵاتە کە لە ڕاستیدا یەک ڕەوشت یەک سیاسەت و یەک ئامانجی بە دواوە بوە، سەرکوتی بێ بەزەییانە و دوژمنایەتی پشت بەسراو بە هەر وەسیلەییک بەرانبەر نەتەوەی کورد.

مەخابن ڕێبەرانی ئێمە تا ئەوکاتە خۆیان لە سێبەری داری سێدارەی دەسەڵاتی تاران یا ڕووبەڕووی تیمی ترۆر و دەسڕێژو گولەبارانی پیاوەکانیاندا نەدیوە هەرکام بە شێوەیێک فریوی دوو دڵی و سێحری وتەی جادووگەرانەی "هەموتەنان عەزیز"! "مەرزداران غەیوور"! و بە کورتی" ئیرانیان ئەسیل"! یان وەک جامی ژار خواردوە. سەیرو سەمەرەتر ئەوەیە ئەم کاروانە درێژەدانی خوێناوی و مەرگباری خۆی بە ڕێگای پێشوودا بە زرڕەی زەنگی هەڵوێستی سیاسی! حێزبەکانمان نەسرەوتوانە بە بێ ئاوڕدانەوە لە پشتە سەر درێژە پێدەدات!

بەشی سێهەم

ئاکار و هەڵسوکەوتی ڕەزاشا قەڵش و مەودایێکی زیاتری لە تێفکرینی کورد سەبارەت بە ناسیۆنالیزمی ناسێندراو بە ئێرانی! و لە ڕاستیدا فارس هێنایە مەیدان و توانی کاریگەری خۆی لە بەشی سەرووی کوردستانی ڕۆژهەڵات کە هێشتار ئاسەواری شۆڕشی سمایل ئاغا (سمکۆ) و ئارارات و دەرسیم لە زەینی خەڵکدا زیندوو مابوو دەور بگێڕێ.

کاردانەوەی فەزایێکی ئەوتۆ توانی ئاڵترناتیوی ناسیۆنالیزمی مۆدێرن یان نەتەوە خوازی سەردەمیانە هەرنەبێ لە نێو توێژێکدا بکاتە دەستمایە، هەرچەند سەیری ڕووداوەکان ئەوە ناشارێتەوە ئەم پێ گەیشتنە لە بەرە بەری سەرهەڵدان و تافی لاوەتیدا پێش ئەوە ڕیشەی خۆڕاگری بە قەوەت بکا کەوتە بەر پەلامار و مەودای سەقامگری لێ ئەستێندرا.

نابەجێ نیە بوترێ سۆز و هەستی نەتەوەیی وەک پێش داهاتی بەرئانگارانە لە بەرانبەر زوڵم و زۆری مەئموور و ژاندارمەی شا دەچوو تا بە کەڵک وەر گرتن لە هەلو مەرجی سیاسی سەرهەڵدان و پشکووتنی باوەڕی نەتەوەیی لە گەل بیری نەتەوەیی لێک بئاڵێنێ. ئەم بزاڤە بە یەکەم کۆبوونەوە (٢٥ - ٦ - ١٣٢١)ی، ژ - ک لە باغی میکائیل (مەهاباد) بە بەشدار بوونی میرحاج و هاوڕێییکی تری لە حێزبی هیوا بە هەنگاونان لە پراکتیک دا (وێرای یارمەتی و پاڵپشتی هیوا و لاین و هۆکاریتری هاندەر) پێ نایە مەیدانی بە تەشکیلاتی کردن.

سەرچاوە Serchawe

بەڵگە بەجی ماوەکان وەک (گۆڤاری نیشتمان، ئۆرگانی بڵاو کەرەوەی بیری کۆمەڵەی ژ - ک) ڕای کەسایەتی و لاینی سەربەخۆ گومان لەوە ناهێڵنەوە بیرو بەرنامەی دامەزرینەرانی کۆمەلە، ولاتێکی سەر بەخۆی کوردی بوە، واتە ئەندامانی پێشڕەوی بیری نیشتمانی ڕێگا چارەی نەهامەتیەکانیان دیوەتەوە و هەنگاوی سەرەتایشیان (پەرەدانی خێرا بەلق و پۆ لە ناوچەکانی کوردستان) بۆ هەڵێناوەتەوە بەڵام: بۆ گەیشتن بە ئامانجێکی بەرزی ئەوتۆ ئەمە تەنیا لێدانی باریکە ڕێیێکی دەسپێک بە حساب دێت.

نەبوونی فرسەتی پێویست و هەروەها گەلالە نەکرانی پەروەردەی ئەندامی خۆبەختکار و باوەڕمەند کە ئامادەی گیان دان و پاراستنی دەسکەوتە نەتەوەییەکان بێ ،ڕواڵەتی بوونی باوەڕی نەتەوەیی کە لەو سەردەمەدا تا ڕادەیێکی بەرچاو ببوو بە خواستی زۆربەی خەڵکی هەرێمی ژێر دەسەلاتی کۆمار،

ئەوە لەو درزە گەورانەبوون وەک پاشتر دەرکەوت سەلێندرا لە نیوان دەربڕێن و پێداگری لە پێکهاتەی کۆماری کوردستان تا ئاستی ئامادە بوون بۆ بەخشینی نرخی پێویست و نیشاندانی فیداکاری مەودایێکی زۆر هەبوە.

کاتێ دۆستی هاوپەیمانی وەک کۆماری ئازەربایجان بە ئاشکرا خەریکی ساتو سەودا لە گەڵ دوژمنی هاوبەش لە لایێک و قووتدانی کۆمار وەک ژێردەستەی خۆی لە لاییکیترە و ئەوە بۆ یەک یەکی بەرپرسان و بگرە جەماوەر ئاشکرایە ناکرێ دەست لە سەردەست لە هەچ دەرفەتێک بۆ تێگەیاندنی جەماوەر و تەیار کردنی لانی کەم فکریی ئەوان لەم بارەوە کۆتایی بکرێ.

لەوە بەرینتر پلانی ئاشکراو ڕۆژانەی تاران لە پەناگوێی کۆمار (سەقز، بانە، سەردەشت بۆ کرین و تەماح وەبەرنانی خەڵک و چەکدار کردن بە دژی کۆمار و پێوەندی نەپساو لە گەل سەرۆک عەشیرەتەکان خۆ باسی ڕۆژانەی نێو خەڵک بوە!

ئاوڕدانەوە لە نێوەرۆکی ئەم مەسەلە لە وتار و نووسراوکانی دەورانی کۆمار دا تا ڕادەیێک فامی تێئۆریک دە داتە جەماوەر و بەرپرسانی کوردستان، مەخابن تەیار کردنی کۆمەڵگا پراکتیزە ناکرێ تا ئەم مەترسیە بە ڕێژەییێک جێ و گرنگی خۆی پەیدا بکا. ئەوە کەلێنی گەورە ی وەک کەمتەرخەمی لە بیرۆکەی بەر چاو نەگیرانی ڕێکارەکانی داکۆکی لە تەمەنی کۆماردا پێوە دیارە.

کوردستانی ژمارە ٣٠ لە ژێر سەردێری "جێژن و بانگ هێشتنی ئاغای جەعفەری کەریمی (وەزیری ئامووزش) بە بۆنەی سەربەخۆیی و ناساندنی پێشەوای کوردستان" هاتوە:".... دەبێ بزانین هەر فەردیک بەڵکی هەر میللەتێک دە دەورەی ژینی خۆیدا جارێک تووشی خۆشبەختی و بەد بەختی دەبێت، ئەمما خۆشبەخت ئەو کەسە و ئەو میللەتەیە کە وەختی خۆشبەختی

و چارە ڕەشی تەشخیس دەدا و لە کاتی خۆشبەختی ئێستفادەی لێ دەکا و نایەڵێ بە هەدەر بڕوا و ئینشا ئەللا ئێمەش دەبێ فرسەت بە تاڵان بزانین و ئەو وەختە گرانبەهایەی بە هیچ قیمەتێک لە دەست نەدەین".

هەر لەم ڕێورەسمەدا پێشەوا قازی موحەممەد وتارێک پێشکەش دەکا کە بۆ بەر پەرچ دانەوەی ئەو لایانانە ئامادەنین ڕاستیەکانی سەربەخۆیی خوازی پێشەوا و کۆمار بسەلمێنن دەقی وتارەکە بە هەمان ڕێنووس لە کوردستانی ژمارە ٣٠ بخوێننەوە: "دو دفعه لە لایەن آذربایجانەوە بو تەوریزیان بانگ کردم کە لە آذربایجاندا کریمان هەبی ئەمن پیشنهادی وانم قبول نەکرد، چون ملتی کورد چوارسالە کە خود مختارە و داوای استقلال و تیک خستنەوەی تەواوی خاکی کوردستان دەکا زورم پی گران بو کە ایمە بە خودموختاری راضی بیین چونکو کە مدەی ئەو چند روژەی کە جیژن گیراوە احساساتیکی ایوە نوواندوتانە وینەییکی حساس و کاملە و دەبی دنیا بزانی کە کورد لیاقتی استقلال و سەر بەخویی هەیە".

ئاکامی ئەم بەشە ئەوەیە کە ڕێگا چارەی نەهامەتیەکان واتە ڕاگەیاندنی کۆماری سەربەخۆ و ئورگانیزمی ئێداری و حیزبی ئاشکرا بە ڕێژەییێکی باش لە بەر چاو گیراوە. بەڵام بەر پەرچدانەوەی پلانەکان و گیانی بەرئەنگاری بە ئاستی پێویست نەگەیشتوە. خۆ ڕاگری و کرداری کردنی بەڵێنیەکان ناتەواوە لەدەست دانی یەک لەچوار نەفەر ژنراڵی کۆمار (نانەوازادە سواری تەیارەی دوژمن دەبێ گوایە تەیارەکەی بەر دەبێتەوە!)، لەوەدەچێ هێشتار دوژمن و مەترسیەکانی بەهێند نەگیردرێن: لە ئاستی نێو نەتەوەیی دا گۆشە نیگای هۆمێد لە داگیر کەرانی هاوپەیمان هەڵنەگیراوە. بە وتەی میرزا موحەمەد ئەمین مەنگوڕی یەک لە کادرەکانی کۆمار، گوێ نەدان بە پێشنیار و ڕاوێژە کانی ژنراڵ حەمە ڕەشیدخان دووهەمین ژنراڵ لە قیس کۆمار دەچێ.

کریس کۆچرا (جنبش ملی کورد - ل ٢٢٥ - ٢٢٦) دەنووسێ: ڕێبەرانی کۆمار لە سرنج دان بە هۆکارە نێو نەتەوەییەکان بە توندی بێ ئاگاییان لە خۆ نیشان دەدا. یەکەمین و ئاشکرا ترین زەنگی خەتەر لەسەر کۆمار بەجێ هێشتنی هێزی سۆڤیەتیەکان (١٠ی مانگی مای ٤٦) و کشانەوەیان بوو کە ڕێبەرانی کورد گوێیان نەدایێ.

وەدەرنانی وەزیرەکانی حیزبی توده (١٩ی ئۆکتوبری ٤٦) دووهەمین نیشانە بوو.

سێهەمین نیشانە، قسەکانی جورج ئالێن سەفیری ئامریکا لە تاران بوو کە دووپاتی کردەوە "ئامریکا لە تەواویەتی ئەرزی ئێران پشتیوانی دەکا".

سەرچاوە
Serchawe

بەشی نۆهەم

کریس کۆچرا دەڵێ "کۆماری مەهاباد وەرگێڕی ئاکامی ئەو شکستەیە کە کوردەکان نەیان توانی پاش ۳۰ ساڵ بە سەریدا زاڵ بن (کە بە داخەوە ئێستا دەبێ بڵێین پاش (٦٣ ساڵ - نووسەر). ناو براوله درێژەدا ئەم پرسە دەسنیشان دەکا: ئایا بزاڤێکی ناسیۆنالیستی تۆخ دەتوانێ بە بێ هەبوونی مەرامێکی دیاریکراو شەڕێکی ڕزگاریدەر ئێدارەبکا؟

هەرچەند پەیکەری ڕێز و حورمەتی کۆماری کوردستان و خەباتکارانی لە دڵ و دەروون و وێژەی کورددیدا جێ خۆی گرتوە بەڵام دیسان درێژەی دوژمنایەتی نەیارانی تاران نشین، ئەو مەودایەی پاش تێپەڕ کردنی ٦٣ ساڵ بە خەڵک نەداوە تەنانەت ئەم پەیکەرە خاوەن ڕیشە لە دڵ و دەروونیاندا لانی کەم وەک هێماییێک لە گۆڕەپان یان قەراغ شەقامێک وەک مێژوو نیشان بدەن. بەڵام پەیکەری خوێنمژانی کورد و مێژووی سەلمێندراوی خوێنباریان لە هەر کەلێن و قوژبنێکی وڵاتی کوردەواری وێڕای هەر کردەوەیێکی هام چەشنی ڕۆژانە بۆ بیر هێنانەوەی دەسەڵاتی ملهوڕانەی خۆیان لێ کردوین بە داوولی نێو بێستان. نواندنی ڕۆژانەی ۲۵۰۰ ساڵ بۆ خۆیان ڕەوا، بەڵام مێژووی ٦٣ ساڵەی هاوچەرخ بۆ ئێمە ناڕەوایە. ئەوەیە مەرجی پاراستنی برایەتی و هاووڵاتی بوون لای ڕەگەزی فارسی برا!!!

ڕەنگە نابەجێ نەبێ زۆر بە کورتی ئاکارو هەڵوێستی لاینی بەرانبەری چەوسێنەری تاران (کورد)، بۆ مل دان بە خواستی ستەمکار ئاماژە پێ بکەین.

بە شێکی بەر چاوی کورد،کەسایەتی و کوڕە کانی کۆمار کە لەسەر سەکۆ و پشتی میکرۆفۆنی مینبەران گوڕەو نەڕەیان گوێ لادێی هەژاری کەڕ دەکرد! کورت پاش تێکچوونی کۆمار ملی ڕێگایان بەرەو تارانی بکوژی سەرکۆمارەکەیان گرت. وەک شتێک نەجاتییان بووبی! دەبوو وریا بن لە ئاخاوتنی فارسیدا "لەهجە" یان نەبی نەکوو بە دواکەوتوویان بزانن و بڵێن خەڵکی دێهاتن! لە ئەندامەتی حێزبی خائێنی تودەوە تا جێبهەی میللی، و... کەوتنە پەلەکردن! پاشتر حێزبی تودە باڵی ڕەشی بە سەر تاکوتووکی خوازیارانی درێژەدەری ئامانجەکانی کۆماردا گرت. نێوی "ئێران" بە پاشبەندی حێزبی دێمۆکراتی کوردستان زیاد کرا. وشەی پیرۆزی کۆمار بە جارێک لە بەرنامەی تێکۆشانی سیاسی کوردستانی ڕۆژهەڵاتدا پاک کرایەوە.

لە بری درێژەدان بە وەسیەتی سەرکۆمار بۆ متمانە نەکردن بە قەول و بەڵێن و سوێندی ڕەگەزی فەرمانڕەوا نە سەرێک چەندین سەری تر خرانە بەردەستی بکوژانی دەسەڵاتی "پرزە"! خودمۆختاری کرا بە ویستی سەرەکی! لە پاڵ ئەم لادانە گەورەیە لە ڕێبازی کۆمار و پێشەوا سەیر ئەوەیە هێشتار هەر خۆمان بە درێژەدەری ئامانجەکانی کۆمار دڵخۆش دەکەین!؟

سەرچاوە Serchawe

بەشی نۆهەم

ئامانجێک کە پاش قوربانی گرتنی سەری ڕێبەرو هاوڕێکانی مەخابن لە تێکۆشانی ئەمجارەی حیزبەکانیشماندا جێگاییکی وەک خۆی هەرنەبێ لە ئامانجی دوارۆژ دا بۆ تەرخان نەکراوە!!

ئەگەر کۆمار و سەرکۆمارەکەی ئەستێرەی پڕشنگداری ئاسمانی کوردستان بوون، ئەی بۆ حازر نابین شوێنگری ڕێگەی ئەم ئەستێرانەبین؟

لە بەرنامەی خەباتی نوێ و پڕ لە قوربانیدا دا وشەی کۆمار جێگای نیە. (دیارە ئەمە ئەو ڕاستیە ناشارێتەوە کە لە بەر ئەوە خەباتی نوێ تێکۆشانی بۆ دامەزراندنەوەی سەرلە نوێ کۆمار نیە هیچ بەرهەمێکی نەبوە، بەڵکوو تێکۆشانی نوێ توانیویەتی دەوری تایبەت و ئاسەواری خۆی لە پانتایی بیرو زەین و مێژووی جووڵانەوەی کورد دا تۆمار بکا، بۆ وێنە خەباتی بەرگریکارانەی گەلی کورد، و لە ڕیزی پشەوەی دا حیزبی دێمۆکراتی کوردستانی ئێران، کاتی بە دەسەڵات گەیشتنی خۆمەینی،توانی شاڵاوی بەرینتری ئەم جارەی تاران بۆ نەهێشتنی یەکجاری کورد بەرپەرچ بداتەوە. لە جێدایە تێکۆشەرانی ئەم بوارە و قوربانیەکانی وەک پارێزەرانی بەقای نەتەوەی کورد لە کوردستانی ڕۆژهەڵات ڕێزو حورمەتیان پارێزراوو بەرز بنرخێندرێ).

پاراستنی ڕێز و کەرامەتی خەباتکاران بە واتەی بێدەنگەکردن لە کەموکوڕی و ناتەواویەکانمان نیە.

بێدەنگە کردن لە هەڵە و لاری تێکۆشانی هێزە سیاسیەکان دەوری ئەرێنی لەسەرکورت کردنەوەی تەمەنی مەینەتیەکانمان ناگێڕێ.
کەموکوڕی، لاری و ناتەبایی و کەمتەرخەمی لەم بوارەدا تەنیا بەرۆکی حێزبی دێمۆکرات و ڕێکخراوەکانیتر ناگرێتەوە،بەڵکوو یەکە یەکەی ڕووناکبیر، نووسەرو خوێندکارو سەرجەمی خەڵکی کوردستان لە ڕۆژهەڵات دەپێکێ. ئەگەر زۆربەی خەڵکی ئێمە نەبوویێتە تەماشاچی بەسەرهاتی تاڵی ڕۆژانەی دەروجیرانی خۆی، ئەسفەهانی و مەشهەدی لە لاوە هاتوو توانای پێشێل کردنی کەرامەتی کوردانەی ئێمەیان نابێ. لە گەڵ ئەوە بەرپرسیارەتی سەرەکی دەکەوێتە ئەستۆی ئەو لایەنانە کە خۆیان بە درێژە دەری ڕێبازی پێشەوا و حێزبەکەی دەزانن.

نەمر دوکتۆر قاسملو لەلاپەڕەی ١١ی سەرەتای چل ساڵ خەباتدا فەرموویەتی: "ڕاستی ئەوەیە کە نەسڵی دامەزرێنەری حیزب ئێستا ڕۆڵێکی لە تێکۆشانی حیزبی ئێمەدا نیە. زۆریان هەر پاش تێک چوونی کۆماری کوردستان وازیان لە خەباتی سیاسی هێنا".

سەرچاوە Serchawe

بەشی نۆهەم

بە گشتی تاقمی پاش تێکچوونی کۆماری کوردستان لە فارسی وتن و نووسیندا پێشڕەفتی ئەوتۆیان کرد کە هی وایان تێدایە زیدەتر لە سەت ئاسەواری مێژوویی ویژەیی و ڕۆمانی لە زمانەکانی ترەوە بۆ سەر فارسی، زمانی زمان بڕی باب، مام و کەسوکاریان وەرگێڕا! ڕاستی ئەوەیە لەم دەورەیەدا هەر وەک لە گۆمێکی قووڵ دا نۆقم بووبن ئاسەوارێک لە سوێند خواردووەکانی کۆمەڵە کە زۆربەیان بەرپرسایەتیان لە ئورگانیزمی کۆماردا هەبوو نەما.ئەوەیە کە حێزبی تودە دەبێتە مەیداندار و "دێمۆکراسی بۆ ئێران" دەبێ بە سەردێڕی تێکۆشانی نوێی ئێمە!!

وێڕای ئەوە: کاتێک هەژاری بلیمەت زمانی لە قوڕ چەقیوی فارسی بە وەرگێڕانی قانون (ئیبن سینا) لە عەرەبی بۆفارسی کە سەدان ساڵ تاقە فارسێک نەی وێرابوو بە لایدا بچێ ڕزگار دەکا، حەجاریانی ڕەگەز پەرستی فارس بە شێوەی هاوڕەگەزەکانیتری خزمەتەکانی هەژار چەواشە دەکا! حەجاریانی "ئیسلاح تەلەب" ئەم کارەی مامۆستا هەژار بە "بەڵگەی توانەوە و ئاسیمیلە بوونی زمانی کوردی، بێ مایە بوونی پێداگری کورد لە پێوەندی جیاوازی زمانی و نەتەوەیی کوردان لە ئێران"ی فرە ڕەگەز وەسف دەکا و بەرپەرچی هەبوونی میللەت و زمانێک بە ناوی کوردی کە تایبەتمەندی خۆماڵی هەبێ دەداتەوە. ڕاستی هەژاری ڕەحمەتی کە حازر نیە" وەڵامی قەبریش بە هیچ زمانێ جیا لە کوردی بداتەوە (بە کوردی دەژیم بەکوردی دەمرم، بەکوردی دەیدەم وەڵامی قەبرم... - هەژار)" لە بەرانبەر ئەم وتە دا وەڵامی چ دەبوو؟

ئەمە وێنەییێکی تەواو عەیار لە ئەمەکناسی بەرانبەر خزمەتەکانی کورد لای ڕەگەزی کورۆش و خومەینی ئاشکراتر دەکا.

حێزب و ڕێکخراو، نووسەر، وەرگێڕ، ڕۆشنبیری سیاسی و تاکی کورد ئەگەر ئێرادەی ئاوڕ دانەوە لە مێژووو بەسەرهاتی گەل و وڵاتی خۆیان نەبێ ،وێڕای دەسەملان نەبوونی کەمترین ماف، بیرو هۆش و قەڵەمیان دەکرێتە پردەبازی نە هێشتنی زمان، ناسنامە و کەرامەتی نەتەوەیی.

تۆ بڵێی: لە گۆڕستانی مەهاباد دا وەرگێڕی گەورەی ئێران (نەک کوردستان)! ڕەحمەتی موحەممەد قازی لە بەرانبەر پێشوای کۆماری کوردستان ئەو کەسەی کە لەڕیزی یەکەم کارەکانی دا مەدرەسەکانی کوردستانی ئازادی کرد،هەموو ئاسەوارێکی فارسی وەک نێوی مەدرەسە و زمان و کتێبی دەرسی زۆرەملی لەوێ کۆ کردەوە و پاشتر لەپێناوی ئەم ئەرکە نیشتمانیەدا گیانی بەخشی، چ پاساوێکی هەبێ؟

وەسیەت نامەکەی پێشەوای مەزنی کۆماری کوردستان پێش ئەوە خاکی کوردستان تەرمی پیرۆزی لە باوەش بگرێ کاتێک فەرموویەتی: "دڵ نیا بن ئەگەر دوژمن هەنگوێنتان بداتی تێکەڵاوی ژارە، فریوی سوێندە درۆزنانە کانیان مەخۆن

سەرچاوە
Serchawe

بەشی نۆهەم

،ئەگەر هەزار جار بە قورئان سوێند بخۆن هەمدیس مەبەستێک جیا لە لەنێوبردنی ئێوەیان نیە"، ئەم ڕاستیەی بۆ هەموان ڕوون کردوەتەوە.

بەشی چوارەم

پێداگری لە سەر ئەم ڕاستیە لە جێدایە کە شرۆڤە، وەرد دانەوە و بە گشتی پشکنینی درزو کەلێنی لاینە جۆر بەجۆرەکانی پێکهاتەی "کۆماری دێمۆکراتیکی کوردستان" تا ئەو کاتە کورد نەتوانێ ڕاسپاردەکانی لە پانتایی کردەوەدا لە سەر خاکە پیرۆزەکەی سەردەمیانەتر کرداری بکات کۆتایی هەڵگر نیە. بە واتەیێکی دیکە کاتێک نەمان توانیوە کۆتایی بە چارەڕەشی میللەتەکەمان ببەخشین ئاوڕدانەوە لە ڕابردوو بۆ گەڕان بە شوێن هۆکارەکاندا واجبی بێ ئەملاو ئەولا دەژمێردرێ.

هەرچەند پەلاماری بەرنامە بۆ داڕێژراوی تاران مەودای بە سەقامگیر کردنی دەزگای ئیداری و سەربەخۆی کوردی لە چوارچێوەی مودێرنی ئیداری و حکومەتی (دەوڵەت میللەت) بەربەست کرد، دیسان نەتوانرا ناوەرۆکی پێشکەوتوانە، دێمۆکراتیک و ڕزگاری بەخشی کۆماری کوردستان و ویستی دور لە دەمارگرژی شەڕئەنگێزانە. ی ئەو لە چاوی دونیای دەرەوەی خۆی تەنانەت زۆریەک لە کەسایەتی سەر بە دامو دەزگای زلهێزەکان (ئارشیە ڕۆزوێڵت و هتد.) بشارێتەوە.

قازانج هەر ئەو موسیبەتە گەورەیە کەهاندەر دەبێ تا هێزی نەیار بۆ نە هێشتن و نەوی کردنی سەری بەرزی نەتەوە یێکی بەختیاری خواز ڕێنوێنی بکا، ئاساییترە لە ڕوانگەی زلهێزە خاوەن بڕیارەکانەوە ڕێگای مسۆگەر کردنی ئەم قازانجە سرنجی زێدەتری بدرێتێ بۆ ئەوە ماف و کەرامەتی میللەتێک بکرێ بە کاڵای ساتو سەودا. ئەگەر پێشتر کۆیلە بە تاک و بە کەشتی بۆ مامەڵە وقازانج ئێرەو ئەوێیان پێدەکرا، لە سەردەمی شەڕی دووهەم دا دەسەڵاتداران مێللەتێکیان بە خاکو نفوسەوە بۆ قازانج وەک کۆیلە لە جێدا بە کڕیار دەفرۆشت.

لە قسەکانی هۆمایونی فەرماندەی هێزەکانی ئێران لە کوردستان دا کاتی سەفەری پێشەوا و چاوپێ کەوتنی لە تاران دەردەکەوێ ناهومێدی بۆ ژێردەستە کردنەوەی کوردستان دەبێتە ماکەی خۆ بەدارو بەرد دادان تا بەهەر نرخێک ئەم دیوارە لە ڕۆخان نەهاتوە،

(پێشەوا) لە بەرانبەر خۆیان دا تێک بشکێنن.

دوکتۆر قاسملوو لە لاپەڕەی ٤٣ (چل ساڵ خەبات) دەنووسێ: "لە ڕاستیدا ئەو ناوچەیە ناوچەییکی ڕزگار کراو بوو. زۆر بەر لە پێک هاتنی هێزی دێمۆکراتی کوردستان لە ٣ی خەرمانانی ١٣٢٠ خەڵکی گوندەکانی ئەم ناوچەیە بە کردەوە دەسەڵاتی ڕژیمی شاهنشاییان لە نێو بردبوو..."

شان بە شانی دڵنیاتر بوونی خەڵک بە توانای ئێدارەی خۆماڵی و شکانی تەلیسمی زاڵ، لە بۆنەکاندا باسی پێمافی نۆ ملیون کورد (مەبەست هەمووکوردستانە) دەکرێ، بەرە بەرە بۆ نەهێشتنی ڕەمز، هێما و ئاسەوارەکانی دەسەڵاتی بێگانە ی - تاران هەنگاو هەڵدەگیردرێ.

دەست بەکاربوونێکی ئەوتۆ نەک هەر بە هەڵکەوت نەبوە بەڵکوو بەرێوەبردنی ڕێوڕەسم و بەشدار بوونی کەسایەتی بەرپرس، وەرگێڕی جەوهەری ویستی جێگیر کردنی سیستمی بەتەواوی خۆماڵی و نەهێشتنی یەکجاری ئاسەواری داگیرکارانی کوردستانە کە خەڵک تامەزرۆی هەلێکی ئەوتۆ بۆ دابەزاندنی بووون. لە پێناوی ئەم ئامانجەدابوو کە زمانی فارسی و ئاڵای ئێران کە نیشانەی سەرکوت و زەبرو زەنگ بوون بە جارێک وەلا نران. دەرسخانەی شاپوور لە شاری بۆکان گۆڕدرا بە دەرسخانەی - کوڕانی پێشەوای کوردستان. مەدرەسەی پەهلەوی گۆڕدرا بە کرمانجی.

مادەی دەرسی مەدرەسەی کوردستان (١٣٢٥ - ١ - ١٦ = ٠٢ - ٠٥ - ١٩٤٦) کرابە کوردی و ڕووسی. مەدرەسەیێک بە زمانی عیبری و کوردی بۆ جوەکانی مەهاباد کرایەوە. ئەوە لە کاتێک دابوو کە هێشتار دەوڵەتی ئیسراییل بە تەواوی جێگیر نەببوو. لە قەراغ ئەوەدا خوتبەی نوێژی جومعە (١٢ - ١١ - ١٣٢٤ = ٠٢ - ٠١ - ١٩٤٦) کرا بە کوردی. هەڵواسینی خەریتەی کوردستانی مەزن لە ئۆفیسی سەرۆکایەتی کۆمار (پشتەسەری)، هەوڵدانی بە کردەوە بۆ دامەزراندنی سیستمی ساتو سەودای ئابووری ڕاستەوخۆ و کرینی پێداویستی سەرەکی و فرۆشتنی بەرهەمی کشتوکاڵی کوردستان وەک توتون لە گەڵ ڕووسەکان، هەرکام لەو هەڵوێستە نەتەوەییانە جیا لە متمانە و باوەڕی پێشەوا بە ڕێبازی سەربەخۆیی، نیشانەییکە لە پاڵدانی سەرۆککۆمار بە ویستی جەماوەری کوردستان کە لە ڕێو ڕەسمی جێژنی ئازادی و سەربەخۆیی و ناساندنی پێشەوای کوردستان (هەینی ١٢ی ڕێبەندانی ١٣٢٤) بەرێزیان پێداگری لە سەردەکات.

پێشەوا بەرە بەرە و لە گەڵ تێپەڕینی کات هەنگاوی یەک لە دوای یەک بەرەو دابڕانی سیاسی و فەرهەنگی و ئابووری کامڵتری کوردستان لە بەرانبەر تاران هەڵدەگرێ.

لە ڕاپۆرتی باقرۆف و ماسلانینکۆف (سەرۆکی گشتی سپای سۆڤیەت) بۆ ستالین و مۆلۆتۆف هاتوە: لە بەرانبەر هەڕەشەی

سەرچاوە
Serchawe

بەشی نۆهەم

جەهانبانی سەرلەشکری ئێران و سەرگورد کەشاوەرز لە سەردەشت قازی مۆحەممەد بە نوێنەری ئێمەی ڕاگەیاند:

"ئێرانیەکان دەتوانن مەهاباد وێران بکەن، بەڵام هیچ کاتێک ناتوانن بڕیارمان بۆ گەیشتن بەسەر بەخۆیی تێک بشکێنن". دیارە ڕێنوینی باقرۆف و ماسلانینکۆف عەمەل بە پی ڕێنوێنیەکانی پێشەوا (ستالین) واتە بیانوو نەدان بە هێزەکانی ئێرانە. ئەوە لە حاڵێکدایە کە هاوکات لە ئازەر بایجان ڕێگا دراوە لە چ گوند و شارێک ئاسەواری هێزی تاران نەهێڵن؟!

پێشەوا باوەڕێکی قووڵی بە چارەسەری هێمنانە و بەدوور لە خوێن ڕشتن هەبوە. شاراوە نیە کە ڕووسەکان و تاران کەڵکی سەوداگەرانە و مامەڵە چیانەیان لە تینەتی مرۆڤدۆستانە و ئێنسانی قازی موحەمەد وەرگرتوە. زمان لووسی و فێڵ بازی دەسەڵاتدارانی تاران بە تایبەت قەوامی سەرۆک وەزیر و ئەو بەڵێنیانە کە پاشتر پێشەوا لە وەسیەتنامەکەیدا باسیان دەکات: "فریوی سوێندی بە درۆیان مەخۆن، ئەگەر هەزار جار بە قورئان سوێند بخۆن دیسان مەبەستێک جیا لە فەوتاندنی ئێوەیان نیە"، قازی تووشی جۆرە هومێدێک دەکا، کە ڕەنگە جیا لە ناتەواوی نێو خۆیی و پشت تێکردنی سەرۆک عەشیرەتەکان و حکومەتی ئازەربایجان، هێندێ دڵخۆشی لە لایەن کاربەدەستانی سۆڤیەت و هەروەها ئینگلیسەکانەوە پێ درابی کە تاران بە وەعدەکانی پابەند دەبێ. چەکەرەی هۆمێدی ئەوتۆ نە تەنیا لای پێشەوا بگرە لای ژ - کافیە کانیش دەبی لە بەر ئەوە پێشتر پشتیوانی توندی خۆیان بۆ دانی ئیمتیازی نەوت بە سۆڤیەتەکان دەربڕیبوو بە قەوەت بووبێ. کەوابێ هەم سۆڤیەتەکان، هەم جەماعەتی ژ - ک و هەم پێشەوا وێکڕا کلاوی تارانیان چوەتەسەر! هەرچەند بۆ کوردەکان زۆرگران تەواو بوو.

هەر بۆیێ سەرۆککۆمار بڕیاری خۆراگری هەڵدەوەشێنێتەوە و پاش ئاشبەتاڵی ئازەربایجان بۆ خۆی بە پیری هێزەکانی ئەرتەشی شاهنشاهیەوە لە میاندووئاو دەچێ، وا دیارە بە پێ ئامۆژگاریەکانی تاران دیسان پێشەوا دڵنیا دەکرێتەوە، تا ئەو جێگا، لە سەر داوای نێو براو ئەرتەش ڕێگا بە چەکدارەکانی سەر بە سەرۆک عەشایری خۆفرۆش نادا پەلاماری مەهاباد بدەن. بەڵام کاتێک ئەرتەش لەسەر خواستی پێشەوا بە بێ هیچ چەشنە بەرگرییەکی دژبەرانە لە پێتەختی کۆماری کوردستان جیگیر دەبێتەوە، ئەوجار ئێتر نۆرەی تۆڵە لە کەسایەتی یەکەم و کۆڵەکەی بیرو باوەری جەماوەر (قازی موحەمەد) دێت. لەگەڵ ئەوە چ کاتی گیران و زیندان کرانی پێشەوا و چ هەمبەر سێدارە درانی ناوبراو و هاوڕێیانی دەسەڵاتی شا دژکردەوەییێکی ئەوتۆی لە خەڵک بەدی نەکرد ! بە بێ ترس دەست کرا بە گرتنو ڕاو نانی پاشماوەی بەشێک لە بەرپرسان وسەقامگیر کردنەوەی توندو تۆڵتری پاکتاوی زمانی کوردی و هەر چەشنە ڕەنگو بۆنێکی ئازادیخوازی و نەتەوەیی.

بەشی نۆهەم

سەیر ئەوەیە خۆشەویست، پایەبەرز و بەڕێزترین کەسایەتی کۆمەڵگاکە هەر ئەو کەسە تا دوێنی هەموو سوێندیان بە سەری (پێشەوا) دەخوارد! بۆ هەر لایێک دەچوو لە بەر لاقی گاو گەردوونیان دەکرد، تەرمە بێگیانەکەی خۆی و سەدرو سەیف ماوەبێکی زۆر بەسەر داری سێدارەوە با ڕایان دەوەشێنێ! بەڵام شاری قازی! لە ئەوپەڕی بێ دەنگی دا وەک ئەوە زیرۆحی تێدانەبێ متقیان لە خۆ بڕیوە!؟ نە لەژنراڵ و ئەفسەرانی گیانفیدای کۆمار و پێشەوا خەبەرێک هەیە و نە خاوەنانی وتارە ئاگرینەکانی دوێنێ؟؟ هەروابزانە ئەوانیش وەک حیزبەکانی ئێمڕۆ کۆماریان وەک ئەستێرە لە ئاسمان خۆشتر ویستوە تاوەک واقعیەت لەسەر عەرزی کوردستان!

مەهاباد ئەو شارە کە لاوەکانی یەکەم ڕێکخراوی نەتەوە خوازی پڕ پاڵپشتی لێکراویان دامەزراند، مەهاباد ئەو شارە سەربەرزی هەڵکردنی فەرمی ئاڵای کوردستانی بۆ خۆی تۆمار کرد، و بە کورتی مەهابادی "پێتەختی کوردستان" لە ڕاستیدا وێڕای شارو گوندەکانیتر پێشەوای خۆیان بە تەنێ هێشت. هەر چەند زۆر پاش لە سێدارە درانی پێشەوا مەهاباد گوێ دایە بەشێک لە وەسیەتەکەی قازی مۆحەمەد، بەڵام شوورای ئەم شارە تا ئێستاکەشی لە گەڵ بێ، نەیتوانیوە شەقامێکی ئەم شارە بەنێوی ئەو ڕێبەرە مەزنە کە دەکرێ بڵێن گاندی بە تەنێ هێڵراوی کوردستان بوو نێو دێر بکەن!

لە لایێکیتر ئینگلیسەکان نە تەنیا هێمنایەتی عێراقیان زۆر لا گرینگ بوو. هەر ئەوان بوون کە هێزی لەرزۆکی عێراقیان یارمەتیدا تا مەلا مستەفا بارزانی بەرەو کوردستان پاشەکشێ پێ بکەن. زۆر ئاساییە کە ئەگەر ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە ماف و ئازادی بگەیشتبایە، ئەوجار نەمر بارزانی بە پشتێکی قایمەوە توانای زیاتری بۆ پاشەکشە پێکردنی عەرەبەکان لە باشووری کوردستان دەبوو، ئەوە ئەو مەترسیە بوو کە ئینگلیسەکان لێی غافڵ نەبوون. وتووێژی بارزانی لە گەڵ یەکەم ژمارەی هاواری نیشتمان (ژمارە یەک لاپەڕە ١٩ - یەکی خاکەلێوەی ١٣٢٥) ئەم بۆ چوونە دەسەلمێنێ. نێو براو لە وەلامی پرسیاری هاواری نیشتمان کە: ئایا تەقازای ئەنگۆ لە حکومەتی عێراق چیە؟ دەڵێ؛ "

بە بێ قەیدو شەرت ئامانجی من ئازاد کردنی کوردستانی عێراق و سەربەخۆیی و لە دوایدا ئازاد کرانی ئەو کوردانەی کە لە ژێر دەستی بێگانەدان و دامەزراندنی دەوڵەتێکی ئێتحادی کوردە".

وەڵامێکی ئەوتۆ نەک هەر ئینگلیس کە هەزار ئاواتی چەپاوکارانە لە سەریدایە، بەڵکوو تورک و باقی نەیاران بەرەو هاودەنگی بەرینتری دوژمنانە ڕەکیش دەکا. لە هەمان حاڵدا کە کوردو کاربەدەستانی کۆماری کوردستان ڕەنگە لە بەرانبەر ئەم مەترسیە مەزنەدا پێیان وابووبێ "خواکەریمە"! دەکرێ بوترێ لاینە جۆر بە جۆرەکانی مەترسیەکان لە کردەوەدا ئاوڕی شیاوی لێ نەدراوەتەوە.

دیارە بۆ ئاشکرا کردنی زیاتری سیاسەتی نەئینی ئینگلیس پێویستە ئەوەش زیاد بکرێ کە ساڵێ ١٩٤٣ کوردەکان هەم لە تەورێز و هەم لە سنە سەردانی ئینگلیسەکان دەکەن و خوازیاری یارمەتی بۆ سەر بەخۆیی کوردستان و چەک و پارە و یارمەتی ئەوان دەبن بۆ جیا کردنەوەی بەشە کانی کوردستان لە ئێران،

عێراق و تورکیە. (ئورکات) کونسولی بریتانیا لە تەورێز کێشەی سەربەخۆیی کوردستان بۆ پاش شەڕی جیهانی دووهەم و تەنێ ئامادەکاری یارمەتی بۆ کردنەوەی قوتابخانەی کوردی دەر دەبڕێ. هەمان داخوازلە ئینگلیس بۆسەربەخۆیی کوردستان لە لایەن هەورامیەکانەوە درا بە داگیرکەران لە سنە، بەڵام پاش ماوەییک سەرقاڵ کردن بێ وەڵام مایەوە.

سەرکوت و تێکشکاندن بە نەهێشتنی کۆمار و سەرۆکەکەی کۆتایی نایێت، لاینێکیتری تۆڵە ئەستاندنەوە و نیشاندانی قووڵی دوژمنایەتی دەسەڵاتی سەرلەنوێ زاڵ بەسەر کوردستاندا، دانی مەیدانی دەسەڵاتێکی درێوی چەند لاینی و مەبەستدارِ بە ئازەربایجانی ژێردەسەڵاتیان بوو، تا لە پەنای ئەم سیاسەتەدا (بەشدار کردنیان لە دەسەڵات)، هەم پلانی تێکەڵ بە فارس کردنی هێدی و لەسەرەخۆ بە دژی ئازەریەکان دابەزێنن و هەم بە پێکهێنانی دەرەتانی تێکەڵی زیاتر لە گەڵ کوردستان (سازکردنی ستانی ئازەربایجانی رۆژئاوا!) و بەخشینی پۆستی ئیداری و لەشکری بەتایبەت لە هەرێمی کۆمار، سیاسەتی دوژمنکارانەی کۆن لە رێگەی هاوپەیمانانی پێشووی کوردەوە لە ناوچە پەرە پێبدەن! واتە بە تیریک دوو نیشانە بپێکن، کە ئێمرۆ ئاسەوارە زیانبارەکانی ئەو سیاسەتە (دابەش کرانی بەشێکیتری کوردستان ئەمجارە بە سەر ئازەربایجاندا)لە کەس شاراوە نیە.

ئەوە ئەو سیاسەتە دارێژراوەیە کە رەزاشا و هاوبیرانی لە رەگەزی فارس دایان رشت. ژمارەی یەکەمی گۆڤاری "ئایەندە" لاپەڕە ٦٢ سەردەمی رەزاشا دەنووسێ:

"هر زمان این امر یعنی "فارسی شدن" کردهای ایران صورت گرفت آنوقت برای ما هیچ مضر نخواهد بود اگر روزی کردستان عثمانی مستقل شود و بین ما و دولت ترک، یک دولت کوچک ایرانی نژاد در آن حدود فاصله باشد". هەمان سەرچاوە لە درێژەدا مەترسی خۆیان لە هاتنە گۆڕی مەسەلەی سەربەخۆیی کوردستان ناشارڕێتەوە و هێناویەتی:

" چند سال است که زمزمه استقلال کردستان بمیان آمده و بعضی از کردهای عثمانی، با ساز آن میرقصند. باید خاطر اولیای امور خود را یاد آور شویم که سیاست داخلی ما باید طوری باشد تا بمرور زمان ولی هرچه زودتر کردهای ایران که از نژاد ایرانی هستند و زبان آنها یکی از لسان های ایرانی است، با سایر ایرانیان آمیخته و یکی شده، فرقی در میان

بەشی نۆهەم

نماند، چاره قطعی تـأسیس مدارس در ان نواحی، ترویج زبان فارسی، تعلیم تاریخ ایران و... میباشد

ئەوە گۆشەیێک لە سیاسەتی بێ بڕانەوەی لاینی بەرانبەر بە میللەتی کوردە، کە ئێمە بە حەق و ناحەق لە زۆر بۆنەدا و لە لایەن زۆربەی حێزبە خەباتکارەکانمانەوە لە گەڵ تەجرەبە کردنی دوورو درێژی ئەم رێبازە، تۆی هیوایێکی بێ سەرئەنجامی وزەفەوتێن بۆ وازهێنانی دەسەڵاتی ڕەگەزی فەرمانڕەوا لە سیاسەتی گەڵاڵە کراوی خۆی واتە چارەسەری کێشەی کورد دەچێنین! هەرچی، حەجاریان و هۆمایون و ئەحمەدی نژادەکان بە بێ شەرم و ڕارایی دووپاتی دەکەنەوە، بۆی تێدەکۆشن و تۆزقاڵێک لەو سیاسەتە پاشەکشێ ناکەن. بەڵام وتەبێژی حێزبی ئێمە لە بۆنەی یادی کۆماری کوردستان سەعاتی ٨:٢٥ دەقیقە ی ئێوارەی ٢١ - ١ - ٢٠٠٩ لە بەرنامەیێکی تلفۆنی تلویزیۆنەکەیدا بە بیانووی دووی ڕێبەندان، وتەی بەرێوەبەری بەرنامەکە پشتڕاست دەکاتەوە کە"...

اتهاماتی که آنموقع به ملت کرد زده میشد، امروز هم گفته میشود...!!! روون نیە لە کام گۆشەی بەڵگەنامەکانی پاش دووی ڕێبەندان ١٣٢٤ "سەرکۆماری مۆعەزەمی کۆماری دێمۆکراتیکی کردستان" داوای خۆدمۆختاری کردوە و ئاڵای شاهەنشایی وەک پاشەکشە لە ویستی سەربەخۆیی لە پەنای ئاڵای کوردستان بەرز کردوەتەوە؟ خۆبەدەستەوەدان و زەبوونی لە بەرانبەر بکوژانی کورد بە ڕادەیێک سەری هەڵداوە کە ئەندامێکی ڕێبەری حێزبی دێمۆکرات لە بەرنامەیێکی پێوەندیدار بە کۆمار دەڵێ :

"محمد رضا پهلوی دربدارآویختن قاضی محمد دخالت نداشته است"!! بەرە بەرە خەریکە شک و گومانی ئەو دەنگۆیانە زاڵ دەبێ، کە بەشێک هەوڵی ئەوە دەدەن مێژووی دەورانی سەلجووقی دوو پات کەنەوە! (پاش کوژرانی مەلکشا سەلجووقی ژنەکەی بە کەڵک وەرگرتن لە جوانی خۆی فەرماندەرانی عەشایری کرماشان و کرند لە گەڵ خۆی هاو دەنگ دەکا ئەگەر پشتگیری بکەن و پاشایەتی ئێرانی لە ئەسفەهان بۆ سەقامگیر بکەنەوە، ئەوجار دڵیان پێ دەسپێرێ، بەڵام مێژوو دەری خست کە بیوەژنی شای سەلجووقی چ بەڵاییکی بە سەر کوردی لاینگرانی شابانوو لە شاری ئەسفەهان هێنا!).

وتەی وتە بێژی حێزبی سەبارەت بە خودمۆختاری خوازی پێشەوا هەڵگری نێوەرۆکێکی ئەوتۆیە کە دەستەواژە و وشەکانی گۆکراو لە لاین سەرکۆماری کوردستان و کادرو بەرپرسەکانی بە گشتی لە نێوەرۆک بەتاڵ، هاکەزایی و بە بێ فام لە مانای ڕاستەقینە بەکار هێنرابن؟!

ئەگینا چۆن دەکرێ وتەگەلی وەک: کۆماری کوردستان، ڕیاسەتی جمهوری، کوردستانی سەربەخۆ، دەوڵەتی جمهوری

بەشی نۆهەم

کوردستان،ئاڵای پیرۆزی سەربەخۆیی کوردستان، سەربەستی، سەربەخۆیی، ئێستقلال کە بە فراوانی لە دووتوێ وتار و بەیان نامە و هەڵوێستەکانیاندا بۆ پێکهاتەی دەسەڵاتە سەرتاپا سەربەخۆ و کوردیەکەیان بێژرابن، بۆ وێنە بەکار هێنانی نێوی ڕیاسەتی جمهوری کوردستان لە لاپەڕەی ٣ی کوردستانی ژمارە ٣٨ حەوت جاران، تەنیا بە هەڵکەوت و لەڕووی هەوەس گۆ کرابن؟

لە هەلو مەرجێکدا کە ٦٣ ساڵ بە سەر تەمەنی کۆمار تێپەڕدەکا، بەشێک لەو حیزبە کە وادیارە تازە وشیار بوەتەوە وشەی "ئێران" زیادی بە حیزبی دیمۆکراتی کوردستانەوە لکێندراوە! بۆ نیشاندانی کارامە بوونی تێکۆشانیان لە ساڵڕۆژی دامەزرانی کۆماری کوردستان (کە تاماوەییێک پێش تاوانی دابڕان لە خەڵکی کوردستان و پاسیو بوونی خۆی بە گرفتی خوڵقێندراوی بەشەکەیتر دەزانی!)، شانازی بە نووسینی سلۆگان و بڵاو کردنەوەی تراکتی حیزبی بە هۆی لاینگران لە (بەردەقووچ)، (بەردە سپیان)، (گردە مریشک) دەکا، و وەک ئەوە هەرنەبێ مژدەی یەکیەتی برایانەی ڕیزەدابڕاوەکان- ی بە دژی نەیاری سەرکی ڕاگەیاندبێ، ئاگر کردنەوە لە بەرزایی (وەڵیو) بە گوێ ئۆمەتی کۆمار خنکاو دەگەیێنێ!!

وتە بێژی ئەم بەشە (لە بۆنەی ساڵوەگەڕی دووی ڕێبەندان لە کورد کاناڵ: بە "لێدانی ناڵ" و بزمار و هاوکات لە گەل بە زەوق وتنەوەی وشە فارسیەکانی (فرا حزبی، نهادینە، شفاف، مدنیت و...) و هێنانی وشەگەلی، داگیر کەرانی کوردستان، حکومەتی کوردی و دانی ئەم بەڵێنیە "کورد بە بریارتر لە داهاتوودا تەواوی ئەو ئارەزوویانە تەبدیل بە واقعیەت دەکا "و" ئەگەر حکومەتی ئیسلامی عاقڵ بی و ئاڵو گۆڕ لە نێو خۆی دا پێک بێنێ، ئەمان وتووێژیان نهادینە! کردوە!! و ڕێگا حەل هەر دیالۆگە دەگەڵ داگیرکەران" ئاوێکی سارد بە سەر هەموو ئەو هەڵوێستانەدا دەرێژێ کە بە ساڵانە لە ژێر پەردەی نەگونجانی وڵایەتی فەقێ لە گەڵ مەسەلەی ماف و ئازادی دەرخواردی خەڵکمان دەدا!

لەوە دەچێ وتەکانی ئۆباما سەرۆکی نوێی ئامریکا بە بێ کاریگەری نە بووبن! ئێستا بەڕێزیان چەند سەری سەرۆکیتری جیا لە قازی، قاسملوو و شەرەفکەندی بۆ وتووێژی داهاتوو دیاری کردوە، ئەوە ئاوێنەی ڕابردووو وەسیەت نامەکەی پێشەوا، دامەزرێنەری حیزب بۆ ئەوانەیە کە خۆیان درێژە دەری ڕێبازەکەی دەناسێنن لە پێناوی متمانە نەکردن بە تاران و پاراستنی یەکیەتی خۆیان (کە قەت بە قسەی پێشەوا نەجووڵاونەتەوە)! بە ڕوونی لە بەردەست دایە.

نووسەری ئەم پێداچوونەوە لە هەڵوێست و ڕابردوومان لەو بروایەدا نیە کە خۆدمۆختاری یان فدرالیزم هەر نەبێ وەک دەسپێک و ڕێخۆشکەری ئەو ئامانجانە کە قازی حەولی بۆدا بە بێ قازانج و بایخ سەیربکا. سەرەڕای ئەوە هەر حیزب و تاکێکی کۆمەڵگای کوردستان سەرپشکە بۆ دەربڕینی جۆری چارە سەری مرۆڤی کێشەی کورد. بەڵام نارەوا ئەوەیە بە ئاشکرا

سەرچاوە Serchawe

بەشی نۆهەم

مێژوێک کە قوربانی بۆدراوە، بە سەدان بەڵگەی حاشاهەڵنەگری تۆمار کراون، بە دەیان کتێبی لە سەر نووسراوە تەنێ بۆ مەبەستێکی بە ئاشکرا ڕانەگەیێندراو چەواشە بکرێ!!

دیارە وەک پێشەوا بۆ خۆی باسدەکات و دوکتۆر قاسملوو لە چل سال خەباتەکەیدا هێناویەتی چوارساڵ پێش ڕاگەیاندنی کۆمار، خەڵک لە راستیدا خۆدمۆختارییان بەدەست هێناوە. پێشەوا لە کۆردستانی ژمارە ۳۰ دا بە پشت بەستن بە داخوازی خەڵک، فەرموویەتی "زۆرم پێ گرانبوو کە ئێمە بە خۆدمۆختاری رازی بین".

بەشی پێنجەم و کۆتایی

ڕووناکبیری کوردستانی ڕۆژهەڵات ڕەنگە بە گوێرەی پێویست ئەو هەڵوێستەی خۆی وەرد نەدابێتەوە کە پاش تێکچوونی کۆماری کوردستان بە قەبلاندنی ڕاپەڕینی خەڵکی لە داخوازی سەر بەخۆیی بۆ کێشەی نێوخۆیی ئێران! هەم سەربڕینی سەرکردەکانی خۆی و هەم گاڵە دانی ئەگەری هەر چەشنە پشتیوانی و بە پیرەوە چوونێکی دەرەکی بە قازانجی خوداوەندانی تاران بە دژی خۆی یاسایی کرد! ئەوە ئەو لاوازیە بە هێزە لە درێژەی پاشکۆ بوونێکە کە ڕووناکبیری درێژە دەری خەبات بە لە دەستدانی پێشەوا، ڕێبەری بە وتەیێک "کلاسیک" لە لایەن حێزبی سەربە تەواویەتخوازانی ئێرانەوە تووشی کرا.

ناوە رۆکە ساکارەکەی ئەم بەسەرها تە خۆکردە زیانبارە ئەوەیە کە کورد لە کوردستانی ڕۆژهەلات قەیوم و خوداوەندێکی بە ناوی "حکومەتی ناوەندی" بە سەر خۆیدا زاڵ کرد کە بە پێ یاسا نافەرمانی لەو تووشی ئەو بەسەرهاتەمان دەکا کە کوردستان ڕۆژانە بە بەربلاوی شاهێدی خوێن، خەم و ئەشکەنجە و برسیتی و بێبەشی لە مافی ئێنسانی دانیشتوانیەتی.

قازی: هەر چەند باوەڕی بە وتووێژ بۆ بەرگری لە کوشتار و ئاسوودەیی خەڵکی کورد تا ڕادەی خۆ قۆربانی کردن وەگەڕ دەخات. بەڵام کاتیک لەشکری تاران لە بەرەی سەقز بە پێچەوانەی بەڵێن و ڕێککەوتنەکان (۱۶ی ئۆکتۆبری ٤٦) سێ کامیونی پڕ لە چەک و تەقەمەنی لە ژێر فەرمانی ستوانیەکەم (سرباز وطن)بۆ ناوچەکە دەنێرێ، کە پێشمەرگە بە وریایی دەست بە سەر چەک و نەفەرەکاندا دەگرن. (هەر وەک ئاگربەستەکەی خۆمەینی لە شەڕی سێ مانگەی ساڵی ٥٩ لە بەرەی نەوسوود بە کەڵک وەر گرتن لە ئامبۆلانس بۆ گواستنەوەی چەکوچۆڵ کردیان.) دەست لە وتووێژ هەڵدەگرێ و وەلامی ئەوە دەبێ تا ئاژاوە گێڕان لەو پۆستە دابن وتووێژ هیچ ئاکامێکی نابێ.

پێشەوای کۆماری کوردستان بە جوێ لەوە کە بۆخۆی پەیمان و بەڵێن و سوێندەکەی تارادەی خۆ قوربانیکردن بردەسەر، لە

بەشی نۆهەم

وەسیەتنامەکەیدا لە کورد دەخوازێ تا بیری سەربەخۆییخوازی بەرنەدەن لەبەر ئەوە هەموو شتێکی کورد لە بوونی سەربەخۆییدا دەبینێ.

"از قیام دست بر ندارید تا از سلطه رهایی یابید. اگر سر زمینی داشته باشید استقلالی داشته باشید و مال وخاک و میهن شما متعلق بخود شماباشد ، آنگاه همه چیز خواهید داشت، هم مال هم ثروت، هم دولت هم آبرو و هم میهن".

خوێنەری هێژا: مێژووی پێ هەڵگوتن (پێیا هەڵدان) و سۆزو هەست نە دەوری ماوە و نە چارە سەری پێیە. کاتی ئەوە خەریکە درەنگ دەبێ ئەگەر کورد ئاوڕی زانستی و دوورلە هەستو سۆزی پشت بەستوو بە بەڵگە نەکاتە دەسپێکی هۆکاری نەهامەتی و بە بێ سەرئەنجام بوونی خەباتی دوورو درێژی خۆی لە بەشی کوردستانی ڕۆژهەلات.

ئەوە کە تا ئێستا هاتوە بە چاک و بە خراپ بە سەرکەوتوویی و تێشکان هەر هەمووی مێژووی شیرین و تاڵی میللەتی ئێمەیە کە کەمو زۆر لە دەورانی جیا جیا دا هەرکامەمان تیدا بە ڕێژەییێک شەریک و خوڵقێنەری بووین. لێرە دا مەبەست ئەوە نییە کە کەسێک بێ تاوان و لاینێک بە تاوانبار بناسرێ لاینەکانیش لە کۆمەڵێک تاک پێک هاتون کە هەموویان لە خۆڵقاندنی بەسەرهاتەکەماندا دەوریان هەبوە. عەلی ئەمینی، سەرۆک وەزیری شا پشتگیری مۆسەدق-ی دژبەری دەکا لە بەر ئەوە کاتی خۆی لە شانزدەهەمین دەورەی مەجلسی ئێران دا لە سەر حکومەتی میللی ئازەربایجان وتوویەتی "یک عده قلیل نمی توانند و حق ندارند دعوی خومختاری کنند"!

(روزنامه ایران و جهان - ش ۱۷۵ - ۱۹۸٤ - ۰۹ - ۱٦).

لە کەشو هەواییێک دا کە بیری ڕەگەز پەرستانەی ناسیۆنالیستی خۆ سەپێن لە گەڵ سیستمی دێمۆکراسی و ئازادیخوازانەی داواکراوی حێزبەکانی ئێمە هەر وەک وتەی بەڕێز جەماڵ نەبەز "وەک هەتاوو گۆشتی بۆ گەنیوە، هەر چی هەتاوەکە بەتینتر بێ بۆگەنیوی گۆشتەکە زێدەتر هەڵدەستێ"، لانیکەم لە نەیارەکانمانەوە فێربین پشتی یەکتر بگرین، هەڵەکانمان پشتڕاست بکەینەوەو لە بری ڕوو کردن لە نەیاری فێڵە بازی تاقیکراوە دەستی یەکتر بگرین. ئەوە هەڵوێستی (مصدق) هەر ئەو کەسەیە کە تاک و کۆی کورد بەساڵانێکی دوورو درێژە لە خۆی کردوە بە "شێخی سەنعان"! کاتێک هەڵوێستی کەسایەتی هەرە دێمۆکراتی ڕەگەزی زاڵ بەرانبەر لانیکەمی ویستی ڕەوای میللەتێک ئەوەبێ! ئیتر چاوەڕوانی لە تۆرەمەی ڕەزاشا و خۆمەینی دەبێ کامە بەرهەمی بۆ دابەشکردنی دەسەڵات و مافەکان لە چووار چێوەی خەونەکانی ئێمەی لە خۆ گرتبێ؟

خۆزگە "وتە بێژ"ی وتووێژخوازی شەق تێکەوتووی هاو خەباتەکەی دوێنێ لە گەڵ و"تە بێژی سکرتێری گشتی" لە جیاتی مۆرە کردن لە یەکتر و شیرو تیر لەیەک سوین پێش هەڵکردنەوەی ئالای پێغەمبری ئاشتی بوون لە گەڵ گوێ نەبیسی نەیار، ئاورێک لە دیواری حەوشەکەی ئەودیوی خۆیان لە کەمپی (کۆی) بدەنەوە، ئەوجار ڕوو لە تارانی پێغەمبەری ئاشتی کوژ بۆ خۆڵقاندنی وین و برلین و چوار چراییکیتر بکەن.

دوکتۆر قاسملوو (چل ساڵ خەبات) دەڵێ: "مێژووی کۆماری کوردستان مێژووی هەموو خەڵکی کوردستانە، بۆیێ هەرتاکیکی کورد مافی ئەوەی هەیە وەردی بداتەوە و خاڵی کزو بەهێزی دەسنیشان بکا". ئەم ڕاستیە لێرەدا جێ دەگرێ کە مێژووی سی ساڵەی ئەمدواییە مێژووی دەسکردی ئێمەیە، بۆیێ دەبی ئاوڕی دوور لە سۆزی لێ بدەینەوە تا ئەگەر بۆ خۆمان خەیروبێری جێالە تەمەنێک دەربەدەری تێدا نەبوو، شکست و بەسەرهاتی ئێمە و کۆمەڵگاکەمان کە هێشتار ڕۆژانە قوربانی دەدا بەرۆکی نەسڵە کانیترمان نەگرێ.

کاپیتاڵی بەڕواڵەت ئامادە لەمەیدانی گەلی ئێمە لە پێوەندی داواکاری گەلاڵەکراوی مافە سەرەتاییەکان وێرای تێکۆشانی تاکو تەرا وڕۆشنبیری سەربەست، حێزب و ڕێکخراوەکانی کوردستانن. خەباتی ئەم حێزبانە زیاتر لە سۆنگەی وتار و هەڵسوکەوتی ڕێبەرەکانەوە خۆ دەنوێنێ (کە وا باس دەکرێ زۆرجار سەرە ڕۆیانە بێ). هەر ئەم ڕێبەرانە لەسەردەمی ژیاندا بە فراوانی تووشی هەڵە و هەڵداشتن دەکرێن ! بەلام پاش مردن یا کوژران (لای کورد زۆرتر کوژرانە)! دەکرێن بە حەزرەتی عیسا! تەنیا بۆ قازانجی دینداران نە کۆمەڵگایێک کە پێویستە ڕزگار بکرێ! موریدی باش ئەوەیە وێنەی جوانتریان لێ بکێشێ بە کوڵەباڵ یا بێ کوڵەباڵ! پەیتا پەیتا خۆی بە ڕیبەرەوە هەڵواسێ، تا زۆرتر وەفادار بە ئامانجی حێزب بناسرێ!؟ پێشەوا ڕێبەرمانە: بەلام قەت گوێ نادرێتە ئامۆژگاریەکانی؟ هەر وەک ئەویش گوێ نەدا بە خەڵکی پێش خۆی! قاسملوو پێغەمبەرمانە: پێغەمبەری ئاشتی، بەلام دانیشتن و قسە لە ئاشتی نێو خۆیی کورد کردن بۆ کورد حەرام و بۆ دوژمن و سەربڕینمان حەلاڵە!! بۆ یەک خستنی بێگانە نە سەرێک نە ڕێبەرێ، کۆمەڵێک سەر قوربانی دەکەین، بەلام بۆ یەک خستنی هێز و توانای خۆمان سەبری دوو ساڵ تەرخان کردنی کاتمان نیە. بۆ ڕێک کەوتن لە گەڵ نەیاری سەرەکی کە قەت بێجگە لە فێڵ ئامادەی ڕێک کەوتنی ڕاستە قینە لە گەڵمان نەبوە سی ساڵ سەبرو تاقەتمان بۆ وەستان لە سەر کەرەم و بەزەیی جەللادی کورد هەیە. بە قەولی وتە بێژی سکرتر "وتووێژمان نهادینە کردوە"!!!

یەکێک لە هۆکارەکانی کورتی تەمەنی کۆماری کوردستان دەتوانین لە هاو ڕێچکە نەبوونی پەروەردەی خەڵک لە گەڵ دینامیزمی ڕزگاریدەر (پەروەردەی بیری خۆڕاگری نەتەوەیی) و قەرار نە گرتنی مادە ڕزگاریدەرەکان لە مەدارێکدا دەسنیشان بکەین.پاش ئەزموونی لە ڕاستیدا سەرسووڕهێنەری کۆماری کوردستان. (سەر سووڕهێنەر لەو گۆشە نیگایەوە کە بە ماوەی

چەندڕۆژک ئاسەوارێکی عەمەلی لەو پێکهاتە نیشتمانیە بە جێنەما)؟ بۆ وێنە نیشانەیێک بە دەستەوە نیە تاقە پێشمەرگەییک ئامادە بووبێ چەند ڕۆژێک خۆ ڕاگرێ، یان ئەوە لە گەڵ بارزانیە مێوانە کان کەوێ تا ئێمە ئێمڕۆ وەک ئاسەواری خۆراگری جەماوەر ئاماژەی پێبدەین!

دەبێ کاتی ئەوە نەهاتبێ:

ڕێبەرانی جووڵانەوەی ئەم پارچەو ئەویندارانی سەرفەرازکردنی وڵات بە گشتی، ئاوڕێکی سەردەمیانە بۆ پێداچوونەوە بە هەڵوێستی سیاسیمان لە ئاست نەیاری بە شاهێدی مێژوو هەمیشە (دوژمن)، و هەڵوێستی خۆمان بەرانبەر بە یەکتر و هەڵبژاردنی ڕێبازێکی پەروەردەیی وەڵامدەر بدرێتەوە تا هەم یەکەتی خۆمان دەستەبەر کردبێ و هەم بە ڕێژەییێک نێوەنجی دڵنیای بۆ بەر پەرچ دانەوەی پلانە ڕەنگامەکانی دوژمنمان بەرز کەینەوە.؟

زەحمەتە ئەگەر لەشکری پەنجا هەزار کەسیمان هەبێ کاتێک خۆمان بۆ ڕۆژی بڕیار پەروەردە نەکردبێ چارەنووسمان لە دواساتەکانی تەمەنی کۆماری کوردستان باشتر بێ.

لە کۆتایی دا بۆ زانیاری ئەو بەڕێزانە کە پێیان وایە سەر بە خۆ ڕاگەیێندرانی "کۆماری دێمۆکراتیکی کوردستان" بۆختان (اتهام). ە چەند بەڵگەیێکیتر لە دەیان وێنە بەڵگەنامە تۆمار کراوەکان، دەخرێتە بەر دیدەی ورد بینی خوێنەر تا ڕاست و ناڕاست زیاتر لێک جوێ بکرێتەوە و هەر نەبێ ئەگەر ناتوانین خۆڵقێنەری ڕۆژانی پڕ لە سەروەری وەک ئەو سەردەمە کەم تەمەنە بین، با لانیکەم ئەوە کە هەبوە وەک خۆی قیبلەی، تامە زرۆیانی ڕزگاری کورد لە کۆیلەتی بێ و چیتر ئەو تاقە بەڵگە لە مێژووی مۆدێرن و کورت ماوەی ڕزگاری نەتەوەیی لەلایەن سیاسەتوانانی دۆستی "برادران"! نەکرێتەوە بە خشەخش.

ڕۆژنامەی کوردستان: ژمارە پێنج، سەروتار: "ئێران و کورد" ٢٩ی بەفرانباری ١٣٢٤

ئەگەر سەربەخۆ بین ژیانمان خۆش و شیرینە، پڕ لە هەلهەلە و وەلوەلەیە. نۆ ملیون کورد، ئێران، تورکیە، عێراق، سوریە هە ربەشێ لە خاک و نیشتمانی خۆیدا بە دەنگێک و ڕۆحێک داوای بەشی خۆیان دەکەن و بۆ بە دەسهێنانی ژیانی سەربە

خۆیی و ئازادی گیانیان لە بەر دەستە، نۆکەری بێگانە، خۆێڕی و نانەجیب ناکەن. "لە درێژەدا سەروتاری کوردستانی ژمارە پێنج پشتیوانی لە ئەبولقاسم خانی بەختیاری دەکا و دەنووسێ: " کورد هەر کوردە لە چین بێ یا لە ماچین".

کوردستان ژمارە شەش: لاپەڕە چوار سەردێڕی "ڕاسپاردەیێک بۆ لاوان - سید محمد حەمیدی" هاتوە: "بە دەنگی بەرز بە دنیا بڵێن ئازادی و سەربەستی کوردستانمان دەوێ".

کوردستان ژمارە حەوت: لاپەڕە دوو. سەردێڕی "کوردستان بە فێرۆ ناخورێ" ئیمامی، لە درێژەی وتارەکەیدا دێتە سەر باسی دابەشکردنی کوردستان و دەنووسێ: "ئەوا وەڵامیان دەدەینێ، کوردستان ملکی کوردە، بە فێرۆ ناخورێ و هەتا (یک) لە نەتەوەی کورد لە سەر دونیا زیندووبێ بۆ ناساندنی حەقی میللی کورد و وەدەست هێنانی خاکی کوردستان ملە دەکەین. بە هێزی لا و و گەنجی نیشتمان پەروەری کورد، جەغزیکی پان و قانوونی بە دەورەی تەواوی خاکی کوردستاندا دەکێشین و لە بێگانە جودا دەبینەوە".

کوردستان ژمارە حەوت: لاپەڕە دوو، سەردێڕی "ڕۆژنامەی کوردستان قیبلەی ئازادی کوردە" سمایل ئیلخانی زادە دەنووسێ: "بە قەڵەمی زانایانی خۆمان هەموو ڕۆژێ قەباڵەی ئازادی لەسەر لاپەڕەی ڕۆژنامەی کوردستان دەنووسین و حەقی ژیان و سەربە خۆیی میللەتی کورد لە بەر چاوی دونیا ئیسبات دەکەین". لە لاپەڕەی ٣ی ئەم ژمارە دا هەڵ کردنی ئاڵا بە جێژنی سەربەخۆیی نێو دەبرێ و پەیمان دەدرێ بۆ ئازادی و سەربەخۆیی کوردستانی گەورە.

کوردستان ژمارە هەشت، لاپەڕەی ٣ شا سوڵتان خانمی فەتاحی قازی لە وتاری خۆیدا: ئاماژە بە گەیشتن بە سەربەخۆیی و بانگەوازی پاراستنی ئاڵای پیرۆزی سەربەخۆیی کوردستان دەکا.

کوردستانی ژمارە یازدە: سەردێڕی، دەربڕینێکی هیوا بەخش "یەکیەتی ئێمەی بە ئارەزوو گەیاند"

نووسراوە: کورد بە دونیای نیشان دا دە توانێ بۆ خۆی ئیدارە بکا، بەرانبەری مەنشووری ئاتلانتیک کە هە ر میللەتێک بتوانێ خۆی ئێدارە بکا حەقی ئازادی هەیە و بێگانە نابێ حوکمیان بە سەردا بکا، لێرە بەو لاوە هەمیشە بە ئازادی دەژی".

کوردستان ژمارە هەژدە: لاپەڕەی ٤ لە وتەی جێژنی چاپخانەی کوردستاندا، وتاری (قادر مودەڕەسی) هاتوە: ئەی مەهاباد

بە خۆت بنازە کە ئەورۆ ڕۆڵە ڕەشیدەکانت توانییان ئاڵای سێ ڕەنگی سەربەخۆیی لە سەرتۆ هەڵبکەن و دایکی نیشتمانی کورد ڕزگار بکەن، ئەی مەهاباد بزانە جێ و مەقامی تۆ بڵندە قیبلە و مێحرابی نۆ ملیۆن کوردی لە دیل و یەخسیری نەجات بدەی.

هاواری نیشتمان ژمارە یەک: لاپەرەی ١٩. نووسراوە: مەلا مستەفا لە تەمەنی چلو ڤێنج ساڵیدایە دووری لە خاکی بارزان هێندە لەویدا تەسیری نە کردوە شایەد عیلەتی وەی بە سەربەخۆیی دینی مەبێ کە بە شەرافەتمەندانە دەژین و ئەویان بە دڵێکی پاک دە باوەشی خۆیان گرتوە...

کوردستان ژمارە ٢٥ سەردێڕی "جێژنی سەربە خۆیی و ناساندنی پێشەوای کوردستان" هاتوە: ڕۆژی ٦ - ١١ - ١٣٢٤ لە لاین ئاغای شێرزاد و محمد حسێنخان ئەمیری بە بۆنەی سەربە خۆیی کوردستان و ناساندنی پێشەوای مۆعەزەم جێژنێکی زۆر جوان گیرا.

کوردستان ژمارە ٢٨، لاپەڕەی (یەک) هاتوە: ڕاگرتنی ئازادی لە وەدەست هێنانی زەحمەتترە، جا لە بەر ئەوە وەزیفەی هەموو کوردێک فیداکاری سەروماڵە لە پێناو ڕاگرتنی سەربە خۆیی کوردستان...

کۆنسوولی سۆڤیەت لە ورمێ بە پێ بەڵگە کانی ئارشیوی ڕووس وەرگێڕانی د.ئەفراساو هەورامی لاپەڕەی ١٩ دەڵێ: "سەرکردەکانی کورد هەوڵ دەدەن بۆ دروست کردنی کوردستانێکی سەربە خۆ بە پشتیوانی هەرکەس و لاینێک بێت، کوردەکان وا لە سەربەخۆیی گەیشتوون کە لە چەوساندنەوەی دەوڵەتانی ئێران، عێراق و تورکیە ڕزگارییان بێت."

خۆێنەری ئازیز ئەوە گۆشەیێکی هەرە کورتی خواست و ئامانج و ناوەرۆکی سیاسی بڕوای بەرپرسانی کوماری کوردستانە کە بە زۆری لە دووتوێ ڕۆژنامەی کوردستان ئۆرگانی دەربڕینی ڕێبازی کۆمار و حیزبی پێک هێنەری حیزبی دێمۆکراتی کوردستان هەڵ بژێردراون. دیارە لە ژمارەکانیتری کوردستان ئۆرگانی حیزب و کۆماردا وێنەی فراوانتر لە بەر دەستدان.

سەرچاوە
Serchawe

بەشی نۆهەم

سەرچاوەکان:

١- ڕۆژنامەکانی کوردستان سەردەمی کۆمار . ژمارە ١ - ١٠ خۆماڵی.
٢- هاواری نیشتامان (بڵاو کەرەوەی بیری یەکیەتی جەوانانی دێمۆکرات) ژمارە یەک خاکەلێوەی ١٣٢٥.
٣- نیشتمان (بڵاو کەرەوەی بیری کۆمەڵەی ژ - ک) ژمارەی ٧ ـ ٨ ـ ٩.
٤- هاواری کورد ژمارە یەک.
٥- ڕۆژنامەی کوردستان، مەهاباد ١٣٢٤ - ١٣٢٥ی هەتاوی ئامادەکردنی - ڕەفیق ساڵح - سدیق سالح بنکەی ژین.
٦- بیری نەتەوەیی کوردی چەماڵ نەبەز.
٧- احزاب سیاسی و انجمن های سری در کرمانشاه. محمد علی سولتانی.
٨- کورد و عەجەم، مێژووی سیاسی کوردەکانی ئێران. صاڵح محمد امین.
٩- دەوڵاتی جمهوری کوردستان، نامە و دکۆمێنت - محمود مەلا عززەت.
١٠- چل ساڵ خەبات لە پێناوی ئازادیدا. د.ع . قاسملوو.
١١- کۆمارە کوردیەکەی مەهاباد، بە پێنووسی؛ ئارشیە ڕۆزوێڵت. و: عەبدولحەمید حسینی.
١٢- ڕووداوەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە ڕووسیەوە لە چەند بەڵگەنامەییکی شورەویدا. د. ئەفراسیاو حەلیمی ، پێدا چوونەوەی د. یاسین سەردەشتی.
١٣- موحاکمە کردنی پێشەوا قازی محمد لە یادداشتە کانی قوام سلطنە.
١٤- جنبش ملی کورد. کریس کۆچرا. ت: یونسی.
١٥- لە ژ کافەوە بۆ کۆمار ئەیوب ئەیوب زادە. سایتی هەڵوێست.
١٦- اوضاع سیاسی کردستان. از سال ١٢٥٨ - ١٣٢٥ مجتبی برزویی.
١٧- کرد و کردستان نیکیتین. ت؛ م، قازی.
١٨- فرازو فرود فرقە دموکرات آذربایجان، بە روایت اسناد محرمانە اتحاد جماهیر شوروی. جمیل حسنلی.

سەرچاوە: ماڵپەری هەڵوێست - ڕێکەوتی: ١ی فێبریوێری ٢٠٠٩

سەرچاوە
Serchawe

کۆماری کوردستان

حسن ئەیوبزادە

کۆماری کوردستان، ئەوجۆرەی کە بووە نە ئەو جۆرەی کە دەیناسێنن خوێندنەوەی حیزبە کوردستانییەکان و حیزبی تودەی ئێران لەسەر واقعییەتی وجودیی کۆماری کوردستان و سیستمە حکومەتییەکەی ناتەبان. دۆکۆمێنتە کانی سەردەمی کۆمار ئەو خوێندنەوانە ڕەتدەکەنەوە..

حیزبی تودە، یەکەم حیزبی سیاسیی بووە کە کۆماری کوردستانی بە حکومەتی خودموختار، ناوبردووە. حیزبەسیاسییەکانی کورد، بە تایبەتی حیزبی دموکراتی کوردستانی ئێران، بەچاولێکەریی لە حیزبی تودە، کۆماری کوردستانی بە حکومەتی خودموختار، حکومەتی میللی و جمهوریی مەهاباد ناو بردووە.

ئەو فاکتۆرانەی کە ئاماژەیان پێدەکرێ تازەنین، بەڵکو وەبەرچاو نەگرتنیان لە رابردوودا مەسلەحەتیی بووە.

١- دۆ کۆمێنتە حاشاهەڵنەگرەکانی کۆماری کوردستان(کوردستان - ئۆرگانی کومیتەی ناوەندیی حیزب).
٢- ئیددیعانامەی دادستانی دادگای نیزامیی ئێران دژ بە پێشەوا، صدر و سەیفی قازی و ١٢ شەهیدی ئێعدامکراوی بنەماڵەی فیض اللەبەگیی لە سەقز و بۆکان، بە تاوانی "جیاکردنەوەی بەشێک لە ئێران و سەربەخۆییخوازیی).
٣- وتە و نوسراوەی بەشدارانی کۆمەڵەی ژ - ک، ئەندامانی کومیتەی ناوەندیی و میتینگی بەناوبانگی دووی ڕێبەندان"

٤- ویستی خەلک و پێشینەی خەباتی کورد.

٥- ڕەخسانی زەوینەی لەبار بۆ ڕاگەیاندنی سەربەخۆیی کوردستان. واتە نەبوونی هێزی تێکشکاوی حکومەتی شا لە کوردستان.

٦- هەبوونی سەرۆکایەتییەکی زانا و خاوەن بڕیار.

ئیددیعادەکرێ کە کۆماری کوردستان دامەزراوێک بووە وەکو فیرقەی دێموکرات لە چەشنی جمهورییە خودموختارەکانی سۆڤیێتی بەرێ. بۆ ئەو ئیددیعایانەش ئاماژە بە وتووێژێکی ناتەواو وکاتنەدیاری چەند ڕۆژنامەنووسی ئێرانیی دەکەن کە گۆیا لەگەڵ سەرۆکی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، پێشەوا قازی محمد، کراوە. ئەو ئیددیعایەش بەپێی دۆکۆمێنتەکانی "کوردستان" ئۆرگانی کومیتەی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستان بێئیعتیبارە.

چونکە ڕاگەیاندنی کۆماری کوردستان ٢٥ ڕۆژ دوای ئەو وتووێژەی پێشەواو هەواڵنووسەکان بووە. وتووێژەکە لە ژمارەی یەکەمی "کوردستان" و لە ٢٠ - ١٠ - ١٣٢٤ دا چاپ کراوە. بەڵام کۆماری کوردستان، دوای میتینگی ٢٠.٠٠٠ کەسیی نوێنەرانی هەموو بەشەکانی کوردستان لە مەهاباد لە ٢ی ڕێبەندان و لانی کەم ٤٣ ڕۆژ دوای "وتووێژە" کەی جەنابی قازی محمد و ڕۆژنامەنووسەکان ڕاگەیەندراوە.

داخوازی بەشداران بۆڕاگەیاندنی سەربەخۆیی کوردستان لە میتینگی ٢٠.٠٠٠ نەفەریی نوێنەرانی هەموو بەشەکانی کوردستان لەمەهاباد لە ڕۆژی ٢ی ڕێبەندانی ١٣٢٤ بەم شێوەیە ڕاگەیاندراوە: ئەلف.

١- لەو جێگایانەی کورد تێیدا دەژین بە ئیستیقلالی تەواو بگا.

٢- انتخاباتی مجلس شورابکەن.

٣- حکومەتی میللی کوردستان و وەزیرەکانی ساز بکەن.

٤- هێزی موسەلەحی کورد تەشکیل بدەن.

٥- لەگەل دەوڵەتانی همسایە رابطەی تجارەتی و اقتصادی برقرار بکەن.

٦- لەگەڵ برا ئازەریەکان همکاری و دۆستایەتی محکم بکەن.

ب. لەژمارەی ١٠ ئۆرگانی کوردستان، لە ڕۆژی ١٥ ڕێبەندان واتە ٢٥ ڕۆژ دوای وتووێژەکەی قاضی محمد، جەژنی سەربەخۆیی کوردستان و هەڵکردنی ئاڵا و دامەزراندنی هێزی میلیی دەستی پێکردووە.

سەرچاوە
Serchawe

بەشی نۆهەم

ڕاگەیاندنی کۆماری کوردستان لە لایەن قازی محمد دوە پازدەڕۆژ دوای میتینگی ۲۰.۰۰۰ کەسیی نوێنەرانی خەلک لە مەهاباد بووە.

نوتقی جەنابی قازی محمد و ڕاگەیاندنی کۆماری کوردستان لە ژمارەکانی ۱۱ و ۱۰ی "کوردستان" دا بڵاوکراوەتەوە.

لە ژمارەی ده بە دواوە تا ژمارەی ۲۶ مانشێتی ئۆرگانی "کوردستان" ڕاپۆرتی بەڕێوەبردنی جەژنی ئیستقلال و سەربەخۆیی، هەڵکردنی ئاڵای کۆماری کوردستان و دامەزراندنی هیزی میللی بۆ دیفاعی نیشتمان بووە.

مەسلەحەتی حیزبەسیاسییەکان و واقعییەتی مێژوویی ئەگەر یەک نەگرنەوە دوو مەسەلەی جیاوازن. حیزب ئازادە چۆن بیر دەکاتەوە یان سیاسەت دەکا. بەڵام ئازاد نییە واقعییەتی مێژوویی بۆ سیاسەتەکەی و بۆچوونەکەی بگۆڕی.

بزووتنەوەی ئاراڕات، پاشایەتی شێخ مەحمود، بزووتنەوەی سمکۆ، بزوتنەوەی شێخ سەعیدی پیران و ئێعدام کردنی سەرکردەکانی بە تاوانی سەربەخۆییخوازیی کورد هەوێنی ویستی پیرۆزی دامەزرێنەرانی کۆماری کوردستان بوون.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لەسەرەتای دەستپێکردنەوەی خەباتی خۆی دوای روخانی کۆماری کوردستان هەرگیز ئەو دۆکۆمێنتانەی کە ئێستا لەبەردەستدان نە خستەروو. بەلگە و دۆکۆمێنتەکان بۆ رەتکردنەوەی بۆچوونی ئێرانیچییەکانی حدکا زۆرە و دەتوانن لە ۹۳ ژمارەی کوردستاندا بیانخوێننەوە. لە نێو ئەو کەسانەی کە لە کۆماری کوردستان و لە کۆمەڵەی ژکافدا خەباتیان کردووە، نووسراوەکەی مامۆستا هەژار سەبارەت بە سەربەخۆیی کۆماری کوردستان گرینگترینە.

مامۆستا هەژار شاعیری میللی کورد و ئەندامی کۆمەڵەی ژ - ک، لە لاپەڕەی ۵۸۸ کتێبی چێشتی مجێور، چاپی یەکەم پاریس، ساڵی ۱۹۷۷ دا دەنووسێ:

"ڕەفیقی سابڵاغم هەر ئەو عێراقیانە بوون کە مالیان هاتبوە سابڵاغ...

بەیانییەک لە خەو هەستام، گوتیان ژاندارمێک لە ئاگاهی شارەبانییەوە هاتبوە دوات. عەبدوڵلای برام لەگەڵ سەید عەبدوللای کولیجی گوتیان لەگەڵتا دێین.

سەرچاوە Serchawe

- ناکاکە، خۆم دەچم بزانم چیان دەوێ.

کابرایەکی کورد - رەئیسی ئاگاهی دەستی بە پرسیار کرد:

- ناوت،؟ عومرت؟ تۆ وەختی خۆی کۆمۆنیست بوی، هەڵاتوی... لەو قسانە.

گوتم تۆ کوردی سابڵاغی؟ بەڵێ!

- کاکە خۆت نا، باوکت، دایکت، قەت بۆیان نەگێڕاویەوە کە کۆمەڵە هەبووە، قازی محمد هەبوە، داوای ئیستیقلالی کوردستان کراوە؟!

- نا نەم بیستووە!

حەزم دەکرد بیستبات! من داوای دابەشبونی خاکی ئێران و ئیستیقلالی کوردستانم کردووە، قەت ئەوەندە خوێری نەبووم کمونیست بم".

- سەرچاوە. کۆی ٩٣ ژمارە "رۆژنامەی کوردستان" سەردەمی کۆماری کوردستان (١٣٢٤ - ١٩٤٦). ئامادە کردنی - رفیق ساڵح. سەدیق ساڵح. پرۆژەی هاوبەش ئاراس و بنکەی ژین ژمارەی سپاردن. ١٧٠ ساڵی ٢٠٠٧ خوزیا دوو دەزگای ئاراس و بنکەی ژین کە خزمەتیان بە فەرهەنگ و مێژووی کورد جێی پێزانینە، بۆیان بکرابایە سەرجەمی ئەو ٩٣ ژمارەیەی کوردستان بخەنەسەر تۆڕی ئینترنێت و لیستی کتێبەکانیانەوە، بۆ ئەوە سەراسویی کردنیان بۆ خوێنەری کورد بەسانیی بێ.

سەرچاوە
Serchawe

میژووی کۆمەڵەی ژ- ک و کۆماری کوردستان و رۆڵی کەلۆڕەکان

ئێقباڵ سەفەری

پاش ئەوەی کۆمەڵێک لە هەڵکەوتوانی کورد لە ناوچەی موکریان و لە ساڵی ١٣٢٠ ریکخراوی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان پیک دێنن و چالاکیەکانیان بە مەبەستی بەدەستهێنانی مافی گەلی کورد دەستپێ دەکەن، ئەم کۆمەڵەیە پەلوپۆ دەکێشی بۆ ناوچەکانی دیکەی کوردستان. لەم پێوەندیە دا میرزا عەبدوڵا مودەبەر (ناسراو بە ئاغەگەورە) کەلۆڕ (کەڵهوڕ) خۆی دەگەیەنێتە شاری مەهاباد و لەگەڵ کۆمەڵێک لە چالاکانی ئەوە دەم کۆ دەبێتەوە. لەو کۆبونەوەیە دا ناوبراو وەک بەرپرسی گشتیی رێکخستنی کۆمەڵەی ژ - ک لە شار و ناوچەکانی سنە، کرماشان، ئیلام و لوڕستان دیاری دەکرێ. بە گەڕانەوەی ئاغاگەورە لە مەهابادەوە بۆ کرماشان، چالاکیەکانی کۆمەڵەی ژ - ک پی دەنێتە قۆناخێکی نوێوە. لەم پێوەندیە دا کۆمەڵێک چالاکوانی سیاسی - تەشکیلاتی لە ریزەکانی کۆمەڵەی ژ - ک دا دەست بە چالاکی و ریکخستن دەکەن. یەک لەو کەسانە میرزا برایمخانی نادرییە کە دەبێتە جێگری میرزا مۆدەبر و چالاکیەکان لە ناوچەکانی کرماشان، پشتکویە و لوڕستان سەرپەرەستی دەکا. کەسی دووهەم لەو تیکۆشەرانە مامۆستا سەید تاهیری هاشمی بووە کە دەبێتە دەبیری کۆمەڵە لە شاری کرماشان. کەسی سیهەم رەشید باجەڵانییە کە وەکیلی دادگوستەری بووە، بەرپرسایەتی بەشی باشور لە شاری خانەقینی پێدەسپێردرێ و هەروەها پێوەندی نێوان باشور و کرماشانیش بەڕێوە دەبا کە لە شاری بەغداوە دەستپێدەکا تا دەگاتە کرماشان. چارم کەس یەدوڵا رەزایی دەبێ کە بە بەربرسی پێوەندیە گشتیەکانی ئێڵی کەلۆڕ دیاری دەکرێ و ناوبراو کەسێکی شارەزای بواری سیاسی بووە. بەمجۆرە کۆمەڵەی ژ - ک بە هۆی ئۆگر بوونی بە بیر و هزری نەتەوەییەوە لە ماوەیەکی کورت دا دەتوانێ بیری سەربەخۆییخوازی لەو ناوچانە پەرە پێبدا و ریکخستنەکانیان وەک

تەشکیلاتێکی چالاک خۆیان بنوێنن. بە دروست بوونی حیزبی دیمۆکراتی کوردستان ئەم چالاکیانە بەجۆرێک پەرە دەستێنن کە پێوەندی دایم لە نێوان مەهاباد و کرماشان و ناوچەکانی دیکە شێوازێکی تایبەت بەخۆیەوە دەگرێ. بەجۆرێک کە لەکاتی پێکهێنانی کۆماری کوردستان دا عەبدوڵا خانی مۆدەبەر و برایمخانی نادری خۆیان دەگەێننە مەهاباد و چالاکانە بەشداری هەڵسوڕاندنی ئەرکەکان دەبن. بەدامەزرانی کۆماری کوردستان، میرزا مۆدەبەر دەگەڕێتەوە کرماشان و میرزا برایمش دەکرێتە راوێژکاری سەرۆک کۆماری کوردستان، قازی موحەممەد. میرزا برایم بێجگە لەوەی کە راوێژکاری پێشەوا بووە، پلەی سەرهەنگی لە سۆپای میللی کوردستان دا هەبووە. بەسەرنجدان بەوەی کە زمانەکانی فەرانسی، ئینگلیسی، و عەرەبی بە باشی زانیوە، لە وەزارەتی ڕوشنبیریشدا (فەرهەنگ) هەڵسوڕ بووە و بابەتی بۆ رۆژنامەی کوردستان نووسیوە، یان وەریگێڕاوەتەوە. بەتایبەت لە گۆڤاری کوێستان دا چەندین وتاری لەسەر سەلاحەدین ئەیۆبی نووسیوە. لە پێوەندی لەگەڵ گۆڤارەکانی سەردەمی کۆماری کوردستان دا، میرزا برایم گەلاڵەی دامەزراندن و بڵاوکردنەوەی گۆڤاری ژیان دەخاتە بەردەست کاربەدەستانی کۆمار کە بە داخەوە لەبەر دەستپێکردنی شەر لەلایان دەوڵەتی ئێرانەوە و هێرش بۆسەر کۆماری ئازربایجان، ناچێتە بواری جێبەجی کرانەوە. بەڵام بەوحاڵەش میرزا برایم دەبێتە خاوەن ئیمتیازی گۆڤاری دەنگی کورد بە سەردەبیری سەید عۆبەیدوڵا ئەیوبیان، کە لە دوایین ژۆمارەی ئەم گۆڤارە دا ئاماژە بە رۆخانی کۆماری کوردستان کراوە. لە پێوەندی لەگەڵ نووسینی بابەت بە زاراوەی کوردی خوارو دا، یەدوڵا رەزایی کە ئەودەم لە شاری گێلانی رۆژئاوا نیشتەجێ بووە، لە گۆڤاری گەلاویژ دا بابەتی نووسیوە کە ناوئاخنێک بووە لە شێعر و لیکۆڵینەوەی ئەدەبی. بەم جۆرە بە ئاماژە بەو بەڵگە مێژوویانە بۆمان دەردەکەوێ کە رۆڵی کەڵوڕەکان لە کۆمەڵەی ژێکاف دا و بگرە لە کۆماری کوردستانیش دا بەرچاو بووە. هەڵبەت نابێ لەبیرمان بچێ کە ئەودەم ئەو ناوچانەی کە ئەوان تیکۆشانیان تێ دا بووە، لە ژێر کۆنترۆڵی دوستانی کورد و کۆماری کوردستان دا نەبووە.

پێناسەیەک لەسەر برایم خانی نادری کەلوڕ:

ئیبراهیم نادری یان ئیبراهیم خانی نادری ناسراو بە میرزا ئیبراهیم، کوری فەیزوڵای نادری، لەساڵی ١٢٦٠ هیجری لە شاری کرماشان لەدایک بووە. خوێندنی سەرەتایی و دواناوەندی لە کرماشان تەواو دەکا و بۆ درێژەی خویندن دەچێتە وڵاتی فەرانسە. پاش خوێندنی حقوق لە فەرانسە، دەبێتە ئەندام لە لۆژیونی فەرانسە و دوای گەڕانەوەش بۆ ماوەیەکی کورت دەبێتە مامۆستای دانشکەدەی ئەفسەری لە تاران. لە گەرمەی شەڕی گەردونی دوهەم دا دەگەڕێتەوە کرماشان و پاشان بەهاوڕێیەتی میرزا عەبدوڵای مۆدەبەر دەبنە ئەندامی کۆمەڵەی ژ - ک و چالاکیە رێکخستنیەکان لە کرماشان دەست پێدەکا.

بە پیکهاتنی کۆماری کوردستان وەک راوێژکاری پێشەوا دیاری دەکرێ و هاوکاتیش پلەی سەرهەنگی پی دەدرێ. پاش

سەرچاوە
Serchawe

بەشی نۆهەم

ڕۆخانی کۆماری کوردستان لەگەڵ چەند هاوالێکی دیکەی و یەک لەوان سەید عۆبەیدوڵا ئەیوبیان دەگیرێ و بۆماوەی دوو ساڵ لە بەندیخانەی پەهلەوی بەند دەکرێ. دوای ئازادبوون لە بەندیخانە، دەکەوێتە ژێر چاودێری کاربەدەستانی دەوڵەت و ئەم بارودۆخەش بۆ ئەو پڕوکێنەر دەبێ. لە کۆتایی دا و لە ساڵی ١٣٢٩ لە ڕیگای باشوری کوردستانەوە دەچێتە وڵاتی سوریا و لە لایان حەسەن زەعیم برازلی کەسایەتی ناسراو و راوێژکاری سەرۆککۆماری سوریاوە پێشوازی لێ دەکرێ. پاش گیرسانەوە لەو بەشە دابڕاوەی کوردستان دا، لەڕیگای حەسەن زەعیمەوە کاری بۆ دەکرێ و دەبێتە ئەفسەری لیپرسراوی باڵا لە هیزی هەوایی ئەو وڵاتە و تاکوو پلەی سەرلەشکری لەسۆپا دا سەردەکەوێ. برایمخان کە بە بیر و هزری کۆمەڵەی ژ - ک پەروەردە کراوە، لەوێش دەست لەسەر دەست دانانێ و ناسناوی و ئاشانیی ئەو لەگەڵ ژۆمارەیەک لە ئەفسەرانی کوردی سۆپای سوریا هیوایەکی دیکە دەخاتە دڵ میرزا برایمەوە. ئەویش بەو مانایە کە لە چەندین ڕیگاوە گوشار بخەنە سەر دەوڵەتی سوریا بۆ داکۆکی لە مافەکانی کورد، کە چ ئاکامێکی نابێ. پاش ئەوەی هەوڵەکانی میرزا برایم و هاوالانی لە ریگای گوشاری سیاسیەوە بێ ئاکام دەبێ، ئەوجار بە هاوکاری هاوالانی کوردی لە سۆپای سوریا و لە ساڵی ١٣٣٥ی هیجری گەلالەی کودەتایەکی لەشکرێ بۆ ڕۆخاندنی دەوڵەتی سوریا دادەڕێژن، کە ئەویش بەرلەوەی بچێتە بواری جیبەجێ کردنەوە ئاشکرا دەبێ و لە لایان دەزگای زانیاری سوریاوە فرۆکەکەی بەردەدرێتەوە و بۆ هەمیشە ماڵئاوایی لە کورد و کوردستان دەکا. بەمجۆرە و بە داخەوە ئەم ڕۆڵەی دیاری کرماشان و نەتەوەی کورد، بێ ناو نیشان دەمینێتەوە و نەگ بۆ خەڵکی کوردستان، بەڵکوو بۆ خەڵکی ناوچەکەی خۆیشی و حیزبەکەی خویشی (حدک) بە نەناسراوی، بنەو بارخانەی بەرەو کۆچی یەکجاری و بێ گەڕانەوە هەڵدەپێچێ.

سەرچاوە: ماڵپەری خۆرهەلات نیوز - ڕێکەوتی: ٢ی جانێوێری ٢٠١١

سەرچاوە
Serchawe

کورتە یادێک لە دووی ڕێبەندان

سیامەند شێخ ئاغایی

ئەیامێک پێش پێکهاتنی کۆماری کوردستان، لەباری نێونەتەوەیی یەوە هەلومەرجێکی لەبار لەجیهاندا هاتبووە ئاراوە. شەڕی دووهەمی جیهانی روو بەکۆتایی دەچوو. خەباتی دێمۆکراتی خوازانەی جیهان هاتبوو بەئاکام دەگەیشت. لەئاسیای دوور شۆڕشگێڕان ئیمپریالیسمی ژاپۆنیان بەچۆک داهێنابوو، فاشیسمی ئیتالیاو نازیسمی ئاڵمان سەریان بۆ خەباتگێڕان شۆڕ کردبۆوە. ئێران لەقەیرانێکی سەخت و دژواردا دەژیا. ئەرتەشی حکومەتی پاشایەتی کەنەفت و کەلەلا کەوتبوو.

نەمازە تاڕادەیەکی بەرچاو لەهەرێمی موکریان بێ دەسەڵات ببوو. هێزی هاوپەیمانان ئەمریکاو ئینگلیس دەستیان بەسەر ڕۆژهەلات و باشووری ئێران داگرتبوو. ئەرتەشی سوور واتە بەرەی سوسیالیستی باکوورو بەشێک لەرۆژئاوایی ئێرانیان داگیرکردبوو. لە نێو ئەو گێژاوو کێشەو هەراییەی کە دونیا بەخۆییەوە دەدیت، کوردانی مەڵبەندی موکریان خۆیان بۆ بەرنگاربوونەوەو ڕاونانی دوژمنی کزو لاواز ئامادە دەکرد. دەکرێ بکوترێ مەڵبەندی موکریان هەر لەنیوەڕاستی ساڵی ١٣٢٠وە نیمچە سەربەخۆ ببوو. کۆمەڵەی ژیان و حەیاتی کورد(ژێکاف) وەک تاکە حیزبێکی سیاسی، پێشڕەوو ڕێکخەری ریزەکانی گەڵ بوو. هاوکات سەرزەمینی موکریان بەدەست سەرۆک عەشایرو پیاوماقووڵانی ناوچەکە ئیدارەو بەڕێوە دەچوو.

ئیدی کەس سەرانەو باج و پیتاکی بەحکومەت ناوەندی نەدەداو کوڕی خۆی بۆ سەربازی ئەرتەشی شای ئێران نەدەنارد. لەنێوخۆیی ئێرانیشدا بەتایبەت لەناوەندو شارە گەورەو سەنعەتییەکاندا ڕێکخراوە دێموکراتە سوسیالیستەکان شکڵیان

بەشی نۆهەم

گرتبوو. لەژێر کاریگەری تەواویی ئەو هەموو گۆڕانکارییە بەخێرایانەی کە وڵاتانی ئورووپای داپۆشیبوو، وە لەنێو دونیایەکی ئاوا پڕ لەکێشەو هەراو هەنگامەیەدا، پێشڕەوی کۆمەلانی وەزاڵەهاتوویی کوردستان، هەنگاو بەهەنگاو ڕیزەکانی خۆیان لەگەڵ هیزە دێمۆکرات و سوسیالیستەکانی ئێران ڕێکدەخست و بەرەو پێشەوەیان دەبرد.

لەو ڕۆژانەدا مەهاباد ببوو بەمەکۆی خەبات،. دڵی وەک بورکانێک دەکوڵی و ئاوری لێ بەرز دەبوویەوە. شارو گوندەکانی دەوروبەری بەهەستێکی پاکی میللییەوە خۆیان بۆ ڕزگار کردن لەدەست ڕۆژە ڕەشەکان و چەوسانەوە ئامادە دەکرد. لەبارودۆخێکی ئەوتۆ پڕ جۆش و خرۆش دا کۆمەڵەی ژێکاف هەڵوەشاوەو جێگای خۆی بۆ حیزبێکی مۆدێرن و سەردەمیانە واتە 'حیزبی دێمۆکراتی کوردستانی ئێران' بەجێ هێشت.

لەرۆژی دووی ڕێبەندانی ساڵی ١٣٢٤ واتە شێست و پێنج ساڵ لەمەوبەر سەدان هەزار لەخەڵکی کوردستان لەهەر لاوە، بگرە لەماکۆ، سەڵماس ورمێ وەک ڕۆڵەکانی سمکۆی شکاک، هەرکی، زەرزا و شنۆیی. نەغەدەو پیران، سەردەشت و بانە. گەورکایەتی و مەنگوڕو مامەش، دێبۆکری و فیزوڵڵابەگی. سەقزو بۆکان، هەوشارو سائینقەڵاو... هەموو دەست پێکەوە، بەیەکدڵ و یەک ئامانج بۆ بەشداری لەمتینگێکدا کە حیزبی دێمۆکراتی کوردستان ڕێکی خستبوو، ڕژانە نێو شارە خونجیلانەکەی مەهاباد. لەمەیدانی چوار چرا، لەڕێوڕەسمێکی کەم وێنەدا سەربەخۆیی خۆیان بەگوێی ئازادیخوازانی دونیا ڕاگەیاند. هەر لەو کۆبوونەوە گشتی یەدا "قازی محەمەد" کەسایەتێکی دیارو زانا، شارەزا بەسیاسەتە نێونەتەوییەکان و ئاشنا بەچەند زمانی زیندووی دونیا، بەسەر کۆمارو پێشەوای گەلی کورد هەڵبژێردرا. هاوکات حیزبی دێمۆکراتی کوردستانی ئێران کە لەڕاستیدا هەژدەمانگ پێش کۆماری کوردستان لەدایک ببوو، بۆ یەکەمجار لەمێژووی خەباتی سیاسی کورددا توانی ببێ بەپێشڕەوی ڕاستەقینەی گەلی خۆی.

هەرچەند کۆماری کوردستان تەمەنێکی درێژی بڕ نەکرد، بەداخەوە لە ڕۆژی ٢٦ی سەرماوەزی ساڵی دواتر (١٣٢٥) بەپیلانی حکومەتی پاشایەتی ئێران و لە پێناو بەرژەوەندی ئابووری و سیاسی دەوڵەتە زلهێزەکاندا بوو بەقوربانی. بەڵام سەرەڕای ئەوەش کۆماری کوردستان لەماوەی یازدە مانگ تەمەنی کورتی خۆیدا توانی مێژوویەکی پڕ لە شانازی و سەروەری بۆ گەل و نیشتمانەکەی بخوڵقێنێ. لەنێو سەدەی بیستم و لەوکاتە پر لەگۆڕانکارییەدا، لە کات و ساتێکدا کە کوردستانی گەورە لەژێر چەکمەی دیکتاتۆراندا هەر وەک ئەم سەردەمە دەینالاند، کۆماری کوردستان بۆ یەکەمجار توانی ئاڵای سێ ڕەنگی خۆر نیشان لەسەر خاکی کوردستان هەڵبداو خۆر لەسەر ئاڵایی شەکاوە بە تیشکی زێڕینی دڵی نیشتمان رووناک بکاتەوە.

سەرچاوە
Serchawe

بەڕێوەبەرانی کۆماری کوردستان، بەتێکۆشانی بێوچان، بە هێزو توانایییەکی قایمەوە توانیان چارەنووسی گەلی خۆیان بەدەستەوە بگرن، گەرماو گەرم زۆر ڕێوشوێنی نوێ و پێشکەوتوانە بۆ نیشتمانەکەیان دەستەبەر بکەن. کۆمار هەر لەیەکەم ڕۆژی سەربەخۆیی خۆیدا توانی بە شێوازێکی دێموکراتانە هێمای فیکری خۆی دابڕێژێ و بیرو بۆچوونە جیاوازکان لەنێو خۆیدا جێ بکاتەوەو ببێ بەجێگای متمانەی گەلەکەی. ئەویش بەمانای ڕاستی خەڵک کۆمار بەهی خۆیان بزانن و بەچڕی تێدا بەشدار بن.

شاری مەهاباد لەو ڕۆژانەدا ببوو بەیەکپارچە گڕوتین، غرورو شادی. خەباتگێڕانی ئەو ئاوو خاکە سەرکەوتوانە قەڵای داگیرکەریان روخاندبوو. لەجێیدا کۆماری ئازادیان بۆ گەلی خۆیان دەستەبەر کردبوو. لەژێر ئاڵای کۆمارە ساواو دێمۆکراتەکەیاندا دڵ و دەروون و چاوی رۆڵەکانی کوردیان بەخوێندنی زمانی زگماکی، کلتوورو کەلەپووری خۆیان ڕوون کردبۆوە. ڕۆژنامەو گۆڤار بەزمانی شیرنی کوردی مژدەی ئازادیان بڵاو دەکردەوە، ڕاهێنان و وەرزیش لەبۆاری جیاوازدا بۆ لاوان پێکدەهات و لەهەموو بۆراو کۆڕوکۆمەڵێکدا پێشەوا قازی وەک مامۆستایەکی دڵسۆزو لێهاتوو بەشداری و حزوری هەبوو.

یەکی دیکە لە ئاکارە جوانەکانی کۆمار ئەوەبوو، بۆیەکەم جار لەمێژووی بزاوڤی کورددا بەرەسمی ناسینی مافی بەرحەقی ژنان بوو. پێشەوای بەلیمەت رێگای بۆ ژنان ئاواڵەکرد کە بەبێ پێچ و پەناو بەبێ پرسی پیاوان هەنگاو بنێنە نێو دەرەوەی ماڵ و لەکاروباری کۆمەڵایەتی و سیاسیدا بەشداری بکەن... بزوتنەوەی دێمۆکراتییکی کورد، لەسەردەمی دواکەوتوویی ئەوکاتدا بەبەشداریدانی نیوەی کۆمەڵ واتە ژن لە ژیانی کۆمەڵایەتی و پرسی نەتەوایەتیدا، توانیان بەئەم کردەوە مۆدێرن و کەم وێنە کە تەنیا لەگەڵێکی هۆشیارو پێشکەوتوو دەوەشایەوە، لەمێژوویی خەباتی کوردا شانازی بۆ خۆیان و گەلەکەیان پێک بێنن. کۆماری کوردستان لە ماوەی کورتی تەمەنیدا کە تەنیا ٣٣٠ ڕۆژی خایاند، توانی ببێ بەمەشعەلێک کە سەرنج و ڕایی تەواوی ئەو خاوەن نەزەرو تۆژینەوەر، ڕۆژنامەگەرو گەریدەی ئەوکات سەردانی کوردستانیان دەکرد، بۆلای خۆی ڕابکێشێ.

خەباتی ڕۆژنامەگەری کوردی هیچ یەک لە توێژەکانی گەلی لە تیشکی خۆی بێ بەری نەکرد. تا دوایین ساتەکانی تەمەنی بۆ گەورەساڵان، لاوو منداڵان ڕۆژنامەو گۆڤاری ئەدەبی وەک چیرۆک، شێعرو پەخشانی بڵاو کردەوە. هەروەها شانۆی "دایکی نیشتمان" کە زمانی حاڵی بەشی زۆری خەلکی ئەو سەردەمی کوردستان بوو، بۆماوەیەکی درێژ لەسەر سەکۆی نمایش مابییەوە، بوو بەزاخاوی مێشک و لە دەروونی گەلدا جێی خۆی کردەوە، بوو بەباسی نێو کۆڕو کۆمەڵی کوردەواری.

سەرچاوە
Serchawe

بەشی نۆهەم

دووی ڕێبەندان ڕۆژی ئازادی، ڕۆژی سەرهەڵدانی ئاواتە لەمێژینەکانی گەلی کوردە. ڕۆژی زاڵبوونی مافەڕەواکانی نەتەوەی کورد بەسەر ڕەگەزپەرەستی، دەمارگرژی فیکری، بەرچاوتەنگی، خۆ پەرەستی، چەوسێنەری و داگیرکەرییە... دووی ڕێبەندان ڕۆژی ڕاپەڕینی گەلێکی مافخوراوە بەدژی سەرەڕۆیی و کۆنەپەرەستی...

دووی ڕێبەدان بەرهەمەکەی کۆمارێکی ساواو جوانەمەرگ بوو. کە توانی لەماوەیی کورتی تەمەنی دا زۆر هەنگاوی بەنرخ بەرز بکاتەوە، زۆر بەخێرا بتوانی سەرنجی تەواویی ئازادیخوازانی بەشەکانی دیکەی کوردستان بۆلای خۆی ڕاکێشێ و ببێ بە مەکۆی هیواو هومێدو بەدڵێکی فرەوان لەدەوری خۆی کۆیان بکاتەوە. هەروەها کۆمار توانی بناغەی هاوپەیمانەتێکی پتەوو برایانە لەگەڵ گەلی ئازەربایجان دابڕێژێ و بگوێرەیەک ئێستاش هەر دووک گەلی کوردو تورکی ئازادیخواز بەو هاوپەیمانەتییە گرانبەهایە دەخوڕن.

کۆمار بەئەقڵ و زاناییەوە توانی لە ناوچە ئازادکراوەکانی ژێر دەسەلاتی خۆیدا تاڕادەیەک بواری ئابووری و بازرگانی بەرەو پێشەوە بباو پێوەندی بازرگانی خۆی بەناردنی کالا بۆ وڵاتی سۆوڤێت بەهیز بکا. بێ گومان یەکێکی دیکە لەشانازییەکانی کۆماری کوردستان پێکهێنانی هێزێکی میللی بوو کە بەهێزی پێشمەرگە ناودێربوو. بە هەزاران کەس لەڕۆڵەکانی کورد بۆ وەدەستهێنان و پاراستنی دەستکەوتەکانی کۆماری کوردستان چەکی شەڕەفیان هەڵگرت و بەپشتیوانی جەنگاوەرانی بارزانی کە لەپێشەوەی هەمووان سەردارو سالاری کورد ژێنەڕاڵ مستەفا بارزانی بوو خەباتیان درێژە پێ دا.

گرینگی و پڕ بایەخ بوونی کۆماری کوردستان لەوەدایە: سەرەڕای تەواویی ئەو هەموو کۆسپ تەگەرەی هاتنە سەڕێی و بوون بە هۆی سەرنەکەوتنی وەک: بەرتەسک بوونی چوارچێوەی خەبات. ڕێژەیەی زۆری نەخوێندەواری دانیشتوانی هەرێم زیاتر لە ٩٠%. بیری عەشایری و تیرەو خزمایەتی و... نەبوونی پشتوانی و هاوپەیمانەتێکی تۆکمە لەگەڵ وڵاتە دێمۆکراتەکانی دونیا. نەبوونی سەرچاوەیەکی بەهێزی ئابووری. نەبوونی هیزێکی نیزامی یەکدەست و دەورەدیتوویی پۆشتە بەکەرەستەو چەکی ئاوتوماتیک و خودکار. نەبوونی ماسمیدیاو دامودەزگای راگەیاندن کە بتوانن پەیامی خۆیان لەم ڕێگاوە بەدەرەوەو دنیایی ئازاد ڕابگەیەنن و لەگەڵ زۆر کەموکوڕی نەگوتراوی دیکە، دیسانیش کۆماری کوردستان توانی زۆر دەسکەوتی بەنرخ بۆ گەلی خۆی دەستەبەر بکا. سا هەر بۆییە ڕۆڵەکانی کورد هەموو ساڵێک بەگرینگدانەوە لە ڕێوڕەسمی بیرانییەکەیدا بەشداری دەکەن و بە دووژمنەکانیان دەسەلمێنن، بەلەسێدارەدانی قازی محەمەد و هاوڕێیانی(١٠ی خاکەلێوەی ساڵی ١٣٢٦). بە تێروری ڕێبەرانی ئەم ڕێبازە و گوشتن و لەسیدارەدان، بەتواندنەوە و قڕکردنی بە کۆمەڵ وێران کردنی شارو گوندەکان، نەک گەل هەر بەچۆک دانایە، بەڵکوو سوورتر لەپێشوو، بەپشت ئەستووری کیژان و کوڕانی زاناو چاوکراوەی ئەم سەردەمەمان بۆ چەقڵی چاوی دوژمننان لە گۆڕەپانی خەباتدا بەچەشنی کێوەکانی شاهۆ، قەندیل و ئاراڕات سەربەرزانە

بەشی نۆهەم

راوەستاو، تاکوو رزگاری یەکجاری کورد و کوردستان گیان لەسەردەست لەمەیدانی خەباتدا دەمێنەوە...

کۆماری کوردستان لەمێژووی خەباتی کورددا توانی وەک گەوهەرێکی درەوشاوە جێگایی تایبەت لەنێو خەباتی ڕزگاریخوازانەی گەلی کوردستان بۆ خۆی دەست نیشان بکاو ببێ بەمڵکی هەر چوارپارچە داگیرکراوەکەی کوردستان... دەکرێ ڕاشکاوانە بگوترێ، کاریگەری ئەو یازدەمانگ سەربەخۆییەی کوردستان ئەوەندە بەگوڕو تین بوو کە پاش شێست و پێنج ساڵان، ئێستاش کە ئێستایە ئامانجە پیرۆزەکانی، ڕێبازی هۆگرانی سەربەخۆیی کوردستانەو هەروەک چۆن لە پێکهاتنی کۆماردا ئازادیخوازانی کورد لە هەر چوار کەنارەو بە پیرییەوە هاتن و بوون بە پشت ئەستورو دەستی کۆمەک و یارمەتیان بۆ لا درێژ کرد و لە پێناویدا خوێنیان بۆدا. ئێستاش کوردان پاش ئەو هەموو ساڵەی بەرسەر کۆماردا تێپەڕیوە دیسانیش هەر بەو رۆژە مێژووییە پرشنگدارە دەخوڕن و وەک رۆژێکی بەنرخ ، پڕ دەسکەوت و هەمیشە زیندوو چاوی لێدەکەن. لەهەر شوێنێکی ئەم دونیایە بن، ئەمەگناسی و وەفاداری خۆیان بۆ ئامانجە پیرۆزەکانی کۆمارو پێشەوامان قازی محەمەدو باقی شەهیدان وەک مانگی چاردە لەسەر ئاسمانی لێڵ و تاریکی کوردستان بەدرەوشاوە ڕادەگرن!...

سەرچاوە: ماڵپەری خاکەلێوە - ڕێکەوتی: ١١ی جانێوێری ٢٠١١

سەرچاوە Serchawe

کۆماری کوردستان، لێگەرێک لە هەمبەر دیکتاتۆری و تۆتالیتریزم دا.!

مەجید حەقی

شەست و هەفت ساڵ لەمەوبەر کۆماری کوردستان بە سەرۆکایەتی پێشەوا قازی محەمەد، رێبەری حیزبی دێموکراتی کوردستان لە شاری مەهاباد - دوومانگ دوای دامەزراندنی حکوومەتی میللی ئازەربایجان لە تەورێز - دامەزرا.

کۆماری کوردستان وەڵامدانەوە بە ویستی کۆمەڵگای کوردی لەو سەردەمە بۆ بەدەستەوە گرتنی مافی چارەنووس و بەیارمەتی هۆکاری دەرەکی و ناونەتەوەیی سەروبەندی کۆتایی شەری دووەمی جیهانی بوو. کۆماری کوردستان بە پێچەوانەی پرۆپاگەندەی نەیارانی مافی نەتەوایەتی گەلی کورد و تۆتالیترەکان، بەرهەمی ویستی هێزەکانی دەرەکی یان دەستکردی دەسەڵاتێکی بێگانە نەبوو.

ئەوەی کە گرنگی دەبەخشێتە ئەو کۆمارە ساوەیە، کە تەنیا توانی یازدەساڵ درێژە بە ژیانی خۆی بدات، ناوەرۆکی هومانیستی، دێموکراتیک و دژە فاشیزم و رەگەزپەرەستی ئەو کۆمارە بوو. دامەزرێنەرانی کۆماری کوردستان لە یەکەم بەیانیەی دامەزراندنی حیزبی دێموکراتی کوردستاندا، ئامانجی خەباتی خۆیان دێموکراسی، خەبات دژی فاشیزم و هەڵاواردن، بەرەو پێشبردنی رەوشی ئابووری و کۆمەڵایەتی ژیانی خەڵکی کورد لە کوردستان، جێبەجێ کردنی یاسای "ئەیالەتی و ویلایەتی" مەشرووتە، دادپەروەری و کۆنسێنسۆی کۆمەڵایەتی دیاری کرد.

بەشی نۆهەم

ئەو ئامانجە دێمکراتیکانە لە راستیدا ببوونە لێگەر و چالشی بەردەم رژێمی پەهلەوی و سیستەمی دیکتاتۆری زاڵ بەسەر ئێراندا کە خەونی ئێرانێکی دەدی بە یەک پادشا، یەک نەتەوە، یەک زمان و یەک ئاڵا.

کۆماری کوردستان تەنیا یازدە مانگ خایاند، کاتێک حکوومەتی میللی ئازەربایجان بە هێرشی ئەرتەشی پەهلەوی و بە پشتیوانی هێزەکانی ئەرمریکا و بریتانیا لە ناو چوو و سەرۆکوەزیران و کاربەدەستانی حکوومتی میللی ئازەربایجان، تەوریزیان بەرەو یەکیەتی سۆڤیەت بەجێ هێشت و بەوە بوون بە هۆی ئەوەی کە هەزاران کەس لە خەڵکی تەوریز بکوژرێن، سەرۆک کۆماری کوردستان، پێشەوا قازی محەمەد، وەفادار بە سوێندێک کە لەرۆژی ٢ی رێبەندانی ساڵی ١٣٢٤ دا لە مەیدانی چوارچرای مەهاباد دا خواردبوو، لە بەرانبەر خۆراگری و ماڵوێرانیەک، کە لەوانەیە شەڕ لە گەڵ ئەرتەشی پۆشتەو پەرداخی پاشایەتی بەسەر کوردستاندا سەپا بوایە، بەجێ هێشتنی کوردستان و هەڵاتن بۆ شوێنێکی ئارام و خۆ بەدەستەوەدان و بوون بە قەڵغانی بەرگری لە ویست و ئاواتەکانی خەڵکی کورد یەکێکیان هەڵبژێرێت. سەرۆک کۆماری کوردستان دوایین هەڵبژاردەی بژارد و لە بەردەم "دادگا"ی حکوومەتی پەهلەویدا، سیستەمی دیکتاتۆری و حاکمیەتی تۆتالیتری بە دادگا کێشا.

٦٧ ساڵ دوای دامەزراندنی کۆماری کوردستان، هەموو ساڵی گەلی کورد لە سەرانسەری جیهان، یادی دامەزراندنی ئەو کۆمارە دەکەنەوە. کوردەکان ئەو رۆژە یاد دەکەنەوە وەک سەمبۆلی دژی زوڵم و زۆرداری، سەمبۆلی ئازادی سیوتی، دژایەتی لە گەڵ تۆتالیتریزم، شۆڤۆنیزم و چەوساندنەوەی مرۆڤ بە دەستی مرۆڤ.

کۆماری کوردستان، بزاڤی دژی شەپۆلی دیکتاتۆری و کپ کردنەوەی دەنگی خەڵکی ئێران لە زیندانێک بوو بەناوی "تمدن بزرگ ایران" بوو. بانگەشەی رەساڵەتی مرۆڤ بوو بۆ بەدەستەوە گرتنی چارەنووسی خۆی و رێزگرتن لە کەرامەتی مرۆڤی. ئەو نرخانەی کۆماری کوردستان لە پێناوی دا دامەزراو و پێشەوا قازی محەمەد گیانی لە رێگای دا لەدەستدا، ئەمرۆ بوونەتە نرخی گشتی خەباتی نەتەوەکانی ئێران بۆ دامەزراندنی سیستەمێکی دێموکراتیک، سێکۆلاردا کە لەودا هەموو جۆرە چەوسانەوەی مرۆڤ بە دەستی مرۆڤ خاشەبەڕ بکرێت و دەوڵەمەندیەکانی نەتەوایەتی، کولتووری و ئایینی ئەو وڵاتە بکرێتە هەوێنی پێشکەوتنی مرۆڤ لە هەموو بوارێکەوە.

سەرچاوە: ماڵپەری خاکەلێوە - رێکەوتی: ٢١ی جانێوێری ٢٠١١

سەرچاوە
Serchawe

سەرکردەکانی رۆژهەڵات: کۆمارێک بە ناوی کۆماری مەهاباد وجودی نییە

ن: هاوار بازیان

٦٥ ساڵ بەسەر دامەزراندن و راگەیاندنی کۆماری کوردستان لە مهاباد تێ دەپەڕێ، کەسایەتییە سیاسییەکان و رێبەرانی بزووتنەوەی سیاسی لە کوردستانی ئێران وەک کوڕی قازی محەمەد و رێبەرانی سیاسیی حزبی دیموکراتی کوردستان (لە ئێران) هەندێک پرسی وەک گۆڕانکارییەکان، یادی کۆمار لە بەشەکانی کوردستان و رۆڵی بارزانییەکان و ناوی کۆمار دەخەنە بەرباس.

عەلی قازی

عەلی قازی (کوڕی رەش): کە ئێستە سەرۆکی پارتی ئازادیی کوردستان هێزێکی ئۆپۆزسیۆنی حکوومەتی ئێرانە لەبارەی ئامانج و کاریگەریی کۆماری کوردستان بەئاژانسی کوردستان بۆ دەنگوباس (ئاکانیوز)ی راگەیاند، ئامانجی کۆمار سەربەخۆیی کوردستان بوو، پێم وایە حزبە کوردییەکانی کوردستانی ئێران بەئاراستەی ئامانج و نیازەکانی پێشووتری کۆماری کوردستان خەبات دەکەن و هەنگاو دەنێن.

جەلیل گادانی

جەلیل گادانی: کەسایەتیی سیاسیی کوردستانی ئێران بۆ (ئاکانیوز) گوتی، لە سەردەمی کۆماردا پرسی کورد پێوەندیی

بەرێژەیەکی کەم لە کوردەوە هەبوو، بەڵام ئێستە سەرووی ٤٠ ملیۆن کورد بەشداری پرسەکەن، هەروەها ئەوکات لە هەر پارچەیەک نوێنەر یان چەند نوێنەرێک لە رۆژی راگەیاندنی کۆماردا ئامادە بوون.

زیاتر گوتی، کۆمار زوو گەشەی کرد، بەڵام بەداخەوە زۆر زووش جوانەمەرگ بوو و لەو ماوەیەدا هەموو کارەکانی کاریگەری خۆیان هەبوو، چونکە ئێستە لە هەر شوێنێکی دنیا کوردێکی لێ بێ ئەوە دووی رێبەندان - ٢٢ی کانوونی دووەم یەنایەر - رۆژی دامەزراندنی کۆماری کوردستان رێزی لێ دەگیرێ و لای نەتەوەکەمان بەبیرەوەرییەکی خۆش ماوەتەوە.

"ئێستە بەداخەوە دەبینین کە پرسەکە گۆڕانکاریی بەسەردا هاتووە و ئەویش بۆ ئاڵوگۆڕەکانی دنیا دەگەڕێتەوە، وڵاتانی خاوەن دەسەڵات و زلهێزەکان زیاتر گرینگیی بەبەرژەوەندییەکانی خۆیان دەدەن، ئەگینا گەلی کورد لەمێژە ئەو مافەی هەیە خاوەن سەربەخۆیی بێ".

گادانی روونی کردەوە، لەگەڵ ئەوانەشدا بێ گومانم لەوەی ئێستە هەستی نەتەوەیی لە ناو کورددا بەبەراورد لەگەڵ سەردەمی کۆمار سەدان هێندە زیادی کردووە کە ئەوکات تەنانەت لە زۆر شوێنی کوردستانی رۆژهەڵات شوێنەواری هەستی نەتەوەیی نەبوو، یاخۆ تەواو پشتگوێ خرابوو، هیوای من ئەوەیە ئەو هەستە نەتەوەییە رۆژێک بەتەواویەتی ببێتە خواستی هەموو گەلی کورد و بۆچوونی پێشەوا و ئاواتی سەرجەم شەهیدانی کوردستان کە سەربەخۆیی کوردستانە بێتە دی.

عەبدوڵا حەسەنزادە

لای خۆیەوە عەبدوڵا حەسەنزادە سکرتێری پێشووی حزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران و کەسایەتیی سیاسی بۆ (ئاکانیوز) گوتی، لە ئامانجی کورددا پاش کۆمار لەو پارچەیە هیچ گۆڕانێک بەدی نەهاتووە، چونکە ئامانجی کورد هەر لە سەرەتاوە تا ئێستە رزگاریی نەتەوەییە، رەنگە لە هەندێک درووشمی ستراتیجیدا جیاوازییەک هەبێ، بەڵام درووشمی ستراتیجی لەسەر زاری پێشەوای قازی محەمەد ئۆتۆنۆمییە.

هەروەها گوتی، لەگەڵ ئەوەی ناخۆشە کە ئەو ئامانجانەی کۆماری کوردستان لە دەستی چوون تا ئێستە وەدی نەهاتوونەتەوە، بەڵام جێگەی سەربەرزییە کە خەباتی نەتەوەی کورد هەر بەردەوامە، هۆشیاریی نەتەوەیی و هۆشیاریی سیاسی لەناو رۆڵەکانی کورد لە رۆژهەڵاتی کوردستاندا زۆرە و تەنانەت بەبەراورد لەگەڵ سەردەمی کۆمار بەهێزتر و زیاتر بووە.

سەرچاوە
Serchawe

بەشی نۆهەم

لەبارەی چۆنیەتیی یادکردنەوەی ئەو یادە لە بەشە جیاجیاکانی کوردستان، قازی گوتی "کوردان لە هەر چوار پارچەی کوردستان بەوشێوەی کە پێویستە و بەگوێرەی تواناکانی خۆیان ساڵوەگەڕی دامەزراندنی کۆماری کوردستان پیرۆز دەکەن و بەپێی دۆخی ئەو وڵاتانەی کوردستانی تێیدا پارچە کراوە کوردەکان هەموویان کۆمار وەک بزووتنەوەی ئازادیخواز سەیر دەکەن کە خەباتی کردووە بۆ رزگاریی گەلی کورد.

گادانی پێی وابوو، کارنامە و ئامانجەکانی کۆماری کوردستان لەو سەردەمدا هەوێنی خەباتی هەموو پارچەکانی ترە، بەڵام بەهۆی ئەو تەنگژە و کێشانەی لە پارچەکانی کوردستان لەلایەن حکوومەت و دەسەڵاتدارانەوە بەسەر کوردەکاندا سەپێنراوە، وڵاتان هەوڵیان داوە دەرفەتی یادکردنەوەی کۆمار سنووردار و کەمتر بکەنەوە و لەمپەری بخەنە بەردەم، بۆیە نابێ چاوەڕوانی ئەوە بین هەموویان وەک یەکتر ئەو یادە بکەنەوە.

بەپێی قسەکانی حەسەنزداە، ئەگەر لە بەشەکانی کوردستان جیاوازییەک هەبێ لە روانین بۆ کۆماری کوردستان، ئەوە لە بەشەکانی کوردستاندا نییە، رەنگە ئەو جیاوازییە لە بۆچوونی کەسەکاندا بێ، چونکە تەنانەت ئەو جیاوازییە لە بۆچوونی هێزە سیاسییەکانی پارچەکانی کوردستانیشدا نییە، لەگەڵ ئەوەی ئەو کۆمارە لە بەشێکی کوردستان دامەزراوە و لەلایەن حزبێکی سیاسیی کە حزبی دیموکراتی کوردستانە هاتووەتە دامەزراندن، بەڵام هەموو بەشەکانی تری کوردستان هەر لە سەردەمی کۆمار و ئێستەش بەرووداوێکی مێژوویی بۆ کورد دەزانن.

لە چەند قۆناخێکی مێژووییدا کوردستان دابەشی سەر چوار حکوومەتی عێراق، ئێران، تورکیا و سووریا کراوە.

هەروەها گوتی، ئەوە دەستکەوتێکە لە دەستکەوتە مێژووییەکانی گەلی کورد و ئەگەر لە بۆچووندا جیاوازییەک لە نێوان پارچەکانی بۆ کۆمار هەبێ، رەنگە کەسانێک بەجۆرێکی تر سەیری پرسەکە بکەن ئەویش لەوانەیە بۆ ئەوە بگەڕێتەوە کە بەوجۆرەی کە پێویستە لە کۆمار نەگەیشتوون و بەهاکەیان بۆ دەرنەکەوتووە، ئەگینا پێم وابێ کۆماری کوردستان هی هەمووانە.

لەبارەی رۆڵی بارزانییەکان لە کۆماری کوردستاندا، کوڕی پێشەوا پێی وایە "بارزانییەکان لە کۆماری کوردستاندا لەسەر دەستی جەنەراڵ مستەفا بارزانی رۆڵێکی بەرچاویان هەبووە، هەروەها پێشمەرگە بارزانییەکان کە لە بەرەی سەقز هەرێمی ئەوکاتی کۆماری کوردستانیان دەپاراست، زۆر بە لەخۆبردووییەوە خزمەتی کۆماری کوردستانیان کردووە و درێخییان

سەرچاوە Serchawe

نەکردووە تا کۆتایی بەرامبەر کۆماری کوردستان خاوەن سۆز بوون، بۆیە بەشێوەیەکی گشتی رۆڵێکی بەرچاو و دیاریان لە کۆماردا هەبوو.

گادانی لەوبارەیەوە گوتی، من شایەتحاڵی بەچاویتەی زیندووم، کاتێک بارزانییەکان لە شۆڕشی خۆیاندا لەژێر پاڵەپەستۆی بەریتانیا و حکوومەتی بەغدا پاشەکشەیان کرد و روویان لە کوردستانی رۆژهەڵات کرد، دیارە هەستی کوردایەتییان تێدا بووە بۆیە خەباتیان کردووە، بەڵام هیچ گومانم لەوەدا نییە کە بینینی کۆمار و دۆخی کوردستانی رزگاربووی ئەوکات لە کوردستانی رۆژهەڵات هەرچەندە سنووردار بوو، هەستی نەتەوەیی بارزانییەکانی پتەوتر لە پێشوو کرد، بەشێوەیەک کە ئەوانیش بەتێکڕا بەگیان و دڵ لە خزمەتی کۆماردا بوون.

حەسەنزادە گوتی، راستبینانە دەڕوانمە ئەو پرسە، بارزانییەکان پێش ئەوەی کۆمار دابمەزرێ لە ئەنجامی ئەو هێرش و پاڵەپەستۆیەی لەلایەن هێزی ئاسمانیی بەریتانیا و سوپای عێراقەوە لەسەریان بوو، ناچار بوون پەنا بۆ رۆهەڵاتی کوردستان ببەن و لە سەردەمی کۆماری کوردستاندا لەو پارچەیە جێگیر بن.

زیاتر گوتی، بەڵام دەزانین کە هەر لە رۆژی یەکەمی دامەزراندنی کۆمارەوە سەرکردەی ناوداری کورد مەلا مستەفا بارزانی خۆی لە تەنیشت پێشەوا بوو و ئەوەی لە توانایاندا بوو بۆ خزمەت بەرامبەر کۆمار درێغییان نەکرد، کۆماریش ئەوانی وەک بەشێک لە خۆی وەک خاوەنماڵ وەرگرت و مامەڵەی لەگەڵدا کردن، هەر ئەوە بەسە بۆ ئەوەی بارزانی ببێت بەفەرماندەی سەرجەم هێزە چەکدارەکانی کۆماری کوردستان، نیشانەی ئەوەیە کۆماری کوردستان ئەوانی بەمێوان نەزانیوە و بەخاوەنی ماڵ و هاوبەشی چارەنووسی داناون.

بەڵام لەبارەی هەردوو دەستەواژەی کۆماری کوردستان یان کۆماری مەهاباد کە زۆرجار بەیەک مانا دێن، قازی پێی وابوو، دامەزراوەیەک یان دەوڵەتێک بەناوی کۆماری مەهاباد بوونی نەبووە، ئەو کۆمارە ناوی کۆماری کوردستان بووە، لە تابلۆی رەسمیی وەزارەتەکانی ئەوکاتی کۆماری کوردستان نووسراوە "دەوڵەتی کوردستان" و نەنووسراوە "دەوڵەتی مەهاباد" یان کۆماری مەهاباد، ئەوانەی دەڵێن کۆماری مەهاباد جا لەڕووی زانین بێ یان بێ مەبەست، ئەوە کۆمار بچووک دەکەنەوە، بەڵام مەرج نییە هەموویان هەر بەمەبەستی کەمکردنەوەی کۆمار بەکۆماری مەهاباد ناوی بێنن و لەوانەیە لەڕووی نەزانینەوە بێ.

گادانی لەو بڕوایەدابوو، بەکاربردنی کۆماری مهاباد ٢ لایەنی هەیە، هەندێک بەمەبەستی بچووککردنەوە و بێ

سەرچاوە
Serchawe

بـایەخکردنی کۆمـار ئەو دەسـتەواژەی کۆمـاری مهابـاد بەکـار دەبەن، هەروەهـا رەنـگە هەنـدێکی تـر بەبـێ مەبەسـت ئەو دەستەواژەیە بەکار ببەن، بەو مانایەی مەهاباد پایەتەخت و ناوەندی کۆمار بووە، بەڵام ناوەکەی کۆماری کوردستان بـووە و لە گوتـارەکەی پێشەوا قـازی محەمەد لە رۆژی راگەیاندنی کۆماردا بەوناوە هاتووە.

هەروەها روونی کردەوە، من تەنانەت بەبیرم نایەت لە ناوونیشانی یەک تابلۆی ئەوکاتی حکوومەتدا نـاوی مەهابـاد یـان شارێکی تـایبەت هاتبێ، تـابلۆکان هەموویـان بەنـاوی ئیـدارەی کۆمـاری کوردسـتان بـوو، بـا لە پێنـاو نـاوی مەهابـاد هەوڵـی کەمکـردنەوەی گرینگیـی کۆمـاری کوردسـتان نەدەیـن، مەهابـاد پـایەتەختی کۆمـاری کوردسـتان بـووە، بـۆیە پـێم وایە دەبـێ هەمیشە بڵێین کۆماری کوردستان.

عەبـدوڵا حەسـەنزادە گـوتی، ئێسـتە ئەگەر نـاوی بنێین ئەو کۆمـارە کۆمـاری کوردسـتانە، ئەگینـا ئەوکـات تەنـانەت نـاوی کۆماریش نەبوو و نـاوی دەفـاودەفی "دەوڵەتـی جمهوریی کوردسـتان" بـوو، بەڵام چـونکە لە مەهابـاد بـووە هەنـدێک کەس هەر بەناهۆشیاری بەکۆماری مەهاباد ناوی دەبەن.

لە ساڵی ١٩٤١ کە ژمارەیەک لە هێزەکـانی هاوپەیمـان (یەکەتیـی سـۆڤیەتی پێشـوو) هـاتنە نـاو خـاکی ئێـران و دەسـەڵاتی رەزا شا پەهلەوی لە ئێران بۆشاییی سیاسی و سەربازی تێ کەوت، لە ئەنجامدا دەرفەتێکی لەبار بۆ کـورد لە ئێـران رەخسا و توانییان بەشێک لە داخوازییە نەتەوەیییەکانیان گەڵاڵە بکەن.

لە کانوونی یەکەم - دیسێمبەری ساڵی ١٩٤٥ کە تورکەکان لە رۆئاوای ئێران و بەتایبەت شاری تەورێز بەهـۆی ئەو دۆخەی وڵاتەوە "فیرقەی دیموکرات" لە ئازەربایجانیان راگەیاند، دواتر لە ٢ی رێبەندان (٢٢ی کانوونی دووەم - یەنـایەر)ی سـاڵی ١٩٤٦ قـازی محەمەد دژی دەسەڵاتی پاشایەتی لە ئێران کۆمـاری کوردسـتانی لە مەهابـاد راگەیانـد کە ژمـارەیەکی بەرچـاو کورد لە هەموو پارچەکانی تر بەشداری رێورەسمەکە بوون.

سەرچاوە: ماڵپەری بەیان - رێکەوتی: ٢٣ی جانێوێری ٢٠١١

سەرچاوە
Serchawe

کۆماری کوردستان، ناسنامەی کوردەکان

قەرەنی قادری

شێست و پێنج ساڵ بەر لە ئێستا (لە ٢٢ی مانگی یەکی ساڵی ١٩٤٦ی زایینی) لە شاری مەهاباد، بە سەرۆکایەتیی پێشەوا قازی محەممەد (١٩٠٠ - ١٩٤٧) سەرۆکی حیزبی دێموکراتی کورستان، کۆماری کوردستان ڕاگەیێندرا. ئەم کۆمارە نەتەوەییە، لە ئاکامی هەوڵ و تێکۆشانی کوردەکانی پارچەی کوردستانی ئێران، بارودۆخی قەیراناوی ناوچەکە، هەروەها بە پاڵپشتیی کوردەکانی پارچەکانی تری کوردستان، ئاڵای نەتەوەیی کوردستان لە شاری مەهاباددا، شەکێندرایەوە.

لە بیستەکان و سییەکانی سەدەی ڕابردوودا، کوردستانی ئێران گەلێک بزووتنەوە و ڕاپەڕینی بەخۆیەوە بینی. زوڵم و زۆری و ملهوڕی دەسەڵاتی ڕەزاخانی پەهلەوی و بەدوای ویشدا محەممەد ڕەزا شای کوڕی بە دژی نەتەوەی کورد لەم پارچەیەدا، چەندین ڕێکخراو و پارتی سیاسی بۆ بەرپەرچدانەوەی ئەو زوڵمانە هاتنە کایەوە. خەباتی کوردەکانی کوردستانی ئێران بە دژی دەسەڵاتی پاشایەتیی پەهلەوی، هاوکاتیش بوو لەگەڵ تێکۆشانی کوردەکان لە کوردستانی تورکیە و عێراقدا.

کەشوهەوای قەیراناویی ئێران و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، چ لە کاتی شەڕی دووەمی جهانی و چ دوای کۆتاییهاتنی شەڕ، بناخەی دەسەڵاتی چڕ و ناوەندی لە تاراندا وەلەرزە خست.

لە ساڵی ١٩٤١دا بەشێک لە هێزی هاوپەیمانان واتە سۆڤیەت، هاتە ناو خاکی ئیرانەوە و دیکتاتۆری ڕەزاشا ڕووخا.

بەشی نۆهەم

بۆشایی دەسەڵاتی سیاسی لە ئێران و کوردستاندا ئەم دەرفەتەی بە کوردەکان دا، کە کەڵک لەم باردۆخە سیاسییە وەربگرن و داخوازییە نەتەوەیییەکانیان باشتر گەڵاڵە بکەن.

لە دیسامبەری ساڵی ١٩٤٥ لە ئازەربایجان، فیرقەی دیموکرات، کۆماری دیموکراتی ئازەربایجانی دامەزراند. دوای ماوەیەکی کورت لە ٢ی ڕێبەندانی ١٩٤٦ لە شاری مەهاباد بە بەشداری کۆمەڵانی خەڵکی کوردستانی ئێران، هەروەها بەشداری نوێنەرانی پارچەکانی تری کوردستان، لە لایەن (پێشەوا)وە، کۆماری کوردستان ڕاگەیێندرا. بەم چەشنە کۆتایی بە دەسەڵاتی پاشایەتیی ڕەزا شا لە کوردستاندا هێندرا و بۆ یەکەمین جار لەم پارچەیەی کوردستان، کۆماری کوردستان لەدایک بوو.

بەشداری و تێکۆشانی کوردەکانی کوردستانی عێراق بۆ پێکهێنانی کۆماری کوردستان و پاراستنی ئەم دەسکەوتە نەتەوەیییە لە ژێر سەرکردایەتیی مەلا مستەفای بارزانی سەرکردەی ناوداری کورد و فەرماندەی هێزەکانی کۆمار، ئەویش بە نۆرەی خۆی، نەتەوەییبوونی ئەم کۆمارەی سەلماند.

گەرچی پیلانی نەیارانی کوردستان تەمەنی ئەم کۆمارەیان کورت کردەوە، ڕێبەرانیان لە سێدارە دان و سەر لە نوێ کوردستانیان داگیرکردەوە، بەڵام بوونی کۆماری کوردستان وەکو کۆمارێکی نەتەوەیی، هەروەها ئاکامەکانی لە کردەوەدا، بوونەتە بەشێکی گرینگ لە ناسنامەی نەتەوەیی کورد.

لە ١١ مانگ تەمەنی کۆماری کوردستاندا:

* زمانی نەتەوەی کورد بوو بە زمانی ڕەسمی و لە قوتابخانەکاندا دەخوێندرا. منداڵی کورد بۆ یەکەمجار لەم پارچەیەی کوردستان توانی بە زمانی زگماکی خۆی بخوێنێت و بنووسێت. ڕۆژنامە، گۆڤار و بڵاڤۆک بە زمانی کوردی، لەسەر پرس و کێشەی کورد بە فراوانی بڵاودەکرانەوە و دیاننووسی. تەنانەت منداڵانیش بە زمانی خۆیان خاوەنی گۆڤاری خۆیان بوون. بوار بۆ ئازادیی چاپەمەنی بە شێوەیەکی بەرفراوان لەم پارچەیەی کوردستاندا هاتە کایەوە.

* بەشداری ژنان لە دامەزراوە حکوومییەکان و وەدەستهێنانی دەرفەت بۆ کار و چالاکیی کۆمەڵایەتی، بەرهەمی کۆمار بوو. بەڕێژەیەکی بەرچاو دەرگا بۆ ژنان کرایەوە کە لە ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتیی کوردستاندا بەشدار بن.

سەرچاوە Serchawe

بەشی نۆهەم

⁕ پەیوەندیی سیاسی و بازرگانیی کۆماری کوردستان لەگەڵ کۆماری دیموکراتی ئازەربایجان و یەکێتی سۆڤیەت بۆ بووژانەوە و گەشەی ئابووری و بازرگانیی وڵات، هاوکات کە یارمەتییەکی باش بوو بۆ کوردستان، لە هەمان کاتدا پلەی کۆماری کوردستانیشی وەکوو کۆمارێکی نەتەوەیی بەرزتر کردەوە. مۆرکردنی پەیماننامەی دەوڵەتیی لە لایەن کۆماری کوردستانەوە لەگەڵ ئەم دوو دەوڵەتەدا، تایبەتمەندییەکی تری ئەم کۆمارە بوو.

⁕ ڕێککەوتن لەگەڵ کۆماری ئازەربایجان بۆ چارەسەرکردنی هێنمانەی کێشەی سنوور، هەروەها پرسی هاووڵاتیانی دوولایەنە کە لە خاکی یەکتردا دەژیان، ڕوداوێکی گرینگ لە تەمەنی ئەم کۆمارەدا بوو. لەبەر ئەوە لە ٢٣ی ئاوریلی ساڵی ١٩٤٦دا پەیماننامەیەکی دۆستایەتی و هاوکاری لە نێوان حکومەتی دیموکراتی ئازەربایجان و کۆماری کوردستاندا مۆر کرا.

⁕ لەو سەردەمدا، دەوڵەتە دیکتاتۆرەکان کە بەسەر تەواوی وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا زاڵبوون، کۆماری کوردستان بە پێی ئەوە کە هەڵقوڵاوی هەست و داخوازیی نەتەوەیی بوو، تەنانەت لە پارچەکانی تری کوردستانیشدا بۆ هاتنە کایەی ئەم کۆمارە بەشداربوون و جەنگان، یەکەمین کۆماری نەتەوەیی و دیموکراتیکە لە مێژووی نوێی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا.

سەرچاوە: ماڵپەڕی ڕۆژهەڵات تایمز - ڕێکەوتی: ٢٢ی جانێوێری ٢٠١١

سەرچاوە
Serchawe

کۆماری کوردستان - شۆڕشی ۱۱۹۷۹ی گەلانی ئێران،

کەیهانی یووسفی

کۆماری کوردستان - شۆڕشی ۱۹۷۹ی گەلانی ئێران - و دەنگۆی دەسپێکی هەستانەوەیەکی دیکە گەلی کورد لە بەشەکانی جۆاروجۆری کوردستان و بە تایبەت لە کوردستانی ئێران لەو دەگمەن نەتەوانەن کە لە قۆناغەکانی جیاوازدا بۆ مسۆگەر کردنی ئازادی نەتەوەیی خەبات و تێکۆشانیان بە رێخستووە، بەڵام هەمیشە تراژدییەکان بوونەتە هۆی دامرکاندن و لاواز کردنی ئەم سەر هەڵدانانەو و دەست رانەگەیشتن بە خواست و داخوازییەکانیان. لێرەدا بە کورتی ئاماژەیەک بە سێ قۆناغی گرینگ و بە دیهاتنی دەرفەت بۆ ئەم نەتەوەو و چۆنیەتی کەڵک وەرگرتن لەم دەرفەتانەوە و دەرەنجامەکەی لە کوردستانی ئێران دەکەین.

١- ساڵەکانی کۆتایی شەڕی دووهەمی جیهانی و پێکهاتنی کۆماری کوردستان لە ناوچەی موکریان و بنیاتنانی کۆمارێکی دێموکراتیک لە ٢٢ژانویەی ١٩٤٦ی زایینی و گواستنەوەی ئەوە دەرفەتە بۆ مسۆگەر بوونی مافی نەتەوەیی، و تەمەنی کورتی ئەم کۆمارە و رۆخانی دوای یانزە مانگ. ئەوەی کە بۆ دەستەبەربوونی مافی نەتەوەیی و پێکهێنانی سەروەریی نەتەوەیی پێویستە بریتیە لە دوو فاکتەری دەرەکی و نێوخۆیی کە فاکتەری دەرەکی بریتیە لە ویست و گرێبەست و ئیرادەی سیاسی ئەو دەوڵەتانەی کە خاوەنی هێژمونین و لە پێناوی پاراستنی بەرژەوەندیەکانی خۆیاندا هێز و ئیرادەیان دەخەنەگەڕ بۆ دابین بوونی مافی نەتەوەیەک، هەروەها فاکتەری دووهەمیش خواست و ئیرادەی نەتەوەییە کە بزووتنەوەی ناسیۆنالیستی دروست دەکات و ئەم بزووتنەوەش خاوەنی پرۆژەیەک بە ناوی دەوڵەتی نەتەوەییە، کە مافی ئەو گەلەی کە بە ئاستی هوشیاری نەتەوەیی گەیشتووە دابین دەکات، هەروەها ئەم دووانەش رەنگە پێکەوە گرێ بخۆن بۆ بە دیهاتنی ئەو

مافانە.

لە کۆماری کوردستاندا ئێمە ئەم دوو فاکتەر دەبینین بەڵام هەر دووکیان دوو فاکتەری سەقەتن و بۆیە لەو کاتەدا مافەکانی گەلی کورد لەو بەشەی کوردستان ناتوانێت دەستەبەر بێت.

٢- ٣٢ ساڵ پاش ڕۆخانی کۆمار هەلێکی دیکە بۆ گەلی کورد دەرەخسێت و ئەویش سەرهەڵدانی شۆڕشی گەلانی ئێران و ڕۆخانی دەسەڵاتی پاشایەتی و هەروەها چەن ساڵ دواتر داگیرسانی شەڕی نێوان ئێران و عێراق بوو.

لە قۆناغی یەکەمدا بە کەڵک وەرگرتن لەو هەلەی کە ڕەخسا بوو و لە نەبوونی دەسەڵاتی دەوڵەتی ناوەندیدا کۆمار دادەمەزرێت و بەڵام لەم ماوەیەدا واتە قۆناغی دووهەم، هەر چەن سەرەتا لە نەبوونی دەسەڵاتی ناوەندیدا زۆربەی شارەکان دەکەونە دەس ئازادیخوازانی کورد بەڵام بە هۆی سەقەت بوونی فاکتەری دووهەم و هەروەها نەبوونی فاکتەری یەکەم و دیسانیش داگیرسانی شەڕی براکوژی و بوونی دووبەرەکێ لە نێو هێزەکانی ئازادیخوازی کوردا ئەم سەرهەڵدانە سیاسی و کۆمەڵایەتی یە تووشی هێرشی سەربازی دەبێت و بزووتنەوە ناچار بە شەڕی چەکداری دەبێ و دوای ماوەیەک دەسەڵاتی ناوەندی زاڵ دەبێت و بوونی سەرهەڵدان و بزووتنەوە لە نێو کۆمەڵگادا بەرەو کەم ڕەنگی دەڕوات.

٣- دۆخی هەنووکەیی و دەرفەتی هەستانەوە ئەوەی کە کۆمەڵگای نێونەتەوەیی و هەروەها کومەڵگای کوردیش لەم چەن مانگەی دواییدا بینی و سرنجی گشت بیرو ڕاکانی بۆ لای خۆ ڕاکێشا سەرهەڵدانی بزووتنەوەی کۆمەڵایەتی لە نێوخۆی ئێران و دەربڕینی نارزایەتی دژی دەسەڵاتی ئایینی زاڵ بە سەر ئێرانە. یەکێک لەو فاکتەرانەی کە یەکێک لەو هۆکارانەیە کە بوونە هۆی خەسارمەند بوونی سەرهەڵدانەکانی گەلی کورد لە ئێراندا ویست دێموکراتیکی ئەم گەلەو دڕندەیی و ملهوڕی دەسەڵاتانی زاڵ بە سەر ئێران و هەروەها تەنیا بوونی ئەم گەلە لە ڕاستای سەقامگیری دێموکراسیدا بووە بەڵام هەنووکە دەبینین هەموو بەستێنێک بۆ هەستانەوەیەکی دیکە بۆ بە دەستهێنانی مافی نەتەوەیی لە کوردستانی ئێراندا ئامادەیە.

یەکەم: فاکتەری دەرەکیی کە بریتیە لە پشتگیری زلهێزەکانی جیهان بۆ دێموکراتیزاسیۆن بوونی ئێران لە ئارادایەوە، تەنانەت ئەگەریش تەنیا بە هۆی پاراستنی تەناهی نەتەوەیی و بەرژەوەندییەکانی خۆیان بە هۆی کێشەی ناوکی ئێرانەوە بێت.

دووهەم: ئەمرۆکە دەبینین شەپۆلی دژبەری دەسەڵات ڕەوتێکە کە بە هۆی ڕاگەیاندنی ئەم دواییانەی ڕووناکبیرانی ئەم

بەشی نۆهەم

شەپۆلە (شەپۆلی سەوز) باس لە مافی نەتەوەکانی ئێران و هەروەها سەقامگیری دێموکراسی وهەڵوەشاندنەوەی یاسای بنەڕەتی ئێران دەکات کە زۆربەی داخوازییەکانی گەلی کوردیش لە خۆ دەگرێت.

سێهەم: فاکتەری ئاگایی نەتەوەیی گەلی کورد لە کوردستانی ئێران و هەبوونی هێز و ڕێکخراوی فراوانە کە هەموویان خاوەن خاڵانێکی هاوبەشن بۆ بە دەستهێنانی خواستە هاوبەشەکانیان. ئایا لەم دەرفەتەدا دەکرێ گەلی کورد بتوانێ کەڵکی لێوەر بگرێ و خەباتی لە پێناو ئازادیدا لەم بەشەی کوردستان بە دەرەنجام بگات؟

سەرچاوە: ماڵپەری پێشمەرگەکان - ڕێکەوتی: ٢٤ی جانیۆیری ٢٠١٠

سەرچاوە
Serchawe

کۆماری کوردستان و چەند ڕاستییەکی تاڵ

جەلال چوارتایی

٢ی ڕێبەندان کە بەرامبەرە بە ٢٣ کانوونی دووەم(ژوئەن) بریتییە لەو ڕۆژەی کە یادی دامەزراندنی کۆماری کوردستانی تێدا دەکرێتەوە لەسەر دەستی پێشەوا قازی محەمەد و هەڤاڵانی.

لە ٢ی ڕێبەندانی ساڵی ١٩٤٥دا بۆ یەکەمین جار لەسەر دەستی پێشەوا قازی محەمەد و هاوخەباتەکانیدا یەکەمین کۆماری کوردستان ڕادەگەیەنرێت لە بەشێکی بەرتەسکی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا کە ناسراوە بە ناوچەی موکریان و پایتەختەکەی دەبێتە شاری مهاباد، نیسبەت بە شاری مهاباد ناوی کۆماریش بە کۆماری مهاباد دەبێتە وێردی سەر زاران.

ئەگەرچی کۆماری کوردستان لەماوەیەکی زۆر کورتدا جاڕ دەدرێت و ناوچەی دەسەڵاتدارێتیشی تەواو بەرتەسک و دیاریکراو دەبێت و تەمەنی کۆماریش لە یازدە مانگ دەرباز نابێت، بەڵام لەگەڵ ئەو تەمەنە کورتەشدا خاوەن دەستکەوتێکی هێجگار مەزن دەبێت بۆ نەتەوەکەمان کە کاریگەری لەسەر هەر تاکێکی کورد داناوە و ئەم کاریگەریانەش ڕۆژ لە دوای ڕۆژ لە زیادبووندایە، ئەم کاریگەریانەش بۆتە جێگا شانازی هەر مرۆڤێکی کورد.

کاتێک باس لە شانازیەکانی کۆمار دەکەین ناکرێت کە ئاماژە بە ڕۆڵ و کاریگەریەکانی پێشەواش نەکەین چونکە هەردوو ناوی (کۆمار و پێشەوا) ئاوێتەی یەکترن و لەیەک جیا ناکرێنەوە. مەزنی پێشەوا قازی محەمەد هەر لە دامەزراندنی کۆماردا دەرناکەوێت، بەڵکو هەوڵ و ماندوبوون و ئیرادەی ئەم مرۆڤە گەورەیە لە چەندین بواردا خۆی دەنوێنێت و چەندین

ئامانجی مەزنی لە پێش خۆیدا دەبینی.

ئامانجەکانی پێشەوا قازی محەمەد:

١- ئیرادەی ئازاد

هەر لەگەڵ ڕەخساندنی بچوکترین هەل دا جاڕی کۆمار دەدرێت و ئاڵای کۆمار لە هەر جێگایەکدا دەشەکێتەوە و ئاڵای داگیرکاری تورِ دەدرێت بەبێ ئەوەی کە هیچ هاوکارییەکی نێونەتەوەیی لە پشت کۆمار و خودی پێشەواوە هەبووبێت ئەمە جگە لە لاوازی باری ئابووری، کە ئەم دیاردەیە تەوا نامۆیە بە ڕەوشی ئیمڕۆی باشووری کوردستان چونکە جگە لەوەی کە باشووری کوردستان بە تەواوەتی ئازاد کرا (لەلایەن جەماوەرە) لە هەمان کاتدا پشتگیرییەکی زۆری نێونەتەوەیشی لەگەڵدا بوو بە ئابوورییەکی هێجگار بێشومارەوە، کەچی لەسایەی سەرکردایەتی فیوداڵ و خێڵەکایەتی دا هەم داگیرکەری نوێ دروستکرایەوە و هەم هەموو داگیرکەرەکانی دیکەی کوردستان ئاشنای باشوور دەکرێن و باشوور دەکرێتە بنکەی سیخوڕی هەرێمی و جیهانی و ئاڵای کوردستانیش وەکو پەڕۆیەکی چڵکن و ئاواتەکانی کوردانیش بە خەونی نێو هۆنراوەکان پێناسە دەکرێن.

٢- ئاسایشی نەتەوەیی و ڕۆڵی ژنان.

لە یازدە مانگ تەمەنی کۆماردا بە جۆرێک ئاسایش دابین دەکرێت کە مرۆڤ سەرسام بکات، چونکە لەو ماوەی دەسەڵاتدارێتییەدا تەنها یەک کەس دەکوژرێت ئەویش بەهۆی کێشەی کۆمەڵایەتیەوە نەک بە هۆکارێکی سیاسی. ئەمە جگە لەوەی کە ڕۆڵی ژنان تەوا بەرز دەنرخێندرێت و بۆ یەکەمین جار ژنان دێنە کۆڕی خەباتی سیاسی و سەربازییەوە و ڕێکخستنی تایبەت بە ژنان ئاوا دەکرێت و مینا خانمی هاوسەری پێشەواش پێشەنگایەتی ئافرەتان لە ئەستۆ دەگرێت.

بەڵام لە نۆزدە ساڵ دەسەڵاتدارێتی سەرانی باشووردا نەک هەر هیچ ئاسایشی کوردان دابیننەکرا بەڵکو باشووری کوردستان کرایە گۆڕستانی ئازادیخوازان و بە دەیان هەزار لە ژنان و پیاوان بوونە تیرۆری دەستی سەرانی خەڕەکی و تاوان و هەموو ئاسایشی باشوور دابینکرا بۆ باندی مافیایی و داگیرکەران و هێزی ئیمپریالیزمی جیهانی.

سەرچاوە
Serchawe

٣- هەنگاونان بەرەو یەکێتی نەتەوەیی.

یەکێک لە ئەرکە هەرە سەرەکیەکانی کۆمار و خودی پێشەوا بریتی بوو لە هەنگاو هەڵگرتن بەرەو یەکێتی نەتەوەیی و ڕۆڵپێدانی کوردی پارچەکانی دیکەی کوردستان لە کۆماردا. بەڵام دیاردەیەکی وەها نەک هەر لە باشووردا بەدی ناکرێت بەڵکو باشووری کوردستان کرایە باشترین جێگا بۆ پاکتاوکردن و تیرۆرکردنی کوردی بەشەکانی دیکەی کوردستان و بە هەزاران ئازادیخوازیان لە باشووردا تیرۆرکران و ڕەوشێکی تەسلیمکاریشیان بەسەر پارتەکانی ڕۆژهەڵاتدا سەپاند و مەرجەکانی داگیرکەرانیشیان لەسەر جێبەجێ کردن کە بریتی بوو لە لەتوپەت کردن و بێ ئیرادە کردنیان.

٤- پوچەڵکردنەوەی فشاری دەرەکی لەسەر کۆمار.

لە کاتی ئاواکردنی کۆماردا زۆر هەوڵی لاوەکی دەدرێت لەلایەن هەردوو "فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان" و "کۆماری فیدراڵی ئازەربایجان"ەوە بۆ بە پاشکۆکردنی کۆمار و توانەوەی لەنێو ئازەربایجاندا، بەڵام پێشەوا خاوەن بڕوایەکی بەهێز دەبێت بە کۆمار و هێزی نەتەوەکەی و ئەم پیلانگێڕیانە پوچەڵ دەکاتەوە و سەنگی کۆمار دەپارێزێت، کەچی لە دوای نۆزدە ساڵ دەسەڵاتدارێتی سەرانی یەکێتی و پارتی نەک هەر هەنگاوێکی وەها بوێریانەیان هەڵنەگرت بەڵکو هەموو هەوڵێکیان ئەوە بوو کە باشووری ئازادکراویش بخەنە سەر یەکێک لە داگیرکەرەکانی دیکە و بۆ ئەم مەبەستەش تورکیای کەمالیستیان زیاتر پەسەند دەکرد، بەڵام کاتێک ئەم ڕێسەی سەرانی یەکێتی و پارتی کرایەوە بەخوری ئەو کات بە نێوی هاوبەشیکردن لە دەسەڵاتدا جارێکی دیکە باشووری کوردستانیان مارە بڕیەوە لە داگیرکەری عەرەبی عێراقی.

٥- بەرخۆدان و خۆڕاگری.

یەکێک لە شانازیە هەرە مەزنەکانی پێشەوا و هاوسەنگەرەکانی بریتبوو لە بەرخۆدان لە کاتی تێکچوونی کۆماردا. چونکە پێشەوا ئامادە نەبوو ڕێگەی هەڵهاتن هەڵبژێرێت و جەماوەریش فەرامۆش بکات بۆ دوژمنی داگیرکەر، لەبەرئەوەی پێشەواش زۆر بە ئاسانی دەیتوانی بڕیاری ئاشبەتاڵ بدات و گیانی خۆی دەرباز بکات، بەڵام ڕەوشتی بەرز و خۆڕاگریانەی پێشەوا ئەو ڕێگەیەی پێنەدەدا کە میللەت گورگانخوارد بکات بۆ خاتری دەربازکردنی گیانی خودی خۆی، چونکە بەر لە تێکچونی کۆماری کوردستان ئاشبەتاڵی فیرقەی دیموکرات و هەڵهاتنی پیشەوەری لەبەر چاوان بوو.

کەمایەسیەکانی کۆماری کوردستان:

کاتێک کە ئێمە باس لە شانازیەکانی کۆمار و مەزنیەکانی پێشەوا دەکەین ئەوا هیچ کاتێک گونجاو نابێت کە باس لە کەموکوڕی و چەوتیەکانیش نەکەین ، بەڵکو دەبێت زۆر بە سەربڵندی باس لە هەموو هەڵە و چەوتیەکانیش بکەین و بیانکەینە وانەیەک بۆ دووبارە نەبوونەوەیان،

چونکە هۆکاری هەرە سەرەکی تێکچوونی کۆمار بریتی بوو لەم خاڵانەی خوارەوە:

١- بەرتەسکی سنووری جوگرافیایی کۆمار.

سنووری جوگرافیایی کۆمار لە ناوچەی موکریان دەربازی نەدەکرد، بە مەرجێک زۆرینەی چڕی دانیشتوانی ڕۆژهەڵات لە دەروەی ناوچەی موکریان هەڵکەوتبوو، کە لە باشوورەوە ناوچەکانی ئەردەڵان و کرماشان و ئیلام و لوڕستان و لە باکوریشەوە ئورمیە و باکووری ئۆرمیەی دەگرتەوە. کاتێکیش بزوتنەوەیەک لە ناوچەیەکی دیاریکراودا قەتیس بمێنێت ئەوا ئەگەری گەمارۆدان و خنکاندنی هێجگار زۆرە و ئەم دیاردەیەش زۆر بەخێرایی لە کۆماردا ڕووی دا.

٢- ڕۆڵی بە پارێزانە(محافزەکارانە) لەپێشەوادا.

لەگەڵ ئەوەی کە قازی محەمەد کەسێکی ڕۆشنبیر و تێکۆشەر بوو بەڵام نەیتوانیبوو خۆی دەرباز بکات لە چوارچێوەی بیری بە پارێزانەی سەرۆک خێڵەکاندا، چونکە ئەگەر سەرنجێک بدەینە پێکهاتەی کۆمار ئەوا زۆر بە ڕوونی دەردەکەوێت کە هەموو جێگاکان قۆرخکرابوو بۆ سەرۆک خێڵ و دەرەبەگەکان. ئەم سەرۆک خێڵ و دەرەبەگانەش تەنها بۆ هاوبەشیکردن لە دەسەڵاتدا بەشداربوون نەک بۆ پاراستنی کۆمار و بەرخۆدان، چونکە هیچ کاتێک سەرۆک خێڵێک ئامادەنابێت بەرژەوەندی خێڵەکایەتی بکاتە قوربانی بەرژەوەندی نەتەوایەتی. تەنانەت هەندێک لە سەرۆک خێڵەکان بۆ پاراستنی بەرژەوەندی خێڵەکایەتیان لە پەیوەندی ژێر بە ژێردا بوون لەگەڵ بنکەی هەواڵگیری و سیخوڕی ڕژێمی پادشایەتی کە نموونەی هەرە بەرچاویشیان قاسم ئاغای دیبۆکری و ڕەحمان ئاغای موهتەدی بوون.

٣- ڕۆڵپێدانی ئەندامانی خانەوادە.

لەگەڵ هەموو دڵسۆزییەکی پێشەوادا بەڵام ڕۆڵێکی زۆری دەدا بە خانەوادەکەی خۆی و هێنانە پێشەوەیان و دابەشکردنی دەسەڵات بەسەریاندا، کە بە باوەڕی من ئەمە کارێکی ڕاست نەبووە چونکە مەرج نییە بیرکردنەوەی هەموو ئەندامانی بنەماڵەیەک چوونیەک بێت، زۆر جار هەڵدەکەوێت کە کەسانی بودەڵە لە نێو بنەماڵە ناودارەکاندا هەڵدەکەون و دەتوانن سود لە ناوی بنەماڵە و کەسایەتیەکان وەربگرن. وەک:

سودوەرگرتنی شێخ قادری حەفید بۆ زەوتکردنی زەویوزاری جوتیارەکان بەهۆی خۆشناوی شێخ مەحمودی حەفیدی برایەوە، سودوەرگرتنی عوسمان بۆ گرتنەبەری ڕێگای تەسلیمکاری بەهۆی لەخۆ بوردووییەکانی بەڕێز عەبدوڵڵا ئۆجەلانی برایەوە، سودودوەرگرتنی سابیرو لوقمان و عوبەیدوڵڵا بۆ چونە نێو باوەشی بەعسیەکانەوە بەهۆی خۆڕاگریەکانی خوالێخۆشبوو مەلا مستەفا بارزانی باوکیانەوە، سودوەرگرتنی عەلی قازی بۆ کارکردن لە بنکەی هەواڵگری"سیخوڕی" سەردەمی شا و باڵوێزی ئێران لە ئەڵمانیا بەهۆی شکۆداری پێشەوا قازی محەمەدی باوکیەوە.

٤- بڕوابوون بە هەندێک بەڵێنی سۆڤیەت.

ئەو بڕوایەتییەی کە بە بەڵێنەکانی سۆڤیەت هەبوو لە سەردەمی کۆماردا یەکێکی دیکە بوو لە خاڵە لاوازەکان، چونکە سۆڤیەتیش ئەگەرچی هەڵگری بیری کۆمۆنیستی بوو بەڵام زیاتر لە دوی بەرژەوەندیەکانی خۆی وێڵ بوو و ئەم وێڵبوونەشی لە وێڵ بوونەکانی ئیمپریالیزمی ئەمریکی کەمتر نەبوو، هەر بۆیەش کاتێک سوپای سور لە باکوری ئێران پاشەکشە دەکات سەرانی کۆماریش خۆیان بەبێ پشتیوان و تەنها دەبینن.

حیزبی دیموکرات لە ڕۆژگاری ئیمڕۆدا:

ئەگەر سەرنجێکی حیزبی دیموکرات بە هەردوو بەشەکەیەوە بدەین لە ڕۆژگاری ئیمڕۆدا ئەوا گەلێک ڕاستی تاڵ دێتە پێش چاوا،

چونکە لەگەڵ ئەوەی هەردوو بەشەکە خۆیان بە میراتگری کۆمار و قازی دەزانن بەڵام هەڵسوکەوتیان بە تەواوەتی

بەشی نۆهەم

پێچەوانەیە و پەیڕەوی لە هیچ ئامانجێکی پێشەواش ناکەن و تەنها دەخوازن سود لە ناو و ناوبانگی کۆمار و پێشەوا وەربگرن. چونکە ئەگەر سەرنج بدەینە ئەو ئامانجانەی کە پێشەوا بە بنچینەی گرتبوو ئەوا هیچ یەک لەو خاڵانە بەدی ناکرێت لە حیزبی دیموکراتی ئیمڕۆدا.

واتە (بێ ئیرادەبوون و چاوەڕوانیکردن) شوێنی (ئیرادەی ئازاد) دەگرێتەوە - (فەرامۆشکردنی میللەت و شەڕە چەقۆی نێو ئۆردوگاکان) جێگەی (ئاسایشی نەتەوەیی و ڕۆڵی ژنان) دەگرێتەوە - (پارچە پارچە بوون و ناوچەگەرێتی) شوێنی (یەکێتی نەتەوەیی) دەگرێتەوە - (هەڵبژاردنی ژیانی ئۆردوگانشینی و موچەخۆری بەر دەستی سەرانی باشوور) شوێنی (نەهێشتنی فشاری دەرەکی) دەگرێتەوە - (تەسلیمکاری و هەڵهاتن لە ڕاستی) شوێنی (بەرخۆدان و خۆڕاگری) دەگرێتەوە.

ئەگەرچی هەردوو بەشەکەی حیزبی دیموکرات پاساوی پاراستنی ئەزموونی باشوور و هاوچارەنوسیان لەگەڵ سەرانی باشووردا دەهێننەوە، بەڵام ئەم پاساوهێنانەوانە هەم ڕەوایەتیدانە بە ناڕەوایەتیەکانی دەسەڵاتدارانی باشوور وهەم زۆریش دوورن لە ڕاستیەوە. چونکە لە هیچ کەسێکی برایانی حیزبی دیموکرات شاراوە نییە کە سەدان کادریان بوونە تیرۆری دەستی دەسەڵاتدارانی باشوور بۆ بەجێگەیاندنی داخوازیەکانی کۆماری ئیسلامی و دەستتێکەڵاویەکانی سەرانی باشووریش لەگەڵ کۆماری ئیسلامیدا نەک هەر کەمی نەکرد بەڵکو کار گەیشتۆتە ئەو ڕادەیەی کە کێبڕکێیان بێت بۆ زیاتر چونە خزمەتی کۆماری ئیسلامییەوە. کە ئەم دوو لینکەی خوارەوەش بچوکترین ڕاستینەی لایەنەکانی باشووری کوردستان دەسەلمێنێت.

سەرچاوە: ماڵپەری کلاوڕۆژنە - ڕێکەوتی: ٢٦ی جانێویری ٢٠١٠

سەرچاوە
Serchawe

سەبارەت بە وتووێژەکانی کۆماری کوردستان و حکوومەتی نەتەوەیی ئازەربایجان لە گەڵ حکوومەتی قەواموسەلتەنە

ڕۆژنامەی کوردستان یش وەکوو ڕۆژنامەی آذربایجان باسی وتووێژەکانی کوردستان و ئازەربایجانی لە گەڵ حکوومەتی نێوەندی بڵاو کردووەتەوە. لە خوارەوە گوزارشی محەمەد حوسێنی سەیفی قازی کە لەو وتووێژانە دا نوێنەری کوردستان بووە دەخوێننەوە. بابەتەکە هێنراوەتە سەر ڕێنووسی ئێستا. ئەم وێنەیەی شەهید سەیفی قازی بە سپاسەوە لە ماڵپەڕی آذربایجان " آذربایجان دموکراتلاری نین اینترنت نشریەسی" وەرگیراوە.

حەسەنی قازی

کوردستان؛ بڵاوکەرەوەی بیری حیزبی دێمۆکڕاتی کوردستان

ژمارەی ٥٠، ٢ شەمۆ ٦ی جۆزەردانی ١٣٢٥ - ٢٧ی مەی ١٩٤٦

گوزارشی جەنابی محەمەد حوسێن خانی سەیفی قازی وەزیری جەنگ و نوێنەری کوردستان

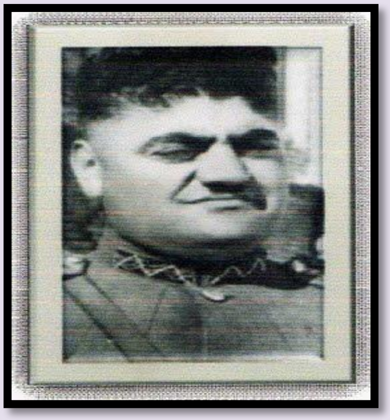

جەنابی ئاغای محەمەدحوسێن خانی سەیفی قازی وەزیری جەنگ و نومایەندەی کوردستان وەکوو لەساتی گەڕانەوەی خۆی لە تارانێ بەڵێنی دابوو لە میتینگی ڕۆژی ٣١ - ٢ - ١٣٢٥ دا گوزارشی ژێرەوەی بە ئیتیلاعی عموم گەیاند:

بەشی نۆهەم

ئەمن کە بە ئەمری پێشەوای موعەزەم و بە دڵگەرمی و پشتیوانی برایانی خۆشەویست مەئموور بە ئیفتیخاری بۆ حکوومەتی تارانێ بووم بە پێویست دەزانم کە شەرحی مەئمورییەتی خۆم ئیجمالەن بە عەرز بگەیێنم.

ڕۆژی یەکشەمۆ ٨ی بانەمەڕ سەعاتی ٩ و ٢٠ دەقیقە لە ئیستیگای تەورێزەوە دەگەڵ نمایەندەگانی ئازەربایجان کە عیبارەت بوون لە ئاغای پیشەوەری سەرۆکی حکوومەتی میللی ئازەربایجان و رەئیسی هەیئەتی نمایەندەگی و ئاغای سادقی بادگان و ئاغای دوکتور جەهانشاهلوو و ئاغای ئیبراهیمی و ئاغای دیلمەقانی و ١٤ نەفەر فیدایی بە ریاسەتی یەک نەفەر کاپیتان حەرەکەتمان کرد و لە ساتی ١١ و ٢٠ دەقیقە واریدی ئیستگای مێهرئاباد بووین.

لە لایەن ئازادیخواهان و ئەهالی ئازەربایجانی ساکینی تاران ، با ئینکێ کە سەعاتێک پێش وارید بوونی مە بە وەسیلەی مەئموورینی دەستگای دیکتاتۆری عیبارەت بوو لە ئەفرادی ژاندارمەری بێ شەرمانە مەمانەعەتێکی موسەلەحانە بۆ پێشوازی نەکردن لە ئێمە بە عەمەل هاتبوو و دوو نەفەر لەو ئازادی خواهانە کوژرابوون و چەند نەفەرییشیان برینـدار کردبوون، دیسان جەمعییەتێکی یەکجار زۆر کە خۆیان لە چەنگی موستحەفیزینی ژاندارم خەلاس کرد بوو بە دەسکە گوڵەوە خۆیان گەیاندبووە مەیدانی تەیارەی، شوور وشەعەف و ئێحساساتێکی وایان بە خەرج دا کە روحی مەیان وەلەرزە خست و بە دەنگێکی بڵیند چەپڵەیان لێدەدا و هاواریان دەکرد: ئەنگۆ ئەمەو نەجات دا!، ئەنگۆ خەڵکی ئێرانێو لە ئەسارەت خلاس کرد، ئەمما ووشیار بن ئیشتیباهێ نەکەن ئازادیی ئێمە بە حەرەکاتی ڕاست و بێ خەتای ئێوە پەیوەندە و، هوڕایان دەکێشا و لێکڕا دەیان کوت: بژی خەڵکی ئازەربایجان، بژی مەشعەلداری ئازادیی ئێمە ئازدیخواهانی کوردستان.

دە واقیعدا، ئەو ئێحساساتەی وان ببوە باعیسی سەربڵێندی ئەهالی کوردستان و ئازەربایجان و ئەوەیان بە تەواوی مەعلووم دەکرد و دەیانگەیاند کە مەعلوومە کوردستان و ئازەربایجان خۆیان خەلاس کردووە، بەڵکوو لیاقەتی ئەوەیان هەیە کە ئازادیی تەواوی خەڵکی ئێرانێ وەدەست بێنن و سابیتی بکەن. ئاغای موزەفەری فیرووز موعاوینی سیاسی نوخست وەزیری ئێران و سەرتیپ سەفاری رەئیسی تەشکیلاتی کولی شارەوانی لە تەرەف دەوڵەتێوە بۆ ئیستیقباڵ حازر بوون و بە شارەزایی وان بۆ قەسری جەوادییە کە لە دوازدە کیلۆمێتری تارانێ یە و لە پێشدا بۆ پەزیرایی حازر کرابوو حەرەکەتمان کرد. وەساییلی پەزیرایی،لە تەرەف وەزارەتی ئوموری خاریجە بە عەمەل دەهات.لە ڕۆژی دووشەممۆیەوە موزاکەرە دەست پێکرا.

نومایەندانی دەوڵەتی تارانێ عیبارەت بوون لە:

ئاغایانی موستەشارولدەولە، محەمەد وەلی میرزا فەرمانفەرماییان، لەنکەرانی،ئیپەکچیان و ئاغای موەریخودەولەی سێپێهر

وەزیری پیشەو هونەر و موزەفەری فیرووز موعاوینی سیاسی و پارلمانی نوخست وەزیر.

پاش گفتوگۆیەکی زۆر لە ئەتڕافی نێهزەتی دێمۆکڕاسی کوردستان و ئازەربایجان داوخواز و تەقازای ٥ میلیۆن کورد و ئازەربایجانی کە بە خوێنی هەزاران لاو و پیر و جەوانی میللەتی قارەمانی کورد و ئازەربایجان کە ساڵەهای ساڵ لەو ڕێیە دا لە ملە و موبارەزە دا بوون و بە دەستیان هێناوە و دە موقابیلی ئیبلاغییەی پووچ و بێ مەعنای حەوتگانەی دەوڵەتی تاران، لە بەر ئەوەی کە دونیا بزانێ کە میللەتی قارەمانی کورد و ئازەربایجان حازر بە خوێن ڕشتن و براکوژی نین و بۆ لە دەم دانی ئیرتیجاع و خوێن مژە زاڵم و گەورەکانی دنیایە کە دەو ڕێیە دا هەزاران ئیفتیرا وبوختانیان بۆ ساز کردبووین، بە ٣٣ مادان بە دەوڵەتی تاران پێشنهاد کرا کە ئەوە بۆ ئاگاداریی ئێوە عەرز دەکرێن.

پاش گفتوگۆ و کێشە کێشێکی زۆر و چەند ڕۆژ موزاکەرە بە ئیستینادی درۆ و قسەی پووچی قانوونی ئەساسی و بەو نەوعەی کە ئەمن لە نیزیکەوە دیومە و لێم مەعلووم بووە قانوونی ئەساسی بە تەعبیری دەوڵەتی تاران عیبارەتە لە پامال کردنی حقوقی میللەت و دەست و پێ بەستنی وان و بەرەڵا کردن و تێ بەردانی عیدەیێکی مەعدوود بە عینوانی جوێ جوێی مەئموورینی لەشکری و کیشوەری و ژاندارم کە لە پامال کردنی حەق و عەداڵەت،کە مەزایقی قانوونی ئەساسی حەقیقی، بە تەواوی نەتەوانی ئێرانی قایل بووە، داندراوە درێغیان نەکردووە. هەر وەکوو بۆخۆتان دیوتانە لە تەعەروز بە گیان وماڵ و حەیسییەت و ناموسی نەتەوانی ئێرانی وەخسووسەن میللەتی کوردی دە کەماڵی بێ شەرمی و بێ حەیایی دا لە مودەتی ٢٠ ساڵەی دیکتاتۆری ڕەزا خان دا موزایەقەیان نەکردووە و ئەوان ئێرانی فەقەت بە تاران دەزانن. وە بە غەیری ئیستیفادەی شەخسی و خۆشگوزەرانی و ڕاگرتنی مەقام و جا وجەلالی خۆیان هیچ فکری دیکەیان نییە.تارانیش چ تاران مەرکەز و بناغەی فەساد و لائوبالیی و بێ عەلاقەیی و بێ خەبەری و دە حەقیقەت دا مەرکەزێکی زۆر زۆر کەسیف بە قەسر و قسووری زۆر عالی و موجەلەل کە بە خوێن و زەحمەت و ڕەنج و ئارەقەی نێو چاوانی هەزاران بەدبەخت و بێچارەی نەتەوانی زەحمەتکێشی ئێرانی بناغەی داندراوە و ڕازاندراوەتەوە، بە هیچ نەوعێکی شوعلەی ڕووناکایی و ئومێدی ڕزگاری دەو عەسری تەمەدون و ئەتۆم دا بۆ میللەت و نەتەوانی ئێرانی وەبەرچاو نایە.

و هەتا وەکوو ئەو سەفەرە و دیتنی ئەو دەزگایەی،مەعنای کەلیمەی حکوومەتی پووشالیم نەدەزانی، بەڵام لەو موسافەرەتەی تارانێ دا کە بە چاوی خۆم دەستگای هەڵسووڕی خوێن مژ و پووچەڵی حکوومەتی تارانم دی لێم حاڵی بوو کە حکوومەتی پووشاڵی ئەوەیە کە ئەڵئان لە تاران بەرقەرارە. ئەمما ئەوەندەی هەیە ئەوڕۆکە ئەوەی جەنبەی مەیدانی سیاسەتی بەینەلمیلەلی پەیدا کردووە دەستگای ئیرتیجاعی دونیایە بە وەسیلەی کاسە لێسانی خۆیان بۆ مەنفەعەت بردن و قازانجی خۆیان دائیما خەریکی دەسیسە و ئانتریک و هەو و جەنجاڵن.

بەشی نۆهەم

ئەمە دووبارە لە بەر ئەوەی کە دونیا بزانێ غەیری حەقی حیسابی خۆمان و خوێندن و نووسین بە زمانی دایکی و پەرە پێدانی فەرهەنگ و لەش ساغی و هاتنەدەر لە غار و ئەشکەوتی بەدبەختی و، خۆ گەیاندن بە عەسری تەمەدون هیچ مەنزوور و دەسایسێکی خارجی نییە و بۆ گوزەشتێکی زۆر لەو حەقەی کە وەدەستمان هێناوە حازر بووین. هەر چەند بە سوورەتی زاهیر شەخسی ئاغای قەواموسەلتەنە موساعید و تا دەرەجەیێکی حازر بوو کە دە موزاکەراتی دواییدا کە دەست پێ کرابا موافەقەتی (دەکرد). (لە سەر) پێشنهادی خۆیان دە تەحتی ١٤ مادە دا تا ئەندازەیێک موافەقەت حاسڵ بوو. بەڵام چەند نەفەر لە وەزیران کە وا مەعلووم بوو نەشەیان گوێی کرد بوو یا بە ئیستیناد بە فەرمایشی ئاغای پیشەوەری لە ئەسەری قانوونی مەنعی تەریاک لە ئازەربایجانێ دا عەسەبانی ببوون نەیانهێشت کە دەوڵەتی ئاغای قەوام لەو مەوقیعە ئیستیفادە بکا و ئەو مەسەلە بە خۆشی تەواو بێ. لە بەر ئەوە ناچار بووین بە بێ ئەخزی نەتیجە ڕۆژی دوو شەممۆ ٢٣ی بانەمەڕ هەیئەتی نمایەندەگی کوردستان و ئازەربایجان سەعاتی ٧ و پێنج دەقیقە لە تاران گەڕاینەوە.

و لە پاش گەڕانەوەی مە دەوڵەتی قەواموسەلتەنە ئێعلامییەیەکی لە تاریخی ٢٣ - ٢ - ١٣٢٥ ئینتیشار دا ئەوا عەرز دەکرێ. هەر وەکوو لە تەورێزێ لە تەرەف هەیئەتی نمایەندەگییەوە بە وەسیلەی ئاغای پیشەوەری ڕەئیسی هەیئەت جوابی دراوەتەوە و ئەمن نامەوێ دەو مەوزووعەی چیدی بدوێم.

برایانی خۆشەویست! حوسنی تەدبیر و ئیرادەی پێشەوای بەرز، یەکەتی و برایەتی کوردستان و ئازەربایجان و غیرەت و شەهامەت و جانبازی پێش مەرگانی کوردستان و فیدائییانی ئازەربایجان دەستگای زوڵم و ئیرتیجاعی موتەزەلزیل کرد و لێیان مەعلووم بووە کە ئەو نێهزەتە کە بە پشتیوانی تەواوی تەبەقاتی میللەتی قارەمان و ڕەشیدی کورد و ئازەربایجان بە وجود هاتووە شۆخی پێ ناکرێ و بە فشە و گاڵتە ناژمێردرێ و ئەو دوو میللەتە برا و ڕەشیدە دە مەیدانی موبارەزە دا خۆیان پێ ناساندوون. ئەو حەقەی کە ئەستاندوویانە ڕای دەگرن و لیاقەتی ئیدارە کردنی خۆیان بە دونیای ئەورۆ سابیت کرد. ئێستاش مەرد و مەردانە تێبکۆشن و ئیتمینانوو ببێ حەق بە مەیە و خودای بێ هاوتا یاری دەهەندەی مەیە.

بژی کورد و کوردستانی گەورە.

بژی پێشەوای موعەزەم و مەحبووبی مە.

بژی فیرقەی دێمۆکڕاتی کوردستان

بەرقەرار بێ یەکەتی و برایەتی کوردستان و ئازەربایجان.

بژی و ڕاوەستاو بن لاوان و جەوانانی ڕەشیدی کوردستان.

سەرچاوە: ویبلاگی ڕوانگە - ڕێکەوتی: ٢١ی جوولای ٢٠١١

سەرچاوە Serchawe

کۆماری کوردستان، وشیاری نەتەوەیی یان پیلانێکی دەرەکی؟

هاشم زوورئاوەر

ئاماژە:

لە کۆتاییەکانی شەڕی دووهەمی جیهانی، یەکێک لە گرینگترین ڕووداوەکانی مێژووی هاوچەرخی کورد، دامەزراندنی کۆماری کوردستان بوو، ئەزموونێک لە دەسە ڵاتی کوردی کە بۆ یەکەمجار لە مێژووی نوێ دا توانی گۆڤار و ڕۆژنامە دەربخات، دام ودەزگاکانی ئیداری دامەزرێنێت و وەکوو دەوڵەتێکی نەتەوەیی مامەڵەی لە گەڵ بکرێت. کۆمارێک کە بەرهەمی شۆڕشەکانی پێش خۆی و هەڵقوڵاوی ناوەی کۆمەڵگاو ئاکامی سەرهەڵدانی ئەو وشیاری نەتەوەییە بوو کە لە ساڵانی پێش دامەزراندنیدا لە نێو چین و توێژی لاوانی ڕۆشنبیرو تازە پێگەیشتووی ناو خانەقا و حوجرە و خوێندنگەکانی دەوڵەتیی لە ناوچەی موکریان دا سەری هەڵدابوو. بەڵام مەخابن کە ئەو کۆمارە ساوایە سەرەڕای تێپەر کردنی هەموو تایبەتمەندییەکانی یاسایی نێونەتەوەیی خۆی، لە لایەن نەیارانییەوە بە پیلانێکی دەرەکی لە قەڵەمدراوە. لەت و پەت کردنی وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست لە لایەن ئیستعمار و چەند پارچە کردنی جیهانی ئیسلام لە لایەن خاچ پەرستانەوە، پاساو گەلێکن کە لە مێشک و بیروبۆچوونی ناسیۆنالیسمی بەرچاوتەنگی فارس و تورک و عەرەب وهێندێک لە هەڵگرانی بیرۆکەی ئیسلامی سیاسی دا خول دە خوات. هەروە کوو مێژوونووسی ئێرانی(ئەحمەدی کەسرەوی) داخوازیەکانی ڕەواو نەتەوەیی کورد بەو شێوەیەلێک دەداتەوە و دەڵێ: ((خرابترین تۆوی ناکۆکی و دووبەرەکی کە بێگانە لە ڕۆژهەڵات دا چاندی ئارەزووی سەربەخۆیی نەتەوەکان بوو ، دوای ئەوەی کە ئەو سیخوڕە ئەوروپایانە بە نێو کورد و ئەرمەن و

ئاشووریەکان دا گەڕان، ئەو تۆوە گڵاوەیان لە نێو دا چاندن))(١).

بۆ ئەو مەبەستە ئەو وتارەی ژێرەوە حەول دانێکە بۆ ئەوەی کە کۆماری کوردستان و بزووتنەوەی نەتەوەییەکەی تا چ ڕادە یەک هەڵقوڵاوی ناخی ڕووداوە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکانی کوردستان و گەشەی بیری سیاسی و نەتەوەیی کورد بووە؟

ڕەزاشا و مەسەلەی کورد:

شۆڕشی مەشرووتە بوو بە هۆی لە رزۆک بوونی سیستمی حکومەتی پاشایەتی - عێلی و دامەزراندنی شێوەیەکی بەڕواڵەت مۆدێڕن لە حکومەت، بەڵام ئامادە نە بوونی کۆمەڵی ئێران بۆ ئەو ئاڵ و گۆڕانە و دەس تێوەردانی رووس و ئینگلیس لە کاروباری نێوخۆیی ئێران، بوو بە هۆی هەرەس هێنانی مەشرووتە، کە بە کودتای ١٢٩٩ کۆتایی یەکجاری پێهات و حکومەتی سانترالیستی رەزاشا لە ئێران دەستی پێکرد، ئەوەش هاوکات بوو لە گەڵ گەشەی ئاڵمان لە بواری پیشە سازی و تورکیای مۆدێڕنی ئاتاتورک، کە سەرنجی بیرو ئەندیشەی رووناکبیرانی ئێرانی بۆ لای یەکێک لەدیاردەکانی شارستانییەتی رۆژئاوا راکێشا، ئەویش ناسیۆنالیزمی پەڕگیری (شۆونیسم) بوو. تەقی زادە کە لە بناغەدانەرانی مەشرووتە بوو، لە ئاڵمان گۆڤاری (کاوە) ی دامەزراند و بە هاوکاری جە ماڵزادە و محەمەد قەزوینی دەستیان کرد بە بڵاوکردنەوەی ئەندیشەی ناسیۆنالیستی. ئەوان بڕوایان وابوو کە تا لە ئێران یە کێتیی میللی لە بواری زمان، جل و بەرگ،... بەدی نەیەت سەربەخۆیی سیاسی و پاراستنی تەواویەتی خاکی ئێران ئەستەمە .ئەو ئەندیشە شۆونیستانە لە ڕاستی دا بنەمای دەسەڵاتی رە زاشای پێک هێنا، هەر بۆیە رەزاشا هەر کە دەسەڵاتی بە دەستە وەگرت، دەستی گرت بە لە نێوبردنی سەرۆک عێل و عەشیرەتەکان و نیشتەجێ کردنیان و بە دیهێنانی دەسەڵاتێکی سانترالیستی سیاسی، نیزامی بە هێز(٢).

بێجگە لە کاریگەرییەتی ئەو بیرۆکە ڕەگەزپەرستانە، سەفەری رەزاخان بۆ تورکیای ئاتاتورکیش هێزکارێکی گرینگی هەبوو لە سەر سیاسەتەکانی بە نێو مۆدێڕن. رەزاشا پاش گەڕانەوەی لە سەفەرەکەی خۆی بۆ تورکیا لە ساڵی ١٣١٣ لە ژێر کاریگەرییەتی سیاسەتی مستەفا کەماڵ دا، بڕیاری دا کە لە مەوبەدواوە هەموو گەلانی ئێران و لە ناویشیان دا کوردە کان، مافی خوێندن و نووسین یان بە زمانی زگماکی خۆیان نییە. "کەریمی حیسامی" لە بارەی هەولەکانی دەوڵەت بۆ یاساغ کردنی زمانی کوردی دا دە نووسێ:... نووسین و خوێندنەوەی زمانی کوردی یاساغ لە قەڵەم دە درا و تەنانەت بڕیار درا لە ئیدارە کان بەو زمانە گفتگۆ نەکەن، لە سەردەرگای ئیدارە کان نووسرابوو: قسە کردن جیا بە فارسی قەدەغەیە (٣).

سیاسەتی حکومەتی پەهلەوی بە نیسبەت خەڵکی کوردەوە بە دوو قۆناخ دا تێدەپەڕی و لە هەرکام لەو دوو قۆناخە دا بە

سەرچاوە Serchawe

بەشی نۆهەم

دوای ئامانج گەلێکی تایبەت دا دەگەڕان،

گرینگ ترین یان بریتی بوون لە:

قۆناخی یەکەم: پێک هاتبوو لە نە هێشتنی هۆزگەرایی، لە نێوبردنی گروپی چەکداری عەشیرەتەکان، بڵاوکردنەوەی دەسترۆیی دەوڵەتی ناوەندی هەتا سنوورەکان، دامەزراندنی ئیداراتی تۆمارکردنی بەڵگەنامە و موڵکەکان، دارایی، دادوەری و ناوەندەکانی راهێنان و سەربازی بوون.

قۆناخی دووهەم: تایبەت بوو بە قەدەغە کردنی کەڵک وەرگرتن لە زمانی کوردی و هەروەها دانەمەزراندنی کارمەندە خۆجێ یەکان لە کوردستان دا (٤).

لە کۆبەندیەکی گشتی دا دەتوانین بڵێین، قەدەغە کردنی زمانی کوردی، سەپاندنی جل و بەرگی ئوروپایی بە سەر کوردەکان و دوورخستنەوە و بەند کردنی کەسایەتییە دیار و سەرۆک هۆزەکانی کورد، دانانی کارمەندی ناکورد و گوشاری سوپاییەکان و ژاندەرمەکانی رەزاخان بۆ سەر دانیشتووانی کوردستان، هەموو بەو واتایە بوون کە رێژیمی پەهلەوی دژایەتی ئازادی و هەڵس و کەوتی زمان و داب و نەریتی کوردەکان دەکا، ئەو شەڕانگیزییە بێ هۆیە و گوێ نەدان بە هیچ نەزانینی بێ هۆیانە لە بابەت زمان و کلتووری یەکێک لە گەلانی ئێرانی، نەتەوەی کوردی بە تەواوەتی لە حکومەتی پەهلەوی دوور کرد (٥).

رەزاشا بێجگە لە مانەش هەستا بە گۆڕین و بە فارسی کردنی نێوی ژمارەیەکی زۆر لە شار و رووبارو چیاکانی کوردستان بو نموونە ورمێی کرد بە رەزائیە، سەڵماس بۆ شاپوور، خانێ بۆ پیرانشاهر، سابڵاغ بۆ مەهاباد و چۆمی چەغەتوو بۆ زەڕینە ڕوود. هەروەها دراو و داراییەکی زۆری خەرج کرد لە پێناوی سڕینەوەی ئەدەبی کوردی و بە فارسی کردنی شێعرەکانی "بابە تاهیر هەمەدانی" کە بەزارێکی کە لهوڕی نووسراوە، کرانە فارسی.

داوایان لە (رشید یاسمی) کرد تا لە رێگای کارێکەوە کە نووسینی کتێبی (کردوپیوستگی تاریخی او)ە، تئۆرێکی زڕ سەبارەت بە فارس بوونی کورد بسەلمێنێت (٦).

هەروەها "توکلی" سەبارەت بە کار و ڕەفتاری لێپرسراوەکانی دیکەی ئێرانی لە کوردستان دا دەنووسێت: لەو بەرنامانەی

سەرچاوە
Serchawe

دیکە کە بە ئامانجی دژایەتی و لێدانی فەرهەنگ و فۆلکلۆری کوردی جێ بە جێ دەکران، بریتی بوون لە خاپوور کردنی ئەو ئاسەوارە کۆنانەی، ئاماژەیان بۆ مێژووی کورد دەکرد . (حسن مقدم) سەرکردەی هێزە ئێرانییەکان لە شاری سنە لەو رووە دەستی نەپاراست، وێڕای ئەو ئازار و ستەمەی کە خەڵک لە دەستی ئەو کابرایەوە تووشی دەبوون، مردووە کانیشی لە بەڵای ئەو سەرکردەیە بێ بەش نەبوون، ئەو هەستا بە کاول کردنی گۆڕستانی (سلێمان بەگ) کە شوێنی ئارامگەی سەردارانی کورد و کەسایەتییە نیشتمان پەروەریەکانییەتی. بە پێی ئەو سیاسەتە نالەبارەی کە حکومەت بەرامبەر نەتەوەی کورد لە ئێران گرتبوویەبەر، ژمارەیەکی یەکجار زۆر لە کوردی خێڵەکانی (گەڵباخ وپیران و جەلالی) و هەزاران خێزانی دیکەی کوردستان لە ساڵی ١٩٣٥ دا گواسترانەوە بۆ شوێنە دوورە دەستەکانی ئێران، بە تایبەت بۆ کرمان، سوڵتان ئاباد و شیراز،... (٧).

ئاکامی کارکرد و هەڵس و کەوتی ڕەزاخان لە گەڵ دەرەنجامی هەولەکانی ئاتاتورک و ناسیۆنالیستەکانی تورک هەریەک شت بوو، ئەویش چەوساندنەوەی نەتەوایەتی بوو. مەبەست لەوەها گوشارێک لە نێوبردنی شوناسی نەتەوەیی تاقمێک لە خەڵک لە چوارچێوەی وڵاتێک دا لە لایەنی رەگەزی و زمانی، ئایینی و کلتووری بە کەمینەیەکی جیاواز دادەنرێت.

ئەو سیاسەتە بە نێو چاکسازییەی رەزاخان، بە دوو قۆناخ دا لە گەڵ پەرچە کرداری چین وتوێژەکانی خەڵکی کوردستان بەرە ورووبوو:

قۆناخی یەکەم: ڕاپەڕینی چەکداری: ڕاپەڕینی عەشیرەتەکانی هەورامان و مەریوان بە سەرکردایەتی ڕێبەرە بە نێوبانگەکانیان وەکوو مەحموود خانی دزلی (١٨٧٠ - ١٩٤٦) و جافەرسامی هەورامی (١٨٨٥ - ١٩٤٢) و مەحموود خانی کانی سانان لە بەهاری ساڵی (١٩٢٦) دا دژ بە حکوومەتی رەزاشای پەهلەوی.

* ڕاپەڕینی خێڵی جەلالی ١٩٣١ - ١٩٣٠ (٨) .ڕاپەڕینی لۆرەکان بە ڕێبەرایەتی (قەدەم خێر) ئەو ژنە لێهاتوو و ئازایەی کە (سەید موڕادخان)ی برای و (عەلی مەهخان) مێردی بە فرت و فێڵ و پیلانی لەشکری ئێرانی لە نێو بران. ڕاپەڕینی سمکۆ، ڕاپەڕینی مەلا خەلیل مەنگوڕ(٩).

قۆناخی دووهەم: ڕاپەڕینی فەرهەنگی و سیاسی: دامەزراندنی حیزبی هیوا لە کوردستانی ئێراق کاریگەری بێ وێنەی لە ڕاچڵەکاندنی هەستی نەتەوایەتی کوردستانی ئێرانیش دا یاری کرد بە تایبەت هاوکات لە گەڵ پەرەسەندنی ڕاپەڕینە چەکدارییەکانی کورد دژی رەزاشای پەهلەوییەوە، بزووتنەوەیەکی رۆشنبیری بە هێز لە نێو توێژی خوێندەوار و شارنشینی

سەرچاوە
Serchawe

کوردستانی ئێران سەری هەڵدا کە بوو بە هۆی دامەزراندنی ڕێکخراو گەلێکی جۆراوجۆر وەک حیزبی ئازادی کوردستان و کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان (ژ - کاف). بێجگە لە ڕێکخراوی هیواو شوێن دانەربوونی ئەو لەسەر بووژاندنەوەی وشیاری نەتەوەیی کوردستانی ئێران، "مەلا ئەحمەدی فەوزی" مامۆستای ئایینی لە گەشە کردنی بیری نەتەوەیی کوردی دا بە تایبەت لە ناوچەی موکریان دا ڕۆڵی بەرچاوی گێڕاوە. "کەریمی حیسامی" وێڕای ئاماژە کردن بەپێک هاتنی گروپێکی سیاسی بچووک بە بەشداری پیاوانی ئایینی ناوچەی موکریان لە ماوەی ساڵانی ١٣٠٧ - ١٣١٠ کە لە گەڵ شۆڕشی ئارارات و پارتی خۆیبوون دا پێوەندیان بووە، مەلا ئەحمەدی فەوزی بە بەرپرسی سەرەکی ئەو گرووپە دەناسێنێ و لە بارەی ڕۆڵی مەلا ئەحمەد لە چالاکی سیاسی کوردەکان لە نێوە ڕاستی ساڵەکانی دەسەڵاتدارییەتی ڕەزاشا دا دەنووسێ: پێویستە بزانرێ کە ڕۆڵی مەلا ئەحمەدی فەوزی یەکێک لە ڕۆشنبیرانی کورد، لە بەرە بەری هەڵگیرساندنی شەڕی جیهانی دووهەم دا، زۆر گرینگە ئەو لە سلێمانیەوە بۆ موکریان هاتبوو و لە ڕاچڵەکاندنی هەستی نەتەوەیی و دامەزراندنی ئەو گرووپە سیاسییە بچووکە دا ڕۆڵی سەرەکی هەبووە (١٠).

لێکۆڵەری کورد "محەمەد سەمەدی" لە گەڵ ژمارە یەک لە ئەندامانی دامەزرێنەری کۆمەڵە دا وتووێژی ساز داوە، بە لە بەرچاوگرتنی وتەکانیان دە نووسێ کە: مەلا ئەحمەدی فەوزی بێجگە لە زانیاری ئایینی، وانەی هەستی نەتەوایەتی کوردیشی بە قوتابیەکانی دەگووتە وە (١١). یەکێک لەو قوتابیانە، "مامۆستا هێمن بوو"، هێمنی موکریانی لە ژیان نامەی خۆی (لە کوێ وە بۆ کوێ) دا دەنووسێ: (دەبی بڵێم من دەسکردی) (فەوزی)م ئەو هەڵیوەشاندمەوە، و تێکی هەڵشێلام و سەر لە نوێ درووستی کردمەوە... بێگومان ئەگەر نەچووبامە خزمەت فەوزی و لەکن ئەو مامۆستایەم نەخوێندبا، ڕێبازی ژیانم ئەو ڕێبازە نەدەبوو کە گرتم و پێیدا ڕۆیشتم و ئێستاش بەرم نەداوە. ئەو تێیگەیاندم من ڕۆڵەی کوردم و کوردیش نەتەوەیەکی بێبەش و چارەڕەش و زۆرلێکراوە و دەبێ ڕۆڵەکانی لە پێناوی ڕزگاری کردنی دا فیداکاری بکەن و لە خۆبردوویی نیشان بدەن... ئەو لاوە کوردانەی لە سەردەمی پاتشایەتی ڕەزاخانی پەهلەوی دا کە بە تەقلیدی ئاتاتورک خەریک بوو گەلی کورد لە کوردستانی ئێران دا بتوێنێتەوە، یا ڕاستەوخۆ شاگردی فەوزی بوون یا شاگردی شاگردەکانی ئەو، بەتایبەتی پێشەوا قازی محەمەدی شەهید شانازی بەوە دەکرد کە شاگردی فەوزی بوو (١٢).

بێجگە لە دان پیانانی مامۆستا هێمنی شاعیر،لە نووسینەکانی حیسامی و سەمەدیش دا وادەردە کەوێ کە مەلافەوزی ئەگەر نەبێ لە دوو سەدەی ناسک و هە هەستیار دا ڕووی کردۆتە مەهاباد و هەر جارە هەولی داوە گۆڕانکارییەک دروست بکات و هەستی نەتەوایەتی لە نێو کوردەکانی موکریان دا وەئاگابێنێ،

جارێکیان لە گەرمەی شۆڕشی ئارارات، جارێکی دیکەش لە دەسپێکی شەڕی جیهانی دووەم دا (١٣). سیاسەتی شۆوینیستی و

بەشی نۆهەم

گووشاری رژیمی شاهەنشاهی پەهلەوی بووە هۆی پەیدابوونی رق و بێزاری چین و توێژەکانی گەلی کورد لە رۆژهەلاتی کوردستان بە شێوە یەک لەسەرووبەندی هەڵگیرساندنی شەڕی دووەمی جیهان دا تەواوی فاکتەرەکانی جووڵانەوە و تەقینەوەی نێوخۆیی ئامادە بوون. بەتایبەت کاتێک کە شەڕ هەڵگیرسا و ئێران تا دەهات لە ئاڵمانی نازی نزیک دەبۆوە. ئەو مەسەلەیەی کە بووە هۆی تێوە گلانی ئێران لە ئاگری شەڕ و سەری رەزاشای پەهلەوی خوارد و ئاواتی خەڵکی ستەم لێکراوی کوردستان هاتە دی (١٤). رەزاشا خۆی نەگرت لە بەردەمیان دا بەوەش کەش و هەوای ئازادی لە ئێران پەیدا بوو و کوردستانیش بەشێک لە ئازادی و دێموکراسی بە خۆیەوە بینی. حیزب و رێکخراوە سیاسییەکان بووژانەوە لە کاتێک دا کە لە خوارووی ئێران لە شکری ئامریکا و بریتانیا هاتبوو، لەو سەرووشەوە لەشکری سووری سۆڤیەتی هاتبوو هەتا ورمێ ی داگیرکردبوو و ناوچەی مەهاباد لەو بارودۆخە دا بە دوور بوو، بۆیە بارودۆخێکی تایبەتی لە مەهاباد و ناوچە کە خولقا بوو. مەهاباد پێشینەیەکی شۆڕشگێری جولانەوەی نەتەوەیی، کوردایەتییان هەبوو هەر بۆیە یەکەم رێکخراوەی بە هێزی سیاسی کوردی بە نێوی کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد لە کوردستان لە ناوچەی مەهاباد پێک هات. بەپێی ئەو سەرچاوانەی لە دەستدان ئامانجی (ژکاف)، دژی خۆخۆری و شەڕی ناوخۆ و پووڵ پەرستی و هەل پەرستان بووە، بە هەموو هێز و توانای تێکۆشاوە بۆ ئەوەی زنجیرو تەوقی دیلی و ژێردەستەیی لە گەردنی نەتەوەی کورد دامالێ، هەولی داوە کە کوردستانی گەورە دروست بکاتەوە، لەت و پەتی کوردستان نەهێڵێ کە هەموو کوردێک بتوانێ بە سەربەستی بژی. (ژکاف) زۆر هەستی بەوە کردووە کە دەبی کورد بیر لە شارستانییەت و پێشکەوتن و مەدەنییەت بکاتەوە، خۆ رۆشنبیرکردن و ناساندنی کێشەی گەلەکەمان بە دنیای دەرەوە زیاتر رێگای رزگاریمانە نەک چەک و شەڕ، چوونکە هیچ کات ئەو چەکەی بە دەستی کوردەوەیە لە بەرامبەر چەکی دوژمنەکانی دا بە راورد ناکرێ، بۆیە هەر زوو بیری لە رۆژنامەگەری و دەرکردنی گۆڤار و رۆژنامە بۆ رووناک کردنەوەی بیری نەتەوایەتی کردووە (١٥).

ک ژ ک لە سەر چوار کۆڵەکەی (ئیسلامەتی، کوردایەتی، مەدەنییەت، سوڵح و ئاشتیخوازی) دامەزراوە.

لە رووی رۆشنبیرییەوە (ک ژ ک) زۆر گرینگی بە باری رۆشنبیری دا، چە ندین بڵاوکراوەی دەرکردبۆ هوشیار کردنەوەی بیری نەتەوایەتی سیاسی گەلی کورد لە وانە وەک (گۆڤاری نیشتمان، رۆژژمێری کوردی، دیاری کۆمەڵەی ژکاف و چەندین بابەتی رۆشنبیری (١٦). لە ژێر تیشکی ئەو ئامانج و حەولانەی ژکاف بۆ بردنەسەری ئاستی رۆشنبیری و نەتەوەیی کۆمەڵگای کورد، لە ساڵەکانی ١٣٢٥ - ١٣٢٠، تەوەرەی سەرەکی شێعر و ئەدەبیاتی کوردی کە تا ئەو کات تەنیا لە چوارچێوەی ئەدەبیاتی گشتی و بابەتی عیرفانی و فۆلکلۆری بووە، جێگەی خۆی دا بە نێوەرۆکی نەتەوە، مێژوو و رێزگرتن لە میراتی سیاسی رابردوو. ئەو پەڕی ئەو رەوتە دەتوانین ئاماژە بە بەرهەمی عەبدولرەحمانی شەرەفکەندی (هە ژار) بکەین کە لە (ئاڵە کۆک) دا شۆڕشێکی گەورەی لە ئەدەبیاتی کوردی هەڵگیرساندووە (١٧).

تێکۆشانی ژکاڤ لە هەر دوو لای باکووری کوردستانی ئێران چ دەورووبەری مەهاباد و ناوچەی باکووری میاندواو کە لە ژێر دەسەڵاتی رووسەکان بوو، بە تووندی درێژەی هەبوو... لە ناوچەی کرماشان هێزی ناسیۆنالیستی کورد توانی بووی، ئەوێ بۆ لای خۆی رابکێشێ. لە باکووری سەقزەوە، نفووزی کۆمەڵە لە نێوان عەشیرەتەکان بە خێرایی گەشە سەند و ئامانج و بەرنامەکانی ژکاڤ رەچاو دەکرا. لە پێوەندی لە مەڕ چالاکی ژکاڤ و پێوەندی دیپلۆماسی و دەرەکی ئەو، سەرکونسولی یەکێتی سۆڤیەت لە رەزائیە "هاشمۆڤ" ١ - ٥ - ١٩٤٥ دەڵێ: من بە چاوی خۆم هەستم کردووە بە بوونی پارتی ژکاڤ و زۆربەی خەڵک ژکاڤ بە کۆمەڵە ناو دەبات، زۆربەی کوردە کان و پیاوە بە ناوبانگە کانیان لایەنگری سۆڤییەت دەکەن و بە هیوان لە خەباتیان دا بۆ سەربەخۆیی لە سۆڤییەت یارمەتی وەربگرن، کۆمیتەی ژکاڤ خەڵک دڵنیا دەکات لە ئیش و کارەکانی خۆی دا پەیوەندی دەکات لە گەڵ یەکێتی سۆڤییەت، بەڵام (لە نێوان ئێمە و ژکاڤ دا هیچ پێوەندییەک نیە) (١٨). ئەو وتەی هاشمۆڤ دان پیانانێکی راستگۆیانەیە و بە ڵگەیەکی ئاشکرایە بۆ ئەو نووسراوانەی کە بێ هیچ بەڵگەیەک لە نووسینەکانیان دا حەول دەدەن کۆمەڵەی ژکاڤ و جووڵانەوە پەرە گرتووی نەتەوەی کورد لە هەرێمی موکریان دا دەسکردی سۆڤییەتێکان بدەنە قەڵەم. مامۆستا هەژار لەو بارەوە دەنووسێت: زۆر کەس لایان وایە کە حیزبی ژکاڤ رووسان دروستیان کردووە کە خوا هەڵناگرێ راستی بۆ نەچوون، کاتێ کە حیزب بۆ هەووەڵجار لە سابڵاغ دامەزرا، رووس هیچ ئاگاداریەکی لێ نەبوو، دەمانویست بە رەسمی بمانناسن و یارمەتیمان بکەن بەڵام هەرچی کۆششمان کرد جوابیان نەدایینەوە (١٩).

حەمە رەزاشای پەهلەوی و مەسەلەی کورد:

دەسەڵاتی حەمە رەزاشای پەهلەوی لە سەر هەمان سیاسەتی باوکی سەبارەت بە ڕاوە دوونان و سەرکووتکردنی ئازادیخوازانی ئێرانی بە گشتی و بەگژ داچوونەوەی داواکارییەکانی نەتەوە نافارسەکانی ئێران لە پێش هەموویانەوە گەلی کورد بە تایبەتی، رۆڵێکی سەرەکی دەبینێت لە شێواندن و تەقینەوەی بارودۆخەکەی وڵات لە پاش تەواوبوونی شەڕ. حکوومەتە یەک لە دوای یەکەکانی ئێران لەساڵانی شەڕی دووەمی جیهانی چ دوای کۆتایی هاتنی، گاڵتەیان بە مەسەلەی نەتەوایەتی کورد دەهات و ئامادە نەبوون کەمترین ماف بۆ گەلی کورد لە ئێران بسەلمێنن. لە باشوور و ناوەندی کوردستانی ئێران، ئەو ناوچانەی حکوومەتی ئێران دەستی بە سەریان دادەڕۆی، وەک دەسەڵاتێکی نیزامی بیرۆکراتی ئێرانی دامەزرابوو کە لە گەڵ کۆتایی هاتنی شەڕ دا رۆژ بە دوای رۆژ گوشاریان لە سەر خەڵکی شارەکان و عێلە نیشتمانپەروەرەکانی زیاتر دەبوو، ئەوانە هەموو حەولێکیان ئەوە بوو بنکە و بارەگا نیزامیەکانیان لەو ناوچانە دا بە هێز بکەن و سیخوڕە کانیان بڵاو بکەنەوە تا رێگا لەو شەپۆلە ئازادیخوازی و نەتەوەییە بگرن کە لە هەرێمی موکریان و باکووریانەوە قوڵپی دە دا (٢٠). درووست مانگێک پێش بە دەستە وەگرتنی دەسەڵاتی سیاسی لە لایان ح.د.ک و دامەزراندنی کۆماری میللی کوردستان لە

سەرچاوە
Serchawe

مەهاباد، هەفتەنامەی (کوهستان) لە چەند ژمارەیەکی دا بە درێژی باسی شێواوی بارودۆخی ئابووری کوردستان کردووە و بەرپرسیارییەکی خستۆتە ملی دەزگا گەندەڵ و ناکارەمەکانی حکوومەت، ئەوانەی لە کوردستان و نە لە تاران حازرنین کارێک بۆ خەڵکی راپەڕێنن و وەڵامی داخوازییەکانیان بدەنەوە بە تایبەت وەڵام نەدانەوەی تووتنەوانەکانی مەهاباد لە تاران و بێ بەش بوونیان لە هەموو حەق و دەستڕەنجێکیان، کوهستان نووسیویە: دوای ئەوەی خەڵک لە تارانەوە بە دەستی خاڵی دەگەڕێنەوە مەهاباد، دێنە سەر ئەوباوەڕەی کە دەسەڵاتدارانی ناوەندی، مەهابادیان پشت گوێ خستووە و ئامادە نین لە رێی یاسایی و کارئاسانیان بۆ بکەن و ناڕاستە وخۆ پێیان دەڵێن: ئێمە ناتوانین بڕیارتان بۆ بدەین، خۆتان چۆنتان پێ خۆشە وا بکەن، ئەو کاتەش خەڵکی پەی کاری خۆیان دەکەون و خودموختاری بەشێک لە کوردستان و لە پاڵ ئازەربایجان رادەگەیەنرێت (٢١).

چ لە رۆژنامەی کوردستان، ئورگانی حیزبی دێموکراتی کوردستان و چ لە چاوپێکەوتنەکانی پێشەوا قازی محەمەد لە گەڵ رۆژنامەی ((رهبر))ی حیزبی تودە و دواتر وتاری پێشەوا بە کۆمەڵانی خەڵک، باس لە داواکاریەکانی کورد کراوە و ئەو داواکاریانە بە تەواوی شاراوە نین، پێشەوا دەڵێت: ئەگەر ئێمە ئە مرۆ پێدا دەگرین لە سەر داوای ئۆتۆنۆمییەکی جوزئی بۆ وڵاتەکەمان، گوناحی حکوومەتی ناوەندیە کە هیچی نەکردووە بۆ باشکردنی وەزعی ئێمە، ئێمە بە ڕاستی حەز ئەکەین رێگای پێشکەوتن بگرین، ئێمە حەز ناکەین لاسای ئامریکا و رووسیا بکەینەوە، بەڵام ئەوەش رەت دەکەینەوە کە وەکوو ئاژەڵی وڵاتانی شارستانی بژین. هەروەها لە شوێنێکی دیکە دا دەڵێت: بە هیچ جۆرێکی داوای تەجزیەی ئێرانمان نەکردووە و تەنیا مەبەستمان ئازادی خۆمان و دێموکڕاسی بووە. بەڵام لە پێش دا کاربەدەستانی ئێران بێجگە لەوەی کە جوابیان نەداینەوە، شۆخیشیان بە داوای ئێمە کرد و ناچار بووین حکوومەتی میللی مان دامەزراند و هێزی خۆمان لە بەرامبەر ئەوان دا تاقی کردەوە... (٢٢)".

ئەحمەد کەمانگەر" کە بۆ خۆی کارمەندێکی حکوومەتی ئێران و وەکیلی پایەی ١ی دادگای شاری سنە بوو لە ئاباری ساڵی ١٩٤٥ واتە ٧ مانگ پێش دامەزراندنی کۆماری کوردستان لە مەهاباد، لە تەلەگرافێک دا ئەوەی پێشنیاری دەوڵەت کرد مادامەکی دەزگاکانی حکوومەت لە توانیان دا نیە بە کارامەیی کار و بارەکانی ناوچەکە راپەڕێنن، چی دەبێت ئەگەر حکوومەت (استقلال ناقص) واتە خوودموختاری بە خەڵکی کوردستان بدایە تا بۆ خۆیان بە کاروباری خۆیان دا رابگەن (٢٣).

بەمجۆرە لە پێش نیوەڕۆی رۆژی ٢ی رێبە ندانی ١٣٢٤ ی هەتاوی بەرامبەر بە کانونی دووەمی ١٩٤٦ لە گۆڕەپانی چوارچرای شاری مەهاباد دا و بە ئامادە بوونی زۆربەی کادرەکانی (ح د ک) جەماورێکی زۆری شار و نوێنەرانی ناوچەکان

و هۆزە کوردەکان هەر لە ماکۆوە تا سەقز و سەردەشت کە پێشتر بانگهێشت کرابوون، ئاهەنگی ڕێ و ڕەسمی ڕاگەیاندنی "کۆماری میللی کوردستان" دەستی پێکرد (٢٤). قازی محەمەد لە کۆبوونەوەی دامەزراندنی کۆماری کوردستان لە ٢ی ڕێبەندانی ١٣٢٤ی هەتاوی دا بە بەشداری هەموو چین و توێژەکانی کوردستان دا گوتی:

(کوردستان مەوقعیەتێکی جوغرافیایی مەخێوێی هەیە کە بێ پسانەوە و بێ ئەوەی نەتەوە و میللەتێکی کە لە نێویان فاصیل و لێکیان بپچڕێتەوە کورد بە سەریەکەوە و پێکەوە سکوونەتیان تێ دا هەیە و داوای مالکیەتی میللی لەوێدا. بە سەرهات و سەوابیقی تاریخییان یەکە و عموومەن تێی دا شەریکن، خاوەنی ئاداب و عادات و رسوومی میللیەکی وان کە هیچ جۆرە سەدەمە و عەوادیسێک نەیتوانیوە سستیەک لە بناغەی میللییەتی ئەوان دا پەیدا بکا. کورد لە قەدیم دا هەزاران پادشا و حوکمدار و تەشکیلاتیان هەبووە. هەر لەم کوردستانە ئازادەی ئێستا دا بنەماڵەی ئۆمەرای موکری کە سەرسلسلەی ئەوان ئەمیر سەیفەدینا بووە تا ١٠٢٠ کۆچی بیلئستیقلال یەک لە دوای یەک ئەمیر سەیفەدین، سارم بەگ، شێخ حەیدەر، ئەمیربەگ، ئەمیر پاشا تا دەگاتە قوبادخان بە دەسەڵات و قودرەتەوە حکومەتیان کردووە، میللەتی ڕەشید و بە غیرەتی کورد لە هەموو دەور و زەمانێک دا هەرکەس خەیاڵی ئیستیلای نیشت مانی ئەوانی بوو بێ بەرەنگاری بوون و بەربەرەکانیان کردووە و لە هیچ فیداکاریە ک دەستیان دا نەنواندووە. لە پاش لە دە ست چوونی حوکمدارەتیان بۆ وە گیرخستنەوەی ئازادی وچانیان نەداوە. بە دڵێکی ئەوەندە بە هێز و عەزمێکی سابیتەوە تێکۆشاون تا ئێستا هێزێکی وا نەبووە بتوانێ خەفەیان بکات، میرە کوێرە یان کوشتووە، بابان سەری هەڵداوە بابانیان بێ دەنگ کردووە، ئەردەڵان بڵێند بوون ئەوانیان لە عەرزی داوە، بتلیسی بەرز بوونەوە و هەزاری دیکە وەک ئەوان. تا لەو دواییانە دا لە پاش شەڕی بەینەلمیلی پێشوو کە دیکتاتۆری ئێران و تورکیا هاتنە سەرکار، زمان و عادات و مەزهەب و خسووسیاتی میللی کوردیان بە جارێک لاواز و کە نەفت کرد لە هیچ وە حشییەت و دڕندەییەک ڕانەوەستان، خوێندن و نووسینی زمانی کوردی مەمنوع و پۆشینی لیباسمان قەدە غەبوو نەیاندە هێشت لە هیچ جۆرە مەزایا و حقووقێکی بە شەرییەت بەشمان ببێ). (٢٥)

لەو وتارەی قازی محەمەدی سەرۆک کۆماری کوردستان دا ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت کە ئەو کەسایەتییە مەزنە تا چ ڕادەیەک باوەڕی بە کوردستانی بوون و تێکڕای ڕەگەزە پێک هێنەرەکانی نەتەوایەتی کورد لە ((مێژوو، دابی هاوبەش و تایبەت مەندیەکانی نەتەوەیی... هتد بووە. کە ئەو تایبەت مەندییەش بێ گومان دەگەڕێتە بۆ بوونی ((وشیاری نەتەوەیی)) سەرۆک کۆماری کوردستان واتە قازی محەمەد و هەروەها کۆمەڵگای کوردیی ئەو کات و کۆمەڵەی ژکاڤێش دەتوانین بە هێمای ئەو وشیارییە نەتەوەییە لە قەڵەم بدەین. دوای ئەوەی کە کابینەی قازی ناسێندرا و وەزیرەکان دەستیان بە کارەکانیان کرد دروشمی پێک هێنانی کوردستانی گەورە بوو بە ئامانجی کۆتایی قازی و حیزبی دێموکڕات و هەموو توانا و بڕستی کۆمار لەو پێناوە دا خرایە کار. هەر زوو مەهاباد بوو بە مەکۆی ناسیۆنالیستە کوردەکانی تورکیا و ئێراق و سوریا

و شاعیران و ئەدیبە گەورەکانی کورد لە هەموو ڕۆژهەڵاتی نێوە ڕاستە وە ڕوویان لەو شارە کرد و مەهاباد بوو بە ناوەندی شۆڕشگێرانی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست و قیبلەگاو هیوای نەتەوە پەروەرانی کورد.

کۆماری کوردستان و کاریگەری ئەو لە سەر ئاستی ناوخۆ و دەرەوەی کوردستان:

ئاستی ناوخۆ:

لە سەر ئاستی ناوخۆوە کۆماری کوردستان لە نیو توێژی خوێندە وارو شارنشینی کۆمەڵگای کورد لە ناوخۆی ئێران بە تایبەت لە تارانی پێتە پێتەختی ئێران دا کاریگەری هەبووە. کاتێک کە لاوێکی کرماشانی بە نێوی ((نادر ئیبراهیمی)) کە لیسانسی زانکۆی هەبوو، دێتە مەهابادو وەکوو نوێنەری کوردەکانی باشوور لە گەڵ پێشەوازییەکی گەرمی خەڵک و ڕێبەرانی کۆمار بەرە وڕوو دەبێت و پۆستێکیشی بۆ دیاری دەکەن (٢٦). لە ڕاستی دا هەرلە ژێر کاریگەریەتی کۆماری میللی کوردستان و دەسکەوتە دێموکڕاتییەکانی دا بوو کە چەند لاوێکی کورد لە ناوچەی گەرووس لەحوزەیرانی ١٩٤٦ دا ڕێکخراوێ کیان بە نێوی ((یەکێتی لاوانی بیجار)) دامەزراند بە سەرۆکایەتی لاوی کورد ((عە بدولباقی رەفیح)). ئەو یەکێتییە ئامانجی بە گژدا چوونە وەی دیاردە نالە بارەکانی دزیی و بەرتیل خۆری و گەندەڵی دەزگاکانی حکوومەتی ئێران بوو لە ناوچە کەیاندا (٢٧). کوردەکانی دانیشتووی تارانیش ڕێکخراوە یەکیان بە نێوی (ئە نجومەنی ئازادیخوازانی کوردستان) لە سەرەتای تەمموزی ١٩٤٦ دامەزرا کە ئامانجیان پشتگیری لە داخوازیەکانی گەلی کورد لە ئێران و حەول دان و کارکردنە سەر ڕای گشتی ئێران و دەسەڵاتی ناوەندی لە تاران بوو تا سیاسەتێکی گونجاو و نەرم بەرامبەر بە کورد و دەسەڵاتە سیاسیەکەی لە مەهاباد بگرنە بەر(٢٨).

هەر لە وقۆناخە دا بوو کە خوێندکارە کوردەکانی زانکۆی تاران لەسەرەتای تشرینی دووەمی ساڵی ١٩٤٦ دا ڕێکخراوەیەکیان بە نێوی (اتحاد دانشجویان کرد در دانشگاه تهران) دامەزراند. نادری موحسینی ئەندامی چالاکی ئەو یەکێتیە لە وتارێک دا نووسیویە: ئێمەش وەک خوێندکارانی کوردی زانکۆی تاران شوێنی گرینگ و ئەرکی مەزنی خۆمان لە ناو کۆمەڵە دا هەست پێکردووە و دەزانین کوردستان لانەی ئازیزمان چەند دەردە دارە و ئەمڕۆ لە هەموو ڕۆژێک داپتر پێویستی پێمانە، ئێمە بە تەواوی دەرکمان بەوە کردووە کە بە داخەوە فەرهەنگمان، باری تەندروستی مان، کشت و کاڵ مان، سەنعەت مان بە کورتی هەموو شتێک مان خراپە و لە تەواوی شارەکانی تری ئێران دواکەوتووترە، هەر بۆیەت ئەو جێگایەی کە هەل و مەرج و شوێن ڕێگەمان پێ بدات، بگرە زیاتر لەوەش خەبات دەکەین بۆ چاکسازی کۆمەڵایەتی و دژی وێران کاری و خراپی بارودۆخی وڵاتەکەمان رادەوەستین(٢٩).

سەرچاوە
Serchawe

ئاستی دەرەوە:

دوای دامەزراندنی کۆمار بە ماوەیەکی کەم (قەدری جەمیل پاشا) بە نوێنەرایەتی کوردە نیشتمان پەروەرەکانی سوریا و لەرێگای سلێمانیەوە، خۆی گەیاندە مەهابادو پیرۆزبایی هەموو کوردەکانی سووریا و تورکیای بە پێشەوا ڕاگەیاند. ناوبراو لە یادداشتەکانی دا نووسیویە: ئێمە نیشتمانپەروەرانی کوردکە لە سووریا بووین، بە بیستنی هەواڵی دامەزراندنی کۆماری کوردستان لە مەهاباد، گەلێ دڵخۆش بووین، لەسەر پێشنیاری من و رازی بوونی هەڤاڵانم بڕیارمان دا کە بە مەبەستی پێوەندی دۆستانە لە گەڵ حکوومەتی کۆمار سەردانی مەهاباد بکەم (٣٠).

بەڵام لێرە دا نابی ئەو راستییەش لە بیر بکرێت کە بەشێکی زۆر لە کوردە کانی کوردستانی عێراق، خزمەتی دڵسۆزانەیان لە دەزگا نیزامی و ڕۆشنبیرەکانی کۆمار دا کردو زۆر بە پەرۆشەوە بوون بۆ ئەو ئەزموونە کە بەشێکیان وەکوو مامۆستا چووبوونە مەهاباد و لە خوێندنگاکانی کۆمار دا وانەیان بە منداڵانی کوردستان دەوتەوە. بارزانییەکان و ئەفسەرە ئازادی خوازەکان، کە بە سەرۆکایەتی مەلا مستەفای بارزانی هاتبوونە هەرێمی موکریان، هەر زوو بوونە بڕبڕەی پشتی هێزی میللی کوردستان و بەرگری لێکردنی و دڵسۆز بوون بۆ پێشەوا و متمانەی تەواویان هەبوو و ئەرکی سەرپەرشتی ناسک ترین بەرەکانی شەڕی پێ سپاردن ئەویش بەرەی سەقز بوو(٣١).

هەر لەو بارودۆخە دا بوو کە جووڵانەوەی (هەقەکان) لە باشووری کوردستان لە سەردەستی (مامەرەزای کوڕی شێخ عەبدولکەریمی شەدەڵە) وەک بزووتنەوە یەکی سۆفیگەرای ئازادیخواز و جوتیارانەی پێشکەوتوو گەیشتە قۆناخێکی پێگەیشتوو و زوو لە لایان حکوومەتی پاشایەتی ئینگلیزخوازی عێراق و چینە کۆنەپەرستەکانی بە توندی دژایەتی دە کرا، مامە رەزا وەک ئەرکێکی نەتەوەیی، دەستەیەکی لە هەقەکان بە مەبەستی پشتگیری کردنی کۆماری کوردستان ناردە مەهاباد، ئەو دەستەیە تا نزیک رووخانی کۆمار لە رۆژهەڵاتی کوردستان نەگەڕانەوە (٣٢).

کۆماری کوردستان و سەربەخۆخوازی:

کۆماری کوردستان سەربەخۆ بوو و ئەو هەنگاوانەشی کە هاویشتی نیشانەی سەربەخۆی کۆمارە کە بوون، بە تایبەتی وەکوو کۆمارێکی نەتەوەیی کورد لە دیاریکردنی چارە نووسی گەلی کورد دا دیاری بکرێت. ویلیچیڤسکی دەڵێت: دەربارەی سیاسەتی دەرەوە، قازی محەمەد دەیەوێ سەرنجی ئینگلیزیەکان و هەروەها سۆڤییەتیەکان بۆ لای خۆی رابکێشێت و بە باشتری

دەزانێت بەلای هیچ لایەکان دا نەڕوات (٣٣). هەروەها لە دوکیومێنتێکی رووسیای سۆڤییەت دا لە زمانی رۆژنامەی (اطلاعات) وە نووسراون: پیشەوەری و قازی لە باکۆوە بوون، پیشەوەری و کاربەدەستانی دەرەوەی، سوور بوون لە سەر ئەوەی کە کوردستان ببێتە بەشێک لە ئازەربایجان و سەر بە ئەوەیّ بێت، بەڵام قازی محەمەد زۆر بە توندی دژی ئەو هەڵوێستە راوەستاو بڕیاری لە سەر نەدا و رایگەیاندووە ئەگەر کوردستان بڕیارە سەر بە تەورێز بێت باشتر وایە سەر بە دەسەڵاتی ناوەندی بمێنێتەوە و حاجی بابە شێخ هەروەها رایگەیاندووە کە رێبەرانی کورد لە باکۆ لە ژێر گووشارێکی زۆر دابوون، تەنانەت قازی محەمەد ئامادە بوو کە خۆی ژارخواردوو بکات و خۆی بکوژێ (٣٤).

بیری سەربەخۆبوونی کۆماری کوردستان، پێشەوا و رێبەرانی تری حیزبی دێموکڕاتی کوردستانی هان دا کە بە پاشکۆیەتی حکوومەتی ئازەربایجان رازی نەبن و سەر بۆ پیشەوەری و باقرۆڤ دانەنوێنن و بڕیاری دامەزراندنی حکومەتێک بە بەدیهێنانی سەربەخۆیی و ئازادی نەتەوەیی کورد بدەن.

رۆژنامەگەری کوردی و وشیاری نەتەوەیی:

رۆژنامە و بڵاوکراوەکانی کوردی کۆمار، رۆڵی سەرەکیان گێڕا لە بڵاوکردنەوەی هەست و وشیاری نەتەوەیی بەڵام سەربەخۆیانە و بە بێ گوێ ڕایەڵی بە ڕەنگدانەوەی سیاسەتەکانی سۆڤییەت و ئازەربایجان، لە تەواوی ئەو بڵاوکراوانە دا بابەت گەلی پێوەندی دار بە کۆمۆنیزم و مارکسیزم بڵاو نەدەکراو و هەمیشە لە لاپەڕەی یەکەمی ئە و بڵاوکراوانە دا، وشەی ((بسم الله الرحمن الرحيم)) و هێندێکیش جار ئایەتی قورئانی پیرۆز بەرچاو دەکەوت.

حکوومەتی کۆمار بڵاوکردنەوە و گەشەدانی فەرهەنگ و زمان و ناسیۆنالیستی کوردی کردبووە بەرنامە و پێڕەوی خۆی. بەشێکی گرینگی شێعرەکانی شاعیرانی گەورەی کورد وەکوو قانع، پیرە مێرد، هەژار و هێمن لەو سەردەمە دا بڵاو دەبوونەوە وەکوو رۆژنامەی کوردستان و گۆڤار و هەفتەنامی هەڵاڵە تایبەت بە ژنان، مانگ نامەی هاوار بابەتی ئەدەبی بڵاودە کردەوە کە وێڕای کەم و کوڕی کاغەز و بووجەی کەمی حکوومەتی کۆمار، شێعرەکانی هەژار و هێمنی تێدا بڵاو دەبیەنەوە کە ئۆگری قازی محەمەدی بە نیسبەت زمانی کوردی نیشان دەدا و هەروە ها بڵاوکراوەکانی تری وەکوو: گۆڤاری ئاژیر، گەلاوێژ، گڕوگاڵی منداڵان، نیشتمان (٣٥).

پێشەوا و رووخانی کۆمار: دوای ئەوەی کە هەل و مەرجەکە بە دژی ئامانجەکانی نەتەوەیی کورد و کۆماری کوردستان دا شکایەوە و ئەگەری هاتنەوەی لەشکری حکوومەتی رەگەزپەرستی شاهەنشاهی ڕەخسا، پێشەوا بێ ئەوەی کە ترسی مەرگ لە

سەرچاوە
Serchawe

وەفاداری بە سوێند و پەشیمانی بکاتەوە، هەڵوێستێکی گرت کە ئازادیخوازانی ئێرانی تووشی سەرسووڕمان کرد. ئەویش ئەوە بوو کە سەرەڕای ئەوەی کە دەیزانی لە لایان ڕێژیمی حەمە ڕەزاشای پەهلەوی سزای لە سێدارە دانی بۆدە دڕێت، بەڵام حازر نەبوو مەهاباد بەجێ بهێڵێت، چونکە گومانی هەبوو لە کوشتار و تالانی بێ بەزەییانەی خەڵکی مەهاباد لەلایان ڕێژیمەوە. "علی اصغر احسانی" لە بیرەوەریەکانی دا مەزنی و بوێری پێشەوای سەلماند و نووسیویە: ئەو مرۆڤە مەزن و ئازایە کە دەبوایە ئەمسالی پیشەوەریەکان و غولام یەحیاییەکان وانەی قارەمانێتی و بزورگواری و مەردایەتییان لە قوتابخانەی ئەو دا خوێندبایە... ئەوانە ئەگەر تۆزقاڵێک مەردایەتی و بوێری قازی محەمەدیان هەبوایە، بە تەنیا ئیشارەتێک دەستیان لە بەرگری بەرنەدە دا وەکوو قازی سەنگەری مەردانەی خۆیان چۆل نەدەکرد(٣٦). شایانی باسە بوێری پێشە پێشەوا، بە جۆرێک بوو لە بەرامبەر مەرگ دا چۆکی نەلەرزاند و هەڵوێستی جوامێرانەی لە موحاکەمە کردنی مەحکەمەی شاهە نشاهی دا سەری زۆر لە ئامادە بووانی سوڕاند، پێشەوا لەو مەحکەمەیە دا بە زمانێکی پاراو سیاسەتی ڕەگەزپەرستانەی حکوومەتەکانی تارانی لە قاو دا و ئاشکرای کرد کە خەباتی گەلی کورد لە پێناوی ئازادی دایە و بە لە ناوبردنی سەرکردەکانی نەک هەر لە ناو ناچێت بەڵکوو کڵپەش دەستێنێت و تا سەرکەوتن پشوو نادات (٣٧).

لە پێوندی لە مەڕ ئاستی خۆشەویستی قازی محەمەد لە نێو توێژی جۆربە جۆرە کانی کۆمەڵگای کوردستان، "مرتضی زربخت" لە بیرەوەریەکانی خۆی دا ئاوا باس دەکات: هەڵس و کەوتی قازی محەمەد و پیشەوەری ڕێبەرانی کورد و ئازەربایجان، شوێنەواری دژوازی لە سەر خەڵکەکەیان هەبووە و کاردانەوەی جیاوازی لێکەوتۆتەوە، پاش تێپەڕبوونی ٣٢ ساڵ پیشەوەری و فیرقەی دێموکڕاتی ئازەربایجان هیچ کام نەیانتوانی لە نێو دڵی کۆمەڵگای خەڵکی خۆیان دا جێی خۆیان بکەنەوە، لە حاڵێک دا لە مەهاباد گۆڕی قازی محەمەد بۆتە زیارەتگای خەڵک و لە سەردەمی شۆڕشی ١٣٥٧ی هەتاوی دا و لە ساڵڕۆژی شەهید بوونی دا ١٠٠٠٠٠ هەزار کەس بە حازر بوون لە سەر گۆڕەکەی یاد و ڕێبازی ئەویان بەرز ڕاگرت. و لە پاش شۆڕشی ١٣٥٧ی هەتاوی گەلانی ئێران دا بوو کە گەورە ترین گۆڕەپانی شاریان بە نێوی ئەو گەورە پیاوە کرد (٣٨).

ئەمەیە بوێری و گیانفیدایی کەسایەتییەک لە حاند چارەنووسی گەلەکەی دا تاسەرە مەرگ خۆی بە بەرپرس دەزانێت، سەرۆک کۆماری حکوومەتێک کە لە لایان دەسەڵاتدارانی ناوەندییەوە بە دەسکردی دەرەکی و سۆڤییەتێکان لە قەڵەم دراوە لە حاڵێکدا کەسایەتی پیشەوەری و ڕێبەرانی فیرقەی ئازەربایجان بۆ هەمووان زەق و بەرچاوە. ئەوکاتەی کە پیشەوەری و هێندێک لەو ڕێبەرانە لە سەر و وبەندی هاتنی ئەرتەشی ئێران بۆ تەورێز بە بێ هیچ خۆڕاگری و بەرگری کردنێک ڕادەکەن و هەل و مەرجێکی لەبار دەرەخسێنن بۆ ئەوەی کە هێزی نیزامی ئێران کوشتارێکی بێ بەزەییانە و تالانێکی گەورە و لە ئاکام دا کارەساتێکی دڵتەزێن بقەومێنێ، ئەو چەشنە هەڵس و کەوتە ناجوامێرانەی ڕێبەرانی ئازەربایجان نێشانی دا

ئەوان تەنیا لە پێناوی بەرژەوەندی تاکە کەسی خۆیان و گەیشتن بە مەقام و دەسەڵات ئەو حکوومەتەیان، ئەویش بە یارمەتی سۆڤییەتییەکان دامەزراندووە و نە بۆ خۆیان جێگای ڕێزی خەڵک بوونە و نە کۆمارە کەیان بە پێچەوانەی کۆماری کوردستان، هەڵقوڵاوی ناوەی کۆمەڵگا بووە.

پێشەوا دوای خۆ بەدەستەوەدانی و ئامادە بوونی لە دادگا دا، لە دوایین لێدوانەکانی لە بەرامبەر دادگای فەرمایشی شا دا ڕایگەیاند: ئەو بزووتنەوەیە بە مەرگی من کۆتایی نایەت بەڵکوو کڵپەش دەستێنێت، جەخت کردن بەو ڕاستییەیە کە ئاستی وشیاری نەتەوەیی خەڵکی کوردستان ڕیشەیەکی زۆر لەوە قووڵتری هەیە کە بە مەرگی ڕێبەرەکەی خاشە بڕ بکرێت.

دەسکەوتەکانی کۆماری کوردستان:

دەسکەوتەکانی کۆماری کوردستان گەلێک زۆرن و تێکڕای لایەنە سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی و تەندرووستی و فەرهەنگی و نەتەوەییەکانی کۆمەڵگای کوردی دەگرنەوە، هەر لە دامەزراندنی دام و دەزگاکانی حکوومەتی و بە فەرمی ڕاگەیاندنی زمانی کوردی و بەکارهێنانی لە تەواوی خوێندنگا و دەزگا بەڕێوبەریەکانی حکوومەتی کوردستان دا، تەنانەت لە وتاری ڕۆژی هەینی مزگەوتەکانیش دا، ئەمە و بایەخدانێکی زۆر بە بووژاندنەوەی ئەدەب و مێژوو و کلتوور و ڕۆشنبیری، بە دەرکردنی چەندەها ڕۆژنامە و گۆڤاری وەک کوردستان، هەڵاڵە و هاواری نیشتمان، گڕوگاڵی منداڵان، ئاوات و هاواری کورد و هتد... جگە لە بایەخ دان بە کرانەوە ی کتێب خانەی میللی و کردنەوە ی خوێندنگای ڕۆژانە و شەوانە و هێنانی دەزگای رادیۆ و سینەمای گەڕۆک و کردنەوە ی خەستەخانە و بایەخ دان بە باری لەش ساغی هەروەها حەول دان بۆ باش کردنی ئابووری ناوچەکە و دامەزراندنی شەریکەی پێشکەوتنی بازرگانی و هێنانی ماشێنی کشت و کاڵ و چەندەها کاری تر کە بە ئامانجی گەشەدان و وشیاری کۆمەڵایەتی و سیاسی و ڕووناک بیری خەڵکی کوردستان بوو. کریس کوچیرا لەوبارە وە دەڵێ:... کۆماری مەهاباد هەر چەند ناوچەیەکی بچووک بوو، و تەمەنی حکوومەتەکەی زۆر درێژەی نەبوو بەڵام لە ڕاپەڕینی نەتەوایەتی کورد لە لە مێژوو دا جێگایەکی زۆر بەڕێزی هەیە ئووە یەکەم بزووتنەوەی کورد بوو کە دەدیترا ((ڕووناکبیرەکان)) کاروباری ئەوی بەڕێوە دەبەن ئەگەر کۆماری مەهاباد بەردەوام بایە کوردەکان بە دنیایان نیشان دەدا کە کورد بەراستی ملهووڕ نییە، بەڵکوو توانایی ئەوەی هەیە کە خۆی بەڕێوەبەرێ (٣٩). ڕەچاوکردنی ئازادی سیاسی و ئاسایشی ناوخۆ تایبەت مەندییەکی هەرە زەقی ئەو کۆمارە لە بەرچاو کۆماری ئازەربایجان و ڕژیمی دیکتاتۆری شاهەنشاهی بوو. لە کاتێک دا کە ترۆریسم ئازەربایجانی ڕۆژهەڵاتی داگرتبوو،

شەپکەی سیاسی زۆر توند ببوو، لە کوردستان دا تەنیا چەند زیندانی سیاسی هەبوون، یەک دوو کەسیش ڕەنگە بە هۆی

سەرچاوە
Serchawe

سیاسی کوژرا بن هەر چەند کە ژمارەیەک لە کوردەکان لایەنگرییان لە کۆمار نەدەکرد، بەڵام دیسانیش توانیان ڕابکەن و بچن بۆ تاران. لە کۆڵان و شەقامەکانی مەهابادی پێتەخت بە ئاشکرا دەکرا گوێ بدەیتە رادیۆکانی ئیستانبول و لەندەن بەڵام لە تەوریز گوێ دان بەو رادیۆیانە تاوانێکی مەزن و سزایەکی بۆ داندراوە (٤٠).

سەرۆک کۆماری حکوومەتی کوردستان کەسێک بوو کە لە بڕیاردانی سیاسی دا پرس و ڕای بە ئەندامانی تری کۆمیتەی ناوەندی حیزب دەکرد کە ئەوە بۆ خۆی ئەوپەڕی دێموکڕاسی بوونی کۆماری دەسەلماند لە بەرچاو حکوومەتی شاهەنشاهی ئێران کە حکوومەتێکی تاکە کەسی و دیکتاتۆری بوو. هەر وەک سەرۆک کۆمار کوردستان قازی محەمەد خۆی لە ڕۆژنامەی کوردستان دا دەڵێت: ئەمن بە بێ تەصویبی کۆمیتەی مەرکەزی هیچ کارێکی ناکەم، چوونکە دێمووکڕات ئەوەیە کە شەخس ناتوانێ مەسڵەحەتی میللی بێ مشاوەرە بگرێتە دەستی خۆی (٤١). تەنانەت لە بەرە بەری هاتنی سوپای ئێران بۆ مەهاباد سەرۆک کۆمار، خەڵکی مەهاباد و پیاو ماقووڵانی و سەرۆک عەشیرەتەکان، لە مزگەوتی هەباس ئاغا کۆ دەکاتەوە تا بە راوێژی ئەوان چۆنییەتی هەڵوێستییان لە هەمبەر هاتنی سوپای ئێران دیاری بکەن.

دەرەنجام:

ناسیۆنالیسم لە کوردستان راستییەکی حاشا هەڵنەگر و بەرهەمی بارودۆخی نوێی فەرهەنگی، کۆمەڵایەتی و سیاسییە، کە لە هەمان کات دا خاوەنی بنچینەهایەکی بەهێزی گەلی رابردوو و مێژوویی یە کە لە پشتیوانی جەماوەری بەتایبەتمەندی فەرهەنگی و کۆمەڵایەتی کەڵک وەردەگرێ کە لە نێوچوونی ئەو لە داهاتوویەکی نزیک دا ئەستەمە. بەپێچەوانەوە ناسیۆنالیسم لە کوردستان و لە داهاتوویەکی نزیک دا رۆڵێکی گرینگتر یاری دەکات بەهۆی ئەوەی کە کوردستان جڤاکێکی نوێ یە و پێکهاتە و دامەزراوەکانی دەحاڵی تەواوبوون و پێشکەوتن دانە. کۆمەڵگای کوردستان سەبارەت بە بوونی هێندێک تایبەتمەندی دیاریکراو، جیاوازی هەیە لە گەڵ نەتەوەکانی تر و ئەو هۆکارەش دەبێتە هۆی پێکهاتنی شووناسێکی دیاری کراوی کوردی. چەسپاندن و جێگیرکردنی شووناسی نەتەوەیی، یەکێکە لە شازەکانی گرینگی ناسیۆنالیسمی کوردی. تەواوی بزووتنەوە سیاسییەکانی کوردی و بزاڤە فەرهەنگییەکان سەرەڕای ئامانجی جیاواز و شێوازی جیالە یەکتر، لەو بەشە دا خاڵی هاوبەشیان هەیە. شووناسی نەتەوەیی لە کوردستان سەربەخۆ و خاوەنی بنچینەی بە هێزی مێژوویی، واتا و بایەخی تایبەت بە خۆی هەیە. و ئەوە بە مانای چاوپۆشی لە کارتێکەری شوناسەکانی تر لە بەهێزکردن یا هاندانی شوناسی کوردی نییە، دەوڵەتە تازە پێکهاتووە کانی ئێران و ئێراق و تورکیا پاش شەڕی جیهانی یەکەم، لە هەولی دۆزینەوەی گوتاری ناسیۆنالیستی تایبەت بە مەبەستی شەرعیەتدان بە دەسەڵاتی زۆرە ملی و گەشەدانی فەرهەنگی سیاسی خۆیان بوونە کە لەبنەرەت دا لە بواری فۆرم و تایبەتمەندیەوە لە گەڵ شوناسی نوێ لە کوردستان لە دژوازیەکی تەواو دا بوو.

سەرچاوە
Serchawe

پێشکەوتنی ئەو وڵاتانە لە ڕاستی دا، هاوڕێ بوو لە گەڵ حاشالێکردنی پڕۆسەی فەرهەنگی سیاسیی کوردستان لە هەرێمی دەوڵەتەکانیان، کە ئەو مەسەلەیە بوو بە هۆی خۆڕاگری کوردەکان و لە ئاکام دا سەرهەڵدانی ناسیۆنالیسمێکی پەرچە کردارانە. سەرهەڵدانی بزووتنەوە گەلی جۆراوجۆری سیاسی ناسیۆنالیستی کوردی باشترین بەڵگەن بۆ ئەو خۆڕاگریە لە هەمبەر شۆردنەوە و حاشالێکردنی شوناسی نەتەوەیی کورد.

لە ڕاستیدا سیاسەتەکانی بە نێو چاکسازی ڕەزاخان لە کوردستان وەکوو نەهێشتنی ڕەوتی هۆزایەتی و بە زۆری نیشتە جێکردنیان، قەدەغە کردنی خوێندن و نووسینی زمانی کوردی، یەک چەشن کردنی جل و بەرگ و سەپاندنی جل و بەرگی ڕۆژئاوایی بە سەریان دا، دەوری کاریگەرییان هەبوو لە هەڵگیرساندنی ڕاپەڕینی چەکداری و سەرهەڵدانی بزاڤەکانی فەرهەنگی و سیاسی کە لە ئاکام دا بواری ڕەخساند بۆ دامەزراندنی ((کۆماری کوردستان)). دامەزراندنی کۆماری کوردستان وەک ئورگانیکی دەوڵەتی لە مێژووی گەلی کورددا، ووک هە نگاوێکی بوێرانە و گرینگ بوو ئەگەرچی ئەو ماوەیەی دەسەڵاتداریەتی کەم بوو بەڵام وەکوو هۆکارێک و قۆناغێک لە بەرجەستە کردنی کەسایەتی یاسایی نێونەتەوەیی گەلی کورد دا جێیگەی خۆی گرتەوە، ئەگەرچی ئەو پێوەندیەی بە دەرەوەی وڵات هەیبوو کەم و سنووردار بوو، بەڵام لە رووی یاساییەوە دەتوانرێت وەک سەردەمێکی دیاری کردنی مافی چارە نووس پێناسە بکرێت. ئەوەش دووەم حکوومەتی کوردی بوو کە بەرهەمی خەباتی رزگاری و نەتەوایەتی گەلی کوردە لەو قۆناغە مێژوویە دا، دەتوانین بڵێین حکوومەتی کوردستان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لەو کاتە دا حکومەتی بەدیهێنانی مافی چارە نووسی گەلی کورد بوو. لە وتارەکانی پێشەوا لە بەردەم جەماوەری خەڵک دا وتی:

کورد گەلێکە زابیتەی تایبەت بە خۆی هەیە، ئەرزی خۆی هەیە، وەکوو هەموو گەلانی تر مافی بڕیاردانی چارە نووسی خۆی هەیە، کورد لە خەوتنێکی دوور و درێژ دا ڕاپەڕیوە و هەروەها ڕایگەیاند کە ئیتر لە مەو بەدوا سابلاغ لە حکوومەتی تاران جیا بۆتەوە و لە مەو بە دوا رادەگەیەنێت کە حکوومەتی سەربەخۆی هەیە و قازی محەمەد هەروەها لە وتارەکانی دا رایگەیاند کە کوردستان لە ڕووی جوغرافیایەوە تایبەتمەندی خۆی هەیە و کوردی تێدا جێگیرە، کورد تایبەتمەندی نەتەوەیی و مێژوویەکی دێرینەی هەیە، کلتوور و داب و نەریتی نەتەوەیی خۆی هەیە کە رۆژگار نەیتوانیوە بیفەتێنێت.

هەمووی ئەوانە دان پیانان بەو ڕاستیەیە کە کۆماری کوردستان تا چ ڕادەیەک لە ژێر کارتێکەری ((وشیاری نەتەوەیی)) ڕێبررانی کۆمار و کۆمەڵگای کوردی ئەوکات دامەزراوە. رەنگ نەدانەوەی سیاسەت و بیروباوەرەی سۆڤییەت لە کاروبار و گۆڤار و بڵاوکراوەکانی کۆمار دا باشترین بەڵگەن بۆ سەربەخۆ بوونی کۆمار. رەدکردنەوەی داخوازی ئازەربایجانیەکان بە ئەو مەبەستە کە کۆماری کوردستان سەر بەکۆماری ئازەربایجان بێت، لە لایەن پێشەواوە بەڵگەیەکی ترە بۆ پاراستنی

بەشی نۆهەم

سەربەخۆیی کۆمار دامەزراندنی کۆمەڵەی ژکاف و حیزبی ئازادی کوردستان لەپێش هاتنی سۆڤییەت بۆ کوردستان، نیشان دەری ئەو راستییەن کە سەرهەڵدانی ناسیۆنالیسم و هۆشی نەتووایەتی کوردە کان هیچ پێوەندیکی بە سۆڤییەتیکان نەبووە هەر وەکوو سەرکۆنسولگەری سۆڤییەت هاشمۆڤ دەڵێ کە ((لە نێوان ئێمە و ژکاف دا هیچ پێوەندیەک نیە)). ئەگەرچی سۆڤییەت بەرواڵەت دژایەتی داخوازیەکانی کوردی نەدەکرد، بەڵام لەدامەزراندنی حکوومەتی کوردستان دا، هیچ رۆڵێکی نەبوو، نەشی دەویست کوردستان لە ئازەربایجان جیا بێ، تەنیا ئامانجی نەتەوە ی کورد پێک هێنانی ئەو حکوومەت بوو بۆ ئەوەش هەر ئەو خەڵکی کۆڵان و بازاڕەی لە پشت بوو، دیتیشمان پاش بەسترانی بڕیارنامەی نەوتی باکوور، سۆڤییەتێکان چۆن پشتی کوردەکانیان بەرداو بە ڕاشکاوی دژی پێشڕەوی کوردەکان و هێزی رزگاریخوازی کورد بوون بەرە و باشووری کوردستان و ناوچەکانی سنە و کرماشان. پێوەندی سۆڤیەت لە گەڵ کۆماری کوردستان ئەگەرچی لە ئاستێکی دیپلۆماتیکیش دا تێپەڕ ببوو، بەڵام هەموو گەلێکیش مافی خۆیەتی هەول بدات پشتگیری نێودەوڵەتی بۆ خۆی بە دەست بهێنێت تا کەسایەتی نێونەتەوەیی مسۆگەر بکات دەتوانین بڵێین ئەو پێوەندییە بواری کەسایەتی یاسایی نێو نەتەوەیی و پرۆسە کردنی نیشان دەدات بۆ گەلێکی بێ پشتیوانی وەکوو کورد، ئەو کۆمارە لە کردەوە دا وەک دەوڵەتێکی سەربەخۆ لە پێوەندی دەرەوە دا کاری دەکرد نموونەش پێوەندی لە گەڵ کۆماری ئازەربایجان و یەکێتی سۆڤییەت، سەربەخۆ وەک دەوڵەت ئەنجامی دەدا. دێموکڕاسی بوون پایەی سەرەکی فیکر و کەسایەتی پێشەوا بوو، بە جۆرێک نەتەوەیی بوونەکەی بە ئاقارێکی ئەرێنی و مرۆڤ دۆستانە دابردبوو، بە شێوە یەکە دوور بێت لە بەرزە فڕی و شۆونیسم یاخود بپارێزێت لە لار بوونەوە و بەرە و دیکتاتۆری چینێکی کۆمەڵایەتی و راگەیاندنی شەڕی نێوخۆیی، مەسەلەیەکی وا کە کۆماری کوردستان دەکاتە نموونەیەکی تاقانەی دەسەڵاتێکی دێموکڕاسی لیبراڵ لە نێو ناوچەیەکی دواکەوتووو گیرۆدەی سیستمی دیکتاتۆر و شۆوینیستەکان، بگرە لە حکومەتی ئازەربایجانیشی جیا دەکاتەوە کە سرووشتێکی ڕادیکاڵی چەپی هەبوو و تا دەهات بەرە و توتالیتربوون و پێشێل کردنی مافەکانی مرۆڤ هەنگاوی دەنا. کۆماری کوردستان بۆ یەکەمجار لە مێژووی ئێران دا جووڵانەوەی دێموکڕاتی سەرانسەری لە گرینگی بزاڤی ئازادیخوازانەی کوردستان وریا کردەوە بە جۆرێک دێموکڕاتخوازانی ئێرانیش هیوای گەورەیان بە ئەزموونی کوردستان هەبوو. کۆماری کوردستان ئەگەرچی تەنیا لە ناوچەی موکریان دا قەتیس مابوو بەڵام کاریگەریەتی لە سەر کوردی پارچەکانی تریش دانا وەکوو هاتنی بارزانییەکان و یارمەتی نیزامی ئەوان وەکوو بڕبڕەی پشتی کۆمار. ئەو سیاسەتەی قازی محەمەد و هەواڵانی سەلماندنی ئەو ڕاستییەیە کە بزووتنەوەی کۆمار لە سەر بناغەی یەکگرتوویی نەتەوەیی خەباتی کردووە کە ئەو خاڵە، ئەو بزووتنەوەیە لە گەڵ بزووتنەوەکانی تر جیا دەکاتەوە. یەکێکی تر لە تایبەتمەندیەکانی کۆمار لە بەرچاو بزووتنەوەکانی تری کوردی، ئەوە یە کە کۆمار ژیاندنەوەی وشیاری نەتەوەیی کردە ئامانج و رێبازی خۆی. کە لەو سەروبەندەی ئەوکات دا گەلی کورد بە هۆی سیاسەتەکانی پاکتاوی رەگەزی لە لایان دەسەلاتی ناوەندیەوە خەریکی لە دەست دانی شووناسی نەتەوەیی و دوورە پەرێزبوون لە ڕاستیەکانی مێژووی ڕابردووی خۆی بوو. شانۆی دایکی نێشتمان و سروودی ئەی رە قیب و هەڵکردنی ئاڵای کوردستان نموونەیەکن لەو پێناوە دا.

بەشی نۆهەم

ئەگەرچی کۆماری کوردستان خاوەنی هێندێک خاڵی لاوازیش بووە بەڵام لایەنی بە هێزی ئەوە بووە کە ئەو بزووتنەوەیە لە چوارچێوەی حیزبێکی سیاسی مۆدێڕن بە بەرنامە و پرۆژەیەکی دارێژراوەوە دامەزراوە کە لە کاتی خۆیدا لە نێو کۆمەڵگای کوردی دا بێ هاوتا بووە. لە لایەکی تر رێبەرانی کۆمار لە رووناکبیرانی سەردەمی خۆیان بوونە و بە تێڕوانینێکی زانستی مامەڵەیان لە گەڵ پێشهاتەکانی رۆژ کردووە.

سەرچاوەکان:

١- احمد کسروی - تاریخ مشروطه ایران، چاپ چهاردهم، انتشارات امیرکبیر ، تهران، ص ٨٣.

٢- گۆڤاری مەهاباد، ژمارە ٤٠ پووشپەڕی ١٣٨٣ ل ١٣ - ١٢.

٣- کاروانێک لە شەهیدانی کوردستان - کەریمی حیسامی، انتشارات روزبه، ١٩٧١، ل ١٠ - ٨ .

٤- بارودۆخی سیاسی کوردستان - مجتبی برزوی، وەرگێڕانی نازنازمحەمەد عەبدولقادر، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە ٢٠٠٥، ل ٣٣٠.

٥- هەمان سەرچاوە - ل ٣٣٤.

٦- دوکتووریاسین سەردەشتی، چەند لاپەڕەیەک لە مێژووی گەلی کورد لە رۆژهەڵاتی کوردستان، چاپخانەی سیما، سلێمانی ٢٠٠٧، ل ١٢٠.

٧- هەمان سەرچاوە، ل ١١٦ - ١١٥.

٨- هەمان سەرچاوە، ل ٧٨.

٩- هەمان سەرچاوە، ل ٩٣.

١٠- کەریمی حیسامی، کاروانێک لە شەهیدانی کوردستان، ل ١١ - ١٠ .

١١- محمد رضا جلائی پور، قاضی محمد، ص ٢٧.

١٢- دیوانی هێمن موکریانی، لە کوێ وە بۆ کوێ.

١٣- بارودۆخی سیاسی کوردستان - مجتبی برزوی ، وەرگێڕانی نازنازمحەمەد عەبدولقادر ،چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە ٢٠٠٥، ل ٣٦١.

١٤- کەریمی حیسامی، کاروانێک لە شەهیدانی کوردستان، ل ١٢٥.

١٥- نوشیروان مستەفا ئەمین، حکومەتی کوردستان (کورد لە گەمەی سۆڤییەتیدا) اربیل چاپخانەی حکوومەتی هەرێمی کوردستان، وەزارەتی رۆشنبیری، چاپی یەکەم، ١٩٩٣، ل ٥٨ - ٥٧ - ٥٦.

١٦- هەمان سەرچاوە، ل ٦٥ - ٦٤ - ٦٣ - ٦٢.

سەرچاوە Serchawe

١٧- گۆڤاری روانگە ژمارە ١٤، بانەمەڕی ١٣٨٢، ل ١٠.
١٨- دوکتوور ئەفراسیاو هەورامی، رووداوەکانی رۆژهەلاتی کوردستان لە چەند بەلگەنامەیەکی شورەوی دا، (١٩٤٧ - ١٩٤٥)، ل ١٤.
١٩- هە ژار، عبدالرحمان شرفکندی، چێشتی مجێور، چاپی یەکەم، پاریس ١٩٩٧، ل ٦٥ .
٢٠- دوکتور یاسین سەردەشتی، چەند لاپەڕەیەک لە مێژووی گەلی کورد لە رۆژهەلاتی کوردستان، چاپخانەی سیما ،سلێمانی ٢٠٠٧، ١٨٧ - ١٨٦.
٢١- هفتە نامەی کوهستان ٣ دیماه ١٣٢٤.٢٢) کوردستان، رۆژنامە، ٢٢ - ٣ - ١٣٢٥ - ٨ - ٥ - ١٣٢٥،
٢٢- نوشیروان مستەفا ئەمین، حکومەتی کوردستان (کورد لە گەمەی سۆڤییەتیدا) اربیل چاپخانەی حکوومەتی هەرێمی کوردستان، وەزارەتی رۆشنبیری، چاپی یەکەم، ل ٢٣٩ - ٢٢٨ - ٢٣٥ - .٢٢٠
٢٣- هفتە نامە کوهستان، ٧ی خرداد ١٣٢٤.
٢٤- دوکتوور یاسین سەردەشتی، چەند لاپەڕەیەک لە مێژووی گەلی کورد لە رۆژهەڵاتی کوردستان، چاپخانەی سیما ، سلێمانی، ل ١٨٩.
٢٥- بیرەوەریەکانی سەعیدی همایۆن، پێشەوای ڕابوون، چاپی یەکەم، ٢٠٠٧، چاپخانە ی ئاراس، ل ٦٣ - ١٤.
٢٦- گۆڤاری روانگە ژمارە ١٦، رە زبەری ١٣٨٢، ل ٤٣.
٢٧- هفتە نامەی کوهستان، ١٠ تیر ١٣٢٥.
٢٨- هەمان سەرچاوە، ٢٤ تیر١٣٢٥.
٢٩- هەمان سەرچاوە، ٤ تیر ١٣٢٥.
٣٠- دوکتوور یاسین سەردەشتی، چەند لاپەڕەیەک لە مێژووی گەلی کورد لە رۆژهەڵاتی کوردستان، چاپخانەی سیما، سلێمانی، ل١٩٥.
٣١- هەمان سەرچاوە، ل ١٩٧.
٣٢- هەمان سەرچاوە، ل ١٩٧ - ١٩٦.
٣٣- دوکتوور ئەفراسیاو هەورامی، رووداوە کانی رۆژهەلاتی کوردستان لەچەند بەلگەنامەیەکی شورەوی دا، (١٩٤٧ - ١٩٤٥)، ل .٧٧
٣٤- هەمان سەرچاوە، ل ٧٢.
٣٥ بارودۆخی سیاسی کوردستان - مجتبی برزوی، وەرگێڕانی نازنازمحەمەد عەبدولقادر، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە ٢٠٠٥، ل ٤٢٣.
٣٦- علی اصغر احسانی، خاطرات ما از قیام خراسان و حماسە خارک، چاپ ١٣٧٨، ص ٦٨٦.

سەرچاوە
Serchawe

٣٧- بەدرەددین سالْح، سەرۆک کۆماری کوردستان لە بەردەم دادگا دا، چاپی یەکەم هەولێر ٢٠٠١، ل ٢٠ - ١٨.
٣٨- زربخت، مرتضی، از کردستان عراق تا آنسوی رود ارس (راهپیمایی تاریخی ملا مصطفی بارزانی ١٣٢٦) نشر شیراز تهران، چاپ اول ١٣٧٦،
٣٩- مێژووی کورد لە سەدەی ٢٠ و ١٩، ل ٢٨٨، کریس کوچیرا، وەرگێڕاوی محمدریانی.
٤٠- ئارچی رۆزوێڵت، کۆماری کورد لە مەهاباد، ل ٤٠ - ٣٩ - ٣٨.
٤١- دوکتوور یاسین سەردەشتی، چەند لاپەڕەیەک لە مێژووی گەلی کورد لەرۆژهەڵاتی کوردستان، چاپخانەی سیما، سلێمانی، ل ١٦٩ - ١٦٨.

سەرچاوە: ماڵپەری هەتاوی قەندیل - ڕێکەوتی: ١٨ی نۆڤەمبەری ٢٠١١

سەرچاوە Serchawe

کۆماری دیموکراتیکی کوردستان

ڕەزا ئەمینی

کۆماری دیموکراتیکی کوردستان (٢ - ١١ - ١٣٢٤ی هەتاوی) سەرەتای دیسکۆرسی نوێ لە واتای کوردایەتیو وەڵامی لە مێژینە بە پرسی نەتەوەی کوردە، کە بالانسی کوردی لە نێو هاوکێشەکانی ناوچەییو جیهانی بردە ئاستێکی بانتر.کاراکتێری پۆزیتیڤی کۆماری کوردستان، لە سەر گۆرانکارییە مێژوویییەکانی هاوچەرخ کێشەی کوردی بەرەو فازێکی مۆدیرنیتەگەری پاڵ پێوەنا.لە سەر ئەم دیاردە سیاسی و نەتەوەییە لێکۆڵەران و شارەزایانی ئەو بوارە، پێداچوونەوەی زانستی فرە رەهەندیان ئاراستە کردوەو هەر نووسەری لە روانگەی خۆیەوە ئەم بابەتەیان تاوو توێ کردوە. تەنانەت دژبەرانی مافو ئازادیو ئامانجەکانی کوردیش ویستوویانە بە زەقکردنەوەی لایەنە نەرێنیەکانی بە دوای ئامانجی خۆیاندا بگەرێن. زۆر جار چەواشەکاریان بەو پەری خۆی گەیاندوە و هەولیان داوە لۆژیکو بەهای ئەم گرینگیە لە بایەخی خۆی بە تاڵ کەنەوە، تا ئەو دەرئەنجامەیان دەسکەوێ کە ئیرادەی نەتەوایەتی کورد بخەنە ژێر پرسیارەوەو ئەو تەوەهوومە ساز بکەن، کە گەلی کورد ڕێکخستنی نەتەوایەتی بۆ دامەزراوەی دەسەلاتی نەتەویی، لاوازە و گەرەکیانە ئەم بیرۆکە لە جێ دا خامۆش بکەن.

بە داخەوە تا ئێستاش ئەوانەی لە سەرکۆماری کوردستان نووسیویانە نەیانتوانیوە روخساری کۆماری کوردستان لە هەموو روویەکانەنەوە بێننە بەرباس و لێکۆلینەوەی گشتیگیر. جگە لە مێژووی نووسی کورد دوکتوور قاسملوو ئەویش بە شێوەی

سەرچاوە Serchawe

بەشی نۆهەم

کورتە نووسین، لە سەر کۆمار هیندیک لایەنی زانستی تری بۆ خستووینە روو. دیارە کەسانیکیتریش ئەو کارەیان ئەنجامداوە بەلام بۆشاییەک بە نووسینی ئەم رووداوەوە هەر دیارە.

لە جێدا کە باسی کۆماری کوردستان دێتە گۆرێ پرسیار گەلی جۆراوجۆر گەڵالە دەکرین، یەکێک لە پرسیارانە پێناسەی نەتەوەی کۆماری کوردستانە کەپێویستی بە شیکاری زیاتر هەیە.یا گرینگترین پرسیاری تر ئەوەیە ئایا کۆماری کوردستان رووداوێکی دەسکردی لاوەکی بوو؟ یان ئیرادەی نەتەوایەتی لە پێکهێنانیدا رۆڵی هەبووە؟ کۆمەڵگاو رێکخراوی سیاسی و حیزبی سەردەمی کۆمار بۆ لە پاراستنی ئەم دەسکەوتە نەتەوەییە ناکام مانەوە؟ هێزە کلۆنیپالیستیەکان بۆچی لە حالێکدا بانگەشەی رزگاری نەتەوەکانیان کردبوویە دروشمی خۆیان کۆماری کوردستانیان بێ پشتیوان هێشتەوە؟

بۆ کرانەوەی دەلاقەیەک بە رووی پرسیاری لەو چەشنە، پێویستە ئاماژەیەکی کورت بە بارودۆخی گشتی کوردستان بکەین .بەهۆی داگیرکرانی وڵاتی کوردستان لە لایەن هێزە داگیرکەرەکانەوەو داکۆکی هێزە کلۆنیالیستیەکانو نئۆکلۆنیپالیستیەکانی دەرەوە لەو دەسەڵاتە داگیرکەرانە، خەباتو بەربەرەکانی کورد بۆتە رەمزێک بۆ نەتوانەوەی کوردو بەرخۆدان بۆتە پێویستی گەلە ستەم لێکراوەکەمان. ئەگەر سەیری مێژووی بزاڤی رزگاریخوازانەی کورد بکەین بەردەوام پرۆسەی داگیرکردنی کوردستان لە لایەن نەیارانێوەو ملکەچنەکردنی ئەو نەتەوەیە بە درێژایی مێژوو دووپاتو چەند پات بۆتەوە و گەلێک جار کورد سەرکەوتنو سەرەنگرێبوونی بە خۆیەوە بینیوەو هۆکاری جۆراوجۆر بونەتە هۆی ناکامی کورد لە گەیشتن بە دەسەلاتی نەتەوەیی خۆی.گرینگترین هۆکار لەو پەیوەندییە دا، نارێکخراوی بوونی کورد بووە. ئەم رەوتە تا دامەزراندنی حیزبی دیموکراتی کوردستانو پێکهاتنی کۆمار وەک لاوازییەکی بەرین بە بزووتنەوەکەوە دیار بوو. بەلام بۆ یەکەم جار لە رۆژهەلاتی کوردستان ئەم پێویستیە لە سەر دەمی کۆمار دا وەڵامی پێدرایەوە. کە وابوو دژ کردەوی کورد لە بەرانبەر زۆرداریدا و دۆزینەوەی رێگە چارەکانی ئەو کێشەیە هێڵی بنەمایی خەباتی کورد بووە و هێزێکی دەرەوەی ئەو فاکتۆرە رۆڵی لاوەکی گێراوە و هەڵسەنگاندنی دۆخی کۆمار لە سەرو بەندی شەری دووهەمی جیهانیو هاتنی هێزە دەرەکیەکان، بۆ گورانکاری لە ناوچەکە شوێندانەری بە سەر قوزتنەوەی هەلەکە لە لایەن کوردەوە هەبووە، بەڵام بنەمای هەلوێستی نەتەوەیی بۆ کورد نەبووە... وەکی لە پێشدا ئاماژەی بۆ کرا کرداری رژیمە دیکتاتۆرەکانی ناوچەکەو وەلامپێنەدانەوەی لۆژیکی بە داخوازییە سەرەتاییەکانی کورد، لە هۆکارە بنە رەتیەکان بووە. بە واتایەکیتر ئەگە ر کورد بۆ خۆی پارسەنگ نەبووبێ، هیزە دەرەکیەکان نەیانکردۆتە ئەو پارسەنگە کە لە سەروبەندی دامەزراندنی کۆمار دا دۆخەکە پێکهات. لەو قۆناغە دایە "حدک" خۆی لە گەل داخوازییەکانی کورد موتوربە دەکا و کۆمار دادەمەزرێنێ . گومان هەڵنەگرە لە کاری سیاسی دا بەرژەوەندییەکانی لایەنێک لە گەڵ بەرژەوەندییەکانی، هێزێکی دەرەکی دەکەونە خانەی تۆلێرانسەوەو پێچەوانەکەشی هەر دەکرێ بێتە ئاراوە. ئەگەر ئەم بەرژەوەندییە لە سەردەمی شەری دووهەمی نێودەولەتی دا بە هۆی

بەشی نۆهەم

پشتیوانی دەسەڵاتی پادشایەتی لە فاشیزمو نازیسم و لایەنی بەرانبەری کە گەلی کوردەو لە بەرەی دژی فاشیزم دا قەرار دەگریو حیزبە پێشرەوەکەی، خەباتی رزگاریخوازی کور د بەخەباتی نەتەوەکانی دیکەی ئێران و لە ئاستی نێو نەتەوەیشدا خەباتی گەلی کورد بە نەتەوەکانی هێرش بۆکراو بە هۆی فاشیزمەوە گرێدەدا، ئەوەیە کە پێناسەی نەتەوەییو پێشکەوتوانە بە کۆمار دەدا.

وەکی ئاماژەی پێکرا هاتنە بەرەی دەسەلاتی ئیران لە بەرەی فاشیستیدا دەرەتانی ئەوەی رەخساند. هێزە میلیشاییەکانی دەسەڵاتی رەزا شای پەهلەوی لە هەرێمی کوردستان لاواز بن.ئەوەش هەرگیز ناتوانێ واتای ئەوە بدا کە کورد خوازیاری هاتنی هێزە دەرەکیەکانو چاوە رێی رێگەچارەی ئەوان بێ لە راستی دا سیاسەتی دەسەڵاتە داگیرکەرەکانە، کە راستەوخۆو ناراستەوخۆ هێزە لاوەکییەکان دەکێشێتە گۆڕپانە هەریمیەکان. رووداوەکانی سەردەمی کۆمار ئەم راستیەمان بۆ دەسەلمێنن. کە ئەگەر بەرژەوەندی زلهێزەکان بۆ دامەزراندنی پرنسیبە دیموکراتیکەکان کاتین، ئەوە ئەمرێکی ئیستراتیژیکی بۆ رێبەرایەتی بزاڤی رزگاریخوازی کوردە.

کۆمەڵگای رێکخراوو سیاسی سەردەمی کۆمار بە زۆر هۆ لە پاراستنی دەسەڵاتی نەتەوەیی کۆمار ناکام ماوە. گرینگترین هۆکاریش دەسەڵاتە زلهێزەکان بوون کە دەستی دەسەڵاتی ناوەندییان بۆ هیرشکردن ئاوەڵاهێشتەوە و بزوتنەوە نەتەوەییو دیموکراتیکەکان بێ پشتیوان مانەوە. بەڵام پشتیان لە ئامانجەکانیان نەکردو ئەم قۆناغە لە سەرکەوتنی دیکتاتۆری نەیتوانی تا سەر بەردەوام بێ گەلی کورد بە کەڵک وەرگرتن لە ئەزموونەکانی کۆمار تا هەنووکەش درێژەدەری خەباتی نەتەوایەتیەو تا دەست راگەیشتن بە ئاواتەکانی کۆمار کۆڵ نادا.

سەرچاوە: ماڵپەری رۆژهەلاتی - رێکەوتی: ٢٢ی جانێوێری ٢٠١٢

سەرچاوە
Serchawe

یادێک لە دووی ڕێبەندان

تاهیر حیکمەت (د. ئازاد).

لە سەر داوای دۆستێکی کۆن و زۆر خۆشەویستم کە لە بزووتنەوەی کۆماریخوازی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا چالاکە، ئەم وتارەم بە بۆنەی ساڵیادی دووی ڕێبەندانەوە ئامادە کرد و پێشکەشتانی دەکەم.

هەر نەتەوەیەک ڕێز لە مێژوو و ڕابردووی خۆی دەگرێ، هەر هەوڵێکی، کەم یا زۆر بووبێ، سەرکەوتوو یا تێکشکاو، بەڕێزەوە هەڵدەسەنگێنێ و وەکو بەشێک لە پرۆسەی سەروەری خۆی دێنێتەوە یاد. بەتایبەت ئەو ڕووداوانەی کە تا لووتکە گەیشتوون و نەخشی چارەنووس سازیان هەبووە.

ئێمەی کوردیش دەشێ ئەو یادانە لە بیر نەکەین و لە جێی خۆیدا بە ڕێزەوە یادیان بکەینەوە، بەتایبەت لووتکەکان. دووی ڕێبەندان هەم جێی یادە و هەم لووتکە. جیاوازی ئێمە لە گەڵ گەلانی تر لەوە دایە کە ئەوان سەروەری خۆیان دابین کردووە و تەنیا یادی بۆنەکانیان دەکەنەوە و ئێمە بە سەروەری نەگەیشتووین و بێجگە لە باشوور کە بەشێکی لەرزۆکی سەروەری تێدا بە دی هاتووە، کیانێکی سەربەخۆی نەتەوەییمان نییە و هەتا ئێستاش ئەو پرۆسەیە ئەزموون دەکەین.، هەر بۆیەش ئێمە بێجگە لە ڕێزدانان بۆ بۆنەکان، دەشێ ڕەخنە و گازندە لە کردەوە و بۆچوونەکانیش بێنینە گۆڕێ و پرسیارە وڵام نەدراوەکانیش دیسان لە مێژوو بپرسینەوە. پرسیار بۆ ئەو ئەرکانەی کە دەبوو بکرانایە و نەکراون. دووی ڕێبەندان لووتکەیەکە کە دەبێ ڕێزی لێ بگیرێ، جێی ڕەخنەیە کە نەیتوانی کاروان بگەیەنێتە ئامانج و زۆر "بۆ" و

پرسیاریشی لە دووی خۆی بە جێهێشت.

کۆماری کوردستان جێی ڕێزە:

چون یەکەم دەسەڵاتی کوردی لە ناوچەیەکی زۆر بەرتەسکی نیشتمانی کورددا دامەزراند. ئازادی و ئاسایشی بە پێی گونجاوی ئەو سەردەمە دابین کرد. خوێندنگە و گۆڤار و ڕۆژنامەی بە زمانی کوردی دامەزراند، هەوڵی پەرەپێدانی مافی مرۆڤ بەتایبەت ژنانی دا و بازرگانی میللی گەشەی پێدرا. ئیرادەیەکی میللی سەری هەڵدا کە تا ئەو سەردەمە هەبوونی نەبوو. نەتەوەی کورد لە کایەی سیاسی ناوچەدا کەوتە گەڕ کە تا ئەو کات حیسابی بۆ نەدەکرا.

کۆماری کوردستان لاپەڕەیەکی نوێی لە ژیانی نەتەوایەتی، کۆمەڵایەتی، سیاسی، فەرهەنگی و حقووقی کورددا هەڵداوە کە لە چەشنی خۆیدا بێ وێنە بوو. کورد بۆ یەکەم جار لە سەردەمی نوێدا ئەزموونی بەڕێوەبردنی چارەنووسی خۆی لە بەشێکی وڵاتەکەیدا تاقی کردەوە.

نەیارانی کورد باس لەوە دەکەن کە گوایە کۆماری کوردستان دەستکردی سۆڤیەت بوو کە دەیویست ئەو بەشە لە ئێرانی خۆشەویست جیا کاتەوە، لە کاتێکدا ئەوە لە بیر دەکەن کە ئێران دەیان ساڵ بوو بە دەست ئینگلیز و ڕووسەوە بە ڕێوە دەچوو، پاشایان لادەبرد و یەکیتریان دێنایە جێی، پاڕلمانیان بە تۆپ دەبەست و هەموو کاروباری ئێران بە دەست ئەوانەوە بوو. ئەگەر ئەوەش ڕاست بێ و سۆڤیەت کوردستانی جیا کردبێتەوە، ئەوا لە ئینگلیزی جیا کردۆتەوە. بەستراوەیی چ بە ئینگلیزەوە و چ بە سۆڤیەتەوە هەر بەستراوەییە و هیچ جیاوازی نییە. ئەوان بە بەستراوەیی خۆیان شانازی دەکەن و بۆ خەڵکانی تر بە عەیبی دادەنێن. لە کاتێکدا نە کوردستان سەر بە سۆڤیەت بوو و نە سۆڤیەت دڵی بە کورد و کوردستانەوە خۆش کردبوو کە بیکاتە هێزێکی سەر بە جەمسەری کومونیستی (داهاتووش ئەو ڕاستییەی سەلماند) و نە کوردستانیش لە باری ئابووری، سیاسی و کۆمەڵایەتییەوە ئامادەیی بوو تا بچێتە ئەو بلۆکەوە.

ڕاستی ئەوەیە کە پاش هاتنی ئەرتەشی سۆڤیەت بۆ ئەو ناوچانەی کە لە نەخشەی جوغرافیای ئێراندا بە ئازەربایجانی ڕۆژئاوا و ڕۆژهەڵات ناسراون، هەڵسوکەوتی سۆڤیەت بە میر جەعفەر باقرۆڤ، سەرکۆماری ئەودەمی ئازەربایجانی سۆڤیەت سپێردرا. میر جەعفەر لە بیری دامەزراندنی کۆماری ئازەربایجان لە ئێراندا بوو کە پاشان بیخاتەوە سەر کۆماری ئازەربایجانی سۆڤیەت.

سەرچاوە
Serchawe

لەو خاکەدا کە بە ئوستانی ئازەربایجانی ڕۆژئاوا دانـدرابوو، کورد دەژیا و دەیتوانی ئەو پلانەی میرجەعفەر بخاتە مەترسییەوە. ناوبراو پێوە بوو بە دانی خودموختاری بە کوردان ئەوان بێدەنگ بکا و بە مانەوە لە دەوڵەتی ئازەربایجاندا ڕازی بن.

پلانی میر جەعفەر بۆ کوردان لە دوو بواردا بوو: یەکەم خۆیان بە دانیشتووی خاکی ئازەریەکان بزانن و ناوچەی خودموختار لەو ناوچەی کە بە ئازەربایجانی ڕۆژئاوا ناسرابوو، نەترازێ، دووهەم، مافی کوردان لە خودموختاری پتر نەڕوا و دەسەڵاتیشی لە ژێر چاوەدێری مەجلیسی میللی ئازەربایجاندا بمێنێتەوە.

کۆماری کوردستان جێی ڕەخنەیە:

چون نەیتوانی و نەیویست کە لە ناوچەیەکی بەرتەسکی کوردستان پتر بڕوا، ئەگەرچی بەڵێنی بە ڕووسەکان یا ئازەربایجانیەکانیش دابێ و دیارە نکۆڵی لە وەش ناکرێ کە جێگیر بوونی ئەرتەشی سۆڤیەت لەو ناوچانەدا هەلی بۆ کورد ڕەخساند. ئەگەر چی بەشەکانی تری کوردستان کە لە ژێر ناوی ئوستانی کوردستان و کرماشان دابەش ببوون لە ژێر دەسەڵاتی ئینگلیزدا ئیدارە دەکرا، بەڵام هەر هیچ نەبێ لکاندنی دوو شاری سەقز و بانە بە کۆمارەوە گونجاو بوو و خەڵکیش ئامادەییان هەبوو. کۆمار پێشی بەو پێکەوە لکانە گرت و تەنانەت لقی سەربەخۆی حیزبی دیمۆکڕاتی لەو دوو شارەدا هەرگیز بە فەڕمی نەناسی.

زۆر باس و لێکۆڵینەوە لەسەر ناوی کۆمار کراوە، کۆماری مهاباد یا کۆماری کوردستان؟

دیارە بۆ ئێمەی کورد لە هەر نوختەیەکی وڵاتەکەمان تەنانەت گوندێکیش بێ، هەردەسەڵاتێکی نەتەوەیی، ماڵی هەمووانە و هەر کوردێک بۆی هەیە هەستی خۆشەویستی و پاراستنی ببێ و بە هی خۆی بزانێ. بەڵام هەر دەزگا و دامەزراوێک، چوارچێوەیەکی حقووقی هەیە. هەر دەوڵەت یا حکوومەتێک بەو چوارچێوەوە دەناسرێ کە دەسەڵاتداری بەسەرەوە دەکا، قانوونی بۆ پەسەند دەکا و دانیشتووانیش دەبێ پەیڕەوییان لێ بکەن. بەو پێیە ئەگەر چی کۆمار لە دڵی هەر کوردێکدا کۆماری کوردستانە، بەڵام لە باری حقووقییەوە، کۆماری کوردەکانی دانیشتووی ئەو بەشەی کوردستانە کە لە دابەشینی جوغرافیای ئێراندا کەوتبووە و تا ئێستاش کەوتۆتە ناو ئازەربایجانی ڕۆژئاواوە.

حیزبی دیمۆکڕاتی کوردستان درێژەدەری کۆمەڵەی ژ.ک بوو کە پاش سەفەری نوێنەرانی کورد بۆ باکۆ، دامەزرا. نە ئەو

سەرچاوە
Serchawe

بەشی نۆهەم

گۆڕینە تەنیا بۆ بەرژەوەندی کورد بوو و نە هێنانە گۆڕێی دروشمە نوێکەی واتە خودموختاری. ئەو دروشمەش بە پێی هەلومەرج گۆڕدراوە. کاتێک دەوڵەتی ناوەندی زۆر لاواز بووە و چەند جار لە شەڕدا تێکشکێندراوە، باس لە سەربەخۆیی کە لە ڕاستیشدا ئامانجی لەمێژینەی کوردان بوو، هاتۆتە ئاراوە، ئەو کات کە دەوڵەتی ناوەندی بەهێزتر بووە یا پاش وەدەرچوونی ئەرتەشی سۆڤیەت، پتر باس لە خودموختاری لە چوارچێوەی ئێراندا کراوە و تەنانەت لە کۆتاییەکادا داخوازی ئەنجومەنی ئەیالەتی و ویلایەتی سەردەمی مەشروتییەت، کراوەتە ئامانجی کۆمار.

هەر بۆیە، تا ئێستاش لایەنگرانی سەربەخۆیی کوردستان زۆر فاکت و بۆچوون دێننەوە کە ئامانجی کۆمار تەنیا سەربەخۆیی بووە، لایەنگرانی خودموختاری یا فیدراڵیسم دەیان فاکت دێننەوە کە کۆمار داوای خودموختاری لە چوارچێوەی ئێراندا کردووە. هەر دوو لایەنیش ڕاست دەکەن. کۆماری کوردستان بە پێی هەلومەرج و لاسەنگی هێز،

داواکاری و سیاسەتی فەرمی خۆی گۆڕیوە.

میراتی کۆمار بۆ درێژەدەرانی ڕێگاکەی، یەکێک دروشمی خودموختاری بوو، یەکیش سیستمی حیزبایەتی کە لە سۆڤیەتەوە وەرگیرابوو، ئەویتریش وتاری جیاوازی کورد لە گەڵ نەتەوەی خۆ و نەتەوەی سەردەست. درێژەدەرانی ڕێگای کۆمار، دروشم و سیستمەکەیان هەر بەو شێوە درێژە پێدا و خۆیان و خەڵکیشیان زۆر تووشی زیان کرد. وتاریان بە بێ پێوەندی لە گەڵ هەلومەرج لە گەڵ خۆ و بە زمانی فارسی جیاوازە و پێموایە متمانەی هەر دوو لایان لە دەست دابێ یا بیدەن.

پرسیارەکان:

کۆماری کوردستان بۆ نەیتوانی لە ناوچەی ناسراو بە ئازەربایجانی ڕۆژئاوا پتر بترازێ؟ کۆمار پێشەوایەکی بوو، سەرەکوەزیران و چەند وەزیر. بۆ تا ئێستاش هەر باس لە بۆچوون و هەڵسوکەوتەکانی پێشەوا دەکرێ و نازانین سەرەکوەزیر حاجی بابەشێخ و وەزیرانی تر چۆنیان بیرکردۆتەوە و چییان کردووە؟ ئایا کۆمار لەسەر دەسەڵاتی تاکەکەس دامەزرابوو؟

کاتی وەدەرچوونی ئەرتەشی سۆڤیەت، قازی لە گوندی سەرا ڕایگەیاند کە ئێمە بۆ خۆمان بەرگری لە دەسکەوتەکانمان دەکەین و چوونە دەرەوەی سوپای سوور کاریگەری لە سەر کۆمار نییە. ئەی بۆ بەرگری نەکرا و کۆمار بە دەستەوە درا؟

بارزانیەکان کە خزمەتیان بە کۆمار دەکرد، بۆ لە مهاباد دەرکران و ڕێیان پێنەدرا داکۆکی لە کۆمار بکەن؟ ئەو ئەفسانە لە کوێوە هاتووە کە قازی ئاڵای کوردستانی داوەتە دەست مەلا مستەفا تا شەکاوە ڕایگرێ، لە کاتێکدا کە تا ئێستاش نە بیستراوە و نەبیندراوە کە هەرگیز مەلا مستەفا لە وتار یا لێدوانێکیدا بە ڕێزەوە باسی کۆمار و بەتایبەت کەسایەتی قازی کردبێ. بۆ قازی دڵی بارزانیەکان و مەلا مستەفای شکاند و ڕێی بەرگری کۆماری پێنەدان؟

قازی محەممەد، پاش حوکمی لە سێدارەدرانی لە وەسیەتەکەیدا دەڵێ: کە فریوی دوژمن مەخۆن، بۆ چی؟ ئایا بۆ خۆی فریوی خواردبوو؟ ئەو وتەیە ڕێک بەو مانایەیە کە ئەزموونی خۆیەتی، یانی من فریوم خوارد، ئێوە مەیخۆن. ئەو فریوە چی بوو؟ ئایا بەڵێنی دەوڵەتی ناوەندی،بۆ ئەوەی ئەگەر تەسلیم بن، بڕێک ماف بە کورد دەدرێ و هەموو ناوچە کوردنشینەکان دەکرێنە ئوستانێک و قازیش دەبێتە ئوستاندار، ڕاستە؟

ئایا بیانووی بە کوشت نەچوونی خەڵک بۆ تەسلیم بوون مەنتیقی بوو؟ دەیان و سەدان جووڵانەوەی ڕزگاریخوازی لە جیهاندا کە خەباتیان کردووە و بە ئامانج گەیشتوون، قوربانییان داوە. جووڵانەوەی کورد پاش شۆڕشی ساڵی ٥٧ی گەلانی ئێرانیش ڕووبەڕووی ئەو پرسیارە بۆوە، بەرگری یا تەسلیم؟ دیارە مەترسی بۆ خەڵکی بەدواوە بوو.

ئەمجارە خۆڕاگری و داکۆکی هەڵبژێردرا. ئەگەر چی هەر دووک بە ئاکام نەگەیشتن بەڵام یەکیان خۆی بە دەستەوەدا و ئەویتریان شکستی خوارد، هەر دوو ڕێبەر فریویان خوارد، یەکیان موحاکمە کرا و لە سێدارە درا و ئەویتریان گیانی لە سەر دانا، بەڵام نە بە دەستی بەستراوە و لە ژێر پەتی سێدارەدا.

کۆماری کوردستان بە هەموو تاریک و ڕوونیەکانیەوە، بە هەموو خاڵە زەق و لاوازەکانیەوە مێژوومانە و هەڵدەگرێ پتر ڕێزی لێبگیرێ، چون لووتکەیەکی بەرزی خەباتی نەتەوایەتیمانە. هەڵدەگرێ پتر لە ڕەخنەکانی ورد بینەوە و لە وڵامی پرسیارەکان بۆ داهاتووی خەباتی نەتەوایەتیمان کەڵک وەرگرین... تا گەیشتن بە ئاوات و ئامانجە نەتەوایەتییەکانمان.

سەرچاوە: ماڵپەری گیارەنگ - ڕێکەوتی: ٢٣ی جانێوێری ٢٠١٢

سەرچاوە
Serchawe

یادکردنەوەی کۆماری کوردستان، دەستپێشخەریەک بوو بۆ کۆنگرەی نەتەوەیی

ئاگری باڵەکی

ئەمساڵ یادکرنەوەی کۆماری کوردستان، لە هەولێر پایتەختی هەرێمی کوردستان جیاوازیەکی زۆری هەبوو لەگەڵ ساڵانی پێشوو، هەرچەندە ساڵانی رابردوو یادی کۆماری کوردستان لە باشوری کوردستان دەکرایەوە، بەڵام جیاوازی ئەمەی ئەمجارەیان ئەوە بوو کە جارێکی تر مێژوو دووپاتە بۆوە. ئەو مێژووەی کە پێش ٦٦ ساڵ لەمەو پێش لە دامەزراندنی کۆمارێکی نەتەوەیی و بەبەشداری نوێنەرانی هەر چوارپارچەی کوردستان تۆمار کرا، ئەوکات بەدەستپێشخەری و میوانداری پێشەوا قازی محەممەد و بەپشتیوانی بارزانی نەمر کۆماری کوردستان لە مەهاباد دامەزرا، دوای ۶ دەیە دیسان مێژوو دوبارە بۆوە و ئەمجار بە دەستپێشخەری و میوانداری جەنابی کاک مەسعود بارزانی سەرۆکی هەرێمی کوردستان و بە پشتیوانی قوتابیانی مەکتەبی پێشەوا قازی محەممەد و لە هەر چوار پارچەوە.

ئەو ئاڵاو سروودەی کە ٦٦ ساڵ پێش ئێستا بارزانی بە ئەمانەت لە پێشەوای وەرگرت و بە ئەمانەتیشەوە پێشکەشی بە کاک مەسعود بارزانی کرد، ئەو زاتە بەرێزەش بەوپەڕی لە خۆبردوویی و ئازایانە تاکو ئێستاشی لەگەڵ بێت ئەم ئەمانەتەی پاراستوە، ئەمرۆش بەوپەڕی ئازایانەوە باسی ئەم بابەتە دەکات و دەڵێ: "لەکاتی دادگایی کردنی پێشەوا، کە ئێستا ئەو موستەمسەکاتە دەست کەوتووە، کاتێک رەئیسی دادگا لێی دەپرسێ و دەڵێ بۆ رێگەت دا کابرایەکی بیانیی وەک مەلامستەفای بارزانی بێت بۆ مەهاباد؟ پێی دەڵێ، بارزانی کابرایەکی بیانی نییە، هاتووە بۆ ماڵی برای خۆی. پاشان پێی دەڵێ تۆ ئەم ئاڵایە دەبینی؟ تێفیکی لێ دەکات و فرێی دەدات و پێی دەڵێت ئەوەیە ئاڵای ئێوە؟ پێشەوا پێی دەڵێ ئەتۆ

کابرایەکی بێئەدەبی، کابرایەکی بێ ئەخلاقی، ئەگەرنا ئەوە ئالای هەر وڵاتێک بێ، ئالای هەرجیهەتێک بێ، تفی لێناکەی. بەڵام ئەو ئالایەی تۆ لێی دەترسی لە دەستی کابرایەکی ئەمین دایە و رۆژێکیش هەر هەڵدەدرێت. بۆیە ئەوانەی ئەمرۆ دەیانەوێت ئەم مێژوویە بشێوێنن، بە حەقیقەت خیاڵیان خاوە، حەقیقەتی مێژوو ئەمەیە کە جەنابی بارزانی وەکوو سەربازێک بەرگری کرد لە کۆماری کوردستان لە مەهاباد. پێشەواش وەکو سەرۆکێک قبووڵمانە و پێشەوامانە و چ پێشەوا قازی محەممەد، چ شێخ مەحموودی حەفید، چ شێخ سەعیدی پیران، چ سەید رەزای دەرسیم، چ شێخ ئەحمەدی بارزانی، چ شێخ عەبدولسەلام بارزانی و چ مەلامستەفای بارزانی، ئەمانە هەموو سەرکردەی ئێمەن و ئێمە قوتابی ئەو قوتابخانەین و تا سەریش ئینشائەڵلا لە سەر ئەو رێبازە بەردەوام دەبین"

بەڵی دوێنێ بارزانیەکان میوان بوون، ئێستا خانەخوێن و میوانداری کوردان دەکەن لە هەموو پارچەکانی تر، هەروەک پێشەوا قازی محەممەد لەکاتی چوونی بارزانیەکان بۆ رۆژهەڵاتی کوردستان ئەوکات فەرمان دەدا بە دامودەزگاکان و گوتی: "پێشوازیەکی گەرم لەوانە بکەن، ئەوانە برای خۆشەویستی ئێمەن". ئەمرۆکە مێژوو دوبارە بۆوە و ئەوجار بارزانیەکان و لە پێشەوەی هەموویان کاک مەسعود بارزانی کوردانی هەر چوارپارچەی لە دەوری یەک کۆکردەوە و یادکردنەوەی کۆماری کوردستانی کردە شوێن و نوێنگەیەک بۆ ئەوەی کە تێدا باس لە سەربەخۆیی و یەکگرتوویی و مافی چارەی خۆنووسینی ئاشتیانە بۆ کوردان بکات.

بەڵێ هەرماوەیەک لەمەوپێش بوو کە بەرێز کاک مەسعود بارزانی باسی لە گرتنی کۆنگرەی نەتەوەیی کرد لە باشوری کوردستان، ئەو کۆنگرەیەی کە دەتوانێ وتاری کوردی یەک بخات و کوردەکان بۆ جاری دووەم دوای ٦٦ ساڵ لە دەوری یەک کۆبکاتەوە، بەڵام ئەوجارەیان جیاوازتر لە جاری پێشوو، ئەمجار هەموو کوردەکان بڕیارە بە وتارێکی یەک دەنگ و یەک رەنگ روو بەدەرەوە بانگەوازی تەبایی و ئاشتی بکەن بۆ جیهان و بە وڵاتانی دراوسێیان بڵێن کە ئێمە هەڕەشە نین بۆ ئێوە، بەڵکو کوردستان فورسەتێکە بۆ ناوچەکە و کوردەکانیش نەتەوەیەکی ئاشتیخوازن، ئەگەر شەڕیش بکەن بۆ دیفاع لە خۆیانە دەنا پەلاماری کەس نادەن.

لە کۆریادی دامەزراندنی کۆماری کوردستان دەتوانین نیشانەکانی بوونی کۆڕبەندێکی نەتەوەیی ببینین و ئەویش بەشێوەی وتاردانی رێبەرانی سیاسی هەر چوار پارچەوە دیار بوو. رێبەرانی هەرچوار پارچەی کوردستان لەم کۆریادەدا وتاریان پێشکەش کرد کە زۆربەی وتارەکان و وتاربێژەکان باسیان لە یەکگرتوویی کورد و بەرژەوەندیە باڵاکانی نەتەوەی کورد دەکرد، لە وتاری سەرۆکی هەرێمی کوردستاندا باسی لە وەکرد کە سەردەمی ئێستا جیاوازە و گوتی: ئێستا سەردەمی بەدەستهێنانی مافەکانمانە. من لەگەڵ ئەوە نیم کە بڵێم ئەبێ مافمان پێبدەن. ئەبێ ئیقراری مافەکانمان بکەن، چونکە کە

خوا ئێمەی خەلق کردووە ئەو مافەی بە ئێمە داوە، بە سەربەستی و بە ئازادی بژین. بەشەر ناتوانێ ماف بە بەشەر بدا، بەڵام ئەتوانێ لێی داگیربکات.

هەروەها جەنابی سەرۆک باسی لە ئیرادەی نەتەوەیی کرد و گوتی: "خاڵێکیتر هەیە من دەمەوێ ئاماژەی پێبکەم کە هەرچی دوژمنانی گەلەکەمان هەوڵیان دا ئیرادەی میللەتی ئێمە بکوژن، نەیانتوانی. هەوڵیان دا دەست بخەنە ناو بزووتنەوەی رزگاریخوازیی کوردستان، نەیانتوانی. تووشی گرفت بووین، بەڵام لە هەموو گرفتەکان دەرباز بووین. سوپاس بۆ خوا ئێستا ئێمە تەباین و لە هەمووشی خۆشتر ئەوەیە کە ئەو زەمانە رۆیشت کەسێک بیر لەوە بکاتەوە، خوێنی کورد بە دەستی کورد برژێ".

وتاری بەڕێز د. بەرهەم ساڵح سەرۆکی حکومەتی هەرێمی کوردستانیش باسی لە یەکگرتوویی و قوربانی دان کردو ئەو سوێندەی پێشەوا قازی محەممەدی دوبارە کردەوە و گوتی: "دەمهەوێ سوێندەکەی پێشەوا قازی محەممەد وێردی زمانی هەموومان بێت" کە فەرمووی "بە کەلامی عەزیمی خودا، بە نیشتمان و بە شەرافەتی میلەتی کورد، بە ئاڵای موقەدەسی کوردستان سوێند دەخۆم تا ئاخرین هەناسەی ژیانم و رژانی ئاخرین دڵۆپی خوێنم لە رێگای ئازادی کوردستان تێ دەکۆشم".

بەرێز خالید عەزیزی سکرتێری حیزبی دێموکراتی کوردستان لە وتارە کورت و پڕنێوەرۆکەکەی دا باسی لە قەراردادێکی (کۆنتراکت) نەتەوەیی کرد و گوتی: "دیاردەیەکی بە هێزی کۆماری کوردستان کە رەنگە ئێستا بە تەواوی سەنەدییەتی پێ نەدرابێ، بەڵام لە هەموو ئاماژەکانی مێژوویی و سیاسیی و ئاوڕدانەوە ئیشارەی پێ دەکرێ و ناکرێ ئینکاری بکەین، ئەویش ئەوەیە کۆنتراکتێکی نەتەوەیی واتە قەراردادێکی نەتەوەیی لە لایەن کۆماری کوردستانەوە دامەزرا. ئەو قەرارداردە نەتەوەییە ٦٦ ساڵ دوای کۆماری کوردستان ئێستاش لە نێو هەموو چین و توێژێکی نەتەوەی کورد لە هەموو ماڵەکان، لە هەموو مەیدانێکی سیاسی دا ناکرێ حاشای لێ بکرێ و رۆژبەرۆژ نەهادینە دەبێ و دەبێ بە فەرهەنگ. ئەویش ئاڵای کوردستان، مێژووی کوردستان و هەروەها لە تەنیشت ئەوانەدا سروودی نەتەوایەتیی ئەی رەقیبە. لە هەموو دنیا دا نەتەوەکان بە رابردوویان پێناسە دەکرێن. رابردووی ئێمەش ئاڵای کوردستان، مێژووی هەموو چالاکی و تێکۆشانی نەتەوەیی کورد و سروودی نەتەوایەتیی ئەی رەقیبە".

بەڕێز سەلاحەددین دەمیرتاش هاوسەرۆکی پارتی ئاشتی و دێمۆکراسی بە نۆبەی خۆی لە وتارەکەیدا باسی لە یەکگرتوویی کوردان کرد لە چوارپارچەی کوردستان و گوتی: "لە رۆژئاوای کوردستان ئەوان رێز لەهەر بڕیارێک دەگرن کە حیزبە کوردستانیەکانی رۆژئاوا دەیدەن، خۆشبەختانە یەکڕیزیی لەنێو هێزەکانی باشور و رۆژئاوای کوردستان هاتۆتە ئاراوە ئەو

سەرچاوە
Serchawe

یەکێتیە لە باکوری کوردستانیش هەیە و بنەمایەکیش بۆ دروستبوونی یەکێتیەکە لە رۆژهەڵاتی کوردستانیش هاتۆتە ئاراوە.
بەرێز دەمیرتاش وتیشی: ئێستا کاتی ئەوە هاتووە یەکێتی نەتەوەیی کورد بێتە ئاراوە و دەمێکیشە دانوستان لەوبارەیەوە دەکرێت".

من وەک خۆم ئەم وتانەی ئەم رێبەرە سیاسیانەی پارچەکانی کوردستان بە سەرەتایەک بۆ یەکگرتوویی لە نێو ماڵی کورد دەزانم و پێموایە ئەوەی خۆی بە کورد بزانێ و باوەری بە کورد و کوردستان هەبێ ئەوە دڵخۆش دەبێ بە هەر هەوڵێک کە لەم بارەیەوە بدرێت.

هیواداریشم کە جەنابی سەرۆک بارزانی لەو هەوڵانەی بەردەوام بێت بۆئەوەی کە کوردانی هەر چوار پارچە لێک کۆبکاتەوە و داواشم لە هێزە سیاسیەکانی چوارپارچە ئەوەیە کە بەپیر ئەو کۆبوونەوە و کۆڕیادانەوە بچن و بۆئەوەی ئێمەش بتوانین گوتارێکی نەتەوەیی یەکگرتوومان هەبێت.

ژێدەرەکان:

* وتاری جەنابی کاک مەسعود بارزانی لە ١٩ی شوباتی ٢٠١٢ لە کۆریادی دامەزراندی کۆماری کوردستان
* وتاری بەرێز د. بەرهەم سالح لە ١٩ی شوباتی ٢٠١٢ لە کۆریادی دامەزراندی کۆماری کوردستان
* وتاری بەرێز خالیدی عەزیزی لە ١٩ی شوباتی ٢٠١٢ لە کۆریادی دامەزراندی کۆماری کوردستان
* وتاری بەرێز سەلاحەدین دەمیرتاش لە ١٩ی شوباتی ٢٠١٢ لە کۆریادی دامەزراندی کۆماری کوردستان

سەرچاوە: ماڵپەری گوڵان میدیا - رێکەوتی: ٢١ی فێبریوێری ٢٠١٢

سەرچاوە
Serchawe

بە بۆنەی ڕێورەسمەکەی هەولێر بۆ ڕێزگرتن لە یادی دامەزرانی دەوڵەتی جمهوری کوردستان

سەلاح ئەدیین مەجیدپوور

لە ڕۆژەکانی ١٩ و ٢٠ فێورییەی ٢٠١٢ بە دەستپێشخەری و لە ژێر چاوەدێری سەرۆکی هەرێمی کوردستان بەڕێز مەسعوود بارزانی، ڕێ و ڕەسمی ڕێزگرتن لە شەست و شەشمین ساڵی دامەزرانی "دەوڵەتی جمهوری کوردستان"، لە هەولێری پێتەختی باشوری کوردستان بەڕێوە چوو. لەو یادکردنەوەیەدا ڕێکخستنە سیاسیەکانی هەر چواربەشی کوردستان، نوینەرانی کۆمەڵێک وڵاتی بێگانە لە هەرێم و کەسایەتییە سەربەخۆکانی کورد بەشداربوون.

یادکردنەوەی بۆنە مێژوویەکان، و باسکردن لە مێژو خاوەن دو لایەنی گێرانەوە و توێژینەوەیە. لێکۆڵینەوە و باس لە ڕابردوو هەمیشە بە مەبەستی خوێندنەوەیەکی نوێیە بۆ دەرس وەرگرتن لەو ڕابردوویە، تاکوو بە تیژبینی بڕوانینە داهاتوومان و هەنگاویی بۆ هەڵێنینەوە. لەو گۆشە نیگایە ڕا دەکرێت یادکردنەوەی دامەزراندنی "دەوڵەتی جمهوری کوردستان" لە ئێستا دا، و لە لایەن بەرزترین دزگای دەستەلاتدارێتی قانوونی باشوری کوردستان، وەک پەیامێکی بە هێزی سیاسی بۆ جیهانی دەوران پشتی کوردستان بخوێندرێتەوە. لە هەمان کاتدا ڕێخۆشکەر بێت بۆ پاڵ وێکدانی وزە و تواناکانی کوردان لە پێناو ژیاندەنەوەی بەهاکانی "دەوڵەتی جمهوری کردستان".

ساڵیادی دامەزرانی "دەوڵەتی جمهوری کوردستان" لە هەلومەرجێکی تایبەت ،هەستیار و پڕ لە هەژانی ناوچەیی دا بەڕێوە چوو. تایبەتمەندی گۆرانکارییە ناوچەییەکان بریتین لە، هەوڵ بۆ ژیانەوە و بەهێزکردنی بەها نەتەوەیی، دینی و دێمۆکراتیکەکان. هەر لەو سۆنگەیەشەوە کورد و کێشەکەی ئێستا پتر لە هەموو کاتێک لە ڕیزی یەکەم ئەولەویتەکانی دەستوری کاری هێزە ناونەتەوەیی و ناوچەییەکان دان. ئەگەر لەڕابردودا کوردستان بۆ هەموو لایەنەکان لەڕوانگەی ژێئۆپۆلەتیک ڕا جێگای سەرنج بوو، لە ڕۆژیی ئەورۆدا پوتانسیێلی ژێئۆئێکۆنۆمیکی کوردستانیش بۆتە جێگەی سەرنج و بایخێکی بەرچاویشی پێدەدرێت.

بە لە برچاوگرتنی ئەو هەلومەرج و ئاڵوگۆڕانە، مرۆڤ دەکارێ، خوێندنەوەیەکی دیکەی لەو دەستپێشخەریەی سەرۆکی هەرێمی کوردستان لە یادکردنەوەی "دەوڵەتی جمهوری کوردستان" هەبێت. وتەکانی سەرۆکی هەرێمی کوردستان لە یەکەمین ڕۆژی کرانەوەی ئەو یادەدا بەرینایی و قولایی ڕوانگەی دەزگای سیاسی و حکوومی باشووری کوردستانی دەرحەق بە سەرجەم بزوتنەوەی کورد لە هەموو بەشەکانی کوردستان نیشان دەدات. ناوەرۆکی وتەکانی سەرۆکی هەرێم بریتی بوو لە ڕێز لێنان لەو ڕۆژ و دیاردە مێژووییە، بە سیحەب کردنی دەسکەوت و هێما نەتەوەییەکان، یەک نەتەوەبوونی کورد، لە سەر حەق بوونی کوردان بۆ پێداگری لە سەر دەستەبەرکردەنی مافە نەتەوەییەکانیان، شێوازی گەیشتن بە مافەکان و تایبەتمەندی بەشەکانی کوردستان. بە پێی پێگەی هەرێمی کوردستان لە سیاسەتی نێونەتەوەیی و ناوچەییدا، جێگایی خۆیەتی کە ئەو تێڕوانینانەی سەرۆکی هەرێم وەک بەرزترین دەستەڵاتی هەرێمی کوردستان بە هەند وەربگیرێت.

ئەو هەڵوێستەی دەستەڵاتدارێتی هەرێمی کورستان خاڵێکی ئەرێنیە، کە دەکرێ هاندەرێکی مەزن بێت بۆ پێکهێنانی ئێتلافێکی نەتەوەیی لە گوێن سەردەمی پێکهێنانی "دەوڵەتی جمهوری کوردستان" . شتێک کە لە ژێر تیشکی ئاڵوگۆرە یەک لە دوایەکانی ناوچە، و گرینگی و سەقامگیریی حکوومەتی هەرێمی کوردستاندا، هەتا دێت وەک پێداویستیکی حاشاهەڵنگەریی لێدێت. ئێتلافێک کە لە گەڵ دیاری کردنی بەرژوەندییە نەتەوەییەکان، نەخشەی ڕێگای بۆ بەرەو پێشبردنی بزوتنەوەی نەتەوەیی کورد دیاری بکات.

هەر بۆیە یادکردنەوەی "دەوڵەتی جمهوریی کوردستان" بە دەسپێشخەریی و ئیبتکاریی سەرۆکی هەرێمی کوردستان دەتوانێت سەرەتایەکی بەهێز بێت بۆ ئەوە کە دەنگۆی پێک هێنانی کۆنگرەیەکی نەتەوەیی لە حاڵەتی دەنگۆ بوون بێنێتەدەر و هەنگاوەکان بۆ بە کردەوەیی کردنی ئەو ئیدیە چڕ و پڕتر کاتەوە. پێک هێنانی ئەم کۆنگرەیە دەتوانێ سەهۆڵبەندانی نێوان ڕێکخستنە سیاسیەکانی ناو کوردستان بشکێنێت و ئێتلافێکی مێللی لەسەرەوە ڕا بەرەو لێک نزیک بوونەوەیان بەرێت. لەو حاڵەدایە کە بە زەق بوونەوەی بەرژوەندییە نەتەوەیەکان، بەرژوەندیە ڕێکخراوەیەکان دەکەونە ژێر پێپەست و

سەرچاوە
Serchawe

بەشی نۆهەم

دەرەتانی درێژە پیدان بە ژیانی قازانجە ناوچەیی و رێکخستنیەکان نامێنێ. ئیتلافی نەتەوەیی سەردەمی کۆماری کوردستان بە سەرۆکایەتی پێشەوای نەمر ئەوراستیە دەسلمێنێت کە ئیرادەیەکی بە هێزو رێبەرییەکی بەبڕشت دەتوانێ پرۆسەی هاودەنگی و هاوبەرژەوەندی وەپێش بخات و بەرژوەندییە بچووکەکان داکووژێنی.

بۆ پێکهێنانی ئیتلافێکی نەتەوەیی لەو چەشنە جگە لە وەرگرتنی بڕیاراتی سیاسی و کاکە و برالەکردنی رێکخستنە سیاسیەکان، پێویستی بە فەرهەنگی هاوبیری و هاوبڕیاری لە نێوان لایەنە جیاوازەکانی ناو بزوتنەوەی کورد هەیە. بۆ گەیشتن بەوئێتلافە نەتەوەییە پێویستە لە چاویلکەی گێروکێشەو برینەکانی ڕابردوو و تازە راگرتنیان ڕا نەڕوانینە مێژومان. بەڵکو هەنگاوە ئەرێنیەکان ئەمرۆمان زەق بکەیینەوە و بۆ بەهێزکردنی هاودەنگی و یەکریزی سیاسی نەتەوەیی تێ بکۆشین. و لەو ڕوانگەیە ڕا بروانیینە یادی دامەزرانی "دەولەتی جمهوری کوردستان".
بەو هیوایە کە هەموو لایەک بۆ بە جێ هێنانی ئەو ئەرکە گرینگە تێ بکۆشین.

سەرچاوە: ماڵپەری رۆژهەڵات تایمز - رێکەوتی: ٥ی مارچی ٢٠١٢

سەرچاوە
Serchawe

دەوڵەتێکی کوردی

نووسینی: مارتین ڤان بڕاونێسن

وەرگێڕان لە ئینگلیسییەوە: حەسەنی قازی

لە ٢٥ی ئووتی ١٩٤١، بریتانیاییەکان و ڕووسەکان هاوکات پەلاماری ئێران یان دا و ڕەزا شایان، کە پشتیوانی زۆر ئاشکرای لە ئەڵمان لە خۆیە نیشان دا بوو،ناچار کرد لە سەر تەختی شایەتی لاچێ و جێگای بدا بە کوڕەکەی محەمەد ڕەزا. لە گشت ئەو ماوەیەی دا کە شەڕ بەردەوام بوو، بەشە باکوورییەکانی ئێران بە دەست سەربازانی ڕوسییە و بەشە باشوورییەکانی بە دەست بریتانیا داگیر کرابوون و ناوچەی ناوەندیی ئێرانیش بەناوچەی بێلایەن ڕاگەیێندرا بوو.لە هەمان کات دا کۆنترۆڵی دەوڵەتی تاران بە سەر ئەو ناوچە ناوەندییە دا، کە زۆربەی کوردستانی وەبەر دەگرت،تا ڕادەیەکی یەکجار زۆر لاواز ببوو.

سەرۆک عەشیرەت و خاوەنموڵکە گەورەکان، کە لە زەمانی حوکمی ڕەزا شا دا لە هەرێم دوور خرابوونەوە، ڕێگایان پێدرا بچنەوە زێدی خۆیان لە کوردستان و حەولیان دا دەستەڵاتی خۆیان وەدەست بهێننەوە. لە هەمان کات دا، لاوانی کوردی خوێندەواری شارستانی لە مەهاباد، کە لە گەڵ کوردە ناسیۆنالیستەکان لە عێراق لە پێوەندی دا بوون، کۆمەڵەیەکی نهێنی یان دامەزراند بە نێوی کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد (کە بە کورتی پێی دەگوترێ ژ.ک.) (تێبینی وەرگێڕ ناوی ئەو کۆمەڵەیە

بە تەواوی ساخ کراوەتەوە کە کۆمەڵەی ژیانی کورد بووە)، کە هەم ڕێکخراوەیەکی ناسیۆنالیست بوو و هەم لە ڕووی کۆمەڵایەتییەوە ڕادیکاڵ بوو. پارسەنگی نێوان هێزەکان لە لایەن کەسایەتییە ناسراوە شارستانییەکان ڕادەگیرا وەکوو بنەماڵەی قازی لە مەهاباد، کە زۆر بە ووشیاری و وردییەوە پێوەندی خۆیان هەم لە گەڵ حکوومەتی نێوەندی ئێران و هەم لە گەڵ ڕووسەکان لە ئازەربایجان پاراست و، بەکردەوە زۆر لە ئەرکەکانی حکوومەتی ناوچەییان بەڕێوە دەبرد.

بە کۆتایی هاتنی شەڕ پێشوەچوونەکان خێراتر بوون.. ڕووسەکان کە بۆ ماوەیەک بێ مەیل بون بۆ چۆل کردنی باکووری ئێران، پشتیوانیان کرد لە پارتیی دێمۆکراتی ئازەربایجان، کە پارتییەکی چەپ بوو، کاتێک ئەو پارتییە دەستەڵاتی ئەو ئەیالەتەی باکووری ڕۆژئاوای بەدەستەوە گرت و لە مانگی دیسامبری ساڵی ١٩٤٥ لەوێ حکوومەتێکی خودموختاری دامەزراند. کۆمەڵە پێمل کرا بوو سەرۆکایەتی قازیی محەمەد قەبووڵ بکا، کە کەسایەتی هەرە بەتوانا و بەدەستەڵاتی مەهاباد بوو و، ببێ بە ڕێکخراوەیەکی زۆر کراوەتر و هەراوتری جەماوەری واتە حیزبی دێمۆکڕاتی کوردستان. لە ٢٢ی ژانڤییەی ١٩٤٦ (٢ی ڕێبەندانی ١٣٢٤ی هەتاوی) قازیی محەمەد جمهووری کوردستانی ڕاگەیاند، کوردی وەک زمانی ڕەسمی جێی فارسی گرتەوە.

جمهووری کوردستان هەر بریتی بوو لە بەشەکانی باکووری کوردستانی ئێران، واتە هەرێمی بەربڵاوتری مەهاباد؛ ناوچە و مەڵبەندەکانی بەر بە باشوور هەر لە ژێر دەستەڵاتی حکوومەتی تاران دا بوون. ئەرتەشی جمهووری کوردستان کە لە تاکوتەرای عەشیرەتی ناوچە پێک هاتبوو، بەهاتنی چەندین هەزار جەنگاوەری بە ئەزموون لەعێراقەوە لەژێر سەرۆکایەتی مەلا مستەفای بارزانی و برایەکەی شێخ ئەحمەد دا بەهێزتر کرا. ئەوان لە سێپتامبری ١٩٤٥ دا پەنایان هێنا بۆ ئێران دوای دامرکاندنەوەی دوایین ڕاپەڕینیان. مەلا مستەفا کە لە زێدی خۆی دوورخرابووەوە، بێ ئەوەی گوێ بداتە ئەو پاتراو بوونە ناوخۆییە، لە ساڵی ١٩٤٣ دا لە سلێمانی یەوە گەڕاوە بارزان و ئەو یەکەیانەی ئەرتەشی شکاند کە بۆ گرتنی ناردرابوون، هێزی بارزانی کە نێوە نێوە بە وتووێژ و بە شەرکردنەوە خەریک بوو، تا دوایی شەڕ خۆیان ڕاگرت، بەڵام پەلامارێکی نوێی حکوومەت ئەوانی لە شوێنە سەرەکییەکانیان دەرپەڕاند.

جگە لە بارزانییەکان، کوردی دیکەی عێراقیش لە گەڵ وان لە سنوور پەڕینەوە و لە جمهووری دا دەوری پچووکیان هەبوو. ئەوانە بریتی بوون لە هێندێک دەستەی پچووکتری عەشیرەتان و لە وان زۆر گرینگتر، چەندین ئەفسەری کوردی ئەرتەشی عێراق، کە پێشتر وەک ناوبژیوان دەنێو بارزانییەکان و حکوومەت دا هەڵسووڕابوون و هێندێکیان لە نێو کۆڕ و کۆمەڵی ناسیونالیستی دا چالاکییان هەبوو. ئەو ئەزموونە سیاسی و نیزامییە دەستەڵاتێکی بەرچاوی بۆ مسۆگەر کردبوون لە مەهابادێ لە مانگی ئاوریلی ١٩٤٦، دوای ئەوەی یەکێتی شووڕەوی بەڵێنی ئیمتیازی زۆر گرینگی نەوتی وەرگرت، سەربازانی

سەرچاوە
Serchawe

ڕووسی دەستیان کرد بە چۆلکردنی ئێران. ڕاوێژکارانی سۆڤیەتی داوایان لە حکوومەتی ئازەربایجان و جمهووری کوردستان کرد بە جۆرێک چارەسەرییەک بۆ داوخوازەکانیان ببینەوە و لەگەڵ حکوومەتی تاران پێک بێن. لە هەمان کات دا هێزی نیزامی خۆشیان بە چاو حکوومەت دا بدەنەوە. قازیی محەمەد تێکۆشا دەرەجەیەک لە خودموختاری بۆ هەموو هەرێمی کوردستان وەدەست بهێنێ. ئەوحەولانە بە مانگان درێژ بوونەوە، بەڵام هیچیان لێ شین نەبوو. لە هەمان کات دا، جمهووری لە بەر کێشەیەکی سنووری لە گەڵ ئازەربایجان و زێدە بوونی دژایەتی نێوخۆیی لاواز ببوو.

ناسیۆنالیستە شارستانییەکان کە لە ڕێبەرایەتی سیاسی جمهووری دا دەستیان زۆر دەڕۆیشت، سەرۆک عەشیرەتەکانیان خۆش نەدەویست و بە قووڵی لێیان دڕدۆنگ بوون، بەڵام بەرگری لە جمهووری بەسترابووەوە بە هێزە عەشیرەتییەکان، بەرە و کۆتاییەکانی وەرزی هاوین، چەندین کەس لە سەرۆک عەشیرەتەکان یان بە تەواوی ڕۆیشتن و ریزەکانی جمهووریان بە جێ هێشت یان سەربەخۆ دەستیان کرد بە وتووێژی تایبەتی لەگەڵ حکوومەت بۆ ئەوەی لە گەڵی پێک بێنەوە.کاتێک دواجار لە مانگی دیسامبر (١٩٤٦) ئەرتەشی ئێران بەرەو مەهاباد هات، بە بێ ئەوەی لە بەرانبەری دا دەست بکرێتەوە، ئەو شارەی گرتەوە. قازیی محەمەد و دوو لە خزمەکانی، کە خۆیان ڕادەست کردبوو، لە دادگەی نیزامی دا بە ئێعدام حوکم دران و لە سێدارە دران. مەلا مستەفای بارزانی و هێزەکانی گەڕانەوە عێراق، لەوێوە بە شەڕ بە نێو تورکییە و باکووری ئێران دا خۆیان گەیاندە یەکێتی شووڕەوی و وەک پەنابەر زیاتر لە دە ساڵ لەوێ ژیان. کولتووری کوردی کە بۆ ماوەیەک لە مەهاباد ژیابووەوە، جارێکی دیکە لە ئێران کپ و سەرکوت کرا

سەرچاوە:

Susan Meiselas & Martin van Bruinessen, Kurdistan In the Shadow of History,The University of Chicago Press, Second Edition, 2008.P, 176

سەرچاوە: ماڵپەری ناوەندیٚ نووچە و شرۆڤەی ڕۆژ - ڕێکەوتی: ١٩ی مای ٢٠١٢

سەرچاوە
Serchawe

هێزی پێشمەرگە لە کۆماری کوردستان

ئاگری ئیسماعیل نژاد

بەڕێوەبردنی وڵات یەکێ لە داخوازییە سەرەکییەکانی کوردەکان لە خەباتی خۆیاندا بووە و بۆ ئەو مەبەستەش پێکهێنانی هێزێکی نەتەوەی یەکێ لە سەرەکیترین کارەکانی خەباتگێری کورد بووە هێزی پێشمەرگەی کوردستان لە سەردەمی کۆماری کوردستان چۆن پێکهاتووە؟

ئەنور دڵسۆز لە سەروتاری ژومارەی 65 ڕۆژنامەی کوردستانی سەردەمی کۆماری کوردستان دەنوسێت:

"هەروا هەر وەک دەبیین لەشکرمان لە خودی میڵلەت دەرچوو و کارگەر و ڕەنجبەر و ئاغا و توجار هەموو بۆ ئامانجێک لە ژێر بەیداغی موقەدەسی کوردستان کاردەکەن و داواکاری عادڵانەی حقوق و ئازادی و سەربەستی بۆ میللتی کورد دەکەن"(١)

لە پێش ٢ی ڕێبەندانی ١٣٢٤دا زۆربەی لاینگرانی حیزبی دێمکرات چەکیان دەستکەوت بوو هەر بۆیەش سەرکردایەتی ئەو حیزبە ئەو کەسانەی ڕێکخست بوو و وەک هێزی چەکداری سەر بە حیزبی دێمکرات دەناسران.

لە ڕۆژی ٢ی ڕێبەندانی ١٣٢٤ لە لایەک قوتابییەکان کە بریتی بوو لە کور و کچی هەموو قوتابخانەکانی مەهاباد و لەلایەکیش هێزی پێشمەرگە ڕاوەستا بوون.

بەشی نۆهەم

دوو کەس وەک نوێنەری هێزی پێشمەرگە لە رۆژی دامەزرانی کۆماری کوردستان وتاریان خوێندەوە "ژنرال حەمە حوسین خانی سەیفی قازی وەک کۆمەگ فەرماندەی هەموو هێزەکانی کوردستان" و "سەرهەنگ محەمەدی نانەوازادە فەرماندەی هێزی مەرکەزی حیزبی دێمکرات"(٢)

رۆژی رۆژی ٢ی رێبەندانی ١٣٢٤ هێزی پێشمەرگەی کوردستان و فەرماندەرانی ئەو هێزە "بەیعەت" لەگەڵ پێشەوا قازی محەمەد دەبستن (٣)

هێزی پێشمەرگەی کوردستان لە دوو بەشی سەرەکی پێکهات بوو:

١- لاینگران و ئەندامانی حیزبی دێمکرات کە وەک هێزێکی نیزامی رێکخرا بوون.
٢- ئەو هێزە نیزامییەی کە هێزی چەکداری خێڵە کوردەکان بوون و هاتبوونە ناو ریزەکانی هێزی پێشمەرگەی کوردستانەوە.

"ستراتجی سیاسی و پێشمەرگەیی حکومەتی کوردستان هەمان ستراتجی سیاسی پێشمەرگەی حیزبی دێمکراتی کوردستان بوو"(٤) بۆیە دەکرێت بڵێن کە هێزی پێشمەرگە خۆی بە هاوپەیمانی یەکێتی سۆڤیەت و دەوڵەتی ئازەربایجان دادەنا و کارتێکەریەکی زۆری یەکێتی سۆڤیەتی بەسەرە وە بوو و ئەو بەشە لە هێزی پێشمەرگە کە وەک ئەندامی حیزبی دێمکراتی کوردستان چەکدار کرا بوون جەل و بەرگیان وەک جل و بەرگی لەشکری سۆڤیەتیان لەبەر دەکرد.

لە گەڵ ئەوەش کەسێک بە ناوی" سەلاحەدین کازمۆڤ کە پلەی سەروانی هەبووە لە سوپای سۆڤیەتدا و خەڵکی مەهاباد "کاکاغایان" پێگوتووە هاوکاری حیزبی دێمکراتی کردووە بۆ ڕاهێنانی پێشمەرگەکانی ئەو حیزبە "(٥)

لە کابینەی حکوومەتی کوردستان وەزیری جەنگ دانراوە و ژنراڵ حەمە حوسین خانی سەیفی قازی وەزیری ئەو وەزارەتخانەیە بووە بەڵام لە رۆژنامەی کوردستاندا و نامە رەسمیەکانی حکوومەتی کوردستان بە سێ نێو باسی ژنراڵ حەمە حوسێن خانی سەیفی قازی و وەزارتەکەی کراوە:

١- وەزیری هێز دێمکراتی کوردستان
٢- وەزیری جەنگ
٣- وەزیری هێزی میللی (٦)

بەشی نۆهەم

هێزی پێشمەرگە کوردستان ڕاهێنان و مەشقی تایبەتی خۆی پێکراوە (٧)

خولی ڕاهێنانی پێشمەرگە ٤ مانگی خایاندووە و لەو چوار مانگەدا بژێو و شوێنی حەوانەوەیان لە ئەستۆی حکوومەت بووە و هەر پێشمەرگەیەک مووچەی مانگانەی ١٥هەتا ٢٥ تمەنی وەرگرتووە.(٨)

پلەی نیزامی لە پێشمەرگەی کۆماری کوردستان پتر بە پێی دڵسۆزی و نیشتمانپەروەری دابەشراوە و ئەو هێزە 4 ژنراڵی بووە:

١- حەمە حوسێن خانی سەیفی قازی

٢- مەلا مستەفا بارزانی

٣- محەمەد رەشید خانی خان قادرزادە(حەمە رەشید خانی بانە)

٤- عومەر خانی شەریفی (عومەر خانی شکاک)

و سەرجەمی ئەندامانی کومیتە ناوەندی حیزبی دێمکراتیش پلەی "مایور"یان پێدراوە (٩)

ژنراڵ حەمە حوسێن خان لە وتارێکی دا (کە لە رۆژی هەینی ٢٠ی پوشپەری ١٣٢٥ پاش گرانەوەی هێزی پێشمەرگە لە مەشق دەیخوێنێتەوە) دەڵێت: ئەمرۆ ٤٥ هەزار فیدای لە ئیختیاری مندایە و گشت ئامادەن بە چکۆڵەترین ئیشارە خوێنی پاکی خۆیان لە رێگای پاراستنی نیشتمان برێژن"(١٠)

ئەو رێژەی کە لەو وتارەدا باسی کراوە سەرجەمی پێکهاتەی هێزی پێشمەرگەی کوردستان بووە.

چۆنێتی وەرگرتنی هێزی پێشمەرگە

هێزی پێشمەرگە کوردستان بۆ وەرگرتنی پێشمەرگەی ئەو مەرجانەی دانا بوو:

١- سەڵت بێت

٢- تەمەنی نابێت لە ١٨ خوارتر و لە ٣٠ زیاتر بێت

٣- لە ئەزموونی لەش ساغی دەرچێت

سەرچاوە
Serchawe

٤- خاوەنی رەوشتی باش بێت (١١)

حکوومەتی کوردستان لە بەرانبەر هێزی پێشمەرگەدا ئەو بەرپرسایەتیەی هەبوو:

١- دابین کردنی بژیوی ژیان لەو ئاستەدا کە بکرێت پێشمەرگەیەک سەربەرزانە پێی بژیت
٢- دابین کردنی شوێنی حەوانەوە
٣- مووچەی مانگانە ١٥تمەن بۆ پێشمەرگەی پیادە و ٢٥ بۆ پێشمەرگەی سوار ئەگەر ئەسپ و زین هی خۆی بێت
٤- لە پاش ٤ مانگ خولی راهێنان ئەگەر پێشمەرگە بۆ کارێکی دەوڵەت راسپێردرێت و لە دەرەوەی ئەرکی خۆی بێت رۆژێ یەک تمەنی دەدرێتێ (١٢)

هێزی چەکداری خێلە کوردەکان

* وەک باسمان کرد هێزی پێشمەرگەی کوردستان لە دوو بەش پێکهاتووە ئەو بەشی کە هێزی چەکداری خێلە کوردەکان بوو گەورەی خێلەکەیان سەرکردایەتی دەکردن واتە لە راستیدا هێزی ئێلەکان لە ژێر فەرماندەی سەرۆک ئێلەکاندا بووە

ئیگلتن سەبارەت بە هێزی چەکداری ئێلە کوردەکان دەڵێت: رێژەیان ١٢٧٥٠ کەس بووە

لە ناو ئێلەکانی کوردستاندا بارزانییەکان بە ٢١٠٠ کەس و بە سەرکردایەتی جەنابی شێخ ئەحمەد بارزانی و ژنراڵ مەلا مستەفا بارزانی زیاترین هێزیان بووە.

ئێلی هەرکی پاش بارزانییەکان زیاترین چەکداریان بووە رێژەی چەکداری ئەوانیش ١٧٠٠ کەس بووە.

شکاک، فەیزوڵابەگی، پیران، زەرزا، گەورک، مەنگوور، مامەش، بەگزادەی بانە، دێبوکری لەو ئێلانە بوون کە چەکدارەکانیان لەگەل هێزی پێشمەرگەی کوردستان کەتووە.

لەگەڵ ئەوەش ئیگلتن باسی ئەوە دەکات کە ١٥٠ کەس پێشمەرگەی کۆماری کوردستان هەورامی و جوانرۆی بوون (١٣)

* ئەو ١٥٠ کەسە وەک ئەندامی حیزبی دێمکرات بونە پێشمەرگە نەک وەک ئێل، چوون سەرجەمی هێزەکانی سەر بە ئێلەکان سەرۆکەکانیان گەورە پیاوانی ناو ئێلەکەی خۆیان بوون بەڵام ئەو ١٥٠ کەسە سەرۆکێکی دیاری کراوی سەر بە ئێلی خۆیان نەبووە و تەنیا وەک پێشمەرگە ناویان هاتووە.

هێزی پێشمەرگە و زمانی کوردی

زمانی کوردی لە سەردەمی کۆماری کوردستان نەتەنیا زمانی فەرمی دام و دەزگای حکوومەتی بووە و لە قوتابخانەکان بەو زمانە خوێندراوە بایەخێکی تایبەتیش بەو زمانە داوە.

لە کابینەی حکوومەتی کوردستان دوو وەزارتخانە بۆ چالاکی فەرهەنگی و گەشەی کلتووری دامەزراوە وەزارتخانەی "فەرهەنگ" کە وەزیرەکەی مەنافی کەریمی بووە و وەزارتخانەی "تەبلیغات" کە وەزیرەکەی سەدیقی حەیدەری بووە (١٤)

لە پاڵ ئەو دو وەزارتخانەیە لیژنەیەکی فەرهەنگیش دامەزرا بوو بۆ پەرەسەندی و بەکار هێنانی زمانی کوردی و هەر وەها ئەو لیژنەیە بەسەر خوێندنی منداڵان ڕادەگەیشت.(١٥)

* لە پاش ڕاگەیاندنی کۆماری کوردستان و لە دانیشتنی ئەفسرانی هێزی پێشمەرگە لە ڕۆژی ١٥ی ڕێبەندانی ١٣٢٤ دا دەست دەکرێت بە ڕۆنانی وشەی و زاراوەی نوێ بۆ کاروباری لەشکری و هێزی پێشمەرگەی کوردستان و هێندێک لەو وشانە بەو جۆرەی خوارەوەن:

١	سەرباز	پێشمەرگە	٥	گورهان	چڵ	٩	لەشکر	لەشکر
٢	جوگە	لێزگە	٦	گوردان	لک	١٠	سپاه	هێز(١٦)
٣	گروە	قۆڵ	٧	هەنگ	پۆل			
٤	دەستە	دەستە	٨	تیپ	تیپ			

سەرجەم ١٦٠ زاراوە و وشەی نوێ بۆ کاروباری پێشمەرگە لە سەردەمی کۆماری کوردستاندا داندراوە و بەکار هاتووە ئەو وشانە لە دو دانیشتنی ئەفسەرانی کۆمار ڕۆنراون یەکەم دانیشتن لە ١٥ی ڕێبەندانی ١٣٢٤ بووە و دانیشتنی دووهەم لە ٢٠ی ڕێبەندانی ١٣٢٤دا بووە.

هەموو ئەو وشانە کە دانراون بۆ کاری هێزی پێشمەرگە لە ٥ ژومارەی ڕۆژنامەی کوردستان دا بڵاوبۆتەوە و لە ژومارەی ٢٣ ڕۆژنامەی کوردستان "سەرپۆل دووهەم محەممەدی نانەوازادە فەرماندەی هێزەکانی ناوەندی حیزبی دێمکرات" داوای لە خوێنەرانی ڕۆژنامەی کوردستان کردووە کە ئەگەر زاراوەیەکیتریان پێشک دێت بە نوسراوە بۆ ناوەندی هێزی پێشمەرگە بینێرن.

شەرو شەهیدەکانی هێزی پێشمەرگە لە سەردەمی کۆماری کوردستاندا

هێزی پێشمەرگەی کوردستان لە سەقز دووجار بە توندی بەگژ هێزی دەوڵەتی ئێراندا چوون هەر دوو جارەکە توانییان هێزی ئێران بە سەختی شکست بدەن.و چەکوچۆڵی زۆریان دەست کەوێت.

یەکەم شەری هێزی پێشمەرگە لە ١٢ی گوڵانی ١٣٢٥ کە هاوکات بوو لەگەڵ دانیشتنی نوێنەرانی هاوبەشی کوردستان و ئازەربایجان ئەوان لە ٨ی گوڵان ١٣٢٥ گەشتبوونە تاران هەتا لەگەڵ بەرپرسانی تاران کۆببنەوە بەشدار بووانی ئەو شەرە پێشمەرگەکانی ئێلی بارزانی و ئەفسرانی باشووری کوردستان بوون و هێزی پێشمەرگە سەرکەوت و ژنراڵ حەمە رەشید خانی خان قادرزادە لە نامەیەکدا کە بۆ پێشەوای دەنێرێ، دەنوسێت:

"لەو شەرەدا زیاتر لە ١٠٠ کەس لە هێزی ئێران کوژراوە و ٣٩ کەس بەدیل گیراوە و هێندێ تفاقی جەنگی دەست کەوتووە"(١٧)

ژنرال حەمە رەشید خان هەر لەو نامەیەدا داوای کرد کە ئەفسرانی هێزی بەشدار بوو لەو شەرە و یارمەتیدەرەکانیان پلەیان بەرز بکرێتەوە لە لایان پێشەواوە خەڵات بکرێن ئەو کەسانەی کە داوای خەڵاتیان بۆ کرا بوو بریتی بوون لە:

میرحاج، بەکر حەوێزی، مستەفا خۆشناو، وەهاب ئاغا و یارمەتیدەرەکانیان: محەممەد ئەمین میرخان، مامەند مەسیح، ساکۆ، خۆشەوی خەلیل ڕۆژی ٢٥ی گوڵانی ١٣٢٥لە ناوچەی سەردەشت لە نێوان هێزی کوردستان و سپای حکوومەتی تاران شەر ڕوودەدات و کەسێک بەناوی سەعید بەگ دەکوژرێت.

لە ڕۆژی ٢١ی جۆزردانی ١٣٢٥ نوێنەرایەتی کورد - ئازەربایجان لەگەڵ نوێنەرانی حکومەتی تاران لە تەورێز بۆ جاری دووهەم دادەنیشن لەو دانیشتنەدا پێشەوا قازی محەممەدیش بەشدار دەبێت لە ڕۆژی ٢٥ی جۆزردانی ١٣٢٥دا. هێزی ئێران بە

سەرچاوە Serchawe

سەرکردایەتی حاجی عەلی ڕەزمئارا کە فەرماندەی هەموو هێزەکانی ئێران بوو هێرش دەکاتە سەر هێزی پێشمەرگەی کوردستان و شەڕێکی قورس لە ناوچەی مامەشا و میرەدێ سەقز روودەدات لە قۆڵی مامە شا کە پێشمەرگەکانی ئێلی بارزانی شەر دەکەن خۆشەوی خەلیل و ١٠ کەسیتر بریندار دەبن بەڵام برینی خۆشەوی خەستر دەبێت خۆشەوی بۆ چارەسەری برینەکانی دەنێردەرێتە تەورێز پاش چوار ڕۆژ لە بەر قوڵی برینەکانی لە تەورێز شەهید دەبێت.

تەرمەکەی خۆشەوی خەلیل دهێندرێتەوە مەهاباد و لە گۆرستانی مەلاجامی دەینێژن.

لە قۆڵی میرەدێش کە پێشمەرگەکانی ئێلی فەیزوڵابەگی شەر دەکەن محەمەد ئاغای شقۆیف شەهید دەبێت.

لەو شەڕەشدا ٥٠٠ کەس لە هێزی ئێران دەکوژرێ و ٢٥٠کەس بریندار دەبێت و دو تانک و دوو فرۆکەی هێزەکانی ئێران تێکدەشکێندرێن (١٨)

سەرپۆلی دوو محەمەدی نانەوازادە فەرماندەی هێزەکانی ناوەندی حیزبی دێمکرات ڕۆژی ٢٥ی پوشپەری ١٣٢٥ بە هۆی کەوتنە خوارێ فرۆکە شەهید دەبێت.(١٩)

ئەو چوار کەسە لە سەردەمی کۆماری کوردستاندا شەهید بوون.

لە پاش ڕووخانی کۆماری کوردستان هاتنی هێزی ئێران بۆ مەهاباد چەند کەسیتر بە تاوانی فەرماندەهی هێزی پێشمەرگە لە سێدارە دەدرێن ئەوانەش بریتین لە: ژنراڵ حەمە حوسێن خانی سەیفی قازی ڕۆژی ١٠ی خاکەلێوەی ١٣٢٦ وەک وەزیری هێزی میللی لە سێدارە درا.

حامیدی مازوچی، ڕەسوڵی نەغدەیی، عەبدوڵا ڕوشنفکر و محەمەد نازمی وەک ئەفسەرانی هێزی پێشمەرگە ڕۆژی ١٨ی خاکەلێوەی ١٣٢٦ لە مەهاباد لە سێدارە دران.

ئەحمەد خانی فاروقی ناسراو بە سالار کە فەرماندەی شەری میرەدێ بوو ڕۆژی ١٨ی خاکە لێوە ١٣٢٦ لە سەقز لە سێدارە درا.(٢٠) هەروەها ڕەژیمی عێراق ڕۆژی ٢٨ی جۆزەردانی ١٣٢٦ چوار ئەفسەری کۆماری کوردستانی (کە فەرماندەهی شەری سالح ئاوا و مامەشای سەقزیان کرد بوو) لە سێدارەی دا: مستەفا خۆشناو، خیروڵاعەبدولکریم، محەمەد محمود قودسی و

عیزت عەبدولعەزیز.(٢١)

هێزی پێشمەرگەی کوردستان لە ماوەی دەسەڵاتداری کۆماری کوردستاندا دوو دانیشتنی نیزامیان بووە:

یەکەم: دانیشتن لە ٥ی جۆزردانی ١٣٢٥ بووە و سەرۆکی شاندی کوردستان عزت عەبدولعەزیز بووە(٢٢) لەودانیشتنەدا هیچ ڕێکەوتنێک ئیمزا نەکراوە،

دانیشتنی یەکەم لەگەڵ شەری مامەشای سەقز هاوکات بووە.

دووهەمین: دانیشتن لەگەڵ فەرماندەرانی هێزی ئازەربایجان و لە ٢٤ی رەزبەری ١٣٢٥ بووە لەو دانیشتنەدا ڕێکەوتنێک لەگەڵ ئەو هێزە واژۆ کراوە کە لە ٧ خاڵ پێکهاتووە و ناوی ڕێکەوتنەکە "کۆمۆسیونی دیفاعی مشتەرەک"ە .(٢٣)

نێوەرۆکی ڕێکەوتنەکە لەسەر چۆنێتی پێکهێنانی هێزی هاوبەشی کورد - ئازەری بووە.
ئەو ڕێکەوتنە بە هۆی بریاری بەرنگارنەبوونەوەی لەگەڵ هێزی حکومەتی ئێران هەڵوشایەوە.
هێزی پێشمەرگەی کوردستان لەگەڵ هاتنی هێزی ئێران بۆ ناو شاری مەهاباد لە رۆژی ٢٦ی سەرماوەزی ١٣٢٥ (١٧ی دێسامبری ١٩٤٦) واتە هاوکات لەگەڵ تێکچوونی حکوومەتی کوردستان هەڵدەوەشێتەوە.

سەرچاوەکان:

١- رۆژنامەی کوردستان ژوومارە ٦٥
٢- ر.کوردستان ژ ١٠
٣- ر. کوردستان ژ. ١٤
٤- ل ١٧٧حکومەتی کوردستان کورد لە گەمەی سۆڤیتیدا، نەوشیروان مستەفا ئەمین، سولیمانی ٢٠٠٦ چاپی دووهەم
٥- ل ١٧٢ حامیدی گەوهەری، کۆماری کوردستان، هەولێر ٢٠١١ چاپی یەکەم
٦- ل ١٨١ حکومەتی کوردستان کورد لە گەمەی سۆڤیتیدا ، نەوشیروان مستەفا ئەمین، سولیمانی ٢٠٠٦چاپی دووهەم
٨- ل ٤ ر کوردستان ژ. ٦٦
٨- ل ٤ ر.کوردستان ژ. ٥٤

سەرچاوە
Serchawe

بەشی نۆهەم

٩- ل ١٨٠، حکومەتی کوردستان کورد لە گەمەی سۆڤیتیدا ،نەوشیروان مستەفا ئەمین، سولیمانی ٢٠٠٦ چاپی دووهەم

١٠- ل ٢. ر.کوردستان ژ ٦٨

١١و ١٢ : ل ٤ ر.کوردستان ژ ٥٤

١٣- ل ٩٣ کۆماری کوردستان ١٩٤٦ ویلیام ئیگڵیتن جۆنز و. محەمەدی سەمەدی، نادیار

١٤- ل ١٣٩ کوردەکان حەسەنی ئەرفع وەرگێرانی حامید گەوهەری، چ دەزگای وەرگێران ، هەولێر ٢٠٠٧

١٥- ل ٤ ر. کوردستان ژ. ١

١٦- ل ٣ ر.کوردستان ژ ١٢

١٧- نامەی ژ. ٢٢ – ٢٤ دەوڵەتی جمهوری کوردستان نامە و دۆکۆمێنت محموودی مەلاعیزت سۆید ئازاری ١٩٩٢

١٨- ل ٢ ر.کوردستان ژ ٦٦

١٩- ل ٤ ر کوردستان ژ. ٦٨

٢٠- ل ٥٤٧ – ٥٥٥ زندگی سیاسی قوام السلطنه جعفر مهدی نیا چ ٢ تهران تابستان ١٣٦٦

٢١- ل ٤١٤ کۆماری کوردستان، حامیدی گەوهەری چ هەولێر ٢٠١١

٢٢- ل ١٩٩، حکومەتی کوردستان کورد لە گەمەی سۆڤیتیدا، نەوشیروان مستەفا ئەمین، سولیمانی ٢٠٠٦ چاپی دووهەم

٢٣- ل ٢٠٩ حکومەتی کوردستان کورد لە گەمەی سۆڤیتیدا، ەوشیروان مستەفا ئەمین، سولیمانی ٢٠٠٦چاپی دووهەم.

٢٨ی دیسامبر ٢٠١٢ هەولێر

کۆکردنەوە و ئامادەکردنی: رەحمان نەقشی

خەرمانانی ٢٧٢٥ی کوردی = سێپتەمبەری ٢٠٢٥ی زایینی

سەرچاوە
Serchawe

سپاس و پێزانین

بۆ هەموو هاوڕێیان بۆ نووسین و ئامادەکردنی وتار، وتوویژ، لیدوان و هەڵسەنگاندنەکان.

دەستان خۆش و هەروا قەڵەم ڕەنگین بن بۆ گەل و نیشتمان.

ڕەحمان نەقشی